

EGAN

ANA GANDARA SORARRAIN

Euskal literatur sistema aztergai

XABIER AZURMENDI

Lur Santua eta Massada.
Olerkiak

JON ETXAIDE

Begiak Begi Truk (Antzertia)

JUAN LUIS ZABALA

2011an argitaratutako
liburuen zerrenda

2012-1/2

AURKIBIDEA 2012 -1/2

Azterketa Literarioak

Ana GANDARA SORARRAIN. Euskal literatur sistema aztergai (I)	5
Jean-Louis DAVANT eta Askoren Artean. Guillaume epherre	21
Koldo ARTOLA. Euskararen azpibariatateak, Pedro de Yrizarren ekarpen berria	71

Sorkuntza

Jon ETXAIDE. <i>Begiak Begi Truk</i> (Antzertia)	89
Xabier AZURMENDI. Lur Santua eta Massada Olerkiak	153
Irene GIL LEGARRA. Hondar-aleak paperean nola... ..	203
Koldo ZUBELDIA. Lau poema	217
Amaia ITURBIDE. Hiru poema heteronimiko eta bi heroiko	219

Haur eta gazte literatura

Iñaki ZUBELDIA. Jasone Osoro, gazteek biziki estimatzen duten idazlea	227
--	-----

Adabakiak

Juan Luis ZABALA. Euskal Literatur Sorkuntza: 2011an argitaratutako liburuen zerrenda	247
--	-----

Kritikak eta erreseinak

Julen AZPEITIA. <i>HARIAZ BESTE</i> , Aritz Gorrotxategi	281
--	-----

EGAN

Mano Scholasticorum Curiae fidei

EUSKALERRIAREN ADISKIDEEN ELKARTEKO
"BOLETINA"-REN EUSKARAZKO GEHIGARRIA

Idazkaritza: Euzkalerriaren Adiskideen Elkarte, Gipuzkoako Saila
3.263 Postakutxatila — DONOSTIA

II Garaia

LXV. urtea

2012/1-2

AURKIBIDEA
2012 -1/2

Gipuzkoako Foru Aldundiak
eta

Eusko Jauriaritzaren Kultura Sailak
lagundutako aldizkaria

Euskalerrriaren Adiskideen Elkarteak
ez du derrigorrez bat etorri behar
EGAN aldizkarian agertzen diren edukiekin

ERREDAKZIO BATZORDEA

Zuzendaritza eta Idazkaritza
GILLERMO ETXEBERRIA eta **LUIS MARI MUJICA**

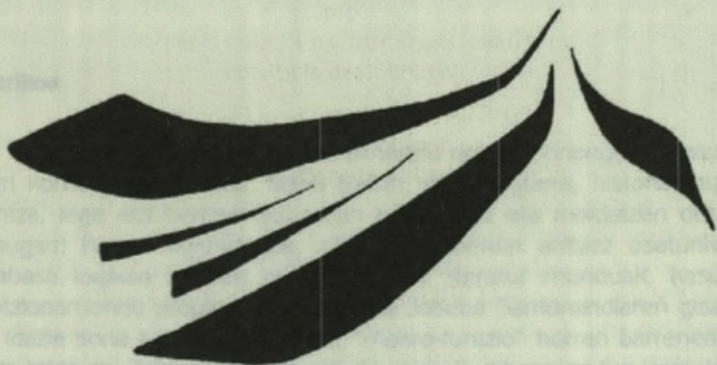
Administrazioa
BIZENTE ZARAGUETA

Bokalak
JOSE M^o URKIA
JUAN GARMENDIA LARRAÑAGA
ABEL MUNIATEGI

ISSN: 0422 - 7328. EGAN
Legezko Gordailua: S.5. 289/1958
Inprimatgia: FASPRINT-IGARA -Donostia

EUSKAL LITERATUR SISTEMA AZTERGAI (I)

Ane SARAZANA SARARRAIN

Azterketa literarioak

EUSKAL LITERATUR SISTEMA AZTERGAI (I)

Ana GANDARA SORARRAIN

Atariko

Literaturaren inguruko funtzionamendu orok, edonongoak, ezaugarri komun zenbait ditu, baina tokian tokiko egoera, historia, hizkuntza, lege eta bertzek arruntean baldintzatu eta moldatzen dute ezaugarri horien konbinazioa, aldaera desberdin anitzez osaturiko anabasa logikoa sortzen delarik. Euskal literatur munduak, kasu, funtzionamendu propioa izanen du eta Joseba Sarrionandiaren gisako idazle sona handiko batek ere "makro-funtzio" horren barrenean bere tokia du. Zein, ordea? Ba ote du eraginik erbestean bizi izateak? Zer baldintza paratzen dizkie egoera honek bere lanei? Lan honetan¹ halako aztarnak aztertu eta hausnartuko dira, egiaz J. Sarrionandiaren lanak ahalik eta hobekien ulertzeko hainbat klabe eskainiko direlarik.

Lanak aitzina egin ahala, ordea, literatur sisteman idazleak duen guneaz aritzea egokitu eta, bidenabar, hainbat kontu atera dira azalera. Bertzeren artean, J. Sarrionandiaren lanek Euskal Literatur Sisteman (ELS) duten kokagunea ulertzeaz gain, kanonizazioak eragin guztiz desberdina izan duen Aingeru Epaltzaren kasua ere hausnartu da. Hala, idazle nafarraren gunea aztertuaz, J. Sarrionandiaren arituak ELSn duen kokapena A. Epaltzak duenarenetik hagitz desberdina dela erakutsi nahi zaio lan honen irakurleari. ELS arakatuaz, sistema

1 2009-2010 urte bitarterako Eusko Jaurlaritzako Lankidetzak Bekako lana du oinarri artikulu honek.

osoaren barne funtzionamendurako irakurketa proposamen oinarriak finkatzeko aukerak eskainiko ditugu.

J. Sarrionandia eta A. Epaltzaren lanak abiapuntu izanik, euskal literatura eta idazlearen arteko dialektika eta kinka aztertu dira, beraz. Horrendako, Polisistemen Teoriak (PT) eskaintzen duen aztertze modu eta lan tresna teorikoez balliatu, ELS den errealtate anitzaren irakurketarako lehen saioa eginen da ondoko orrialdeetan barrena. Idazle zehatz biren inguruan harilkaturiko lan gisa abiatu baginen ere, hainbat hausnarketa zabalagoren abiapuntu izan nahi luke lan honek; izan ere, idazle bati buruz erranek eredu eta funtzionamendu orokor-rragoetara jotzeko aukera ematen digute eta, gunee-periferia nahiz kanonizatzeak hausnartzen direlarik, akierako ondorioetara ailegatzerako, egungo euskal literaturaren funtzionamendua mantentzerik ba ote den zalantzan jartzen hasitzeko aski tresna izanen ditu eskura irakurleak.

Honetarako, ELSren erdigune eta periferia, nahiz berauek baldintzatzen dituzten faktore sistemikoei, erreparatuko diegu. Bi ataletan (bi artikulua direla medio plazaratuko direnak) bildu da lana, biak ere ELSren izaera eta egoera sakonago ezagutzera bideratu direnak. Alde batetik, lan tresna ezinbertzekoak diren oinarri teorikoak azalduko dira, segidan ELSren irakurketa orokor baterako sarrera eginen delarik euskal idazle biren arituen adibideak aztertzerarte: Joseba Sarrionandia eta Aingeru Epaltza.

Artikulu honetan Polisistemen Teoriaren inguruan arituko gara lehenik "Polisistemen Teoria" izendaturiko atalean teoria sistemikoen azalpen orokor nahiz erabilerak azalduko ditugu; ondotik, ELSren ezaugarri nagusiak hausnartu eta "muga" terminoaren proposamenarekin amaituko da euskal literaturarako fokalizatzea.

Munduan eta jende artean —esan zuen inorena ez zen abotsak— badira zer batzu, behiala pertsona arruntak izan eta geroago eta tipiagoak bihurtuak; geroago eta tipiagoak, inbisibleak egin arte, eta areago, desegin arte ere bai; orduan, ikusgarri ez direnez gero ez da haletaz inor axolatzen;...

1. POLISISTEMEN TEORIA (PT)

1.1. Polisistemen Teoria: oinarri teoriko nagusiak

Idazki honetan zehar hausnartuko direnek Even-Zohar-ek Polisistemen Teoria dela medio aurkeztu duen mundu ikusmoldeari jarraitu nahiko liokete. Teoria honen baitako erlaziobideek zuzenean erantzuten diote egungo literatur sistemaren funtzionamendua bere osotasunean ahalik eta hobekien ulertu ahal izateari. Hain zuzen, muinean den ideia dela medio, polisistemaren funtzionamenduaren baldintza nahiz kate begi diren elementu guztien inter-erlazioa azaltzen da; izan ere, PTK fenomeno semiotikoak bata bertzetik aske diren elementuen bilduma baino, sistema gisa aztertzearen alde egiten du.

Azterketa mota hau baliaturik, fenomenoaren erregistro eta klasifikazioa egitea baino, beren aniztasun eta konplexutasuna bideratzen dituzten arauak identifikatu nahi lituzke. Hau da, sistema delakoen erabilerak irlen gisako fenomenoek elkarren artean duten interakzio sarea aztertzea ahalbideratzen du. "Sistema" hitzak, ordea antzina erabili izan den erranahiarekin irrist egiteko aukera luzatzen du. Arazo honi dagokionez, hara zer dioen Even-Zoharrek berak azken urteetan ezagutarazi eta, bereziki, garatu duen teorian:

No obstante, todo énfasis es poco a la hora de establecer que no hay propiedad alguna relacionable con el "polisistema" que no pueda, como tal, relacionarse con el "sistema". Si uno está dispuesto a entender por "sistema" tanto la idea de un conjunto-de-relaciones cerrado, en el que los miembros reciben su valor de sus respectivas oposiciones, como la idea de una estructura abierta que consiste en varias redes-de-relaciones de este tipo que concurren, entonces el término "sistema" es apropiado y completamente suficiente. El problema es que los términos establecidos tienden a retener las nociones antiguas. (Even-Zohar: 2007, 7. orr.)

Lehentxeago erran bezala, hagitz erabilera eta erranahi zehatzarekin erabiltzen da "sistema" hitza PTn:

un sistema múltiple, un sistema de varios sistemas con intersecciones y superposiciones mutuas, que usa diferentes opciones concurrentes, pero que funciona como un único todo estructurado, cuyos miembros son interdependientes. (ibid., 3. orr.)

Gaugero gibelean utziak dira, zaharkiturik, egituratze ("estructuración"²) eta sistematizitatea ("sistemicidad") homogeneitatearen halabeharrezko ballokide zirenaren idelak; aitzitik, sistema semiotikoak egitura heterogeneo irekien gisa ulertzen dira. Hain zuzen, teoria honen helburua ikuspegi ("enfoque") sinkronistiko³ alde batera utzi eta sistemaren dinamikotasun eta heterogeneitatean oinarritutako ematen da.

Halako sistemak makrosistema handiagoen barne-sare dira eta bakoitzak paraleloa den bertze sistema anitzez osaturiko polisistemarekiko erlazioan dira. Ez baita beharrezko homogeneitatea postulatzerik edonolako sistemaren funtzionamendurako. Halako aniztasunaren adibide garbia dugu, espresuki elebiduntasunak hagitz ikusgarri egiten duena, euskal kultura eta (makrosistema horren barreneko den) ELSren izaera. Even-Zohar-ek berak dioenez, elebitasun egoeran bizi diren lurraldeetan, literaturaren esparruan komunitate bakarrean elkarbitza partekatzen duten bi literatur sistemen agerrera sintomatizatuko luke, "como si de dos <literaturas> se tratase" (ibid., 7. orr.).

Teoria honek halako egoerak aztertzeko aukera paregabea eskaintzen du: konplexutasuna bere osotasunean ikusten. Izan ere, Polisistemek, orain artean, ikusezin ziren erlazio eta lotura desberdinen identifikazioa errazago ulertzen laguntzen dute. Are gehiago, egundaino inoren aitzinean egonen ez bailiran ziren elementu horiek edozein semiotika arloren lanketarako barneratzea arrontean beharrezkoa dela erraten digu teorialariak. Horretarako, literaturaren barne-egitura hierarkikoan arte kanonikoa (gunea) eta arte ez-kanonikoa (periferia) bereizten ditu teoria sistemikoak. Hain zuzen, guneaz eta periferiaz⁴ hausnartzea ezinbertzeko lana dugu literatura sistemaren barneko hierarkizazio prozesuak ulertzeko. Hala izaki, Aingeru Epaltza eta Joseba Sarrionandiaren lanak artikulua honetara lan gail gisa ba-

2 Gisa honetan, parentesi artean eta kortxeteekin btxertatzen den informazio lexikoak Even-Zoharrek (2007) bere gaztelaniazko itzulpenetan erabiltzen duen terminologiari egiten dio erreferentzia.

3 "<Sincronístico> resulta más apropiado que <sincrónico> una vez aceptamos que <sincrónico> no se identifica necesariamente con <estático>". (ibid., 6. orr.)

4 Hurrengo puntuan eginen dira hainbat zehazte *periferia* terminoaren inguruan, azpi-izendapen desberdin baten beharraz hausnartuko delarik.

besgarri ekarriaz Euskal Literatur Sistemaren hierarkizazio prozesuak ulertzeko pausotxo bat emanen da.

Beraz, gure esparrura hurbildu eta Euskal Literatur Sistema/sistemaren ikerketa sakona eginez gero, zer agertuko litzalguke begien aitzinean?

Honako lan hau teoria honen ballagarritasunaren aldeko apustua den arren, egia da jada PTren ekarpenaren aitzinetik maiz pentsatu eta aditzera eman izandu dela teoria honen muin den ideia. Egin dezagun (hagitz labur bada ere) historian zeharreko errekopilazio tiki bat. Bi dira Polisistemen Teoriak 1960-70etan hartu zuen formatik gibela eginaz oinarrian diren ideia aitzinera eramateko ahaleginak.

Lehenak, ofizialki gauzatu ez, baina existitu den ideiak bilduko litzuzke: hau da, lehenagotik jendearen ahotan zen ikuspuntu baten gauzatze teorikoa da. Noski, ideia jendearen ahotan bai, baina bere osotasunean eta atal guztiak identifikaturik ez zen izanen (teorizatu gabea zen), baina, hein handi batean, aspaldi hortik zehar dabilen oinarritzko ideia baten formulizazio gisakoa iduri du: guti golti beheti oinarrian fenomeno/errealitate guztiak harreman sare eta kausa-efektu erlazio anabasa konplexua osatzen dutenarena, Even-Zoharek (eta lehenagoko teorizatzaile handiek) erabilitako zehaztasunik ez zen inoren burutan gauzatzen (semiotikari dagokion azterketa, kasu).

Bigarren saloa, Even-Zoharrek sorturiko *A Scheme of Literary System* eskemaren oinarri den eskema litzateke: Jakobsonen hitzezko komunikazioaren eskema: Igorle, Testuinguru, Kode, Mezu, Kontaktua eta Hartzailaz osatua.

Hain zuzen, Jakobsonen eskema abiapuntu izanik -eta 60-70eko hamarkadetan hasiriko literaturaren kontzepzio berriari jarraiki, zeinetan literaturaren izaera komunikatiboa duen sistema soziokultural gisa definitu baitzen-, literaturara egokituriko Literatur Sistemaren Eskema aurkeztu zuen Even-Zoharrek: Kontsumitzaile, Ekoizle, Produktu, Errepertorio, Instituzio eta Merkaturaz osatu zuena.

Halako ideiek, baina, Polisistemaren ekarpenaz aitzinetik egoniko lehen saiakera ez ofizialean azaldu dugun haritik, hau da, oinarri teorikoa jarri aitzinetik, beren arrazoibidea kalean bazutela erran genezake. Ez ote da PT, oinarrian, lehenagotik denon ahotan intuitiboki zebilen inter-koneksioen esplizitazioa izanen?

Nolanahi ere, halako azterketen emaitzak interesgarriak dira eta abiapuntu emankorra izan daiteke Euskal Herrian literaturarekin lotuak diren jardueren jokamoldeak nondik norakoak diren ulertzen salatzeko (gainera, teoria honek helburu hagitik desberdineko ikuspuntuak bere baitan besarkatu eta azterketak ikuspuntu desberdinetatik aztertzeo aukera zabala eskaintzen du). Literatur sistemaren azterketarako ballagarri izaki, denborarekin, ELSren ikuspegi orokor baterako ezinbertzekoa izanen da sistema bere osotasunean ulertzen lagunduko digun azterketaren bat egitea: prisma baten gisako ikuspegiak errealitate konplexuak hobekiago deskribatzen eta ulertzen lagunduko dute. Izan ere, anizteta dugu buruan literaturaren jarduerarekin lotuak diren aritu⁵ oro eta hauen funtzionamendua konplexua dela, baina gutitan heldu zaigu burura zein punturaino izan ote daitezkeen ikertze eremu banako horien arteko erlazioa bata bertzearen erlazio-kide. Osotasun handiago baten partaide.

1.2. Polisistemen Teoria:

Euskal Literatur Sistemarako aplikagarri?

Literatur sistemak, polisistema orenen gisan, konplexuak dira eta, noski, gureak halakoa izateko aukera guztiak gertu zituen: bida estatutan banatutako herria, hizkuntza gutxituduna, euskalki desberdinen jabe, batasun linguistiko-estandarizatu berankorra, elebitasunaren gailentze guztizkoa eta bertze. Egoera honen barrenean sortzen den kulturaren emaitza oro, semiotiko zein ez, konplexua izanen da halabeharrez eta literatur sistemarekin ere berdina gertatzen da.

Euskal Herriko literatur sistema zein den zehazten ahalegintzean, berehala heltzen dira arazoak (denon nahietara konpontzen batere errazak ez diren kontuak) pentsalariaren gogora. ELSn (bat bada, bederen) bida azpi-sistema aitortu beharko zaizkio? Gutxi goiti beheiti, alde batetik euskarazko errepertorioan dena genuke eta, bertzetik, erdarazkoetan aritzen direnak (hauen barrenean, beren aldetik, bertze azpi-sistema desberdinak ditugularik)?

5 "Aritu" delakoa dela medio ez zailo idazlearen emaitza fisikoa den lanari erreferentziarik egin nahi; bere presentzia, funtzionamendua, parte hartzea eta hauen guztien moduak eta zergatiak ere bildu nahi ditu termino honek. Hau da, elementu zehatz bat baino, jardun desberdinen erlazioei erreparatu nahi die.

Mugak zehazten hasi bezain laster ere ez dira arazoak falta: alde batetik, ELS hizkuntza euskara hutsa den sistema ote den edo erdarak ere bere baitan dituen sistema den zehaztu beharko genuke. Hemen, ELS euskara nahiz erdarazko jardueren azpi-sistemak barneratzen dituen makro sistema bat dela proposatzen da. Beraz, iritziak iritzi⁶, gutxienez makrosistemaren izaera duen sistema baten gailentzerik badela suposatuz abiatuko gara hemen. Bertze kontu bat da horren mugak nola-non kokatu eta honek besarkatzen dituen azpi-sistemak zein ote diren⁷.

Kontua, erran bezalaxe, ez da batere garbia eta, denborarekin, gai hau espresuki argitzea eta hausnartzea helburu duten lanak abian jartzea komeniko litzateke, kontuak ez ote daitezkeen bertze moduren batera planteatuaz hobeki ulertu ahal pentsa liteke. Izan ere, nahi bezainbertze azpi-sistema sor baikeitezake euskal literatur sistemaren egoera prisma beraren alde desberdinetarik so eginez gero: haur literaturakoak alde aldetik, itzulpengintzakoak bertzetik, denek elkarrekin sortzen dutena... euskalkien "arazoa"... sobera nahaste landu gabea den eremu honi hemen erantzuna emateko. Ekite saioa da hemengo erantzun sorta bainoago.

Nola aritu, orduan, hainbertzeko ziurtasun eza sortzen duen eredu hain konplexuez? Alde batetik, PTK egoeraren aniztasuna aztertzeko metodologikoki errazagoa den sistema itxien azterketa jartzen du eskura. Hau da, laxo jokatzeko aukera luzatzen du. Ondoko hitzek flexibilitatearen erabilgarritasuna erakusten dute:

la posible coexistencia de opciones diferentes dentro de un mismo sistema en un momento dado no tiene que ser necesariamente tenida en cuenta si, en principio, dichas opciones

6 Zenbaitzuek, ziur aski, nahiagoko dute Euskal Herriko makro-sistema bai, balia euskal sistema hutsa euskaraz jorratutakoari erreferentzia egiten dion terminologiaren zehaztea: oraingoz -gaurkoan, bederen-ez gara halako eztabaldatan sartuko eta huts-hutsean hemen eginen den erabilera zehaztuko da. Hau da, berriz ere goiti erranikoa errepikatuz, ELS makroak ez hutsa euskaraz, baizik eta hizkuntza desberdinetan aritzen den makro-sistema osatuko luke.

7 Bertzetik, azpi-sistema hauen arteko erlazioak hagitz desorekatuak direla izan behar da kontuan: hau da, erdarazko azpi-sistemetatik euskarazkorako bidea irekia den arren, euskarazkotik erdarazkoetarakoa anitzik blokeatuagoa dela iduri du. Beraz, hainbat arazo dira kontuan izan beharrekoak. Hemen, ordea, gaiaren zabaltasuna eta aniztasuna handia izaki, ez da gai hori xehetasunez jorratuko eta bertze baterako utziko da lan horren gauzatzea.

son reducibles. Como se ha sabido por otros campos de investigación (la termodinámica, por ejemplo), es más efectivo, desde un punto de vista metodológico, comenzar desarrollando una teoría de sistemas cerrados. (ibid., 5. orr.)

Hau da, PTK sistema ttikiagoak ikusi eta lantzeko aukeraz ballaturik, polisistemaren zatiren baten aztarnak aztertuko dira lan honetan. Nondik hasi, bada, azterketa? Sistema handi zein ttikiei erreparatu Polisistemen Teoriak oinarri berak luzatzen dizkigu eta, horrexegatik beragatik atxikiko gatzazkio berauei: teoria horren oinarrian diren faktoreei orokorrean eginen diegu erreferentzia (ondotik azalduko denez Kontsumitzaile, Ekoizle, Produktu, Errepertorio, Instituzio eta Merkatuari buruz ari gara).

2.- POLISISTEMEN TEORIA GUREAN: EUSKAL LITERATUR SISTEMAREN EZAUGARRI NAGUSIAK

2.1. Guneak eta periferiak = kanoniko eta ez-kanonikoak

Literaturaren barne-egiturako hierarkia osatzen dute gune eta periferiak. Hori dela eta, Euskal Literatur Sistemaren nolakotasun nagusiak landu nahi badira gune eta periferia kontzeptuak ulertu beharko dira, lehenik eta behin: non dira bata bertzeaganik banatzen dituzten mugak? Galdera eta terminologia zalantza hauek guztiek lan honen helburu nagusienetarikoa bete nahi izanagatik sortu dira: ELSren nolakotasun nagusietan sakondu nahi da eta, horregatik beragatik ekinen zailo ELSren azterketa sistemikoari erdigune eta periferiei buruz hausnartuaz.

ELSn erdigune ("centro") baten, bederen, eta hortik kanpo jotzen duten idazketarik ba ote den begiratuko da ondoko ataletan. Horretarako, Joseba Sarrionandia eta Aingeru Epaltzaren lanak eta hauek inguratzen dituzten faktoreak kontuan hartu dira; hau da, erbestetik idazten duen idazlearenak eta, bertzetik, A. Epaltzaren lanen hausnarketak egiaz gune horren jokamoldea hobekiago zehazten lagunduko du.

Idazle hauen aritua ulertzeko ezinbertzekoa da literatur sistemaren zentrotik haratago doazen funtzionamenduei eta baldintza-harremanei erreparatzea. Bi idazleok direla medio, ELSren oinarrizko ira-

kurketa bat proposatzen da: zentroa (Euskal Autonomi Erkidego) eta periferia (erbestea bataren kasuan, Nafarroa periferikoa bertzearenean) paraleloen existentzia, hain zuzen. Paralelo, baina polisistema makroa denaren barrenean bata bertzearekiko existentzia mende-koan bizi direnak (bai zentroa, bai eta periferia bera ere ezin izan baitira bata bertzerik gabe).

Baina, J. Sarrionandiaren eta A. Epaltzaren arituak zer kokagune dute? Zentroa? Periferia? Denetarik akaso? Edo idazleek (ekoizle = "productor") eta lanek (produktu = "producto") betetzen duten gunea desberdina da eta, beraz, elementu desberdinen erlazio banaezinez osatua da idazle hautaturiko bakoitzaren aritua?

Literatur sistema bakoitzak bere nolakotasunak ditu eta kontuak ez dira beti matematikoak izaten. Hau da, zentro guztiek ez dute periferia bera, ez eta, derrigorrean, bakarra ere, bida zentro ere izan ditzakete⁸... Even-Zohar-ek hagitz eskuragarri jartzen du bere lanetan halako terminoen erabilera, baina susmoa dut, zenbaitetan ez direla behar bezala egoera guzietara egokitzen. Hobe erran, egokitu bai, baina hainbat zehazte hagitz garrantzizko dira beharrezko. Gure sistemaren kasuan -gunea izaki- periferia denaren zalantzarik ez da, baina sakonago ikertu beharko litzatekeenez arlo horretan gauzak behar bezala azaltzeko, ondoko atalean gune/periferia banaketaz haratago muga/periferia bikoizketa proposatzen dugu.

Izatez, inor gutxi mahairatu du ELSn bizi den egoera anitza ulertu ahal izateko faktore desberdinen zehaztea. Sistema bakoitzak nolakotasun propioak dituen aldetik, sistema bakoitzari izaera propioa aitortu nahi bazaio, terminologiaren egokitzeak beharrezkoak dira. J. Sarrionandiaren eta A. Epaltzaren lanak landuaz, erraterako, ELSn periferia terminoari buruz zehaztapenak egin behar ditugula ohartu gara.

Bi idazle hauen aukeraketaren arrazoiak aski xumeak izandu dira: J. Sarrionandiaren erbestetik egoerak arituaren nondik norakoak arrontean baldintzatuko zituelako hipotesia izanik, egoera horrek egiaz sisteman bertan duen presentzian eraginik ba ote duen aztertu

8 Even-Zohar (2007): "Un polisistema, no obstante, no debe pensarse en términos de un solo centro y una sola periferia, puesto que teóricamente se suponen varias de estas posiciones."

eta sistemaren gunearekiko erlazioa bera espresuki hausnartu dira. Hala ere -lanak aitzina egin ahala sumatuko denez- J. Sarrionandiaren arituak gunearekiko duen harremana aski konplexua dela ikusi da eta, honek, konparagarri gisa erabili ahal izateko bigarren idazlearen (A. Epaltzaren) aukeratzea ekarri zuen; izan ere, (instituzio nahiz irakurlegoaren) harrerari dagokionean gunean ari den idazlea da J. Sarrionandia eta periferiatik bai, baina gunean bertzelako kanonizazioa lortu duen idazleren baten adibidea behar genuen. ELSn geografikoki periferiatik idatzi bai (erbestetik), baina zentroan jokatzeko duen idazlea gence J. Sarrionandia. Kontua zera da, ELSren zentroarekiko erlazioak desberdinak direla euskal idazleen artean eta periferiatik idazten duten idazlegoaren artean kanonarekiko erlazio moduak desberdinak izaki hagitz⁹, ezin aproposagoa iduritu zitzaigun lan honetan idazle nafarraren erabilera.

Hortaz, J. Sarrionandiaz gain, periferiatik idatzi bai baina zentroaren alde kanonikoan jokatu beharrean den bertze idazleatariko baten adibidea ekarri nahi izandu da erdigune eta periferien arteko erlazio aniztasunaren lekuko: A. Epaltza. A. Epaltza gisako idazleek ELS kanonikoan duten presentziaren hausnarketak ELSren azterketa osoa egiteko ezinbertzeko dira.

Zer du, bada, berezirik A. Epaltza idazlearen arituak? Zer kondizio biltzen ditu eta zertarako dira baliagarri? Idazle nafarra izaki, gaugerero oinarritzko desberdintasuna markatzen da EAEko idazleekiko (ELSren instituzio nagusi eta merkatu ia bakar denarekiko). Bertzalde, euskalki literarioaren hautaketak eta honek sisteman duen funtzionamenduak ELSren barrenean gutienez periferia bat badenaren susmoa pizten du. Noski, halako zalantzarik sortzeko ahalmena duen edozer/edonor da ongi etorria lan honetan.

9 Idurre Alonsok (2008) delphy ikerketa dela medio ateratako erantzunak landu ondok Euskal Literatur Sistemaren ezaugarri gisa (31. orr.) entzuleek hierarkizazio maila bi bereizten dituztela azaltzen du: "prestigioari dagokion hierarkia (kualitatiboa) eta sozialki onartuak diren idazleena (kuantitatiboa)" (26. orr.). Hemen, ordea, hierarkia hori literatur sistema ororen oinarriaz dela pentsatu eta bertzelako hierarkia proposatzen da: ekolozpena non sortzen denekoa (erdigune hala gune ez-kanonikotik abiatua) eta non jokatzeko duen, zein zirkuitutan mugitzen den emaitza hori (erdigune edo gune ez-kanonikoan), egoera posibleen konbinaketak aztertu ondok eskema garbirik atera ote daitekeen begiratuaz.

2.2. "Muga" terminoaren proposamena

Euskal Literatur Sistemaren sakontzearekin jarraitu nahi badugu beharrezko den termino baten proposamena egin beharra da: *muga*. Bere baitan bildu ahal ditu bere adiera zabalean, gunearekiko gertuago zein urrunago diren lanak. Hori dela eta, muga terminoa hainbat egoeraren bateratzea adierazteko izanen zaigu erabilgarri. Zertarako da baliagarri? A. Epaltza eta J. Sarrionandiaren kasuak lantzeko ezinbertzeko izanen zaigu. Izan ere, momentu batetik aitzina gunetik idazten ez duten idazle birekin egiten dugu topo, baina ez dira biak -perspektiba bera izanik ere- distantzia mota berean gunearekiko eta, distantzia ez fisiko hori guneak ematen duen onespeneraren arabera izanen dugu.

Hierarkizazio baten aitzinean gara: alde batetik, idazle-gune arteko distantzia fisikoari erreparatuko diogu (hau da, lanaren idazketa nondik ekoizten den). Bigarrenik, guneak ekoizpenerako duen onspen(ez)ak sortzen duen distantzia gunearekiko. Beraz, biak dira gunearekiko distantzia neurtzeak, baina batean lanaren sorlekutik abiatzen gara eta, bertzean, onspenetik. Adibideei erreparatuaz hobekiago ulertuko dugu:

- a. Ekoizpen sorleku-gune arteko distantzia fisikoa: ekoizpena gunetik edo guneak ez den kokagune geografikotik abia liteke eta, beti ere, gunea den geografian jokatu du ekoizpenak Euskal Literatur Sistemari (hau da ELSk berezko duen ezauzgarrietariko bat). Izan ere, gunean onspena lortu zein ez, kanonizatu zein ez, euskal literaturaren irakurlego masa gunean (EAEn, oroituz) da ELSn. Beraz, hartzailerik izatekotan gunean hutsa den merkaturari bilatu beharko. Irizpide honen arabera, ekoizpena gunetik edo periferiatik izanen da sortua (periferiatik Sarrionandia zein Epaltzaren kasuan, erbeste nahiz Nafarroatik).
- b. Gune onspen(ez)aren ondoriozko distantzia abstraktoa: gunearen jarrerak, ordea, periferiatik (gure idazleen kasuan, baina gunetik ere izan zitekeen) abiatu, gunean jokatu bai, baina lanak edo idazleak ELSn izanen duten kokagune geografiko abstraktoa zehaztuko du distantzia abstraktoak. J. Sarrionandiak guneak kokagunea, kanonikoa, eta A. Epal-

tzak periferiko -mugakoa dela azalduko dugu- izanen duela-rik, aitzinago azalduko denez.

ELSn irizpide geografiko fisikoei hutsa kasu egiten badiegu, ekoizpenak muga edo periferiatik abiatuak izan litezke. Bigarren hierarkizazio baten arabera, ordea, sorlekutik hagitx bertzelako kokaguneko partaide bihurtzen ditugu lanak eta berauen sortzaileak. Hala, hierarkizazio honetarako hainbertzetan aipatu ditugun literatur sistemen faktoreen arteko elkar-erlazio eta hartu-emanen arteko tira-birak ditugu irizpide. ELSn gunetik nola periferiatik abiatuak lanek¹⁰ gunean jokatu dute bi-blek, baina guneke edo periferiko izendapena lortu dute bidean -edo ez- guneke instituzio eta merkatuen arabera.

Sorrera periferiatik abiatzen duten lanek amaieran gunearekiko lortzen duten lekune abstraktuen aniztasuna zehaztu nahian sortzen da muga terminoa erabili beharra: sorrera periferikoa, gunean aritu eta kanonizazioa lortzen duten idazle zein obrak ez dira periferiko; sorreran periferiko, gunean aritu eta gunearen kanonizazioa lortzen ez dutenak, ordea, mugako ditugu. Izan ere, ELSk ezaugarri propioa du obrek gunean jokatu dutela, beraz ezin erranen dugu periferiko direnik. Egin kontu periferian zerbaiten barrenean zarela, baina ez guztiz. Ez erdiguneko kanonizazioa lortzen dutenak adina erdian. Hala, diaspora nazioaren ispilur gisa erabiltzen den bezalaxe, periferia sistema nagusitik aski barrenean geratzen ez dena genduke. Ez, beraz, ispilur; makro sistemak estaltzen duen gibekeko itzala baizik. Lan eta idazle hauek mugako izanen dira.

Artikulu honetan Polisistemen Teoriak Euskal Literatur Sistemaren azterketa sakon baterako ballabideak eskaintzen dizkigula ikusi dugu. Hala, sistema orori egozten zaizkion faktoreetarik abiatu eta gurera ekartzeko saioaren lehen aldia idatzi dugu.

---

10 Egin kontu 60ko hamarkadatik aitzina eginiko literaturaren irakurketa berriak, komunikazio ekintza gisa aztertzeke aukera eskaini zigula. Hori dela eta, faktore desberdinen arteko loturak eta elkar-eragin etengabeak komunikazio ekintza dinamiko gisa eskaini zigun literatura. Hau hala izaki, prozesu ibilbide baten aitzinean gara eta, hain zuzen, prozesu horretan barrena sortzen den aldaketa kategoriko bati erreparatu diogu hierarkizazio hau dela medio: ekoizpena nondik abiatu eta non akitzen dueneko.

Izan daitezela, orain arte erranak, ondotik heldu denaren argigarri eta nahi duenarendako hausnartze gai.

Bibliografia

Aingeru Epaltzaren sorkuntza lanak:

- 1986. *Sasliak ere begiak baditik*. Elkar: Donostia.
- 1989. *Garretatik erauzitakoak*. Elkar: Donostia.
- 1991. *Ur uherrak*. Pamiela: Iruñea.
- 1996. *Tigre ehizan*. Elkar: Donostia.
- 2000. *Rock'n'roll*. Elkarlanean: Donostia.
- 2005. *Lasto sua*. Itxaropena: Zarautz.
- 2006. *Malluaren odola*. Elkar: Donostia.
- 2007. *Bezperaren bezpera*. Pamiela: Iruñea.

Joseba Sarrionandiaren sorkuntza lanak:

- 1980. "Maggie, indazu kamamilal". *Xaguxarra*, 1980-I, 19-30.
- 1981. "Enperadore eroa", in ZZEE, *Cuentos incombustibles*. 101-105. Colectivo: Bilbo.
- 1981. *Izuen gordelekuetan barrena*. Bilbo Aurrezki Kutxa: Bilbo.
- 1983. *T. S. Elliot euskaraz*. Hordago: Donostia.
- 1983. *Narrazioak*. Elkar: Donostia.
- 1985. "Mintzaldiak". *Plazara I*, 25.
- 1985. *Marinela*. (Kuadro bakarreko drama estatikoa). Susa: Iruñea.
- 1985. "Fernando Pessoaen bost poema". *Susa* 14-15, 34-36.
- 1985. *Ni ez naiz hemengoa*. Pamiela: Iruñea.
- 1985. Sarrionandia, J. & M. Sarasketa. *Hamairu ate*. Elkar: Donostia.
- 1985. *Izkiriaturik aurkitu ditudan ene poemak*. Pamiela: Iruñea.
- 1986. *Atabala eta euria*. Elkar: Donostia.
- 1987. *Marinel Zaharrak*. Elkar: Donostia.
- 1988. *Marginalia*. Elkar: Donostia.
- 1989. *Ez gara geure baitakoak*. Pamiela: Iruñea.
- 1990. *Ainhoari gutunak*. Elkar: Donostia.
- 1990. *Ifar aldeko orduak*. Elkar: Donostia.
- 1991. *Galegoz heldutako poemak*. *Poemas naúfragos*. Susa: Iruñea.

1991. *Hezurrezko xirulak*. Elkar: Donostia.
1992. "Subitoan atera jo zuten". *Susa* 29, 4-5.
1992. *Han izanik hona naiz*. Elkar: Donostia.
1992. *Gartzelako poemak*. Susa: Iruñea.
1995. *Miopeak, bizikletak eta beste langabetu batzuk*. Erein: Donostia.
1995. *S. T. Coleridge: marinel zaharraren balada*. Pamiela: Iruñea.
1995. *Hnuy illa nyha majah yahoo*. Elkar: Donostia.
1997. *Hitzen ondoeza*. Txalaparta: Tafalla.
1999. *Manuel Bandeira: Antologia*. Pamiela: Iruñea.
1999. *Hau da ene ondasun guzia*. Txalaparta: Tafalla.
2001. *Lagun izoztua*. Elkar: Donostia.
2003. *Kolosala izango da*. Txalaparta: Tafalla.
2004. *Akordatzen*. Txalaparta: Tafalla.
2006. *Memoriaren mapan*. Ruper Ordorikarekin ateratako diskako lirikak.
2008. *Munduko zazpi herrialdetako ipuinak*. Pamiela: Iruñea
2008. *Gau ilunekoak*. Elkar: Donostia.

Bibliografia orokorra:

- ALBERTI, R. 1989 [1. arg. 1952]. *Retornos de lo vivo lejano*. Alianza: Madril.
- ALDEKOA, I. 1993. *Zirkuluaren hutsmina*. 121-152. Alberdania: Irun.
- , 1998. *Mendebaldea eta narraziogintza*. 155-177 Erein: Donostia.
- ALONSO, I. 2008. *Euskal Literatur Sistema eta literaturaren didaktika aztergai. Idazle, kritikari eta irakasleen iritziak teoria komunikatiboen argitara*. Labayru Ikastegia & Amorebieta-Etxanoko Udala.
- AZKORBEBEITIA, A. 1999. *Joseba Sarrionandia: irakurketa proposamen bat*. Labayru Ikastegia & Amorebieta-Etxanoko Udala.
- , "Sarrionandia irakurriz: han izanik hona da"
http://www.bilbozaharra.com/euskera/forum/documents/A_itzpea.doc
- EVEN-ZOHAR, I. "La función de la literatura en la creación de las naciones de Europa".
http://members.tripod.com/Itamarez/eps_esp/funclit.htm
- , 1999. "Factors and Dependencies in Culture: a Revised Outline for Polysystem Culture research". *Canadian Review Of Comparative Literature*, XXIV: 1, 15-34 orr.
http://www.tau.ac.il/~itamarez/works/papers/papers/fa_c_dep1997.pdf

- , 2007. *Polisistemas de cultura. (Un libro electrónico provisional)*.
http://www.tau.ac.il/~itamarez/works/papers/trabajos/pol_isis_temas_de_cultura.htm
- GABILONDO, J. 1993. "Kanonaren sorrera egungo euskal literaturan: Etiopiaz". *Egan* 1993-2; 33-65.
- , 2006. *Nazioaren hondarrak: Euskal literatura garaikidearen historia postnazional baterako hastapenak*. Bilbo: EHU-ko Argitalpen Zerbitzuak.
- , 2008. *Before Babel*.
<http://www.joseba.net/babel.html>
- , 2009. "Euskal literatur genero "txiki" eta hibridoen zentraltasunaz: oharra euskal eleberriarren ofizialismo politiko eta ezintasun zinematikoaz". *Egan*, 1-2.
- GALFARSORO, I. 2005. *Kultura eta identitate erbestera tuak: (nomadologia subalternoak)*. Pamplona: Iruñea.
- GUILLÉN, C. 1995. *El sol de los desterrados: literatura y exilio*. Sirmio: Barcelona.
- , "Lo uno con lo diverso: literatura y complejidad"
http://descargas.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/scc_lit/12_048394228081524198624/018606.pdf?incr=1
- , "De la continuidad: tiempos de historia y de cultura"
http://www.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/135272410_90929942754491/index.htm
- KORTAZAR, J. 1994 [1. arg. 1989]. *Laberintoaren oroimena*. Erein: Donostia.
- RODRÍGUEZ, J. "El exilio literario en la periferia de la literatura española"
<http://www.cervantesvirtual.com/FichaObra.html?Ref=17107&portal=21>
- SAID, E. W. 1996 [1. arg. 1994]. *Representaciones del intelectual*, 59-73. Paidós: Barcelona: Buenos Aires.
- URIBE, K. 1998. "Asalto a los cielos: Estética y escritura en la poesía de Bernardo Atxaga y Sarrionandia". *Insula*, 623.

GUILLAUME EPPHERRE

JEAN-LOUIS DAVANT eta Askoren Artean

I.- AITZINSOLAS

Urtero, 2003an hasirik, Euskaltzaleen Biltzarrak omenaldiak egi-
ten ditu, Euskal Herriarentzat eta bereziki euskararentzat lan egin
duten emazte eta gizonak oroitaraziz. 2003an, Heletan hasi ginen,
Etienne Salaberry ohoratuz. 2004an, Janamari Malharin zenaren
aldia izan zen, Itsasun. Ondoko urtean, Claudine Leralu eta Isabelle
Lichau-gurekin genituenak- eskertu genituen, Hezkuntza nazionalean
elebitasunaren alde lan eginagatik. Aldudera jo genuen 2006an,
Jean Etxepare medikua, eta idazlea, gorai-pauz. Baxenabarretik Lapur-
dira itzuli ginen gero, Beskoitzera, beste idazle handi baten berrau-
rkitzeko: Joanes Leizarraga. Ondoko urtean, jo Senperera, Domini-
que Dufauz oroitzeko, 2007 ko Eguberri aitzin, han berean, Zaldubi
omendurik, Euskaltzainarekin. Jatsu Garazin ginen gero, beste Jean
Etxepare bat, "gaztea", eta gazterik joana, agurtzeko. Jaz, bi apez,
Leon Pochelu Gerezitarra eta Pierre Narbaitz Azkaratekoa ohoratu
ditugu.

Zuberoa zen gelditzen zigun probintzia. Hemen gara aurten. Zi-
nez pozez, eta halako misteriozko sendimendu batek hartzen duela-
rik "Manexa" Guillaume Eppherre duela mende bat sortu zen
Aitzürükün. Lan gaitza egin zuen Herriaren eta gure mintzairaren
fagoretan : ez du aiantzia izan behar, ez eta bere anal Gregoiek. Eta
familiako besteak ere (Jean -Pierre, Battitta, Mixel, Kadet Salabe-
rremborde) aipatzen ditu, kartsuki eta fidelki, Jean Louis Davantek,
Eppherre familiaren halako euskal « saga » bat kondatuz.

Beste testu batzuk ere ezarri ditut hemen, hala nola « Herria » astekarian agertu zena, lehen orri osoan, Guillaume ehorzketa karietarat. "Gure Herria"-n idazten zuen Guillaume Eppherrek eta jakinen duzue zer zion bertsolaritzaz: arras interesgarria zait, eta antropologoari ere gustatuko zaio menturaz apezaren ikusmoldea bertsolaritzari buruz, erraten duela nor den bertsolaria, eta zer erraten duen. Nor zen. Nor izan zen ere Jean de Jaureguiberry mediku euskaltzalea. Jean Louis Davantek eman dit ere Guillaumek, Euskaltzaindian sartu zelarik bere aitzinekoarentzat, Pierre Lhande Atarratzeko jesuitarentzat, egin zuen mintzaldia. Pierre Lhande, hoin famatua izan zen Zuberotarra. Euskaltzaleen Biltzarrean ere parte hartu zuen Guillaumek, besteak beste, eta Oxobi-Moulier, Zerbitzari-Elissalde, Constantin goraipatzen dizkigula. Liturgia mailan ere lan egin zuen, otoitzak, Bibliako testuak landuz. Eta Baionako diozesiko katixima zubereraz idatziz: hiru zati ezarri ditut hemen. Gainera Beñat Soule bertsotzaleak bere gainerreko paperetan miaturik, naski, atzeman ditu Etxahun lurrik idatzi bertsoak, baina Gregoire, edo Ddiude, edo Gregoi Guillaume anaiaren ehorzketa karietarat: testu hau ere, poema hau, ezarridut liburutto honetan.

Irakurri beraz, eta goxatu, zuek Zuberotarrek zuen mendietan sortu den herritarra, eta gu denek. Pierre Aintziart

II.- EHORZKETA KARIETARAT

Duela hamabost egün, Gregor Eppherre adinik hoberenian galdūrik huna berriz dolūtan Altzūrūkūko familia bera, bai eta euskaltzaleen familia bera. Zeren zentū zaikū Guillaume Eppherre apez euskaltzalia, bestiaren anaia. Egün horietan ūlhūn badira Ziberoko mendiak zombatez ūlhūnago gure gogo-bihotzak. Zeren Ziberotar handi bat galtzen dūgū hor.

Zonbaitek erranen die lehenik eta oroz gaintik apeza zela Guillaume Eppherre. Beste zonbaitek aldiz gizona, edo euskaltzalia lehen emanen die. Bainan ez ote da bat, bakun eta peza oso gure nortasūna ? Ala buzinkaz eta betatxūz eginik gira ? Nolaz algarretarik behez apeza, gizona eta euskaltzalea ?

Ziberotar etxalde batetako semia dūgū Guillaume Eppherre, mendi ondoko familia batek eta herri batek orhatūrik. Horren baitan goizik agertzen da halako altxatūrazi behezi baten lana: hitz ahūl batez « bokazionia » deitzen dūgūn sū eta indar hura. Gatz behezi haren alpatzeko zer balio die gure hitzek ? Zeren gatxotx dira gure elhiak oro.

Hainbeste Ziberotarrek haur edo gazte denboran gūti edo hanitx ezagūtū dūgūn Mauleko kolegioan izan zen apezgai eta ikasle sūhar, fi eta argia. Bigarren heñeko ikastaldia Uztaritzeko Seminario ttipian ūrhentūrik, Baionako Seminario handitik apeztū zen 1936 -an. Hogei bat urte berantago haren anai Gregorik eginen zian matematika gradiaren bilhatzen hasi zen. Tolosan. Baina urte baten būrūko, bere segretari izatera deitū zian Houbaut apezkūpiak.

Apezkūpien lagūntzale

Hunen ondotik, Mgr Vansteenberghé eta Mgr Terrier ber gisan lagundū zūtian. Jaun apezkūpiez den mendreneko gaizkirik asmatū gabe, zor zaien errespetū osoarekin zer gatik ez pentsa, halere, pazientzia ezinagoa, zūhūrtzia ederra eta laneko jite handia izan behar ziala gure ziberotar apezak? Eta kalitate horik gain-gainetik bazūtiala, bestalde badakigū.

Ber denboran, bihotz huna zian oso eta bihotz-bera zen zinez. Behar den bizitarzūn hura ere bazian, halako ordain: Ziberoko gizon eljerra ez baita, har gatik, ez eta huillanik ere, ttontto izatera lerratūko. Arren, orok errespetatzen zien Guillaume apeza, gizona zelakotz..Eta haboroxek maite gūnian, gizon huna, goxoa eta arraillerianta baitzen.

Jinkoaren eta gizonen zerbūtūko.

1967-an katedralako kalonje oso bezala izendatū zian oraiko jaun apezkūpiak. Eta herroka horien izkiribazallak badaki, berak ikusirik, Baionako eliza nausian agitū diren gose greba edo oporretan, Guillaume Eppherre jaun kalonjia izan zela jende behardūnak hobekienik konprenitū eta lagūntū dūtien apezetarik. Mente hotz huntan, ez ote dū zerbait balio karitatiaren garrak?

Aitzinetik 18 urtez Saint- Bernard kolegioko omonier egonik zen: erran nahi baita gazteen konprenitzen, argitzen eta lagüntzen baza- kiala. Eta espantorik gabe egiten zian, bere heinetik jelki gabe.

Ez zen burrunba eta tarrapata egile handietarik Guillaume apez- a, baina bai langile ixil eta fi bat, Gregori ere bere aldetik izan den bezala. Zonbat lagüngo- a ez dü egin, beheziki igandetan, han edo hor. Zonbat predikü ez dü prestatü, zenbat apez aholkatü eta kontseilla- tü...

Üdüri lüke hanitx sotil eta kulto dela apez baten lana: bai hala lizate, segur ere, eliza administrazione bat bezala har lironarentako .Baina bere apez sailla Jinkoaren eta gizonen zerbütüko misione bat bezala hartzen dianarentzako, bazterrik ez duke apez lanak. Hola- ko apezetarik zen hau.

Kazetari eta euskaltzain

Euskaltzale orori, pegartaka hüstü behar lükian itsaso bat bezala agertzen zaio euskararen eta euskaldüngoaren aldeko eginbidia. Eta sail hortan ere bere haxiak eta beste zonbaitenak ekarri dütü, thairik gabe, Altzürüko seme horrek. Zeren güti dira euskal itsasoan busti nahi diren ezpiritü argitiak. Üturbüritan jelkitzen den ühaitza bezain argi eta eta zilar da Guillaume-ren zuberotarra, eta lapurtar ospe- tsüan ere abantxü hain trebe zen.

"Basque-Éclair" frantsesezko egünkariari har gatik sortzia eman zalon eta bere izkibriez lüzaz etxeki zian, "F.R" sinatzen zialarik, "Herria" artoski lagüntü du beti, artikülüz eta kontseillüz. 1951-ian "Gure Herria" agerkariaren bürü ezarri zien eta hori hogei-ta-bat urtez aitzina eraman zien. Euskaltzaleen Biltzarran ere bürietaryk izan da lüzaz.

Ez da harritzeko Euskaltzaindikoek (Euskal Akademikoek) beren arteko bezala izentatü bazien. Sartzeko mintzaldia, beste ziberotar batez egin zian: Aita Lhandez. Hor ere lan hanix egin dü.

Beti ziberotar

Erran gabe doa gain-gainetik maite zütiala Ziberoko dantza, pas- toral eta kantoriak. Bera kantari eljerra zen, eta jite alegerakoa. Bere idaz-lanetan, Ziberoko izkiribanoez arta behezi bat hartü dü Ligueik-en

kantoriak, harek zütian bildü, Etxahun Barkoxekoaren uhuretan egin zen diskan parte handia hartü zian eta "Gure Herriaren" zenbaki edo número bat osorik Barkoxtarraz egin zian.

Lau librü izkiribatü dütü, lauak bere apez lanari xuxenka lotürük: Katexima (1941) Elizako libria (1943), Botzez eta bihotzez (kantikak, 1949) eta Haurren Katixima (1956)

Oroz gainetik behar bada, euskal litürgia ziberotarrez eman dü, edo lan hortan parte handiena hartü phürü, aste oroz behar ziren irakurgalak Ziberoko erretorer igorritz prestik.

Langile haboro bagina

Hainbeste bürü hauste, lan eta arrenkürek bihotza higitü deie. Azken hiru urtetan oso ahül zian: klinika, ospitale eta pausa-etxetan gainti zer nahi ikusi dü eta betiko pazientzia bazter gabia erakutsi. Behin baino haborotan azken harian izanik, orai- berrí údüri zian egiazki hobekitzen ari zela. Uda Gregori-kin igaran dü, Kanboko "Toki-Eder"-en, ber ganberan, mezak eta ofizioak harekin emanez. Eta bera hain gaizki izanik, anai gaztiaren joaitia izigarritan senditü dü. "Nik nian joan behar eta ez harek.". Gaixoa, bere aldía ez zian hürrünl

Galtze handia da, bai Elizarentzat, bai Ziberoarentzat. Haboroenik, ene ustez, Ziberoarentako. Zeren handi da Eliza, ttipi aldiz Ziberoa. Oroen beharra balüke...Lagüntzale güti balzik ez dü gaixoak. Ber galza erran giniro, güti gora behera, Euskal-Herri osoarentako, ez baita handi hau ere.

Langile haboro izan bagina eta gütarik bakoitzak lan haboro egin baginü, ez zien behar bada leher egiterik izanen Gregori et Guillaume Eppherre-k. Horien etsenplüari jarraik gitian orai phürü, ahalaz beste hein batetan, nahiz ez giren gure urteen jabe. Gure bizitik amiñi bat phürü eman dezagun, hanitxek, ez ezen osoki emaiterik izan beste zonbaitek.

P. L. eta J.L.D.

"HERRIA" astekarian agertu omen artikulua, 1974-ko urriaren 24an.

N.B. Gainera, Piarres Lafittek, "Euskera" Euskaltzaindiaren dokumentuan laburbildu zuen Guillaume Eppherren bizia. Zati hau interes-

garria zaigu berdin:” Apez argitu eta goxo bat zen, itzal handiko: apezek gogotik dei egiten zioten beren arteko predikari gisa, eta jende asko joaiten zitzaion etxera kontseilu galdez: alabainan fama-tuak ziren haren gixakotasuna ezagutzale ona, nahiz “manexa” ere, hala beharrez, bazerabilan. Haatik, hego-aldeko euskalkiak frango arrotz zitzaikon.”

III.- GUILLAUME EPPHERRETA FAMILIA

Dñala hogeita hamar urte, 1981eko arramaiatzean (ekainean), Euskaltzaindiak altzürükutar handi bat ospatzen zñan hiltzeko mentebürñan, lehenik Mauleko merian (27an), gero Altzürükñn (28an) : hura zen Jean-Baptiste Arxñ (1811-1881), errejenta, eskoletako ikuskarri edo inspektürra, bai eta eñskal idazle / izkiribainoa. Ohartzen niz aurten sortzeko bigerren mentebürña lñkeala, dñala berrehñn urte xñxen sortñ beitzen, mente bat egñnko gure sñjeta (protagonista) beno lehen. (1)

Hona non orai Euskaltzaleen Biltzarrak beste altzürükutar handi bat bere sorterrian aipatzen dñan sortzeko mentebürñan : Guillaume Eppherre (1911-1974), apeza, eñskal idazlea hau ere, peredikari hona gañeala, eta Zñberoaako euskaltzain osoa. Zñberoaak Euskaltzaindian bere jargia badñ, ontsa markatñ, eta hor zñberotar batek lekñ hñtsik ùzten dñalarik, beste zñberotar bati doakio betatzea. Lehena izan zen Aita Pierre Lhande apez jesñita (1877-1957), Euskaltzaindiaren sortzean izentatñrik 1919an. Hori 1957an zentñrik, euskaltzain osoek jargia Guillaume Eppherrerri eman zeioen. Honen ondotik hirugerrena hañtatñ nñndñen 1975ean. Orai laugerrena Battittu Coyos mauletarra dñgñ, 2010ean izentatñrik, eta sartzeko hitzaldia Maulen egin dñ 2011ko arramaiatzaren 25ean.

Aitzinetik, euskaltzain oso bat zentñ ondoan Euskaltzaindiak ordaria bozkatzen zelon. Orai lege berri bati esker, Euskaltzaindiaren gaztetzeko xedetan, hiruetan hogeita hamabost urtetan « emeritu » izentatñrik, erdi erretreta batetan bezala sartzen gira, eta euskaltzain gñziek ondokoa segidan hañtatzen dñgñ bozkaz. Holaz plazer handia dñt, ene aitzinekoek ùken ez zñena, ene ondokoaren ikustekoa. Jagoiti Zñberoaako euskaltzain titñlar bakoitxa Battittu Coyos dñgñ, ene ondokoa, denboran barna laugerrena. Arren egñnko gure sñjeta

bigerrena izan zen, Aita Lhanderen ondokoa eta ene aitzinekoa, Battitu Coyosek sartzeko hitzaldian klarki erran zūan bezala.

Guillaume Eppherre Altzūrükū Etxeberrian sortū zen 1911ko ūrrietaren 19an, laborari familia batetan, hameka haurrideetarik bigerrena. Herriko eskola pūblikoan ibili zen lehenik, lehen mailako ikas-teak hor eginez. Gero bigerren maila bete zūan Mauleko Saint-François (d'Assise) eta Uztaritzeko Saint-François Xavier ikastetse katolikoetan, baxoarekin ūrrentuz. Ondotik Baionako apezgeitegi edo seminario handian apezgoala prestatū zen, eta Baionako katedralean apez-tū 1936ko ūztailaren bostean.

Toulouse / Tolosako ūnibertsitatean matematika eta beste zientzia zorrotzetako lizentzia bati būrūz abiatū zen, bena lehen urtearen būrūan Baionako apezkūpūtegi-ala deitūrik izan zen sekretari la-nealako. Idazkarigoa hortan ariko da hamabi urtez apezkūpūentako, 1937tik 1949la, eta segidan hirur zerbūtxatūko dūtū aldizka : Houbot, Vansteenberghé eta Terrier.

Azken horrek 1949an Baionako Saint-Bernard ikastetxe katolikoan omonier izentatzen dū, eta hor Guillaume hamazortzi urtez egonen da haur eta ikasle gazteen lagūntzale.

1967an katedraleko kalonje izentatūrik da, eta eginbide hori beteko dū bere azken zazpi urteetan. Kargū horri esker eūskaltzale gazte andana bati lagūngoia berezi bat ekarri zeigūn 1970eko Bazko altean, hegoalde-tiko iheslari elibatekin lehen gose greba egin gūnū-alarik Baionako katedralean : sargiatik eskūin dagon txapela txipia zabaltū zeigūn aterbetako, eta barne hori hamar bat egūnez ballatū gūnūan gure xede-ēn ezagūtarazteko. Laster Frantziako lehen ministro zen Jacques Chaban-Delmas jaunak hitzaman zeigūn gobernūak hegoalde-tik ihes jin eūskaldūnak bakean ūtziko zūtūala, iparraldeko Eūskal Herritik ohiltū gabe. Hor azpimarratū nahi nūkeana da Guillaume Eppherre apezak egin zeigūn zerbūtxū handia, egūn oroz pazentzia eta miserikordia zabala erakutsiz. Gizon hona zen, gozoa, xehea, baketsūa, zerbūtxanta. Hori aitzinetik ere banakian, bena hor proba bat haboro eman zeigūn, eta ez txipia, egoera neke batetan, zeren Vincent apezkūpūak ez gūntūan begi honez ikusten.

Ideia orokorrez, erdiko gizona zen Guillaume, kiristi-demokrata, hala nola haren kantūko beste apez idazle batzū : Etienne Salaberry,

Pierre Lafitte, eta gazteagoak ziren Andiazabal, Joseph Camino, Pierre Charriton, Emile Larre, Belokeko aita Xavier Diharce « Iratzeder » poeta eta beste zonbait. Politikan ez zen agertzen, bena zinez europazalea zen, eta prefosta euskaltzalea.

Fedezko gaüzetan, lagün eta kide horik bezala, bena ene ustez Lafitte eta süstut Salaberry beno haboro, Vatikanoko II Kontzilioan agertüko ziren ideiak zütüan Kontzilio hori beno lehen, eta uste düť holakoer zor dügüla orokorki mündü osoko apezküpüen jüntak ekarri züan ütürriala ütüzltzea, Eliza katolikoaren zabaltzea, airestatzea, arrafreskatzea.

Euskaldüngoaren erroak ez zütüan hürrün txerkatü, heben ediren zütüan, Etxeberriko sükaltean eta sorterrian, Altzürükü zinez herri euskalduna beita orai ere, eta euskal jeietan beti lehenetarik, Xiberoko beste hegalean Barkoxe den bezala, dantzari eta kantari, maskarada eta pastorean trebe. Haatik heben euskara hobeki etxeki düzüe azken hogeita hamar urteetan : Arballako züberera, erdikoa, liferentzia güti düana Basabürükoarekin eta Pettarrekoarekin. Mixel Eppherre zenak erraiten zeitan ber-ber euskara güñüala batetik Altzürükün, bestetik Ürrüstoi-Larrabilen. Egia da züen herri hau dügüla ürrüstoi-larrabiltarrek bortüko sargia, Lexarralteari, Ibar Nabari, Ahüzkiri, Andoxeri, Aphanizeri бүрүз. Egia bestalde gure aitzinetikoen etxekandere zonbait Xiberoko erdigünetik edo alde gainetik ezkontzaz gure herrialat jinik zirela, Idauze-Mendi, Muskildi, Barkoxerik, bat Arhanetik ere, ama gurea orano goragotik, Altzai Arralteko Üstüiletik, aita Garraibi Argintzsolako seme züalarik, Iratçabal ariakoa, ama berriz Maddi Gette, Üstüileko prima. Dena dela, mintzajean liferentzia güti dügü züberotar edo xiberotarren artean, eta erran dezaket euskara klasiko bat mintzo dügüla Ürrüstoi-Larrabilen, Altzürükün bezala, Mixel Eppherre zenaren errana baieztatüz.

Arren Guillaume zena zinez euskaltzale zen, Eppherre familian ezagütü dütüdän jente güziak bezala. Gazteñi nintzalarik kontatzen entzün üken düť horren ama gartzaroan neskatilek emaniko pastoral batetan süjet izan zela. Denbora hartan apez elibat antzerki eta teatre mota horren etsai bortitzak beitziren, herriko erretorak lan hortarik epantxatü nahi üken züan, Bazkoen ez emaiteko mehatxüpean, bena gure anderea ez gibeltü : bertüte handia behar zen hortako, düala mente bat nonbait han ! Zoin pastoral izaten ahal zen bilatü düť

Arnaud / Allande Aguegaray, Muskildi Bordaxar etxeko semeak XX. menteko pastoralen historiaz hontü berri düan libürüan (2), eta hona zer dion 17. ostoaldean : « 1905 : *Aussurucq / Altzürükü : Sainte Marguerite*. Le 15 juin 1905, le jeudi de la Pentecôte, les filles d'Aussurucq interprétèrent, non *Sainte-Hélène* comme il a été écrit, mais *Sainte-Marguerite* (...). » Hor behar zena ediren düten ustez.

Idazle / izkiribainoa, euskaltzaina

Apez izanez, elizako geietan izkiribatü dü haboroenik. Zonbait urtez Xiberoko apezentzat iganteko meza prestatzen züan, eta polikopiaz parropietara helarazten.

Mezetako peredikari bezala zinez estimatürrik zen, eta erretorez lan hortarat üsü deitürrik. Lapurtera edo lapurtarrez ere trebe zen, bai lümaz, bai aho-mihiz.

Elizako libürü andana bat hontü dü : katexima (1941), Elizako libria (*libürüa* oralko grafian) 1943an, Botzez eta bihotzez (1949), haurren katexima (1956). Ene katexima handia 1941eko libürüan ikasi düten, Belapeyreren izkiribütik hüllan den eüskara klasiko batetan, eta gisa horrez etxen entzuna emendatü.

Gei profanoak ez düten horregatik bazter ützi. *Euskaltzaleen Biltzarra* batarzüneko bürüzagietarik izan da lüzaz. *Basque-Eclair* egünkari kiristi-demokrata lüzaz antolatü dü, haatik hau frantsesez, eta *Gure Herria* aldizkaria kudeatü 1951tik 1974ala, eta bere lümaz aberastü. *Herria* astekaria ere beti süstengü dü, nahiz hortan ez züan hanitx idazten.

Ikertzeak egin düten eüskal idazleez, bereziki Etxahun-Barkoxe, Ligetx larrintar bena ezkontzez zihigar koblakaria eta Lhande zenez. Artikülü elibat agertü düten *Gure Herria* aldizkarian, bereziki bat gotorra Jean de Jauréguiberry zenaz 1952an, üttail-agorritetako zenbakian. (3)

Pierre Lhande Züberoako euskaltzain osoa 1957an zentürrik, Guillaume Eppherre horren ondoko haütatürrik izan zen 1958an, eta Euskaltzaindian sartzeko hitzaldia egin züan 1959ko agorrilaren (abuztuaren) 29an, Baionako « Musée basque » delako eüskal erakustetxean. Bere aitzineko euskaltzaina ospatü züan zabalki, Lhanderen bizia eta obra xehe-xehea erakutsiz. Mintzaldi hortako izkiribüa

1960ko Euskera aldizkarian agertu zen. (4). Gero, Jean de Jauregui-berryz hontu zuan artikulu eta biak arrapatu ditut *Zuberoako literatura antologia laburra* delako liburuan, Euskaltzaindiaren aterpean. (5)

Arrapostu eman zelon Jean Elissalde « Zerbitzari » lapurtar apez euskaltzainak (1883-1961). Hau Azkainen sorturik zen, Zalgizen ontsa ezagutu dugun Roger Idiart bezala, bai eta Euskaltzaindian Dominique / Txomin Peillenen aitzinekoa zen Pierre Larzabal apeza bezala. Elissalde denbora batez Liginaga-Astuen erreitor egonik zen : arren Xiberoa hein bat ontsa ezagutzen zuan, eta gure probintzia txipi hau eljerki alpatu zuan bere mintzaldian. Gero Louis Dassance (1888-1976) Uztaritzeko auzapez, euskaltzain, Euskaltzaleen Biltzar-rako lehendakari / presidentak ohorezko makila gorri bat eman zelon gure euskaltzain berriari, ordunoko usantxaren arabera.

Erran gabe doa Guillaume Eppherrek euskara ederra zuala, naturala, klarra eta xahua, argi eta garbia. Horren etsenplu bat ediren dirogu aho-mihiz Ximun Haranek xiberotar kantari elibatez eginarazi zuan diska batetan, « *Le disque basque* » delako sailean. Hor kantan ari dira Lohidoy eta Etchecopar-Attuli barkoxtarrak, bai eta Duhau-Hagola eskiulatarra, oro geroztik zenturik. Horien hobeki txestarazteko, Guillaume Eppherre zenaren botz gozoa mintzo zaigu ezin hobeki, alpatu berri dudan euskara hautu hartan, eta hor bizirik dago, bizi eternalean sinesten ez duenentzat ere.

Guillaumeren haurrideak

Ber gisan, oso euskaltzaleak zutuan ezagutu deitzodan lau anak.

JEAN-PIERRE, Etxeberriko laboraria, pastoralkaria zela nihauk borogatu dit, behin ja Barkoxeko Alexis Etchecopar-Attuli zenaren konpainian pastoralzale ikusirik. Kantan ere laket zela badakit : beziki Arxuren omenez Alzurukun bildu ginelarik 1981eko arramalzaren (ekainaren) 28an, aihal ondoan *Hartzaren kantorea* eman zeligun Mixel anal gazteenarekin, eta gisa horrez ahatzexerik zena berriz oritarazi zuen, junta hortako libretaren urrentzean ageri den bezala. (6)

BATTITA, Zübükota ostatúkoa, úsú kantalotsez ari zen, eta zombait aldiz apúr bat koblakan ere bai entzúle gúti zenean. Gaineala orit niz behin, 1958ko barantailan (otsailan), igante arrastiri batez, Mixel anai gazteenak eta biek, Gerezieta Garrotik eraman nündüela Urruñako zinemategian ospatú zen koblaka partida handi batetara, han erauntsi beitzúen ordúnko famatúenek : Basarri, Uztapide, Xalbador, Mattin, Lasarte, Xanpun, Errexil eta beste bizpahiruk.

GRÉGOIRE « Ddiddle » apez (1929-1974), hamargerren haurridea, Mauleko Saint-François (d'Assise) ikastetxe katolikoan matematika irakasle zagoana, euskaltzain úrgazle, euskaltzale kantaria zen halaber, eta gaineala músikaria. Mauletar gazte andana bat euskaraz kantatzera lehiarazi zúan. « Éperra » ikastolaren aita izan zen 1972an. Artetik Ddiddleuren dohainak bete-betean borogatú gúntúan Euskaltzaindikoko bilkura ireki batetan. Maule-Lexarreko meria zaharrean izan zen 1970eko úrrietaren 25ean, igante goizez. Jüntaren geia zen J.D.J. Sallaberry, XIX. menteko mauletar abokatú notaria, euskal idazlea eta kantore biltzalea. *Chants populaires du Pays Basque* delako libúrúa zor deiogú bereziki : hortan berrogeita hamar kantore xahar biltzen dütú músikarekin eta frantses útzúlpinarekin, bereziki Bereterretxen kantore famatúa, horradino aho-mihiz ibili zena mentez mente, hor azkenean Sallaberryk izkiribútan finkatúrik. (7)

Goiz hortan Grégoirek egin zeigún mintzaldi gotorrak gel xorrotxa zúan, músikaren ezagútze barnoia galtatzen zúana : « J.D.J. Sallaberry eta Ziberoko ahaire zaharrak ». Ondotik izkiribúz agertú zen *Gure Herria* aldizkarian, 1971ko arramailatzean (ekainean). (8). Kasik osorik arrapikatú düt *Zuberoako literaturaz antologia laburra* delako libúrúan. (9). Bere mintzaldiaren artetik, horren aragistatzeko bezala, Grégoirek kantore zombait emanarazi zeitzon Johañe Xuburu santagraztar / atharraztar kantari ezagún eta preziatúari.

Hamekagerren eta azken haurridea, MIXEL EPPHERRE (1932-1999), ontsa ezagútú düt, lehenik Euskaldun Gazterian (hau kanpainá / baserriko gazteen mubimentú kiristia beitzen), ondotik Enbata kasetako eta mubimentúko hastapenetan, eta geroztik úsú kúrútxatú biziko harat-honarartetan. Segúrki erran dezaket adiskide ginela. Hau ere kantaria zen, noiztara koblakaria saldo txípian, bestalde pelotakari eijerra eta dantzari trebea, hoberenetarik, bereziki kantiniersa bezala. Gaineala lúma sotila zúan, zúbereraz prefosta, bena behenafarrera-la-

purteraz ere bai. Artikulü andana bat ützi dü kasetetan, haboroxeak sinatü gabe, lehenik Euskaldun Gazteriako Gazte hilabetekarian, eta gero Eusko Alderdi Jeltzaleak iparraldean agertzen düan *Lema* hilabetekarian.

Azkenik Eppherre familiako anal euskaltzaleen ondoan, aipatzekoa zait horien lloba, KADET SALABERREMBORDE apez izana, sortzez altzürükütarra hau ere. Ama Eppherre haurrideetarik züan. Kadet zena ontsa ezagütü dü Mauleko Saint-François (d'Assise) ikastetxe katolikoan sei urtez (1947-1953), adinez hüllan beiginen eta natüralki euskaraz mintzo lanarteko errekreazioneetan, ordünko xiberotar eta baxenabartar gazte haboroxeak bezala, Mauleko eta beste hirixketako burjes edo erdi burjes frantzimanten despit. Gaineala pelotakan ere laket ginen. Geroago Mauleko erreter ikusi dü beste urte zonbaitez. Eüs kara oso hona züan horrek ere. Euskaltzalea zen prefosta. Ene jakinean phürü, ez dü hanitx izikiribatü, ez argitaratü ja. Bena peredikari trebea zen, natürala, bizia, zinez argj eta zehatza. Elizako zeremonietan eüs kararen leküa zabaltü züan Mauleko parro-pian. Bena ürrats hori frantzimant elibatek oso gaizki hartü züen, eta batek ja sinadüra gabeko gütün pozointsü batez kasetetan ataki züan. Bestalde Sü-Azia batarzünaren sortzaleetarik izan zen 1978 eta 1979 urteetan. (10)

EPHERRE FAMILIA ez da hortan fini, aitzina dabila mündüan, lehenik Altzürükün prefosta, Jean-Pierre eta horren ondokoak, Battittaren haurrak (eta horien emazteak) eta arrahaurrak, hürrüntxeago Amiküzeko (Pays de Mixe) Arberatzen Mixel zenaren alargüntsa Georgette Errécart eta bien segida, hürrünago beste zonbait, hala nola Montpellierren ikusi berri düdan Dominique Eppherre mauletarra, kolegioko lagüna hau ere (1947-1950), Etxeberriko Eppherre anaietarik baten semea. Fida niz eta badakit ere beren aitzineko handien ezpirütüari fidel daudeala, bereziki eüs karari etxekiak, altzürükütar elibati ontsa doakien bezala. Lehenekoak eüs karaz ari ziren hatsa hartzen züen bezala, eta gü ere, xiberotar zaharrak, hola bizi gira natüralki. Bena züek, gazteagoek, mereximentü haboro düzüe, hanitx ez ere, eüs kara züen nahiz etxekitzen beitüzüe botxü bat bezala, mündü zabaleko aize güzien artetik. Biba züek, eta goatzan aitzina sail hortan, eta beste orotan ere, bizitzeko denen beharra beitü gure Xibero txipiak, eta orokorki Eüs kal Herri osoak. Bai, gora Eppherre familia euskaltzalea, eta gora beti Altzürükü, herri euskaldüna !

Bibliografia**A. Artikülū honen izkiribatzeke egari****(edo erabili) dütüdan ütürriak :**

- Chants populaires du Pays Basque* Ilibürüa, J.D.J. Sallaberry, 1870.
Euskera, Euskaltzaindiko aldizkaria, Bilbo, 1919-2010
Gure Herria aldizkaria, Balona, 1921-1939, eta 1950-1976.
Cent ans de pastorales Ilibürüa, Arnaud / Allande Aguergaray, 2008.
Zuberoako literaturaz antologia laburra, Jean-Louis Davant / Euskaltzaindia, 2008.

B. Artikülūko aipamen elibat zointan hartü dütüdan :

- Jean Baptiste Arxu idazlearen mendeurrena*, *Euskera* XXVI (2. aldia), 1981 (2), Euskaltzaindia, Bilbo. – gaineala *Separata*.
Cent ans de pastorales (1901-2000). Association Jakintza (Ciboure / Zibururu). Idazle / izkiribainoa : Arnaud / Allande Aguergaray « Bordaxar » muskildiarra. Juillet 2008. 17. ostoaldean.
Gure Herria, Baiona, 1952ko uztail-agorrila. « Jean de Jauréguiberry » artikülütik. Idazle / izkiribainoa : Guillaume Eppherre. 193-202 ostoaldeetan.
Euskera aldizkaria, Euskaltzaindia, Bilbo, 1960. « Euskaltzaindian sartzera-koan Guillaume Eppherre jaunak egindako (h)itzaldia eta Elissalde jaunaren erantzuna ».
Zuberoako literaturaz antologia laburra. Idazle / izkiribainoa : Jean-Louis Davant. Euskaltzainak bilduma, 9. Euskaltzaindia, Bilbo, 2008. 110-128 ostoaldeetan .
Jean Baptiste Arxu idazlearen mendeurrena (ikus gorago 1). Azken ostoaldean.
Chants populaires du Pays Basque, paroles et musiques originales, recueillies et publiées avec traduction française par J.-D.-J. Sallaberry, (de Mauléon), avocat. Bayonne, imprimerie de veuve Lamaignère, rue Chegaray, 39. 1870.
Eta fac-similean : Nîmes, C. Lacour, éditeur, Place des Carmes – 25 bd amiral Courbet, Collection Rediviva, 1992.
Gure Herria, 1971ko ekaina. J.D.J. Sallaberry eta Ziberoko ahaide zaharrak. Idazle / izkiribainoa : Grégoire Eppherre. 25-32 ostoaldeetan.
 9. *Zuberoako literaturaz antologia laburra* (ikus gorago 5). Grégoire / Ddidue Eppherrecanai gazteagoa (1929-1974). 128-131 ostoaldeetan.
 10 *Ber Ilibürüan* ikus « Mixel Eppherre, anai gazteena (1932-1999) », Jean-Pierre, Battita eta Kadeten aipamen Ilibürrekin. 132-133 ostoaldeetan. Eta « Hartzaren kantorea » Ilibürükaren ürrentzean.

**IV.- EUSKALZAINDIAN SARTZERAKOAN GUILLAUME EPPHERRE
JAUNAK EGINDAKO ITZALDIA
ETA JEAN ELISSALDE JAUNAREN ERANTZUNA**

**AITA P.LHANDE ZIBEROTAR EUSKALZAIÑAREN ORHITZAPENEZ
Baiona, 1959 agustuaren 29an**

Euskalzaindiaren Jaun Buruzagi eta Jaun kide agourgarriak :

Houna noun jin den oral enetzat thenoria, ziek diala zounbait hilabete heben berian egin haitiari ageriki eta euskal bihotz guziaz « bai » erraitekoua.

Zien batarzun eder, jakitate handiko eta ouhouragarrian egun hounhartzen duzienak eztezake gorde ezinago hounkirik izan dela eta doi bat ere hanturik egin duzien haitiaz eta erakoutsi nahi ukhen delozien ezagutzaz.

Bena euskal erranak beltio bere zuhurtzian, latiak « honor onus » dion bezala, kargia karga dela, laster borogatu du bere beithan eginbide handi eta hersi elibati (sic) buruz zela. Arren pharkaturen delozie zien hounian, denbora zounbaitez dudan egon balinbada ahalke bezala bere chokhouan. Euskalzaiñ ouhouriarren ukheitoko, ezteia behar ukhen jakitate handi eta lan eder agertzeko ? Eztireia behar jakin chehe-chehia euskal mintzajiaren segretu haborochiak, haren erro gordeenak eta haren harat-hounaka eta udaripen (*uduripen* ?) gaitzenak, zien artian Lecuona eta Lafitte jaun aphezek, Oriche jaunak eta Lafon jaun erakasle handiak dakitzen bezala ? Ezteia behar ukhen argitarat emanik izkibu-lan eder eta balious hanitch, ziek oroek egin duzien bezala ? Eztela behar ukhen Euskal-Herria alden-alde iganik, eta zounbatetan ! euskal ouhouriarren bethi phitz begiratzeko eta euskal mintzaje paregabiaren maitha-erazteko, Dassance jaunak bezala, eta harekin batian Elissalde jaun Zerbitzari maithagarriak, egun berian 76 ourthiak bethatzen dutian eta heben ene eguzaita den aphez gaztiak bezala ?

Eztezake haatik erran egun zien artian sarzaliak, huts-egin duziela zien haitian. Euskalzaindiak beitu euskararen eretzian argi osoua eta gisa batez ere ahal osoua ; mundu hountako eta besteko Jaun Buruzagiak bezala, Euskalzaindiak ere bere heinean, bere dohaiñak nahi

dutianer hedatzen beitutu eta ahala beitu ezdeusetarik ere zerbaiten egitekoua.

Zibero-herrialdia, Euskal-Herriko herrialderik hurrunena eta tchi-plena, nahi ukhen duzie begiratu zien artian bethi phitz eta gora. Nahi ukhen duzie hanko mintzaje berhezia bere hitz eta moulede eta orhitzapen chahar-ejjerrekin bere etchen izan zadien Euskalzaindian, beste euskal mintzaje hedatu nasai eta eder oroen artian. Eta hortakoz, nik bezala, Ziberotar oroek egun buhurtzen deitzie eskerrik handienak eta hersienak. » (1)

Guillaume Eppherre zenaren lehen zati hau bere grafian utzi dut. Ondokoak oraiko idazkera batuan ezarriko ditut, Euskaltzaindiak 1978an, Bergarako bilkura handian erabaki baitzuen euskalki guzietan erabilztekoa zela. Arte horretan, 1950 urteetan, Eppherre eta Lafon euskaltzainek lehen kanbio bat ekarri zuten : « ou » diftongo horren lekua hartu zuen « u » letrak, eta honena « ü » hizkiak, Amikuzen eta Zuberoan leku handia duen fonema bereziaren adierazle. Gero 1960 urteetan, Pierre Charrittoni esker, « x » sartu zen iparraldeko euskalki guzietan « ch » nahasgarriaren ordeaz, azken hau « txe » ahoskatzen baituzue hegoaldeko haurrideek : hortik « Mitxel » eta « Txao » bezalako itsuskeriak, « Mixel » eta Xaho » behar litzatekeen lekuan...

Gainera Euskaltzaindiak eta euskaltzainak « t » bat irabazi dute, bigarrenak tildea galdu : orain Euskaltzaindikiko kideak euskaltzainak deitzen gara.

Ikustate

Zertako ote bi galtze izigarri, ezin ordarizkatzekoak, üken dütügü batetan, orai düala bi urte, gure Ziberoan ? Lhande aita Jesüistaren galtzea eta Constantin jaun bedeziarena ?

Hurak ziren bi jaun heinez kanpoko zirenak jakitatez, bihotzez eta hedadüraz, honki egitez ere ezinago ezagütürik zirenak eta bazterrik gabe gure herrialde maiteari ohore egiten zeloiorenak. Hatsarre-hatsarretik Euskaltzaindiak nahi üken zütüan biak bere parteliant hartü, bata euskaltzain bezala, aita Lhande, eta bestea ürgazle bezala, Constantin jauna. Biak batetan, egün zombait arte, ez balütü gure Jinko Jaunak bere ganat deitü, badakigü hedadüra berezi batekin eta

ahal hoberenekin Constantin jaunak euskaltzain alki hau etxekiren zûala, gure Zibero herrialdea ezinago botz eta ohoratûrik izanen beitzen haütü horrez.

Beste izan ez balitz Jinko honaren xedea, aita Lhanderen ordari beste norbait ere heben gogo honez zoin ordüz ikusiren günûan : Aranart jaun kalonjea. Ez dezakegü ahantz (sic), aita Lhanderi kargüak handitü eta lanak atetü zeiotzanean, haren euskal hiztegiaren agere-razteko lan xehe eta baliosa, haren eskütik honartü züena eta ederki bürütü Lafitte eta Aranart jaun apezek, Lafitte jaunak bere jakitate oroekin (sic), eta Aranart jaunak bere ziberotar mintzaje eta oritzapenak oro lan horren honetan ezaririk. Geroztik, damûrik, Aranart jaun apezka bere lan eta kargü handiek hürüntü düe euskal lanetarik. Beti etxeki izan da haatik bere Ziberoari ; eta eritu atzinean, Ziberoko erretor gehien izan da Mauleko hirian.

Orai osagarriaren arrajitearekin ez dügüa esperantxa ükeiten ahal arte haboroxe badükeala eta berriz euskal laneri lotüren dela Ziberoaren honetan ? Euskaltzainditik igorten delogün ikustatezko oritzapen honek lagünt dezala bere min eta gaitz oroen egarten eta goitzen.

Aita Lhande nor zen ?

Züer esker euskaltzain jaunak, egün, heben, bilkûra ohoragarri hontan, Ziberoko herrialdea da ohoretan. Gure oroen gogo-bihotzak hegalez bezala doatza ordü hontan mendi arte gorde hartara, hanko herrikka motto haletara eta han bizi diren egiazko euskaldün sotil eta maitagarri haletara. Badakigü ontsa han bizi dela, beti pitz eta bero, euskal odol bat, osoki etxekirik dena euskal izate berezi eta ezinago goxoari, gain-gainetik borogutzen düana bere beitan beste euskaldün oroen anale-amodioa.

Zoin ordüz gure begiz ikusi nahi badügü itxûra edo begitarte bat, Ziberoa egiazki ezagüterazten eta maitaerazten deigüna, Ziberoaren beraren begitarte dena, gure gogo-bihotzek arrapitzerazten deigüe Aita Lhanderen begitarte ezinago maitagarria. Aita Lhande eta Ziberoa bat beltirade, orai eta aspaldiko urteetan, orai eta agian I sekülakotz (sic).

Egünko egün hau Aita Lhanderen oritzapenak, Aita Lhanderen itzalak dü egiten, dena oro, hunkigarri eta bihotz altxagarri bazterrik

gabe. Hartakoz (sic) ere údüri zaigü hobeki, heben haren itxüra bera dügüla ikusten eta haren begitarte bera, hura bera dela gure artean arrapiztúrik bere korpitz txüt eta larden eljerrean, bere apez arropak lardenago eta txütago eginik eta beste údüripenetarik oroetarik gabetúrik ; hura bera dela gure artean, bere begitarte leün, ezti eta goxoan, erria ezpainetan, begiak argiz eta amodioz beterik, bürüa bere bilo kakoilatúez koroatúrik ; hura bera dela gure artean gogo argi, elea aiher, bihotza eztitartzúnez beterik eta arima beti sütan.

Aita Lhande ezinago maitea, orai direnak oro ageriki eta batere itzalik gabe zabalik beitrade zure begien aitzinean, zihaurek erragüzü zer izan den zure bizitze amiragarria eta misteriozkoa ; zihaurek erragüzü zer izan den zure izate espantagarria.

Haren aria eta izena

Aita Lhande eta Ziberoa, bat dirade gure gogo-bihotzetan. Eta haatik, ontsa kasü egin eta, ikusten dügü Aita Lhanderen bizitza igaran dela non-nahi salbü Ziberoan. Bena Ziberoan zütüan erroak barna sartúrik, Ziberoan züan beti bihotza, Ziberoan bere indar hargia, Ziberoan ere egin dü bere paüsüa.

Ariaz Aita Lhande ziberotarra zen eta haatik sortü da heben Baionako hirian, orai düala lauetan hogeita bi urte, 1877ko úztallaren 9an, aita salerospenetako aferetan beitzüan, hatü eskentzale.

Berari laket zelon erraltea ez zúkeala Lhande izena (gük Ziberoan Lhande erraiten düguna) úken behar, bena Basagaitz izena. Haren ariako bati herriko segretariak edo idazlariak kanbiatü zelon izena sortzaroko paperetan, ustez eta Allande aitaren izena familiako izena zen. Zonbatez ez zatekean ederrago euskaldünentako, Aita Lhande, mündüan holako gizon ezagütüa, deitúrik izan zedin Aita Basagaitz ! Glaude frantsesek eta besteek nola erranen züen izen hori : balinba « Basaguets » edo holako zerbaít.

Gaztetarzüna

Plazerekin ere aipatü nahi dügü Lhande haurrak bere lehen eskolak egin zütüala gük ezinago maite dügün ikastetxe batetan, Sen Bernat ikastegian, Eskola Kiristietako fraide erakasle agüdo eta haütüzkoekilan. Berak amen- (omen ?) peredikü batetan kontatü dü nolaz zortzi urteen altexean lehentze merexitü züan Sen Bernat ikas-

tegian ohorezko kūrütxea. Hura bularrean, etxerat heltū zen ; amak gisala, ez zelon sekulan hainbeste bijita eginerazi Balona oroetan nolaz eta egūn hartan. Geroztik lūzaz etxeki egon da bere lehen errejenter. Urtez eta urtez jerraiki izan da hanko ikasle ohien bilkūrer bai Donostian bai eta ere Parisen.

Haur-haurretik eūskara mintzatū zūana eta maitatu ? Ez balinba net, Balonan zagolarik. Bena haren amañiak bazūan jauregi zahar bat Zalgizen, Ziberoaren erdi-erdian, oi zer herri eta kartiel paregabe eljerrean ! Eskola artetako paūsū egūnetan zer boztariorekin ez zūan egiten Balonarik Zalgizerako bidaje lūzea ! Ūdūri beitzelon Zalgizerat joatea zelūalat heltzea zela. Han bai Ziberuko eūskara mintzatzen zūan (,) haren haur jokūetako lagūnak oro eūskaraz ari beitziren, ziberotar plainez.

Haren haur izatean bi gaūzak ezinago hunki zūen haren haur bihotza eta haren jite ezinago aberatsari plegū berezi bat eman zeioen, haren biziaren abioa egin beitzūen eta haren izatea orozbakoz bere hokiari ezari. Aita ezinago maitea galdū zūan, uste gabetarik. Eta denbora haletan ere senditū zūan pizten eta handitzen apezgoalako dela. *Mon petit prêtre* haren libūrū goxoari beha, norek-nahi (*normahik*) pentsa dezake nolaz zohitū zen holako egūnaldietan eta ondo-ko denboretan haren bihotz gaztea, eta bereziki nola dohainez eta bertūtez bete zen haren ama maite-maitearen arima kartsū eta saintūa ; ama haren mereximentū gorde eta ezinago baliosek egin beitzūen eta būrützen lagūntu Lhande gaztearen apez dela eta gūk denek amiratū dūgūn Lhande apezaren bizitze saintū eta argi handikoari eman beitzeioen sortzea eta altxatzea hein ezinago hartarat. Orai dūala bospasei urte, historia hunkigarri hori argitaratū nahi ūken dūe zinema filma (sic) edo ikusgarri eder batetan, *Les mains liées* deitū dūena ; damūrik haatik filma horren egileek ahatze dūe alpatzeko Aita Lhanderen izena hasteko xehetarzūnetan.

Apezgeia

Lhande motiko gaztea, arren hola sartūrik bere orozbako bidean, joan zen Zalgizerik bi ūrratsetan den Mauleko kolejio (sic) edo ikastegialat, apezgoari būrūz hūrūnetik moldatzen hasteko. Nahiz ez zen ikastegi patxada handikoa, Mauleko ikastegia orai bezala ordūan ere oroek maite zūen Ziberoan eta ūngūrūne(e)tan : erakasleak ziren

jakitare honeko eta hüllant aisak, eskolan bezala joküetan ere ikasleekin bat egiten züenak. Ikasleak aldiz, haboroxeak ziberotarrak eta gehienak apezteko ürratsetan. Aita Lhanderen ordüko lagün ohiek begiratü düe oritzapen bat ezinago goxoa beren ikasle lagünaz, ezinago trebe beitzen, beste eüskaldün hütsak beno hanitxez trebeago, izkiribü lanetan eta bereziki frantses lengoajearen sotilki eskükatzen ; bena joküetako harat-honatetan ere ez zen besteak beno gibelago. Gihauri ordüko ikasle ohi batek kontatü delgü nola egün batez, paselüra joan zirelarik, lagün andana batek egin züen joküa, Mauleko gaztelü zaharraren güdükaz hartzekoa. Arratsean, Lhande gazteak bürüa oro beterik jokü hortako egitateez eta ballentiez, izkiribüz ezari zütüan güdüka haren gorabeherak frantses « poesia » edo kobletan, Birgilio (*Virgilio*) lati izkiribaino zaharraren kobla moldeetan.

Hamazortzi urteetan sartü zen Lhande apezgeia Baionako Seminario handian. Beti etxeki zeitzon ziberotar apezgei lagünak eta erran dezakegü ez düala üken bere bizian lagün hurak beno adiskide hobarik eta maiteagorik. Haietarik zombait nola ez dütü aipatü halako ordüan, herioak gazterik mündü hontarik hartü dütüalarik, hala nola Elichiry apeza, zalgiztar gazte lagüna eta kasik aüzoa !

Zer izan ziren Baionako Seminario handian Lhande apezgeiak igaran zütüan bost urteak ? Laneko eta otoiitzeko urteak, erran ga-bea ; bena ere goxotazüneko urteak lagünen amodioan, haiekilan deskantsüan ; apez bürüzagi zombaitak beitzioien, gisala, soberaxko bezala emanik zela deskantsüari. Bena zoaza, zü, halako jiteko gazte baten heinean begiratzera ! ez ditazke izaten ahal gazte oroen jitea ez heina osoki berrak (sic). Eta hari gogoia beti alha ari zeion eta bihotza jauziz.

Ordü haletan, apezgei gazteari aiher zeion izkiribatzea bai frantsez bai eüskaraz eta ahalaz ere koblaz eta bertsüetan. Haren lehen frantses bertsüak eta artikülüak agertü izan ziren *Le Courier des Familles* eta *Le Patriote des Pyrénées* egünkarietan, izenorde erabilten zütüala Nahí-Preherel eta Petit Pierre. Bürüzagi zombaitak zioien haren lanari ogen egiten zeioela holako izkiribülanek. Arren bürüzagien eta haren artean ezin ontsa jin bat beitzen, egün batez –hogeita bi urteak bazütüan– behar üken zeion « adio » erran bere Seminarioari, bere lagüner eta nork jakin ? bere egiazko deiari eta geroari.

Bena gure egūnen haria bere eskūetan zonbat nahi eztiki erabilten dūanak bazūan bai harentzat bere xede berezia, gorderik zena gizoner. Kontatzen entzūn dūgū, ordū izigarri hartan, Lhande gazteak uste gabe būrū egin zūala aita Jesūista batekin būrūdinbideetan bidaje zozalarik ; aita hari bere bihotza zabaltū zelola eta harek aholkatū aita Jesūisten Jinkotiar batarzūna. Badakigū ordūan zonbat gaizki ikusirik ziren aitzindarietz Frantzia herrian aita Jesūistak eta halen obra ballosak. Gaizki ikusirik izateak ez zūan lotsaerazten Lhande gaztea. Joan zen halen etxe batetarat « erretreta » edo gogokaldi sūhar baten egitera eta han xedea hartū bere biziko Jesūista eginen zela. Xede ezinago dohatsūa ! Zeren, zer haūtūzko seme ballosa ez zūan galdūren Eliza saintak, eta ere balinba gure Eūskal Herriak, beste izan balitz Lhande gaztearen deliberoa !

Jesūistetan apezgoalat

Orai artino xehe-xehea jerraiki dūgū Lhande gaztearen izatea, gorabehera horik oro heben igaran beitrade guri hūllan, eta horietan beitūgū kausitzen gure herritar famatūak gure Ziberoari ekarri deion amodio ezinagokoaren erroa eta ūtūrbūrūa. Ez dezakegū hainen xeheki jerraik ondoko ūrratsetan, bestelan bihar artino heben beiginateke, zūen damūtan eta gure nahi gabetan !

Rodez hirian sartū zen Lhande apezgeia, 1900ko setemeren Sean, aita Jesūisten etxean, bere bizi berriko apendizgoaren egiteko. Emanen dūtū hamar urte apezteko eta hameka bere estūdioen būrūtzeke, aita Jesūisten bizi maneraren arabera. Arte hortan hanitz herrialde igaranen dūtū.

Lehenik Belgikarat joan behartzen zailo bere Jesūistagel la-gūnekin ; bere apendizgoa ere ūtzi behartzen zailo zonbait hilabetez zinez būrūtik minez izanez. Han haatik biltzen dūtū bere bi libūrū berrien gelak, *Les Mémoires d'un Ecureuil* eta *Fils de Dauphin* libūrūen gelak. Lehen botoak eginen dūtū bi urteren būrūan, 1902ko setemeren 8an. Gero Ingalaterran urte batez arrahartzen dūtū bere lati, greko eta frantses estūdioak. Zer oritzapena ez dū orozbakoz begiratū Aita Longhaye bere erakasleaz ! Ondotik haren bizitzea izkiribūz emanen beitū. Hartarik landa bi urtez berriz Holanda herrialdean arrahasten dūtū filosofiako edo zūhūrtazūnezko estūdioak. Bi urtez frantses lengoajearen erakasle emaiten dūe bere būrūzagiek Espal-

niako ikastetxe batetan, Puerto Santa Marian, Kadiz aldean. Balinba han beitu hartzen bere liburu ederrenetarik baten geia edo ideia Luis liburuaren geia. Berriz gero doa Belgikarat, Enghien hirialat, aita Jesuisten Seminario handialat lau urtez teologia edo egiazko apez-estudioen egiterat. Arte hortan apez ordena ukeiten du Tolosan, 33 urteetan, 1910eko agorrilaren 28an, egun berean beita harek eman duan lehen mezaren 49. urteburua. Urte baten buruan bere apez lanari lotzeko heinean zen, aita Jesuisten herroka handian.

Arte hortan, ez zen haren ezpiritua beti para egoiten, haren gogoia beti alhan ari zen eta haren luma tai gabe parra-parra. Eta orduan non zuan usu gogoia ? Balinba, aipatu dugun liburugetan ; bena horrez segur gira, usu beno usugago bere Euskal Herrian, eta bereziki bere Zibero kartiel xokoan. Estudio urte haletan, agererazi dutu Lhande apezgei edo apez gazteak bi liburu guretako ezinago baliosak, euskaldun ikasle haboroxeer geroxago gogoia zabaltu del-guenak : *Autour d'un foyer basque* eta *L'émigration basque*. Lehena, arrahartuko du ondotik beste liburu batetan, *Le Pays Basque à vol d'oiseau*. Lehen hori oritzapenez egin du, gogoan erabiliz euskal etxondoetako gorabeherak eta bereziki etxeoetarik haurretako ondoramenak. Bena bigarren hura, *L'émigration basque*, lan xehe eta handiko liburu da, alde oroetarik jakitate eta xehetarzun hanitx bildu behar beitzuan haren egileak, oralko euskal lan eta estudio suerte haboroxeen hastapena eta leinuru hartan ediren beitaite. Arte hartan izkiribat du Lhande apezgeiak artikulu franko agerkaletan : *Le messenger du cur de Jésus*, *La reine Blanche de Castille*, *Le Grand Almanach Catholique*, eta *L'Almanach du Pèlerin*, bena oroz gainti hebenko Eskualduna astekarlan.

Bai egiazki haren gogoia beti alha ari zen eta haren luma beti lanean. Guk, heben, esker hanitx zor delegu haren Jesuista aitzindari eta gehiener, ezagutu duelakoz Lhande ikasle suharra ez zela bes-teen heineko eta haren bihotzean euskararen eta Euskal Herriaren amodioak ez zuala ogen egiten haren apezteko lanari eta estudio suerte orori.

Aita Lhande Euskal Herrian

1911ko urtean, haren aitzindariak, ikustate ezinago hon batez, nahi uken due bere apez sailaren egitera jin zadin lehen-lehenik, eta

nork daki ez zenez halen nahian orozbakoz jin zadin ? gure Euskal Herri maitealat. Hamar urterentzat Euskal Herria izan da Aita Lhanderen egongia, lankia eta gain-gainetik laketgia.

Arte hortan behar ūken dū egin Belgikan Aita Jesūisten « Hirugereen Urtea », arimako bizi saintūaren xehetarzūnen hobeki ikertzeko beretako eta besteentako. Eta gero behartū zaio joan, beste hanitxi bezala, hirur urtez ordūnko gerla izigarriaren geiari jerrakitzeko ; han tik ekarri beitū *Les Mouettes* libūūaren geia.

Bena horik oro bortxazko gelak ziren. Aita Lhande ordūan osoki euskal herritar zen, lehenik Ondarribian eta gero Hernanin, Aita Jesūisten ikastetxeetan erakasle eta aita ezpiritūal gisa. Eta zer urte baliosak harentzat eta bereziki guretzat, euskaldūnentzat !

Haren eskola-lanek eta haren ikasle gazteek ez zūen harenganik deūsera galtzen ; osoki bere lanari emanik beitzen. Haren lanen eta haren arrankūren gogo-berri badūgū *Jeunesse* ordūan agertarazi zūan libūūan. Gerlako arrakonstrū izigarriek eta han apez lagūn eta gazte hanitxen egitate amiragarriek ere haren bihotza hunkitzen zūen eta izkiribaerazi deloe libūū hunkigarri zombait : *Le prix du sang, Trois Prêtres-Soldats* eta *L'enseigne de vaisseau Auguste Lefebvre*.

Bena hmar urte hurak izan dira Aita Lhanderentzat argi bat bezala, ezagūtū beitū bere Ziberoaz eta Lapurdi-Baxenabarrez kanpo bazūala Euskal Herriak beste hegala zombait, oi zoinen ederrak ! gogobihotzez zoin aberatsak ! eta zonen maitagarriak ! Nafarroatik Gipuzkoan gainti Bizkaiala eta Araba bazterrealak artino (*bazterrealano*). Ezagūtū beitūtū probintzia haletako euskaldūnen ohidūra zaharrak, mintzaje berezi nasai ederrak eta orotan gainti bertūte ezinago azkar eta iraūnkorrak. Ezagūtū beitūtū ere han gizon hedadūra handikoak eta euskaldūn ezinago sūharrak, hala nola Domingo Agirre, Azkue, Eguzkitza, Altube, Intzagarai apeza, aita Intza eta Larreko edo Irigarai eta zombait holako !

Han Euskal Herriaren amodioa handitu eta hedatū eta sūstatū zaio aita Lhanderi. Ez zūan bazterrik ordūan haren bihotzeko sūharrak : ikasi nahi ūken dū gipuzkoar mintzajea eta emaiten zūan bere ziberotar mintzajea bezain aisa edo aisago ; Harriet zaharraren hiztegia eskūetaratūrik, nahi ūken zūan ikasi euskal hitzen saila eta atea (meta) oro ; eta gogoan hartū zūan xedea, gure alderdiko hitzak oro

bildürrik, hiztegi baten egitekoa ondotik agerera zeteke. Han ezagütü bizi manera eta egitate berezi elibatek (sic) eman deloe ere nahia libürü berri elibaten izkiribatzekoa, hala nola *Mirentchu* eta *La Ferro-nerie d'Ameznapar* Gure Herria hilabetekarian agertü zena, gero *Yolanda* izenean euskaraz emana, gipuzkoar euskararen. *Mon Petit Prêtre* libürü hunkigarria ere denbora haietan argitarat eman züan.

Ordüan ere ardüra izkiribatzen züan artikülü euskal agerkerietan, *Eskualduna*, *Euskalerraren Alde*, *Euzkadi*, *Revue Internationale des Etudes Basques*, *Jesusen Biotzaren Deya*, *Pueblo Vasco* ; bai eta ere frantses agerkerietan *Liberté du Sud-Ouest*, *Etudes*, *Revue pratique d'Apologétique*, *Durendal*, eta holako.

Euskal(t)zaindian

Bere(n) lanen oroen artetik, jerraiki zen ahalaz Probintzietan egiten ziren euskal biltzar edo batzarrerri. Harek ihork beno hobeki ikusi züan egiten eta lagüntü Oñatiko Batzarra ; honek bürütü lanetarik sortü beita « Euskaltzaindia », batarzün güziz ohoragarri hau. Ez da arren batere harritzeko, Euskaltzaindiko lehen jaunek, beren lehen bilkúra batetan, 1919ko setemeren 21ean hura bera haütatü bazüen Zibero herrialdearen izeneko euskal(t)zain, haren kar handia ezagütürrik eta hain beitziren ageri haren lanak eta mereximentüak. Euskaltzaindiko jaunek hain züen ere horren jakitatea gora etxekitzen, non hori bera 1920ko arramailatzaren 23an izentatü beitzüen *Euskera* agerkariaren idazle edo izkiribazale. Geroztik bi urtez agertarazi dü gipuzkoar euskara ederrean agerkari preziatü hori, ihork ere ez beitezake kausi ez zela jaun hori sortzaroz gipuzkoarra. Ordüan ere *Euskal Esnaleak* agertü züan gipuzkoarrez (*gipuzkeraz*) Aita Lhandek Domingo Agirre olerkari eta nobela egileaz egün züan mintzaldia.

Bena, bena...holako gaüza ederrak ez zezake(a)n sobera lüzaz irauñ. Aita Lhanderen kar handia sobera ezagütürrik zen : Euskal Herriaren alde egin züan mintzaldi baten ondotik, gobernüak jakinerazi züan Aita Lhande ez zela haboro ontsa ikusirik Bidasoaz bestaldean. Ez zelon net balliatü agererazi berri züan libürüa *Notre s7ur latine, l'Espagne*. Behar üken zelon, arren, « berriz arte » erran hanko adiskide oroer eta deitü züen bere Jesüista bürüzagiek Sarlat ikastetxerat, eta berehala Tolosako « Caousou » ikastetxealat.

Tolosako hirian erakasle

Han ez zūan lo egon behar eta bere eskola-lanaren gain eman zūen *Faculté des Lettres* delako ikastegi handian euskararen erakasle. Haatik, nahi beno lehen, erakaste hori ützi behar ūken zūan, ikastetxe katolikoez ez beitzūen ontsa hartzen apez bat ari zadin holako eskola emaiten gobernūko ikastegi batetan, beste erakasle alkietarik apezak oro kanpo emanik izan ondoan.

Hasi zen ordūan libūrū berri izkiribatzen eta agereraetzen : *Le Père Longhaye, Bilbilis, Fils de Dauphin* edo *Les lauriers coupés, Le pays basque à vol d'oiseau* eta bereziki *Le Dictionnaire basque-français*. Ordū haletan ere, Ziberoan Igaraiten zūtūan pausūko egūnetan, ebili zen han eta heben ziberotar koblakari famatū « Etxahun xahar » zena-ren kantore eta berrien biltzen, eta izkiribatū zūan ere llabūr-llabūrta haren bizitza. Peredikatzera ere norat nahi deitzen zūen eliza handienetarat bezala parrochia txipienetarat. Ezagūtzen dūgū han nonbait orai Malaysiako gaintian ziberotar aita misioniste bat, Aita Lhandek komūnionen handiko erretreta peredikaturik, apezteko deia entzūn beitzūan Urdiñarbe xokoan bere peredikari sūharrari esker.

Parisen lan handiak

Bena peredikūek ūsū Pariserat deitzen zūen Aita Lhande, haren artikūlūak *Etudes* agerkarian ezinago gustaturik. Eta hau dela, uste gabetarik Pariserat izentaturik izan zen. Adio ordūan ikastetxeak eta haletako gazte maiteak ! Adio ere eūskal lan handiak ! Gure ziberotar apez ezpiritū argia, lūma sotil eijerra eta elestari goxoa orozbakoz joan zen Pariserat *Etudes* agerkarian izkiribaino bezala eta peredikari handi bezala.

Haren hiztegia, *le Dictionnaire basque-français*, doi-dola hasirik zena, baratūko zena ezin eginean ? Ez ; Aita Lhandek ezagūtzen zūan Laffite jaun apeza, Uztaritzeko Seminarioan erakasle eta eūskaltzale sūharra zena ordūan ere orai bezala. Eta honek bazūan adiskide bat Aranart jaun apeza eritarzūnez ekūratūrik zena Heraitzen. Biek Aita Lhanderen saila gogo honez honartū zūen eta būrūtū. Egia erran behar da, aita Jesūistek gastūak largoki (*zabalki*) egarten zūtūela eta Aita Lhande bera jiten zeilela artetarik Uztaritzerat, bi apez gazteen korajatzera eta haiekin egūn zombait goxoen Igaraitera.

Geroztikako Aita Lhanderen bizitzea oroen ohartzapenetan (oritzapenetan) da. Hasi zen Parise ondoan diren eremū hitsen bijilatzen eta han erreljioneko aziaren hedatzen ai ziren apez ezin heltū eta serora gaixo zonbaiten lagūntzen. Haien berriak emaiten zūtūan *Etudes* agerkariko lakurleer. Bena heltūra beharretan zirenek lagūntū behar zūen. Ordūan piztū zūan Parise ondoko eremū hitsen obra ezinago baliosa, geroxago Verdier kardinalak hedatū eta handitū behar zūana. Ez detzakkegū aipa haren lanak eta harat-honatak eta peredikūak oro ; bena bost urtez ūrūtū zūtūan 52 eliza, 90 gazteen biltoki, 58 parrochia-etxe, 40 eri-soeingia (*artagia*), 12 eskola, 8 haur-baratze eta 14 haurtegi ; eta erosi ere 90 lūr eremū obrentzat. Izkiribatū zūtūan *Etudes*-etako artikūlūak eta hirur libūrū *Le Christ dans la banlieue*, *Le Dieu qui bouge* eta *La Croix sur les fortifs*.

Radioetako peredikaria

Ber denboran zer peredikūak Pariseko elizetan !

Eta ordūan, Gerlier Pariseko jaun kalonje gazteari, orai Lyoneko hirian kardinal denari, ohartū (*oritū*) zeion,

Radio bekanika atrebitūari esker helerazten ahal zela Jinko Honaren elea bazter oroetarat. Lan horentako apez bat zeion hobeki joaiten zena, eta hura Aita Lhande. Eta honek lan hori ere honartū zūan, lehen kolpūtik (*kolpetik*) behar zen hein eta eskaide (*eskūaire*) hura ediren beitzūan eta jentea iharrausi eta hunki alde oroetan ;

Ez beittake heben erran ahal, zer letra (*letera*) edo gūtūn hunkigarriak andanaka eta ateka (*metaka*) ūkelten zūtūan.

Zortzi urtez, lan hori ere tai gabe ereman zūan, bazterrealat batere ūtzi gabe Parise ondoko eliza eta parrochia gūnetako obra. Peredikū libūrūak ordū haletan arrunt-arrunta elkitzen ziren libūrū egingletarik : *L'Évangile par-dessus les toits*, *Le Bon Pasteur*, *Les Pauvres dans l'Évangile*, *De Bethleem au Golgotha*, *La France missionnaire*, *Les Béatitudes*, *Le Pater*, *l'Évangile de la douleur*, *L'Évangile par-dessus les frontières*, *Paraboles*, *Petites béatitudes pour les jours d'épreuve*, *Carillons de fêtes*. Beste peredikū berezi handi ere zonbait agerterazirik bazūtūan : *Huit fresques de saints*, *Ste Jeanne d'Arc*, *Dieu et Jeanne*, *La poète angélique*.

Nolaz gizon batek berak hainbeste lan egin zezakean ? Gük ez dezakegü aisa entelega.

Èta arte hortan non zen Aita Lhandek Eùskal Herriarentzat züan kar handi hura ? Beti alha zago(a)n haren bihotzean. Artetarik, egün zombait paüsüren ondoan jiten zen bai Zalgizerat, bai Atharratzerat. Zer egün goxoak, han bere Ziberoan igaiten zütüanak bere anale eta beste etxekoen ondoan ! Bena noiznahi ere bere perediküetan, uste gabetarik jiten zeion Eùskal Herriko oharmentxa (*oritzapen*) bat edo beste, hanko kartiel eijer bat, hanko egünaldi goxo bat, hanko egitate edo ohidüra hunkigarri bat. Giaude zer pentsatzen züen haren entzuleek Eùskal Herriaz. Balinba misteriozko lekü bat zela, lürreko Parädüsüa bera edo holako zerbait ; eta gük, heben girenek, aitor deza-kegü ez züela batere gaizki pentsatzen.

Mündüaren gainti

Aita Lhanderen bürüzagier ohartü (*oritü*) zeien hedadüra bat ora-no handiagoa ükeiten ahal züala gure herritar süharrak eta Pariseko üngürünetan egin honkia hedatzen ahal züala mündüko eremü zabalenetara. Holaz igorri züen lehenik hegoaldeko Ameriketarat, ondoko urtean Madagaskar isla edo ügarte (*üharte*) ederrealat, eta hantik landa Indietarat, eki jeikigiako Indietarat (*Indiarat*). Oroetarik ekarten züan zerbait berri balios eta honki egingarri, eta denetarik ere zerbait peredikü pasta (*gei*) eta libürügei. Ameriketari ezinago botz izan zen eùskaldün saldo handiaren kausitzez, lehenagoko eùskaldünen oritzapenen edirelitez. Hantik landa agererazi züan *La France rayonnante*. *Madagaskarren* misioneak xehe-xehea ikusi zütüan ; bena üken züan sekülako abantaila, hanko lehen misionisteen hobien edireitekoa. Èta hantik ere ekarri züan libürügei bat, *La Mission de Madagascar*. Indietan gero zer harat-honatak eta lanak ! Bena oroetako plazerik handiena, bihotza hantü zeiona : hanko eùskaldün apostolü saintü eta famatüaren hobiari herritar baten agurraren ekarte, san Frantses Xabierreko seme handiaren korpitzaren esküetan erabiltea. Hantik landa, tarrapatan libürü bat elki züan *L'Inde sacrée* eta film-ikusgarri bat ere plantatü...

Aita Lhande eri

Zer ez züan egin behar, denborarekin ? Bera azken bidaje eta azken libürü eta film horik izan dira haren ezpiritüko argiaren eta

bihotzeko süiaren azken argia eta süia. Eritarzünak jo beitzüan uste gabetarik, bena lazki ! Egotxi züan tanpez zilar bizia bezain zainart zen eüskaldün seme hedadüra handikoa ; egotxi eta ezintürrik ützi 57 urteetan ! ahalak, elea eta ezagützea ere elki, herria eta zonbat eskualde argitzen zütüanari.

Ondotik emeki-emeki arrajin zeion elea, lehenik eüskara, gero Ingelesa eta azkenean frantsesa, zotüküa ere arrabildü züan, bena ez sekülan haboro lehen züan gogoa eta esküairea. Ezinago lanari etxeki zen jakintsünak behar üken dü ordüan ikasi paüsatzen, eta gero emeki-emeki lanari lotzen ; behar üken dü ikasi zerbalten nekez moldatzen, lehenago ütürrik hura bezala arrazua eta elea jiten zelonak. Lüzaz esperantxa begiratü dü berak, eta orano lüzazago hari etxeki zirenek, haren beharra eta haren mentsa ezinago sendi züenek. Egin dü ere lan zonbait, artikülü zonbait agerterazi, libürükka bat ere moldatü *Le moulin d'Hernani* ; Pariserat ere arrasartü zen egün lazgarrietan, lloba bat apezgeia hartü zeion gerla izigarriaren ondoan. Bena ez ; erranik zen gaitzari ez zelola haboro gainea hartüren ; gaitzak bai aldiz denbora kostüz goitüren züala ; emeki-emeki eta bata bestearen ondotik, ahalak oro elkiren zeitzoala ; haren kürütxearen bidea lüze izanen zela azken heina jo artino.

Eta mündüko üdüripenez kanpo, arimako segeretüak, misteriozko egitateak miratzen dütüenentako, azken urte lüze horik ez dirade izan Aita Lhanderentako urte ballogabekoak. Zelüko Jaunak badaki bi gisatara arimen moldatzen, lantzen eta hontarzünez betatzen. Batean eginerazten dü zernahi honki eta lan, eta mereximentü bilerazten ; bestean para egonerazten dü arima eta han, segeretüan, kanpoko liliek ekiaren argia hürüpatzen düen bezala, bere izate ezinagokoaren leünürüa, üdüripena eta gero balio espantagarria harerazten deitzo arimari. Aita Lhandek honartü dü, ez batere bortxaz bena amodioz, saintütarzüneko bide süerte izigarri hori, beti otoitzean beitzago(a)n, beti « bai » beitzion bihotz oroz eta erri ezti batekin egünak egünaren ondotik ekarten zeion ezinbesteari.

Han, Atharratzen, azken urte horietako oharmentxa (*oritzapen*) hunkigarriak eta bihozmin egingarriak begiratzen dütüe denbora ederretakoak beno kartsükiago. Bere ahalen betean zen denboran beno handiago izan beita Aita Lhande eüskaldün süharra, ezinean kausitü delarik eta zütüanez oroz gabetü zen egün haletan.

Adio Aita Lhanderi

Eta zentü da Aita Lhande, orai düala bi urte, 1957ko apirilaren 17an Aste Saintüko astizkenarekin (*asteazkenarekin*), Bazko egüneko lorian egiazki eta oro(z)bakoz sartzeko, bere biziaz oro(e)z, bere izate espantagarriaz, bere izpiritü (sic) argi eta kartsüaz, bere bihotz süz beteaz maitatü züan bere Nausi ezinago handi eta maitearekin.

Eüskal Herria dolüan sartü da holako seme pargabekoaren galtzean ; bildü da otoltzean han Atharratzen, Bazko astelehen hartan, haren korpitzaren üngürüan ; orano orai noiztarik noiztara egolten beita haren botzaren beha eta haren arrajitearen haldürü.

Eglaz, Eüskal Herriak galdü dü bere seme haütüenatarik bat ; galdü du, bena lehenik ere ontsa gozatü dü eta baliatü, haren izateak ützen beitü gure zelü urdin eljerrean argi bat sekülan ere itzaliren ez dena, haren ezpiritü argi goxo eta maitagarriak eglazki altxatü beitütü Eüskal Herriak dütüan hontarzün aberats ezinagokoak, haren bihotzeko süiak piztü beitütü eüskal bihotzetan amodio bat, ezagütze bat, indar bat eta sü bat, gü oro eta balinba beste hanitx ere ezinago lüzaz eraikiren eta süstatüren gütüenak.

Oi Aita Lhande maite-maitea, gure anale gehiena, gure jauna, orai gure begirari kartsü eta saintüa zirena, heda dezazüla gure Eüskal Herri maiteala zure amodioaren süla, heda dezazüla eüskal seme oroetara zure eskü goxoaren eztitartzüna, heda dezazüla eüskal bihotz oroetara oroek ber amari zor deiogün amodioa eta alkarren artean denak bihotzez bat egiten gütüan amodio saintü eta itzalik gabekoa !

G. EPHERRE

V.- JEAN DE JAUREGUIBERRY

Ziberuko seme bat

Dioie Etxahun zaharrak galtatzen zūala Barkoxerat Igor lizeien azkenean erretor bezala « Ziberuko seme bat ». Hitz hori zaigū ohar-tzen oral, de Jaureguiberry bedezi zenari pentsa eta.

Jaun horren bizia gogoz igaraiten dūgūlarik, horren lanak, izki(ri)-biak, ahapaldiak, egūn oroztako arrazuak ohar eta, horren gogo-bihotzeko xendak eta plegūak ikertzen dūtūgūlarik, erran dezakegū ez dela deūsera besterik nahi izan bere bizi denbora oroetan, salbū « Ziberuko seme bat ».

Haur denbora

Sortū zen Alozen 1880 urtean, api(ri)la azkenean. Aita hanko bereko zen, bena denbora zonbait Ameriketari igararik, Buenos Aires hiriko gaintian. Han sos buxi bat bereizirik, funts handixka bat berak plantatūrik, jinik zen, orozbakoz bere ustez, kartielealat. Ama aldiz Zibozeko zen. Bederatzū haurretarik lehena jiten zen gure bedezi izan beharra. Johaṅe deitū zūen, kartieleko beste motiko hanitx bezala.

Lehen bost urteak igaran zūtūan Alozen, ziberotarrez balzik ez beitzen prefosta mintzo, ordūnko aloztarrak oro bezala. Haur elestari eljerra zenez batere ez dakit, bena bai ordūnkoz ezpiritū zorrotza eta hartze hona zūtūala. Berrogei urteren būrūan orit zūan orano (eta hain eljerki erraiten !) bost urte(e)tan ikusi zūan Charlemangneren pastorala.

Urte hartan berean, aitag zerbaite berri gaizto jakinik Ameriketako etxezainez, behar ūken zūan itsasoko bidea hartū. Eraman zūan berekin bere familia txipia oro eta hirur mixkandi, bi mitil etxebartar eta neskato bat lakarrarra. Arren, Ameriketari eta Alozen bezala, Johaṅe txipia egon zen ziberutarren eta basabū(rū)esen (*basabūrūta-rren*) artean. Aūzoak ere haboroxeak eūskaldūnak zūtūen, hegiar honaintiko eta haintiko. Erran gabea haatik, kartiel hetan (*haletan*) espainola ere amiñi bat mastekatzen zūela.

Han igaran sei urteetan, gure alozta pottikoa ez zen eskolan ebili. Harek ikasi zūtūanak : otolizeak eta katixima, etxeokokin, denak eūskaraz. Bena eskola arraroena zen harentako bere aitaren konpai-

nia. Ezinago maite zūan harekin (sic) bazterren miratzea, gaūzen eta jenteen alpatzea. Ondotik berak zioan, bere aitareki (sic) zūala ikasi egiazko *filosofia*, erran nahi belta egiazko balloen ezagūtzea.

Maite zūan ere haatik zamariz eabiltea eta haren adinari emanik zen ihizteka. Ordünkoz bazakian ahatebasa eta erbi atzamaiten, bazakian ere haxerien bere(n) ziloetarik elkerazten. Ah ! Jaun bedezia, uste dit Basabürüko pottikoeek oroek inbeiatüko zelizūen holako eskola süerteia.

Bena hameka urteetan arrajin zen Ameriketarik eta haren etxe-koak Zibozen kokatü, kartieleko günerik eijerrenean. Ibar esküinaren eta Ibar exkerraren artean, hegilla batetan, bi aldeetarat so eta bortü gorari para.

Eskolak

Jin eta, hasi zen eskolan eabilten. Ez zakian eüskara baizik eta espainol kokü bat. Urte batez bere adineko lagünen heineala heltü zen. Proba, bazüala entelegü eta hartze ; proba ere, Mendicouague deitzen zen haren errejenta errejent hona zela. Urte bakoitx zertifikata igaran zūan eta batetan latiar lotü ordünko jaun erretorareki ; hau Guichandut deitzen zen, Donapaleü (sic) ondoko.

Ondoko ürrietan, Paueko *lycée* lati eskolan sartü zen sei urte-(re)ntako. Eskolier arraroa zela, ageri da haren notetarik. Urte oroz prima andana bat eramaiten zūan, zer nahi lan süertetan, izan ledin edo kontüka eskola edo frantses ala lenguaje zahar eskola. Azken bi urte(e)tan, bere *baccalauréat* etsamenarekin ekarri zūan berekin eskolier hoberenaren prima ederra.

Bedezi eskolak hasi zütüan hamazortzi urte(e)tan, Bordelen, eta бүрүтү batere te(re)bükatü gabe bidean. Bena ez zen ekürüan egoteko bedezi izan nahi. Itsasontzietako bedezi kargüa haütatü zūan eta hortakoz espreseko eskolak egin bai Rochehorten (sic), bai Bordelen.

Hogeita bost urte(e)tan bedezi zen. Ez nakike erraiten jakintsünek nola deitzen düen haren bedezitzeko izkiribü-lana. Entzün düť ber-bera ordünkoz jadanik ezpiritüko minak eta bizi manerak ikertzen eta miatzen zütüala. Frantsesek hori deitzen düe *psycho-pa-thologie*.

Kolonietañ bezezi

Bedeziñ bezain sarri, galtatñ zñan Afrikako kolonietarat joaltea, soldado bezezi bezala eta hanko bereko jente(e)n bezezi. Zerk eman zeion ideia hori ? ballinba bere haur denborako Ameriketako oharmentxa goxoek. Zer bizitzea hola eremñ handier gainti eta ezagñtñrik ez diren kartiel berrier gainti harat-honat eбилtea ! Han jente arrotz eta berrier ikustea, halen bizi maneren ezagñtzea !

Non igaran dñan denbora, soldado bezezi bezala ? Hona, llabñrñrñ : 1905-1907 *Soudan* ceitñ kartielean ;

1908-1910 eta 1911-1913, *Gabon* deitñ bazterretan ; 1914-1917, Frantzian gerlan, beti lehen borroketan ; 1917-1918, *Côte d'Ivoire* deitñ kartielean ; 1921-1923, *Oubangui* deitñ Afrika erdiko eremñetan ; 1924, *Marokeko* gerla gñnetan. Erretreta hartñ zñan 1925 urtean.

Zer izan zen hogeñ urte horietan haren biziñ ? Eñskaldñn atrebitñ baten biziñ. Besteak joan nahi ez ziren gñne(e)tarat joalteko beti prest zen. Ez ballentiaz ; bena eginbidez eta amodioz. Ez zñan sekñla galtatñko berarentako abantaila zerbait. Eginbidea edo beharrñnea non beitzen, han zen oso-osoñ.

Eta zer oharmentxak ez dñtñ ekarri bere bidaje lñze(e)tarik ? Artetarik, behar zñan hirur hilabetez zaldiz ebilli, beltz saldoxkot bat lagñn, bere lan gñneala heltzeko. Gñne haletan ezagñtñ dñtñ Afrikako beltz jente ariñ handienak eta txipienak. Ezagñtñ eta soeinatñ. Berehala maite zñen hanko jenteek, belhagile larrñxuri hona deitzen beitzñen.

Zer istoria eijerrak ez zñtñan kontazen bere Afrikako denbora-koak : ihize istoria, jente istoria, lanjer istoria ?

Begiratñ balñtñ eta paperetan ezar(r)i ! Zer gañza eijerrak oral bagñntñkean gure agerkari hontan emaliteko !

Erraiten zñan ikusirik Afrikan barne(a)n jente pipiñi elibat, mñndñko txipienak eta halen kartiel ondoan beste beltz elibat, bi metra gora zirenak. Ikusirik haien merkatñak, oihan tipilñnetan, algarri deñsere erran gabe, agertñ gabe, aldika jinez merkatalgoen ezagñt-zera.

Erraiten zütüan hanko ihizteka istoriak : lehu, elefant, basabehi, zaldi lepalüze, gazela, antilopa, eta holako zernahi jarraikirik eta ehorik.

Güne batetan, han, egin züan behin zühain batetan Basabürüko gisa kabana bat koltez eta estoilaz (*ostoilaz* ?). Han igaraiten zütüan denborak ! Ez batere ihiztekan, bena irakurtzen eta goaitatzen. Ühaintz ondoan beitzen, egürükitzen zütüan ihiziak zernahi gisatakoak eta haier soz egoiten, haien bizi manierak estüdiatzen.

Erraiten züan ere egün bat osorik Igaranik behin, zühain bati estekirik, hanko salbajeak üngürüan ezpainak murtxatüz eta erriz. Ahal züana oro eskent eta, zerbait mehatxü eta künjüe(r)ia egin eta, azkenekoz libratü züen. Bena ez zinez arrünküratü (*arrenküratü*) gabe.

Gerlan bedezi

Beste haboroixeak bezala, jaun bedezia izan da gerlan. Bere ofizioan egin dü gerla, bedezi bezala. Etxe(a)n zen lehen gerla hatsarrean, eta bere koloniako errejimentü batekin (sic) egon da gerlaka-giako lehen herroketan, hastetik eta 1917etara artino. Ordüan joan behar üken zaio Afrikalat, *Côte d'Ivoire* deitü kartielealat.

1924 urtean harentako berriz gerla, *Marok* deitü gaintian. Badütü oharmentxa zombait bildürrik paperetan : « *Sur l'Ouerga* » aitzin-izena emanik. Esperantxa dügü egün batez herroka horik heben berean agerereziko dütügüla.

Hirugerren aldia, gerla ezagütü dü bena hürünxka, 1939-1940ean, Saliesen eta Tarban, ospitale(e)tan bedezi bezala. Hor ere zer oharmentxa eijerrak ez dütüa bildü !

Azkenekoz gerla Ziberoan berean. Bena hau, ez üsatü gerla. Alemanen joaiteko püntüko gerla. Behar zen jakin nola lagünt kanpotik jin armadak, nola etsaien partitzean kartielean ezar gaüzak anple etxekiko zütüan soldado tropa txipi bat.

Bedezi bezala egin dü beti gerla, bena segür ez auher, beti bere eginbidea eta bere eginahala eginez.. Gerlan ez da oroen lana ber(r)a, bena oroek badüe beren balioa. Eta erraiten ahal dügü egün Jaureguiberry jaunaren balioa izan dela gerlan ere ezinago handi.

Aitzineko gerlan, beti han izan da gerla gūdūketan berean, tai gabe bere zerbūtxūan, gaū ala egūn, espantūrik, ez ballentiarik gabe, sekūlan ez etsitūrik, ez akitūrik, ez lotsatūrik, ez būrūa galdūrik. Ohart gitean zer erraiten zūan, orano dūala urtea, Jean Iriart bere herritarraz, « *un héros inconnu* » berak deitzen zūana agerkarī hontan.

Badakigū berak bildū zūtūala « *croix de guerre avec palme* » eta « *légion d'honneur* » bi ohore-markak Verdun hiri kantūko gūdūka lazgarrietan. Halako gūne(e)tan ez beltzūtūen emaiten ohore-marka horik ontsa merexitū gabe.

Kartielean bedezi

Bena gerla ez da sekūlako izate bat soldadoentako ere. Jaun bedezia ezkontū zen, gerlatik ūtzūli bezain sarri, andere Grison atharrartzarrarekin (sic), ezkontū eta familia bati būrū jarri. Hirugerren haurraren jitearekin (sic), 1925 urtean, ūtzi zūan orozbakoz bere kurri-bizitzea, soldadobedezi bezala erretreta hartū, eta kartielealat jin egoitera.

Lehenik bere familia txipiarekin (sic) jarri zen Donibane Lohizunen, bere kūinat Althabegoity bedezia lagūn, hau itsasontzietarik jinik. Biek lan hanitx eta bizi irusa ereman zūen bederatzū urtez, bata eri-bisita(t)zale, bestea radio bekanikaz min iker(t)zale. Bena kūinata ustekabetarik joan zen, zazpi haur txipi ūzten zūtūalarik. Berak lau haur zūtūan eta oro eskoletan.

Egon zen orano bizpahirur urtez bere lankian. Bena ahal bezain zalhe, adinaren jitearekin, nahi izan zen arrajin bere sorlekūalat, Aloze xokoalat. Han etxe eijer bat plantatūrik, būrūtū zūan gure kartieleko etxe-oseme hanitxen ametsa : bizipidea segūrtatūrik, sorterrian beren habiaren egitea, eta haur-denborako lagūnekin azken urteen eramaitea.

Erraiten ahal dūgū azken urte horik izan direla gure jaun bedezia-arentako urte baliosenak. Bere bedezi lana egiten zūan zerbūtxū egi-teko, hala beharrūnea zelarik. Bena haboroenik etxe(a)n bizi zen.

Etxe(a)n, bere familiarekin (sic). Haurrak eskolatūrik, ūsū-ūsūa biltzen zeitzon ondoala. Eta han, halen oroen boztarioa eta besta handi zen. Bere ama xaharra ere hor zūan, Alozerik Zibozera, bi ūrratsetan. Eta egūn oroz joaiten zeion ikustera bi orenez, haren

istoria xaharren arra-entzüttera, haren arra-goxatzera haur-haurrean bezala.

Etxe(a)n zen bere gogo eta jakitatekin. Eta han zinez balliatu du denbora ikasteko, pentsamentukatzeke, gaüzen egiazki pezatzeko. Azken denbora horietan dutu eman bere euskal lan eta artikulu haboroxeak, ordüan hobekienik maitatu bere sorleküa. Bena beti jakitate gose zen. Jakin dut egün oroz lib(ü)rü bat p(h)ü(rü) bürütik bürü irakurtzen züala.

Izkiribülana

Irakurtzea maite bazüan, izkiribatzen ere ezinago trebe zen. Badü aspaldi Gure Herria hontan, haren artikuluiek ezinago arrakasta züela. Zer plazera egiten zeigün haren izenaren ikusteak ! beiganakian lan eijer baten irakurtzera baguntzala.

Haren artikuluak eta lanak ez ziren seküla estroxan izkiribatürrik, bena beti aizinala, emeki-emeki, hitzak ontsa haütatüz, gogoia lantüz. Lehenago gure kartieletan baziren txütükükan ezinago adret ziren gizonak. Badirade orano etxe(e)tan zurezko gaüza zombait, ezinago eijer-rak, nabela püntaz lantzez lehenago eginik. De Jaureguiberry(r)en artikuluiek ber feita egiten düe, alde orotarar so egin eta, beti eijerra-go eta goxoago dirade.

Alpa ditzagün ber-bera agererazi dutüan lib(ü)rü sotil eijerrak :

Histoires comiques d'un Marsouin (1923),

Les Blancs en pays chauds (1924),

Le Basque moyen (1929),

Basabürüan (1952),

Etude psychiätrique de l'Européen aux Colonies, dans le « Manuel de pathologie tropicale » de Blanchard.

Bena zer ez dü eman Herriari, eta aitzinetik *Eskualdunari*.

Bihozmin

Azken urte horiek ez zeloen ekarri boztario eta goxo ber-bera. Bena ere bihozmin. Espainiako gerla izigarriak zaurtü (*zauritü*) dü Euskal Herria, itsuski porroki. Eta zer pena bi alde izan litean Na-

farr(o)a eta beste probintziak, hain lüzaz anaien artean izan ledin güdüka izigarria !

Jaun bedezia izanik zen hilabete zonzait lehen Oiartzuneko gazte bilkúra batetan. Eta ami(r)atürrik zago(a)n han ikusi gaüza ederrez. Eta gero halako gazte(e)k behar züela hil edo ihes joan, Eüskal Herria odolez hüstürrik bezala ? Ez da erraiten ahal zer bihozmina züan.

Beste pena bat izigarria behar züan berehala, bere lagün maltearen galtzea. Hogei urte algarreki (sic) egonik, sekülan ez debeiatürrik, biziaren boztarioak algarreki goxatürrik, nahigabeak egaririk, haurrak hein honeala lagüntürrik, lüzaz irus izan behar ziren. Galtz izigarri batek eraman zelon lagün maitea. Ordüan orano hobeki hüllantü zen bere ama xaharraren ondoala.

Hortarik landa gerla. Ihork ezin asma zezake(a)n gerla bat. Jen-teak ezaxoltürrik ützen zütüana. Gaixo bedezia, min egiten zeioen jakiten zütüan berriak (*berriek* ?) eta ikusten zütüan ikustate(e)k. Gure erresuma ez zen aitzineko gerlako trenpüan. Zerk egürükitzen züan ?

Ordüan agitü zen itxes izigarria. Itsas-nalak bezala, etsai armadak hedatü ziren Frantzian, gure kartiel xokoala artino. Eta hori ere bihozmin handia de Jaureguiberry bedezia bezalako soldado bihotz azkar batentako. Ez züan honik üken ikusi ez zütüano plantatzen alemanak egotxi behar zütüen indarrak. Bere ahalaz parte hartü züan bere anale batekin azken heineala artino. Berak deüsere abantaila ez honüne egürüki gabe.

Azkenean bere osagarriko arrünkúra (*arrenkúra*). Uüdüri haritxa bezain sano, eta uste gabetarik jin zaio noküa, ahülezia bat bezala, eta hortarik landa palisia (*paralesia*) kolpea. Arrajin da, bena doi bere ezinbestearen ezagützeko eta senditzeko eta egarteko.

Bazakian norat ari zen. Orano hobeki sartü da bere familiaren eta ariaren zainetan eta goxotazüanean bezala. Haboro min eta pena sendi eta, aitzinago zoan haren eüskal arima-bihotzen amodioa. Eta holaxe emeki-emeki, bere haurren balioa ikusiz handitzen eta hedatzen, bere etxekoen eta adiskide(e)n eta herritar(r)en bihotz hona senditüz bere beltan, hobeki konprenitzen züan harentzat bere Eüskal Herriaren amodioa izan zela argi bat eta indar berri bat ; haren izateari eman zaiola barneko hontarzün eta sü bat bezala.

Euskaldün osoa

Orai haren izateari so egin eta, ez dezakagü besterik erran, izan dela euskaldün osoa, Basabürüko eglazko semea, hedadüraz eta jakitatez besteak beno handiago, bihotzez halaber besteak beno süharrago. Beste(e)tan bildü jakitatea beretü dü, eta beretzez eüskal odolak eta arimak zütüan balioak oro бүrütü dütü eta honarterazi.

Honüne horien oroen ütürria Jinkoa bera beita, nahi üken dü ezagütü, goretsi eta maitatü, bere etxekoeak eta herritarrek bezala, oihürik gabe, bena isil-isila gogo emanez eta ezagütüz zoin aberats, zoin bihotz altxagarri, zoin xahü eta saintü diren gure aiten ohidüra zahar eta maitagarriak. Ohidüra horien bihotza kausitü dü eta maitatü ; bihotz horrek lagüntü beitü honüne oroen ütürri saintüala, Jinko Honaren gana.

Basabürüak eman dizagüla, Jaun Bedezia, zü bezalako haritx xuxen eta eder hanitx, zure balloko ezpiritü zorrotz eta argi hanitx, zure ber süko bihotz hon eta bero hanitx.

Gure Herria-n idatzia. G. EPPHERRE

VI.- JEAN DE JAUREGUIBERRY JAUNAREN HERIOTZA UN DEUIL

Le Dr Jean de JUREGUIBERRY

"Gure Herria est en duell.

La disparition du regretté Dr Jeann de Jaureguiberry lui enlève un de ses plus brillants collaborateurs.

Et ce deuil s'est étendu au Pays Basque tout entier. Tellement la physionomie souriante et fine du Docteur était connue et aimée partout chez nous. Tellement lui-même s'était identifié avec tout ce qui est basque, authentiquement et purement basque.

Les lecteurs de la revue- par là tous les Basques et les fervents de notre pays- auront plaisir à lire ici le texte de l'allocution prononcée par le Dr Constantin aux obsèques de notre collaborateur et ami. Ces paroles expriment en termes très heureux et très élevés les

sentiments que nous éprouvons tous devant cette tombe qui s'est creusée beaucoup trop tôt pour nous tous.

MESDAMES, MESSIEURS

J'ai le devoir douloureux, penché sur sa tombe, de porter le suprême adieu à celui qu'une foule recueillie accompagne en ce moment à sa dernière demeure terrestre, au Docteur de Jaureguiberry. Je le fais à titre d'ami personnel : je le fais aussi, et surtout en interprète fidèle des sentiments profonds de toute une population, de cette population de Haute-Soule dont il était si fier, qu'il a, dans ses écrits dépeinte avec tant de bonheur, de talent et d'amour.

L'enfance du Docteur de Jaureguiberry se déroula, pleine de sève, par les âpres sentiers de Sibas. De fortes études le retinrent successivement à Pau, à Bordeaux, à Paris. Une consciencieuse carrière militaire l'entraîna en divers points du globe. Puis vinrent quelques années de pratique civile qui le mirent en vedette à Saint-Jean-de-Luz. Il est revenu, enfin, dans son village, chez lui : il y a vécu en vrai sage, retiré et studieux ; il vient d'y réaliser, un peu trop tôt, son vœu intime, le plus fervent, celui qui a été formulé par le célèbre poète guipuscoan, Ipharraguirre :

« Jaunari eskatzen dut grazia emaiteko
Nere lur maite huntan bizia uzteko. »

Il avait eu l'immense chagrin de perdre une épouse aimée. Par contre, il a joui du réconfort de se sentir entouré, frères, sœurs, enfants, par une magnifique famille attentionnée et dévouée. C'est cette famille que je prie de bien vouloir agréer l'hommage respectueux de tous ceux qui ont pu fréquenter et apprécier son cher défunt.

Le souvenir du Dr de Jaureguiberry lui survivra longtemps. L'exemple de ce bascophile éminent suscitera des zèles nouveaux et animera les travaux de ses successeurs. Il est parti. Il est parti comme il a vécu, sans ostentation et le front serein. Nul doute qu'il ait reçu, déjà, la récompense réservée à une vie droite et bien remplie, une vie éclairée par le feu spirituel de nos traditions basques et de nos convictions religieuses.

Et maintenant qu'il nous soit permis d'évoquer, dans son parler de Haute Soule qu'il aimait tant, la figure du regretté disparu et les sentiments de reconnaissance et d'attachement que nous lui devons au nom de GURE HERRIA.

VI.- PHERTSULARIEN EGUNEKO MINTZALDIA BAIGORRIN.

*Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum ;
Cantabo et psallam in gloria mea.
Onean dut bihotza Jauna, bihotza onean ;
Khantu emanen dut eta aire ene loria osoan.*

Girichtino maitiak,

Duela zazpi-zortzi urte, gerthatu nintzen Hazparneko trinketean, egungo phesta hau iduriko phertsulari-egun batean. Lehenbiziko aldia nuen holako gauza bat ikhusten nuela. Orhoit niz-eta dut berehala ahantziko- handik etcherat sartzean, hartu nuela ene bizi guziko trenpa-aldirik handiena eta ederrena. Bainan enuen ez arrats hartan bustiaren ez ortziaren ez bertze gauzen acholarik. Lorian bainuen bihotza, halako phesta ikhusirik, arratsalde guzi bat choratua pasaturik hamar bat phertsulari biphil eta ernerri begiz eta beharriz landatua egonik.

Hartakotz, egun Baigorriat ethorririk, ez dut ez beldurrik, denbora tcharrak eta euriak ez bertzek ez dutela den mendrenik egungo phesta ilhunduko, ez jendea gure eskual chokoetan hemendik urrun atchikiko.

Kantuak, aireak, eta bereziki phertsuak Eskualdunek odolean bezala ditugu. Emaiten daukute bihotzean gochotasun eta alegrantzia berezi bat, kasik loria oso bat. Denek erraiten ahal beittitugu phertsulari chaharraren hitzak :

*Khantuz sorhtu naiz, eta khantuz nahi bizi ;
Khantuz igortzen ditut nik phenak ihesi ;*

Khantuz ez duta beraz hiltzea merezi ?

Phertsu aditzean gustu handia harturikan ere, ez dugu denek phertsulari izaiteko fagorea. Phertsulariak ikhusten ditugu gure artean ; bainan senditzen dugu ez -bezalagoak direla, badutela halako izaitte berezi bat. Badakigu ongi , guk egun guziz ikhusten ditugun gauzak eta gerthakariak, heiek guk baino hobeki ikhusten dituztela, guk baino barnakiagoki senditzen, eta guk asma ez ginezaken manera choragarrian erraiten.

Orhoit egun oraino, zoin hunkitua izan nintzen, ezkontza egun batez, lehen aldikotz aditu nintuelarik Ligueix, hain gazte hil zen gure Chuberotar phertsulari on eta gustagarriaren espos-kantuak :

Oihan beltchian zuiñen eijer den osto berdia jelkhitzen !

Han entzun dutut egun goizian tchoriak khantuz erraiten:

Bi bihotz gazte amodiua egun dutiala juntatzen ;

Bozkariotan sarthu niz, eta orai hasten niz khantatzen.

Nehoz ez dut orduan bezala aditu zer alegantzia pare-gabea ekhartzen duen bihotzetan hoinbertze laudatua den ezkontzeko bozkario horrek.

Jainkoak nahi izan ditu phertsulariak eta heien phertsu-erran miresgarriak gure izaittearen edertzeko, ontzeko, et agora altchatzeko.

Eskola handi-ttikietan, eskola-emailek erakusten eta ichtudiatzen eta maita-arazten dituzte phertsuak eta phertsu-erranak, denbora zahar ala berrietakoak. Gazten izpirituaren argitzeko eta lantzeko eta ontzeko gai handia holako erranek.

Duela bizpahirur hilabete, muthil gazte batekin etsamina prestatzean, itzultzen ginituen Birjillio latin phertsulari zahar famatuaren khantu zonbeit. Noiztenka nere laguna, harritua zoin polliki gizon atrebitu batzuen lanak, indarrak, gudak, phertsulari harek khondatzen zituen etat heien sendimenduak barna ikherturik garbiki agertzen, gelditzen zautan eta erraiten : « Zoin ederrak diren khantu horiek ! »

Guhaurek maite dugu eskualdun ohiduren hautatzea eta eskual gogo-bihotzetan khausitzen ditugun sendimendu on eta gustagarrien gorestea. Noiz aski konprenituko dugu gure aitek maite zutela phesta egunetan eta negu arratsetan bazterrik gabe khantuz eta phertsuz artzea ? Eta gustu horrek, usaia horrek zakotela hobekienik bihotza ontzen, argiz eta gochotasunez bezitzen eta bethetzen bezala ?

Orhoit niz, duela zortzi urhe, solas eginik aphez chahar batekin. Berant apheztua zen, aintzinean mende hunen hasteko urthetan Rusian barna Injenieur egona zen eta eta aintzineko gerla ere han ofizier bezala egin zuen. Khondatu zautan, nola han ezagutu zituen hango eremu zabaletan populu osoak irakurtzen eta ichkiriitzen ez zakitenak, bainan maneraz eta bihotzez ezinago gustagarriak zirenek, erlijioneko urhatsetan ere biziki khartsu zirenak.. Erran zautan, heiek elizako ofizio eta othoitz guziak phertsuetan emanak zituztela, eta urthe guziko zeremonietako khantuak den mendren paperik gabe gogoz emaiten zituztela.

Iragan ekhaineko hilabeteetan, Italian, Florentzako hirian, izan da biltzarre handi bat, deithu dutena *Bakearen eta Girichtino jendetsua-ren biltzarra*. Biltzarreko predikari hoberenetarik, jendeak zinzinetik hunkitu dituen, izan da Frantziako Danielou izenokoa.

Mintzatu da mintzatu. Jendea atchiki du choratua, alegrantzia batek hartua eta hantua bezala. Mintzatu da erlijioneaz eta phertsu-erranez, gizonari ekhartzen dakoten balio ezinagokoaz, bereziki oralko denboretan.

Huna zer zion aita jesuistak : « *Ageri den mundu guzia senditzen dugu michteriozko bizi batez hartua bezala. Gizona bera ez da mundu bat ? Jondoni Joanes Karmeleko sainduak ziona : « *Gizonaren gogoeta bakhar batek balio duela mundu guziak baino gehiago.* »*

Konprenitzen ahal dugu beraz zer ekhartzen duten gizon-izalteari egiazko phertsulariek. Emaiten dute deneri gizon baten barne-barnean den michterio horren asmatzea. Erakutsiz gizona ez dela bakharrik ageri den gauza bat eta ezagut-araziz haren baithan, funts gordenean, badela izalite sakratu, errespeta garri bat

Oraiko egunak, gizonaren mespretxatzeko egunak dire: batzuek gizona zikhintzen eta histen dute, bertze batzuek gizona laneko harma baten pare ezartzen; eta bertze zonbeitak oraino sofrikariozko izalite trichte bat bezala baliatzen.

Erljioneak bakotchari erakusten baitaiku gure jainkozko balioa, hala-hala jenden artean phertsu-erranek sendi-arazten dute gizon izaltearen michterio sakratu hori.

Beraz gu guzien arteko bizi-maneretan, ezta deus hain beharrik ez hain handirik nola phertsulariek ekhartzen daukuten aire urus eta maitagarria.

Holakoa bada phertsu-erranen balio miresgarria konprenitzen dugu zerendako Jainko Jaunak berak balliatu nahi izan dituen bere izaitearen, bere segetuen, bere ongi guzien guri ezagut-arazteko.

Liburu sailduak Jainko Jaunak eman dauzku, gizon hautuzko batzueri beren baithan nahi eta sendimendu hoberenak phitz-araziz. Eta ikhusten dugu liburu horietan asko phertsuz eginak direla, urru-neko denbora zaharretan, Juduek gogoz emaiten zituztela eta Jainko ona gisa hortara phertsuz laudatzen eta goresten zutela

Guhaurek oraino baditugu mezakoothoitz asko eta bezperetako othoitz gehienak, liburu sailduetako phertsu horietan hartuak. Bezperetako khantuak psalmoak deitzen ditugu. Psalmoa Juduen denboran musika egiteko tresna bat zen, gure Euskal-Herriko ttunttunaren zerbait manera zuena.

Hastean eman dugun hitz saildua, ontsalarik itzuli beharko gi-nuen manera huntan:

*Onean dut bihotza, Jauna, bihotza onean,
Khantu erranen dut eta ttunttunean!*

Juduen arima sailduak Jainkoak moldatu nahi izan ditu phertsu airos eta sakratu horien bidez : emeki emeki ontu eta altchatu ditu Jesus Jaunaren argi bethearen eta amodio biziaren hartzeko on izal-teko ponduraino.

Eta guk orhoitu behar dugu Jainko-Semea, Jesus Jauna bera, hertsatu dela bere Aitaren alderat debozione suhar-khartsuan, phertsu horik erran-eta-erranez, gogoan barna ibiliz eta bihotzean luzaz gochatuz. Liburu sailduak ikhertzen dituzten jakintsunek erraiten daukute Jesusen prediku-hitzek berek badutela phertsu-iduri zerbeit, manera berean konparazionez edo itchuraz betheak, hitzak eta erranak behar diren neurrian ezarriak eta josiak.

Zoin hunkigarri den orhoitzea guretzat Elizako othoiltzetan, Jesusek berak erran dituela, beretu osoki, bere argi eta amodio guziaz bethe eta khantu horiek maite izan dituela guk elizako khantuak ditugun bezala, eta zonbat gehiago !

Hortakotz zonbat zuzen den egungo phesta hemen has dezagun, Jesus Jaunarekin batean, gure othoitz chumeari harek bere indar bizia eta balio pare-gabekoa emanaz.

Lehen-lehenik gomendatzen dakogu egungo egun guzia, osoki onean, gostuan eta gochotasunean pasa dadi. Hunat heltzean, erran daukute zonbeit phertsulari, mugaz best'aldekoak, ezta-bada zerbeltetan nonbeit geldituak direla : galdetzen dugu Jaunari ethor diten eta chapelgoa behar-bezalakoa, osoa, izan dadi

Galdatzen dakogu ere-eta zonbat !- Eskualdun phertsulariak eman ditezen bethi beren jiteari eta beren dohaineri khartsuki, gus-tuki, eta ikhara saindu batekin bezala. Orhoit diten eskual bihotzen ontzeko eta altchatzeko dohain bat izan dutela eta hortan eginbide bat kausitu dutela.

Oi, zonbat nahi eta desir ginukeen, ez bakharrik chapelgoetan eta phesta egunetan beren jitea segi dezaten, bainan ere noiz eta noiz astiarekin ongi gogoetatuz, ichiltasunean, zonbeit phertsu eder argiz eta sendimenduz betheak egin ditzaten, Eskual-Herri guzian, bihotzak altchatuz, denek khanta ahal ditzaten.

Eta hau gure azken nahia, gure othoitz suharra Jainko onari buruz : othoi atchik dezala bethi gure artean phertsu hazia, jeiki ditela bethi gure mendi chokoetan egiazko phertsulari on eta gocho eta maitagarriak Eskual bihotzak bethi ekharriak izan ditela phertsu on eta gustagarrien chekatzerat eta maitatzerat.

Denek, hemengo izaitea ballatuz eta maitatuz, ahal bezenbat ontuz eta altchatuz, egun batez zeruko ikhugarri miresgarriak ikhusiz eta ongi guziez bihotzean gozatuz, bertze munduko phertsu egiazko eta pare-gabeak phitz diten gure ezpainetan, orduan baitugu erran ahal-ko segurki eta osoki : *Khantu emanen dut eta aire ene loria osoan !*

Halabiz.

G.EPPHERRE.

GURE HERRIA 1953-eko buruil-urrieta

VII.- ASPALDIKO LANGILE HAITIER

Hemen eman izan nahi dutugu Donazaharre herrian egin Biltzarreko berriak eta mintzaldiak chehe-chehia.

Herriak eta egunak merechi zien segurki, liburuchka bat eginik izan zadien, egun haren oharmente haren luzaz begiratzeko. Zouinen botz gintazken, Euskal-Herriko familia gehienetan sar baledi liburchka hau, eta hountan diren erakaspen zuhur eta baliousek uzta ekhar baleze euskaldun bihotzetan oroetan!

Euskalzaleen Biltzarra ezta ouste-gabetarik heltu hain eder eta lan balious hortara. Behar ukhen dutu buruzagi suhar eta jakintsunak, bai eta ere langile haitiak. Eta egiazki goure ohartzarokoan, hogei-ta bost, hogei-ta hamar ourthe horietan, ukhen dutu behar-bezalako erazliak.

Eta hain chuchen, aurthen, Donazaharren erran deizkie, adinak phezaturik, kargia eta lana uzten zutiela gazteago elibatzen gomen-dian. Sekulan balinba, Biltzar eder horrek ezta ikhousi hainbeste bestaliar. Sekulan ere balinba halako bilkhuran ezta entzun holako mintzaldi ederrik. Eta houna noun, ZERBITZARI jaun chotil eta alegerak lehenik, gero D. DUFAU, diru-zainak, erran deikien, azken aldikotz zirela igaiten phedikagia hortara. Ondotik DASSANCE jaun buruzagiak alphatu deizku egin behar ziren khanbio handiak. Ihourk ezta botzik hartu gaiza berri handi horik. Mundia oro, gure Euskal-herri hegale batetik bestiala, usaturik zen aspaldiko gizon horietara eta horietan konfidantcha zian. Hartakotz Donazaharreko bilkhura Eskualzalek ezta ahaztekoua.

Eztutugu ahaztekouak, hain ichillik, eta hain gochorik lanian ari ziren langile haitiak. Charles LARRE Lohitzundarra eta MATHIEU jaun bedezia, Hazpandarra, hain chuchen khausitzen ziren Euskualzaleen Biltzarraren urhats oroetan! Bethi aholku houna ahouan, arralleria ezpainenetan, bethi lagoungoa eta esku-khaldu emaiteko bidian.

MONZON eta de la SOTA jaunak, mugaz bestaldiko euskaldun suharrak, osoki gourekilakotiak dutugu. Haier beha ikhusi ahal ukhen dugu, hebengo Euskaldunek, badela goure mintzajiaren eta Herriaren hounetan egiteko gaiza hanitch, gihaurek aski phezatu ezkuntianak: ala jakitatezko lan, ala ikousgarri manera berri, edo liburu edo dantza

edo musika edo teatre. Haier so ikhuri ahal dugu euskararen amodiouak zounbait aldiz min egiteko heiniala artino hartu behar gutiala.

D.DUFAU, Senpertar notarioak, bat egiten zian Biltzar hounen dihari-zain ofiziouarekin. Ezpiritu lanek eta bihotz amodio bizieneke ere behar die hein chuchen bat begiratu, ez bouilta orori behatu, bena jakin zer eta nourat ari diren. Hala-halache, dihari-zainak biltzarreko bizipidiak hein hounian begiratzen dutu eta Dufau notariak lan hori egin du, bethi chuchen, batere espanturik gabe.

OXOBI ala MOULIER jaun apheza erran behar dudan batere eztaikit. Guk, Ziberouan, Oxobi hobeki ezagutzen dugu. Badakigu kobla-emaile eta kobla-egile haitia dela... Eztakigu aski, balinba, Euskalzeleen Biltzarra hountan hori dela aphez-gei khartsier euskararen amodio-emaile eta, lotsarik gabe, euskararen egiten dutien hutsen chuchentzale.

ZERBITZARI eta ELISSALDE jaun apheza, ountsa badakigu ber jauna dela. Ikkhousi dugu Liginagan erretor agudo, artetarik plzan pelotakari chotil eta zanhart, eta ourthe orz Euskalzeleen Biltzarra hountan elhaide alegera eta gocho. Nourk aski daki, Euskal-Herriko haurrer eta gehitier euskararen ikhasi-nahi emaiten diala ? Bena hori, ez eskiak sakelan egonez. Ourthe oroz lan berheziak, behar den heinekok, haitatzen dutu. Hamabost, hamazazpi ehun euskara-lan ikhertu eta preziatu behar dutu. Gero halez berri eman kaseta euskal-dunian eta azkenian mintzaldi bat egin lan horiez. Denek haren mintzaldia gochatzez eta mourtchatzez bezala hartzen beitie. Eta houna oral erraiten daikula: novissima verba, erran nahi beitu azken hitzak! Pharka izaguzu, jauna, ezipazutugu sinetsi.

Azkeneko begiratu dut CONSTANTIN jaun bedezi basaburuesa. Hau guk, Ziberotarrek, ountsa ezagutzen dugu. Goure gizona dugu bethi-danik. Eta Euskalzeleen Biltzarrak bere lehen-lehen erasletarik du, berrogei-ta hamar ourthe iganik. Bere ofiziouan eta bestetan haren lana eta arrunkua osoua euskara da, euskara Zibero chokhouan. Hari so, euskara-uzle zouin-nahi ahalketzen bezala da. Eta haren izatia bera goure mintzajlaren berme azkarra da. Hartakotz da, balinba, batere ez zahartzen gu euskal urhatsetarik bazter ezkitian.

Eta oral, erran behar gunukiala adio Euskalzeleen Biltzarreko langile haitu horier! Ez, ez, huillanik erel

Jaun buruzagi eta lagun maitiak, izan zitele gazten berme eta gidari houn. Segur niz, haiekilan ber chedia eta ber lana erabiliren dutuziela eskuz-esku, ezinago luzaz.

Haier eman delezien amodioua, haien beithan bizi begira deza-ziela. Bena amodioua eman delezien bezala, Iraipena eman dezele-ziela. ! Azken hatsiala artino !

GURE HERRIA 1953-eko hazil-negulla

VIII.- BAIOUNAKO DIOZESAKO KATICHIMA-tik

SINHESTEN DUT

1. Sinhesten dut Jinko Aita photere oro dianian, zeliaren eta lurraren Kreatzaillian;
2. Eta Jesu-Krist haren Seme bakhoch goure Jaunian;
3. Zouin izan beita kontzebitu Ezpiritu-Saintiaz, sorthu Maria Birjina ganik;
4. Sofritu Pontzio Pilatusen plan, kruzifikatu, hil eta ehortzi;
5. Jaitchi ifernietarat, heren egunian hiletarik phiztu;
6. Zelletart igaran, jarririk dago JinkoAita photere oro dianaren alde eskugnian;
7. Hantik jinen da bizien eta hilen jujatzera.
8. Sinhesten dut Ezpiritu Santian;
9. Eliza sainta katolikouan, Saintien phartelliantgouan;
10. Bekhatien pharkamentian.
11. Aragiaren phiztian;
12. Bethi iraganen dian bizitzian. Halabiz.

JINKO BAT BADELA

Segur zirela Jinko bat badela?

Ba, segur niz Jinko bat badela.

Zertako segur zira Jinko bat badela?

Zeren zero-lurrak ezpeitira berberak egin ahal izan: ez litzateke zero-lurrik, ezpalitz izan Jinko bat haien kreatzeko.

Zertako orano segur zira badela Jinko bat?

Zeren Jinkoua bera baizik ezpeititake izan aski jakintsun eta photeretsu zelu-lurren hain ountsa plantatzeko eta hain chuchen erabil-arazteko.

Badela beste probarik Jinko bat badela?

Bai, badira beste bi proba segurrik: lehena: lurreko jente-kente guziek, mente orotan, sinhetsi die Jinko bat badela.

Eta bigerrena?

Bigerrena: gizonak eztitazke bizi zuzenlegerik gabe eta ezta hola-ko egiazko legerik Jinkouaz kampo.

Jinkouak berak bere izatia ezagut-arazi dia?

Bai, agertu da lehen gizoner, gero Moissari eta profeter, bera berheziki Jinkouaren Semia gizon egin izan delarik.

EGUN OROZ. Khristiak bethe behar dutian eginbidiakllaburzki.

Jinkoua goretsi eta maitatu,
Hartako behal kreatu;
Jesus houna imitatu,
Haren odolaz ballatu,
Birjina sainta othoiztu,
Ainguriak ouhouratu,
Hire arima salbatu,
Khorphitza mortifikatu,
Kountzientzia etsaminatu,
Bekhatiak erreparatu,
Berthutiak galthatu,

Zella merechitu,
Ifernutik hurruntu,
Eternitiaz orhitu,
Dian denbora ez galdu,
Protsimoua edifikatu,

Mundia arnegatu,
 Debrier buhurtu,
 Enjogidurak zaphatu,
 Herioua menturaz sofritu,
 Jinkouaz izan jujatu,
 Gero bethikotz dohatsu
 Edo dohakabe agitu,
 Khristi agudoua,
 Hoier emak gogoua.

IX.- LITURGIASZ ESKUIZKRIBUA

Ikus facsimila.

X.- GREGOIRE EPPHERRE ZENARI

1

Bi ebi errauntsiren artetik ekhi leinhürü trixte bat
 Eliza mükürika betherik zeremoni bat perfeita
 Eliza helpin oraino jente barnen lekürik ez beita
 Mundu ozte bat meta bat lili Gregoi suhaur zinen falta.

2

Sortü güziek zorretan dügü goiz edo berant hiltzia
 Hori izan da eta izanen ororen eginbidia
 Hargatik Gregoi gogor ziküzu zure hola ikustia
 Zure adinik ederrenian zentürik zer trixtezia

3

Gazte gazetetik ait'amak untsa züntien gidatü
 Apaltarzüna leialtardu zure goguan lantatü
 Geroztik zunbati ez dütüzü bertü horik hedatü?
 Damurik botz balios argi hori goizegi baita ixiltü

4

Sortürik zinen ümilki dener zerbütü hun egiteko
 Zure plazerra zen lagüntza bat behardüñant orontako
 Zure bihotza zabalik züzün Eskualdün orontako
 Aski ofreitüz eritü zaizu traditü zütü betiko

5

Zure zaiñetan odol bero bat eta erotik eskualdün
 Bazter güzitan hedatzen zinen xerbüttxaria fededün
 Ûskara xotil goxo batekin ùsü gurekin züntügün
 Ah! Iküs ahal zinioke egün zünbat bazünian lagün

6

Eskualdun lurra sakratürrik zen arren direnak güdükan
 Zonbat alditan aipatü tützü saminki phediketan
 Bakian zira eliz ondoan jauregi zahar gaiñ hortan
 Ait'et ameki lür sakratian lo zite haren besotan.

7

Ah ! behextiak zütarik Gregoi egiten dü hanitx pena
 Ziberuak du züreki galtzen süstengürrik beruena
 Mauleko ikastolarek ere bere artzain baliusena
 Guk Pau-eko eskualdunek aldiz adixkiderik hobena.

8

"Lagunt ta maita"-tik jina dira Altzüküra zonbait lagün
 Zuri azken adiuena egiterat hainbeste maite züntügün
 Etsenplü eder ützen düküzü ohart etxeki ditzagün
 Xotiltarzüna leialtarzüna oso direla ùskaldün.

ETXAHUN IRURI

Euskararen azpibariatateak, Pedro de Yrizarren ekarpen berria

KOLDO ARTOLA

ESKERRAK EMAN

Udaleko alkate jauna, entzuleak, Yrizarren familiartekoak eta Euskalerrriaren Adiskideen Elkartekoak, agur eta eskerrik asko hitzaldi honetarako gomita luzatzeagatik.

Hitzalditxo hau bi zatitan banatzea bururatu zait. Lehenengoa, Pedro de Yrizar zena oroitu, omendu eta utzi dizkigun ekarpenetariko bat agerian jartzeko, eta, bigarrena, nire harekiko harremanaren eta elkarren arteko lanaren berri, laburki bada ere, emateko.

Euskararen azpibariatateak, Pedro de Yrizarren ekarpen berria

Duela urte gutxi arte, Louis-Lucien Bonaparte printzearen mapa oinarri, euskara euskalki, azpieuskalki eta bariatatetan ikusi izan dugu sailkaturik. Yrizar, aditzaren morfologia oinarri hartuta, urrunago joan zen oraindik eta, bilduz joan zen datuak sakonki aztertu ondoren, azpibariatateak iradokitzen iritsi zen. Badakigu, jakin, horrez gainera, fonetika, sintaxia eta lexikoa kontuan hartzeko gaiak direla eta, hauek gabe, saio hori maingu edo ez-oso geratzen dela, baina, aditzaren morfologiari dagokion neurrian behintzat, iradokizun hori egiteko adore eta ausardia izan zuen.

1981. urtean argitaraturiko *Contribución a la dialectología de la lengua vasca* lan ezagunean, gerora etorriko zen *Morfología*-ri bu-

AZKOITIKO UDALA

AZKOITIAN
EUSKAL JAIEN MENDEURRENA
1910 - 2010

PEDRO YRIZARRI OMENALDIA
BERE JAIOTZAREN 100 URTEMUGAN

Hitzaldia

Koldo Artola, Pedro Yrizarren laguntzailea
Urriaren 20a, asteazkena, 19,00 orduetan.

ruzko lan luzea nolabait iragarritz zectorren hartan, Bonaparteren euskalkietako sailkapena begi-bista aurrean jartzen zigun. Printzearen mapan euskara zortzi euskalkitan banaturik agertzen bada ere, handik urte batzuetara, Azkuez geroztik bereziki, erronkaria Zubereratik berezita agertzea egokitzat jo izan da.

Euskalkien sailkapen horri ukituren bat eman zion Yrizarrek, hale-re: Elgoibarko euskara, adibidez, Azkueren ustearekin bat eginez, Bizkaieratik atera eta Gipuzkeraren barruan kokatu zuen.

Errenteriakoa, berriz, Mitxelenaren iritziari men eginez, Gipuzkeratik atera eta Lezokoari atxikiz, Iparraldeko Goi-Nafarreraren esparruan sartu zuen.

Baztango euskararen kasuan, printzearen mapan Goi-Nafarreraren azpieuskalkitzat hartua, Yrizarrek hortik atera eta, oso-osorik, Lapurteraren baitan kokatu zuen. Oso aldaketa garrantzitsua izan zen hau, Bonapartek berak, bere mapa argitaratu ondoren horren koka-penari buruzko iritzia aldatu zuelako, jende artean hain ezaguna ez bada ere.

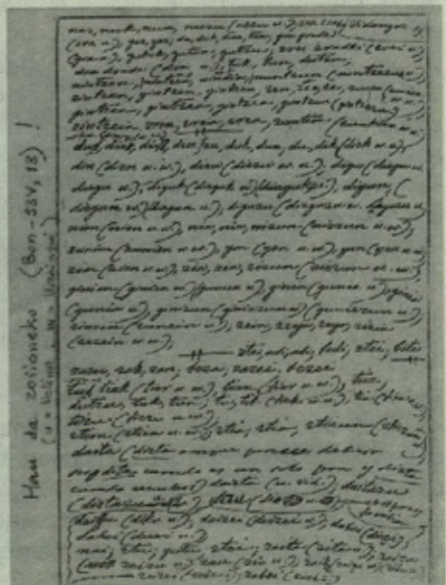

Aldaketa nabarmena egin zuen Yrizarrek, halaber, Nafarroa Behereko lurraldearen hegoaldean; izan ere, Baigorri eta Donibane-Garazi herrien arteko sei herri txiki, Irulegi, Anhauze, Luzalde, Arnegi, Askarate eta Lasa zehazki, hango mendebaldeko euskalkitik atera eta ekialdekora eraman zituen, herriotan zukako alokutiboaren erabilera ohikoa dela kontuan hartuta.

Zubereraren baitan, alde batera utzita Zuberoa guztian ez dela Zubereraz egiten, Yrizarrek ez zuen ezein bereizketarik egin, ez euskalkia bera

baino gutxiagoko neurrian ere. Badira iparraldea, erdialdea eta hegoaldea bereizten duten gauza batzuk, baina, antza denez, munta txikikoak iruditu bide zitzazkion gure Pedrori. Hegoaldek iparraldera kurritzen duen ibaiaren bi aldeetara kokaturiko herriek aurkezten duten barne-kohesioa, edozein kasutan, lurraldean aspaldiko tradizioa duen paxtualen fenomenoari zor omen zaio, hein handi batean bederen.

Ezberdintasunen artean baten bat alpatzeaga-

tik, anekdota gisa-edo ia-ia, lurralde honen ipar-ekialdean kokatu Ospitalepeko baserri batean, don Pedorentzat inkesta bat egiten ari nintzen egun batean, berriemailearengandik adituriko erantzun zapo-retsua aipatuko dut. Euskal Herriko hainbat lekutan ohikoa den *diñat* era ('nik hura', singularra, noketan) berriemaileak *diant* ematean, nik hari inguruko zenbait herritan *diñat* bildurik nengoela esan eta, zera erantzun zidan: 'bai, emaztiak e hala erraiten dizú, bena hua dúzú Barkoxeko; heben, diant'.

Don Pedrok, baina, aldaketok nahitaezkoak izatekotan egiten zituen bakarrik, printzearen oso jarrailzaile leiala baitzen eta, halako- ren baten egin beharra oso garbi ikusi ezean, nahiago izaten zuen gauzak ez mugitu.

Oroitzen naiz, behin, diodan hau erakusteko, Nafarroako Anue ibarraren hegoaldeko herri txiki batzuk (ibar hau Iruñetik Belateraino- ko errepide ondoan dago) Odietako auzo-ibarrekoeekin batzeko egin nion iradokizun xumeaz, hauekin hobeto egongo ziren ustez, baina, hala egitekotan euskalki batetik beste batera, Iparraldeko Goi-Nafa-

Handwritten manuscript text, likely a list of words or a glossary, written in a cursive script. The text is arranged in several columns and includes various entries with some numbers and symbols.

100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000.

rretatik Hegoaldekoa era-
man beharko zituen he-
rrikkok eta, noski, agian
ez zen ere horrenbestera-
inokoa izango. Baina,
edozein kasutan, balizko
aldaketa hura egin beha-
rraren premia garbi ikusi
ez zuenez, ez egitea era-
baki zuen.

Alea edo bikorra gal-
bahetik igarotzean nola,
Yrizarren lanak, sakonta-
sunean xehe-xehe azter-
tuta, denbora asko era-
mango liguke eta ez da,
ez, orain, horietan mur-
giltzeko unerik egokiena,
hitz egiteko denbora labu-
rra dugun honetan.

Oraingo nire asmoa, baina, Yrizarrek iradoki azpi-
barietateen aipamena egitea da, axaletik bada ere, ez baitakit halako
gala orain arte garatu den, ezta, aipatu baldin bada, oihartzunik izan
duen ere.

Adibide bat ekartzeagatik, eta mendebaldetik hasita, Bonapartek
Bizkaiera deitu zuen euskalkia hiru azpieuskalkitan banatu zuen: Men-
debaldekoa zazpi zatitan, Ekialdekoa (Markinakoa) zati bakarrean eta
Gipuzkoakoa bitan. Beraz, hor euskalki horren baitan, hiru azpieuskal-
ki eta hamar barietate agertzen zaizkigu. Yrizarrek, egoera horretan
sakonduz urrunago joan eta, Bizkaieraren eremuaren barruan soil-
soilik, hogeita hamar azpibarietateko kopurua eman zigun.

Beste adibide bat ere emango dut, hemen, Azkoitian gaudela
baliaturik: printzeak Gipuzkera deitu zuen euskalkia ere hiru az-
pieuskalkitan banatu zuen: Iparraldekoa hiru zatitan, Hegoaldekoa
(Zegamakoa) zati bakarrean eta Nafarroakoa bitan. Euskalki honen
barruan, beraz, hiru azpieuskalki eta sei barietate agertzen zaizkigu.
Yrizarrek, kasu honetan, hogeita hamahiru azpibarietateko kopurua
eman zuen.

«Bonaparte printzeak bizirik dirau»

Pedro de Yrizarrek behanazterrez arabiltzen diran aditz-laguntzaileen ikerketa egin du

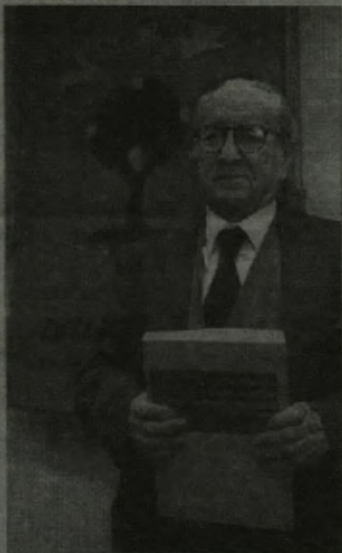
Maiatz 26/1989

DEIA: Pedro de Yrizar aitzak azalgarria da bere lehen ataria Madrilen Joan zen eta eretik aurrera bertan eman ditu bere hitzak. 89 urte bainik, bigarren laurte 3-4000 eta, Geroztik laguntzaile ezinezkoak dituzte laguntzaile berriak berriak dituzte berriak. Geroztik laguntzaile ezinezkoak dituzte laguntzaile berriak berriak dituzte berriak. Geroztik laguntzaile ezinezkoak dituzte laguntzaile berriak berriak dituzte berriak.

Azko zerkaitzako X. Yrizarren lanak, eta aurrera bertan hiru eta guturra erantsi berriak berriak dituzte berriak. Geroztik laguntzaile ezinezkoak dituzte laguntzaile berriak berriak dituzte berriak.

Jarraitu ageriko Bonaparte Printzeak ageriko laguntzaile ezinezkoak dituzte berriak berriak dituzte berriak. Geroztik laguntzaile ezinezkoak dituzte laguntzaile berriak berriak dituzte berriak.

Azpizkari laguntzaile ezinezkoak dituzte berriak berriak dituzte berriak. Geroztik laguntzaile ezinezkoak dituzte laguntzaile berriak berriak dituzte berriak.

1987an ahozko azalgarria da Pedro de Yrizar (Euzkadi ageriko)

Berrik argitaratu dira Librosen biltzearen aurrera bertan hiru eta guturra erantsi berriak berriak dituzte berriak. Geroztik laguntzaile ezinezkoak dituzte laguntzaile berriak berriak dituzte berriak.

Guztiz berrik argitaratu

1987an ahozko azalgarria da Pedro de Yrizarren lanak, eta aurrera bertan hiru eta guturra erantsi berriak berriak dituzte berriak. Geroztik laguntzaile ezinezkoak dituzte laguntzaile berriak berriak dituzte berriak.

Jarraitu ageriko Bonaparte Printzeak ageriko laguntzaile ezinezkoak dituzte berriak berriak dituzte berriak. Geroztik laguntzaile ezinezkoak dituzte laguntzaile berriak berriak dituzte berriak.

Azpizkari laguntzaile ezinezkoak dituzte berriak berriak dituzte berriak. Geroztik laguntzaile ezinezkoak dituzte laguntzaile berriak berriak dituzte berriak.

Euskararen
diaktofologiaren
inguruetan
argitaratuak dira
haztergaiak da

664 orrialde ditu
eta behanazterrez
hiru
azpitakoak dituen
berriak da

Euskalkiz euskalki jarraituz gero, erraz antzematen da azkeneko emaitzak azpibarietate-kopuru handia iragarri behar duena. Kontuak atera eta EHUN ETA BERROGEITA ZORTZI azpibarietate zenbatu ditugu. Hona Yrizarrek, bere lan erraldoiaz gainera, euskal dialektologiari egindako beste ekarpena, nahiz, oharitzen gara, hau aditzaren morfologiari bakarrik loturiko kontua izan, baina edozein egunetan, edozein

lekutan, balizko azpibariatateez mintzatuko baldin bada, ezinbesteko erreferentzia gertatuko dena.

Euskalkien arteko marra batzuk argiak direla denok dakigu; Mutriku eta Ondarroa herrien artekoa deigarria da, tartean ez mendirik ez bestelako oztopo orografiko nabarmenik ez izatean. Hemendik gertu ere badugu beste adibide bat: Elosu auzoko baserririk gehienak Azkoitia aldera lerratzen direnez, Gipuzkeraz ari dira, baina gainerakoak, Bergara aldera begira daudenak, Bizkaieraz. Hor bai, mendiak eragiten du banaketa, Udanak Legazpiko Gipuzkera eta Oñatiko Bizkaiera banatzen duenaren antzera.

Azpibariatateen kontua bestelakoa da. Ulertzen erraza izango den adibide bat aipatuko dut, Gipuzkera oinarri hartuta. Aurrena euskalkia dugu: Gipuzkera; bigarren, horren azpieuskalkia: Iparraldeko Gipuzkera, adibidez; hirugarren, bariatatea, kasu honetan Hernanikoa, eta, ondoren, honen baitan, horretarako zio edo motibo aski garbia ikusten denean, azpibariatatearen kalifikazioa. Hernaniko bariatatea lau azpibariatatetan banatu zuen Yrizarrek, 'propia', 'nororiental', 'de Usurbil' eta 'de Orio', bere hitzak erabiliz.

Eta zertan oinarritu zen banaketa hauek egiteko? Har ditzagun elkarrengandik gertu dauden herri horietako bi, Hernani eta Usurbil, tartean Lasarte dutela. Azken honetan, Oria ibalaren saihetsean, ezberdintasun garrantzitsu bat agertzen da; hau da, 'nik hari hura' eta 'hark niri hura' adierazteko, bi esparruetan, Hernanitik Lasarte aldera zein Usurbildik Lasarte aldera, 'nion' eta 'zi(d)an' izanik ere, hiketan mintzatzean ezberdintasuna agertzen da, zeren, esaterako, Hernani-Lasarte aldean 'nioken/nionen' eta 'zi(d)aken/zi(d)anen' moduko erak erabiltzen dituzten bitartean, Usurbil-Lasartekoan 'nitxon/nitxonen' eta 'sitxai/sitxai(an)an' dira entzuten direnak, Lasarte herria, beraz, bietatik elikatzen dela.

Baztan aldean, esaterako, hiru esparru nagusi dakusagu. Belate-tik behera, Basaburuko lurraldeetan sartu bezain laster, lau herri ditugu: Almandoz, Aniz, Berroeta eta Ziga. Baztan osoan *ñ*-a ezaugarritzat duten bakarrak dira, *ziñen* eta *giñen* moduko erak, adibidez. Ibarrera jaitsi eta, Erberera-Elizondoko lurraldeetan, Baztango zabalenetan, ez dago jada halakorik, baina *zaitzue* eta *duzue* moduko adizkiak partekatzen dituzte basaburuarrekin. Ipar aldera jo eta,

Baztangoiza deitu esparrura iristearekin bat, azken era hauek zaitze eta *duze* dira, Erberea-Elizondorekin *n*-ren erabilera partekaturik ere.

Horrelako ezberdintasun ttikiak, baina, ez dira beti askietsiak azpibariatateen arteko marrak irudikatzeko eta, honela, Erberea-Elizondo eta Baztangoiza batera sailkatu zituen Yrizarrek, azpibariatate 'propioa' deituz, Basaburukoari 'hegoaldekoa' eta, baserriz osaturiko eremu batean bilduriko informazioa kontuan harturik ikusi uste izan zuen hirugarren azpibariatate bati 'ipar-mendebaldekoa' deitu zion.

Morfologia kontuez hitz egiten hasi eta luzaz aritzeko modua izango genuke. Parentesi ttiki bat eginda, esaldi labur batean aditz eta hitz deklinatuak lotuz, datu dexenterik bil daitekeela ikus dezakegu. Lapurdiko itsas aldeko Getaria-Bidarte-Ahetze triangeluan, adibidez, non 'gara' esateko *gai* batez balliatzen diren (Lapurterazko *gare gae gai*), *gain gai amain ikusteat* moduko esaldiak ohikoak diren bitartean, Erronkaribarko Izaba-Uztarrozen *xoanen gra amaren ekustra* izango genukeen. Lehen kasuan, Lapurdikoan, bokalen arteko kontsonante leunak desagerturik eta ondoko diptongazioak dakuski-gu eta, bigarreanean, Erronkaribarkoan, guztiz alderantziz, kontsonanteak mantendurik, baina adizkiak laburbilduta. Gauza bera aditzera eman nahi eta emaitza aski ezberdina.

Azpibariatatera itzuliz eta Nafarroatik atera gabe, Artzibarko iparraldean, azken urteotan zer esanik franko eman duen Itoizko urtegitik iparraldera, Yrizarrek beste muga bat marraztu zuen, nire ustez egokia, ibarraren iparraldean itxuraz Aezkoatik sarturiko *dakot / neko* moduko adizkien presentziak bultzaturik. Hots, Bonaparteren denboran bildu zen Urizko dotrinan (herri hau ibarraren erdialdean dago) *dio / nion* gisako erak agertzen badira ere, iparraldekoetan, arestian esan bezalakoak agertu zitzaizkigun. Zera honek eman zion, gainera, jarrailan aipatuko dudana egiteko ekaia, azpibariatateak usaindu, sumatu, ikusi eta aldarrikatzeko joera aparta erakutsi baitzuen Yrizarrek aspaldidanik.

1985. urtean, Aingeru Irigarai nafar ikerle eta euskaltzain ospetsua hil berria zelarik, Eusko Ikaskuntzak hari omenezko liburua, liburu mardula, eskaini zionean, Yrizarrek honako titulua zeraman lanarekin hartu zuen esku: 'Aparición y desaparición de las formas verbales en -ako, -eko, en el alto-navarro meridional'. Denbora gutxi egiten zuen orduan, don Pedrokekin harremanetan jarri eta hari la-

guntzeko xedea hartua nuela, lan horretan, jada, agerian geratzen denez.

Material hauek, lehendik zituen beste batzuekin eta hainbat laguntzailek ekarritakoekin batera (horien artean Iñaki Gaminde bilbotarraren ekarpena aipatzeko modukoa da), neurea ere tarteko, balliatu zituen gero Yrizarrek *Morfología del verbo Alto Navarro Meridional* izeneko liburua osatzeko.

Morfologiari buruzko lanak 1991 eta 2002 urteen artean plazaratu ziren, Yrizar, adin handikoa izanagatik, bizkor eta gogotsu zenean, bere lana bukatuta ikusteak eman zion pozaz zoraturik. Hamasei liburuz osaturiko lanari, geroago, 2008. urtean, *Compendio* bat erantsi zitzaion, hura gure arteak desagertu eta gero.

Pedro de Yrizar ezagutu nuenekoa; harremanen hasiera eta lankidetz

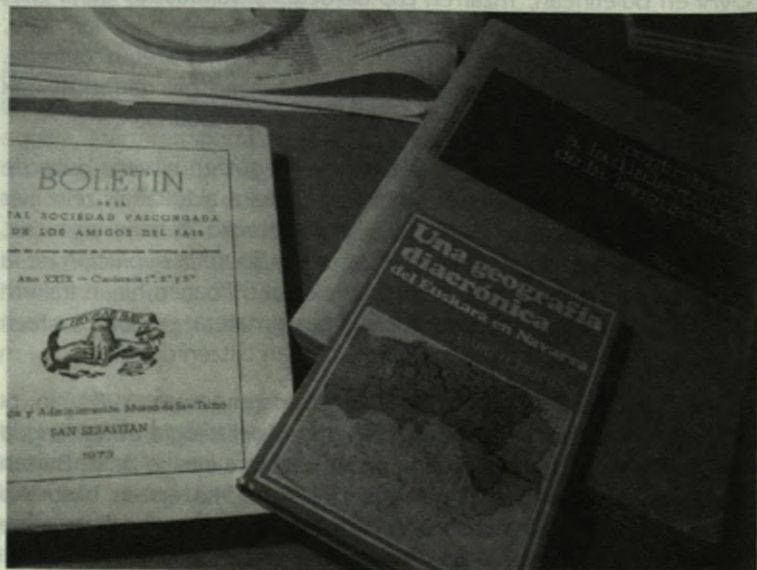
Yrizarren lan batzuk aspaldidanik ezagutzen nituen. Gaurko ekitaldi honen antolatzaile Euskalerrriaren Adiskideen Elkarteak, 1973an, RSVAPen Buletinean, Yrizarren *Los dialectos y variedades de la Lengua Vasca - Estudio lingüístico-demográfico* izenburuko lan luze, sakon eta aberatsa argitara eman zuen, 75 orrialdeetan barrena. Lanaren izenak berak adierazten digu zer-nolako gai garrantzitsuak jorratzen dituen, edonoren jakin-mina asetzeko modukoak.

Baina, Yrizarren beste lan batzuk ere ezagutzen nituen, 'Julio de Urquijo' Seminarioak, Euskaltzaindiaren Euskara aldizkariak zein Iker Sailak eta Arabako Foru Aldundiak argitaraturiko batzuk, adibidez, hala nola haren aitatasuna agertzen ez duen *Sobre la evolución de la lengua vasca* izeneko lana, Yrizarrek Poloniako Poznan hirian irakurri zuen hitzaldi bat, Poloniaraino hitzaldi bat ematera ere Joan baitzen gure gizona, tamaina txikiko separata batean biltzen dena.

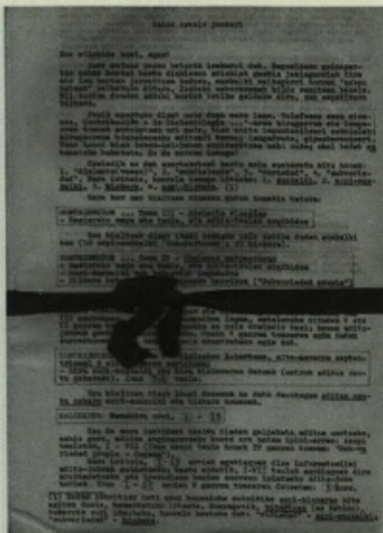
1973ko *Los dialectos...* horretatik etorri zen, antza, 1981ean, bi tomotan, kaleratu zuen *Contribución a la dialectología de la lengua vasca*, ezbairik gabe mugarri edo zedarria izatera iritsiko zena. Bertan jaso zuen, besteak beste, nik Izaban 1971-75ko epean bildutako zenbait datu. Poz handia eman zidan nik miresten nuen hain ospe handiko gizonak nire lan apala kontuan hartu izanak.

Parentesi ttiki bat irekiz, nire lehenengo datu horiek Erronkariko ibarrean, Izaban eta Uztarrozzen, bildurik egon izanak ni neu Iruñeko alaba batekin ezkondua egotearekin zerikusia izan zuela esan beharrean nago; izan ere, behin ezkondu ezkeru, hamabostean behin joaten ginen biok eta ondoren izan genituen hiru seme-alabak Iruñeko emaztearen gurasoenera asteburu pasa eta, uda denboran, Izabara jotzen genuen hamar-hamabost egun igarotzera. Honek, gainera, Iruñera hain maiztasun handiz joa-

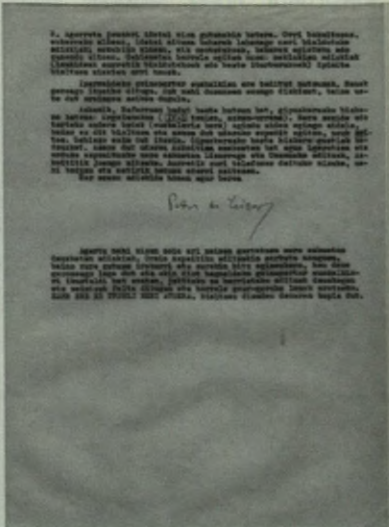

Inkesta eta datu-bilketen mundutxoan, ia oarkabean, sentipenez eta maitasunez edo, murgiltzen hasita nengoan, Erronkaribar, Zaraitzu, Artzibar eta beste ibarren bat ezagutzen bainuen dagoeneko. 1978. urtea izango zen Aranzadi Elkarteko Etnografi Saileko buru Fermin Leizaolak eta haren emazte Miren Egañak Pariseko 'Musée de l'Homme'n eskuratua zuten Marcel Cohen hizkuntzalariaren galdetegi bat aplikatzen hasteko proposamena egin zidatenean, gerora 'Euskalerriko Atlas Etnolinguisti-

koa' EAEL-en oinarria izatera etorriko zena. Eta nik gogo onez onartu.

Horren ondorioz, denbora hartan Aranzadin egin beharreko lanei begira bereziki, Nafarroako lekuriak higatueneretako esparruetan mugitzen hasi nintzen, hainbat ibar eta herri txikitan balizko euskaldunen baten eskizian, inor aurkitzekotan, halakoa adin handikoa izango zela jakinda.

Inkesta batzuk egin eta, handik urte batzuetara etorri zen EAEL hori, bi tomatan, 1983 eta 1990. urteetan kaleratua. Lan garrantzitsu honetan inkestagile-talde handi batek hartu zuen esku, Euskal Herri osoan 190 inkesta inguru bilduz, baina haien artean 80 hautatu behar izan genituen, denak emateko leku ezagatik. Bigarren tomoan, baina,

euskal geografia osoan barrena jasotako ia 300 etnotestu, gehien-gehienak balio etno-linguistiko handikoak, argitaratu ziren, bi mapekin batera, haietako bat koloreztatu eta tolesgarria.

Eginkizun horretan, beraz, Nafarroako eremuaren luze-zabalean ibili nintzen zein herri izan zitekeen ikerketagai jakin nahian eta horretarako hiru pista baliatu nuen: Bonaparteren mapa (horretan duela 150 urte inguruko euskararen egoera agertzen da), Irigarayren *Una geografía diacrónica del Euskera en Navarra* (horretan 1935ean Nafarroako hainbat herritan euskarak pairatzen zuen egoera gehienetan txarraren berri ematen da) eta Yizarren *Contribución* delakoan agertzen den hainbat eta hainbat datu demografiko-linguistiko.

Yizarrekin harremanetan jarri nintzenez, liburuon oparia egin nion, berak, oso esker onekoa beti, gogotik hartu zuena. Esan beharrean naiz, gainera, lan hori asko erabili zuela aditzari buruzko bere geroko *Morfología* lanetarako, zeren egia baldin bada ere EAEL-eko galdeketa aditzari buruzko galdera askorik ez dela, arestian aipatu etnotestuetan adizkera asko eta asko agertzen da, zein bere inguruabarrean, bere lanerako oso ballagarria suertatu zitzaiona.

Yizarren *Contribución* lanera itzuliz, haiek eskuratzean ohartu nintzen ezen, Bizkaiko eta Gipuzkoako lurraldeetan datuz gainezka zegon moduan, Nafarroan zuen datu-kopurua ez zela nahi bezain oparoa. Orduan bururatu zitzaidan, beste ezertan hasi aurretik, inkesta ttiki bat egitea saio xume bezala, berak, don Pedrok, datu falta nabarmena zuen bi bazter-lekutan: hego Esteribarko llurdotzen, alde batetik, eta ipar Artzibarko Arrietan, bestetik, biak ere Bonapartek Artzibarko bariatatea deitu zuen esparruan, 'cispamplonés' ere deitu zuen azpieuskalkiaren barruan eta, hau guztia, Hegoaldeko Goi-Nafarrera euskalkiaren baitan.

Don Pedrori bidali nion lehenengo eskutitza 1983ko martxokoa da. Agurtu, nire burua aurkeztu, izabako euskarari buruz egina nuen lana kontuan izateagatik eskerrak eman, neure nondik norakoeri berri eman eta arestian aipatu bi herriotan, llurdotzen eta Arrietan, bilduriko informazio xumea bidali nion.

Donostiako Aurrezki-Kutxa Munizipaleko langilea nintzen ni; euskara-gabinetea abiatu berri xamarra genuen orduan eta neure lanpostutik gertu Yizar ezagutzen zuen lankide bat nuen: Juan Antonio Garmendia Elosegil tolosarra. Honek eman zidan Madrilgo Yizarren helbidea eta, hori Juan Antoniori nahikoa iruditu ez nonbait, don Pedrori ere gutun bat bidali zion agurtzeko, Juan Antonioreni aita don Pedroren anaia Joaquin-en adiskide handia izan zela oroitarazi eta,

bide batez, niri propaganda ona egiteko, gizon zintzoa eta konfiantzazkoa nintzela-eta esateko.

Nire eskutizari telefono-dei batez erantzun zion don Pedrok. Izugarri poztu zela nire eskutizarekin eta bidalitako datuekin eta laster idatziko zidala. Ez dut aipatu, baina, nirearen bukaera aldean neure burua eskaintzen nuen; hark nahi izanez gero, berari laguntzeko prest nengoela, alegia. Hor erori nintzen ekipo guztiarekin, esan ohi den bezala, ez bainekien orduan, ezin jakin gainera, harreman horrek gozo, atsegin eta oparoa, don Pedro oso gizatiar, jator, hurbil eta maitagarria baitzen bene-benetan, hamasei urte luzez iraungo zuenik, *Morfología*-rekiko liburu guzti-guztiak kaleratuta uzteraino.

Handik gutxira bidali zidan sobre lodi bat, informazio pilo batekin, Bonaparteren lan batzuen fotokopiekin eta auskalo zenbat gauza gehiagorekin, hori guztia gorri koloreko xingola batekin loturik. Eta, noski, inkestak egiteko formulario bat.

Orduan hasi nintzen, Gipuzkoan, esaterako, gerla denboran Gerard Bähr-ek eginak zituen inkesta batzuk osatzeko Yrizarrek berak propio prestatutako galdetegi batzuk betetzen eta zenbait lekutan

Inkesta osoak ere egiten, hainbat laguni halakoren bat edo bestean, dela erantzule dela biltzaile gisa, laguntzeko eskatzeaz gainera.

Nafarroan, berriz, aurrena premiari handienez zeuden lekuetara joan nintzen eta ondoren, batetik bestera, datuak biltzea interesgarria izateaz gainera, beharrezkoa iruditu zitzaigun hainbat eta hainbat lekutara. Behin alde honetakoa amaitutakoan, Iparraldea genuen zain: Lapurditik abiatu eta Nafarroa Beherean barrena jarraitu, Zube-roan bukatzeko.

Errepideak duela hamar-hogei urte onak ziren jada eta Donostia, ni bertan jaio eta bertan bizi naizeneko herria, ondo kokatuta dago Baiona, Ustaritze, Baigorri eta Garazi edota Donapaleuranzko bidea hartu-eta, handik Zuberora joateko. Hortik aurrera zer erantsi beharrik ez dago, sumatu egiten da; bidean lagun batzuk egin, lagun benetan bikainak eta haiek ere, laguntzaile gisa, saltsan sarraraztea polita izan zen.

Hitzalditxoa bukatutzat emango dut oraintxe. Hasieran esan bezala, bigarren zati hau Yrizarrekin izan nuen harremanaren berri emateko baliatu dut, hark, bere *Memorias de un vascólogo* liburuan, ni berariaz aipatzeaz gainera, adetasun handia eta esker ona erakusten baitit. Lehenengo zatia berriz, eta hau da garrantzitsuena, hura oroitu eta omentzeaz gainera, euskalaritzaren mundura, aditzarenera bereziki, egin zuen ekarpen izugarriaren inguruan nire iritzi apala emateko erabili dut.

Eskerrik asko denol.

Sorkuntza

BEGIAK BEGI TRUK

(ANTZERTI GOIBELA IRU EKITALDITAN)

JON ETXAIDE ¹

JOKU-LAGUNAK

TRISTAN BERETERRETXE edo BERTERETXE:

arranbelari-Lurua, 22 urte.

ENBERTRAND DE MONTFERRAND: zaldun gaskoina, 25 urte.

ENGRAZIAN GRAMONT OLHAIBI'koa: maizterburu ahaltsu eta leñargia.

Bere maiztergo-erriak: Hauze, Olhaibi, Beroriz, Omizepe, Sorhuetta, t. a. Agramontesen huruzagi lehena, 60 urte.

CATHERINE CASTETPUGON: Grazian Gramont'en emaztea, 55 urte.

OTSOA: Grazian eta Catherine'ren semea, 26 urte.

MARI BELTXA: Grazian eta Catherine'ren alaba, 20 urte.

EN SANTXO ARHANTZETA: aitor-seme pakezalea, 55 urte.

LEIRIN'go JAUN KUNTIA: Maule'ko gazteluko gobernadore, 33 urte.

JOHANA: Jaun Kuntia'ren andrea, 31 urte.

MUSDE ARNAUTON: Lukuzetar taldeko apaiz-gudaria, 35 urte.

JUANES: Lukuze'ko Baroia, maizterburu ahaltsu ta leñargia. Bere

maiztergo-erriak: Lukuze, Oztibarre, Landibarre, Atharratze, Ahatsa, t. a. Lukuzetarren buru-lehena, 50 urte.

GRAZIANA: Lukuze'ko Baroiaren andrea, 45 urte.

¹ Antzerki honetan, Etxaidek idatzitako ortografia errespetatu da. EGAN 1962, 1-3 alean argitaratu zen.

MAYI: Lukuze'ko Baroiaren alaba, 23 urte.

YOHANA: Lukuze,ko Baroiaren alaba, 20 urte.

EN GARTXOT BUSTANOBI'ko: zaldun aitor-semea, 55 urte.

MARGARITA: Gartxot Bustanobi'ren emaztea, 52 urte.

MARI SANTZ: Berteretxe'ren ama, 48 urte.

PETIRI SANTZ: Altzaiko, Musde Arnauton'en arranbelaria, 24 urte.

PETRI SUHARA: Bustanobi'ko arranhelari mailladuna, 27 urte,

BUSTANOBI'ko NESKAMEA: 21 urte.

OLHAIBI'ko JAUREGIZAIA: 4o urte.

ARRANBELARI SOILLAK. Berteretxe'renak eta Musde Arnauton'enak.

BIZPAIRU ZALDUN. Gartxot Bustanobi'ren adiskideak eta Olhaihi'ko gazteluko MORROI BAT.

Gertagaraia: 1445'gn. urtea. Aldi oni dagozkion jantziak Zuzen-dariak aukera bitza, apaintasunean diruak eman-ala gastatuz. Antzez-kizunean oarretako erdal-itzak erabili euskerazkoen ordez, jendeak obeki ulertu dezan.

LENENGO EKITALDIA

Maule-Lestarre'ko plaza nagusia. Garaia: 1445'gn. urteko edozein egun. Plaza zear, antzezlari nagusien gibeletik, jendea bere eginkizunetara bebil aldi artako soñnekoz jantzita

I'go. jardunaldia

JUANES, LUKUZE'ko BAROIA eta
BERTRAND DE MONTFERRAND ZALDUNA

(Bi aitorsemeok aldi artako zaldun jantzian ager bitez. Biok ezpa-ta beramate gerritik zintzilik eta Bertran'ek gaiñera arrabela eta gezi-zorroa geziz beterik.)

LUKUZE'ko BAROIA: Beraz, Yoana nire alabarekin ezkondu nai ukek?

BERTRAND: Bai, jauna. Ori da bion gurari hizia.

LUKUZE'ko: Zuen alkar-maitasunari ez derizkiot gaizki. Blok zerate etxe leñargikoak, jatorri garbikoak, aundikiak, egiazko aitor seme-alabak..., baiña...

BERTRAND: Baiña, zer?

LUKUZE'ko: Guztiori eztela aski... zorigaitzez. Gazteok, biotzaren alde-tik bakarrik dakusazute ezkontza-auzia, baiñan mundu onetan ba-dituk beste milla auzi-mauzi ta katramilla eta gaur-gaurkoz ezin diat itxaropenik eman.

BERTRAND: Baiñan, zer dela-ta? Zer eragozpen jarri nai diozu gure alkar maitasunari, gure asmo zuzen eta garbiari?

LUKUZE'ko: Eziñezkoa dela, Bertrand, eziñezkoa...

BERTRAND: Maitasunarentzat eztago eziñik, Baroi jauna. (*Etsipenak eman oi duen ausardiz.*) Zure baimenarekin edo baimenik gabe, ni Yoana'rekin ezkonduko naiz...

LUKUZE'ko (*Suminduta.*) Tol Bapo zio!k. Errezago esan duk egin baiño. Jakin ezak, ordea: Lukuze'ko Baroiaren baimenik gabe ez aiz Yoana'rekin ezkonduko!

BERTRAND: (*Etsipenak eraginda.*) Esan zaidazu, bada, zer egin bear dutan zure alabarekin ezkon nadin. Edozer ere aginduta, gertu naukazu egiteko.

LUKUZE'ko: (*Gozatuta.*) Ori, besterik da... Ontara, ba'litekek alkar aditu ahal izatea. Entzun: Ire aitak, itun bat, tratu bat, egiñik zeukak Grazian Gramont deritzan Olhaiñi'ko jaunarekin. Itun onen bitartez, erorrek ba-dakiken bezala, gerrate guzitan alkarri laguntzeko agintza egiña zeukatek. Grazian Gramont, Olhaiñi'ko ta Ahauze'ko jauna ene etsalirik aundiena izan duk gaztetandik. Bere billaukeriak ez ditek izenik. 1425'etik 35'erako bitartean agramontesak eta Lukuzetarrok, Joanes de Foix bitarteko genduela, egin geniken amar urteko pake-aldia ere etziken errespetatu. Noiz-nai, bere gizataldeak nire jendea iltzen, bazterrak sakaitzen, etxeak sutzen, emakumeak galtzen ziarduten. Pake-ituna amaitu ezkeroz, gure etsalgoa biziago ta gordiñago billakatu duk eta alkarrenganako gorrotoa eta odol-egarria duk gutarteko bizilege bakarra.

BERTRAND: Ulertzen dizut... Baiñan, ene aitak eta nik eztizugu sekula kalterik egin. Eztitugu zure barrutiak ankaperatu ta sakaildu, ez-tugu zure eremutan burnizko eriotzik egin...

LUKUZE'ko: Egia diñok, baiñan, ala're, burua lengo lepotik zeukat. Zuek, adiskidego tratuz lotuak zaudete nire etsaiarekin eta nire etsaiaren adiskide dena, ene etsaia duk.

BERTRAND: Eta Grazian Gramont'ekin dugun alkar-laguntasun-tratua autsiko ba'genu, aginduko al-zenidake zure alabaren eskua?

LUKUZE'ko: Ori litzake bide bakarra...

BERTRAND: Ori bada zure baldintza, itza demaizut eginen dutala.

LUKUZE'ko: Eginen dukala? Ez aiz i nor erabaki ori artzeko, ire aita balzik.

BERTRAND: Ene aita makurtu-eraziko dut nire naiera. Ta baldin makurtu nai ezpa'du, sorbaldan daramadan arranbelarekin edo gerriko ezpata onetxeekin kenduko diot bizia.

LUKUZE'ko: Itzetan bezain odolberoa izango al-aiz egiñetan, Bertrand.

BERTRAND: Gure alkarmaitasunaren oztopo eta eragozpen guziak jo ta birrintzeko erabakia arturik daukat. Yoana da ene biziaren arrazoi bakarra, ene elburu ta amesa... amets lilluragarria, ta iñork oztoporik jarri ba'lezait ene maitasun-bidean, dena dela, nire ezpata bere odolaz gorrituko dut.

LUKUZE'ko: (*Gurendaren gozoa ausnartuz.*) Jo zak bosteko ori, Bertrand. (*Eskuak estutu bitzate alkar.*) I bezalako gizon ausartak eta pijoak ba'nizkikek nire gudari-saillean, bein-betiko mendekatuko nindukek Grazian Gramont etsai zital ortaz.

BERTRAND: Enaiz, iñolaz ere, gorespen oien merezigarri, Baroi jauna. Orain, ordea, oker ezpa'deritzazu, iskribauaren aintzinean bear dugu gure tratua legezkotu.

LUKUZE'ko: Txit ongi derizkiot burupide orri... Baiñan, tratu au bilbatzen ari geran ezkerro, ertzak ongi lotu bearrak zioztik. Ots, ene alaba emaztetzat nai baldin ba'duk, En Grazian Gramont'ekin urratu ez-ezik, ire aitak eta ik nirekin egin bearko duzute alkarlaguntasunezko gudu-tratu berbera.

BERTRAND: Gero ta gelago eskatzen duzu, Lukuze'ko Baroi jauna.

LUKUZE'ko: (*Mutillaren itxumenaz oartuta, segurantzi osoaz.*) Euk ikusi, bada. Ori duk nire baldintza alabaren truk.

BERTRAND: Ongi da, Yoana'ren maitetasuna irixtearren, Inpernuko zuloan anka ta buruz murgilduko nintzake. Nire bidean eztut zalantzarik edo atzerarik eginen. Zuzenaren odolaz kutsatuko ba'naiz ere, Yoana nirea izanen da.

LUKUZE'ko: Beraz, goazen iskribauarengana.

BERTRAND: Bai, goazen, tintaz egindako tratu onek odola ekarriko ba'du ere. (*Bijoaz.*)

II'gn. jardunaldia

BERETERRETXE ta MARI BELTXA

BERETERRETXE: (*Alkarrekin sartu bitez izketan.*) Beraz, aitarekin eldu zera Maule'ra?

MARI: Bai, aitarekin, amarekin eta Otsoa ene anaiarekin.

BERETERRETXE: Eztakizu zenbat poztutzen naizen zu ikustearekin, Mari Beltxa.

MARI: Bai ni ere, Tristan. Etxean danok ongi al-zerate?

BERETERRETXE: Oso ederki. Milla esker. Zuek ere ongi zeratela pentsatzen dut.

MARI: Bai, bai, oso ederki Jaungoikoa'ri eskerrak.

BERETERRETXE: Mari Beltxa, noiz ezkeru eztugu alkar ikusi?

MARI: Amar illabete oraintsu. Zuen eta gure aide egiten diren Bustanobi'ko jauregian zen. Gogoratzen al-zera?

BERETERRETXE: Bai, noski; nola ez gogoratu egun eder artaz?

MARI: Bustanobi'ko osaba zaharraren urrezko eztegi egun gogoangarrian zen. Ain zuzen ere, Mari-Santz zure ama etzen eldu; erixka omen zegon... Pizkortu al zen?

BERETERRETXE: Bai, arras pizkortu zen. Baiñan, bolara txarra pasatu zuen bere gibleko min aundiakin. Eztakizu gaixoak zenbat sofritu zuen guraso zaharren urrezko ezteietara ezin joanarekin. Seni-

de guziak izan ziren bera ezik. Ene aitak, ordea etzion joaten utzi, egun aietan sekula baiño gaizkiago ibilli baitzen.

MARI: Izan ere, ondo egin zuen. Larraun'dik Bustanobi'raiño mando gaiñean joatea egoera ortan ezpaita txantxetako gauza. Emalzikiozu gure phamiliaren partez goraintzirik amultsuenak. Ain da emakume ona ta gixakoa zuen ama!

BERETERRETXE: Anitz esker, Mari Beltxa. Emanen dizkiot, baiñan, noiz ote?

MARI: Ez al-zera, bada, etxean izaten?

BERETERRETXE: Bai zera! Etxean ba'nengo, enuke ainbeste denbora etsiko zu ikusteke...

MARI: Itz legunak merke izaten dituzute gizasemeak...

BERETERRETXE: Egietan dasaizut, Mari Beltxa,.. baiñan, orain urruti bizi naiz zu ikusi ahal izateko.

MARI: Nun zaude, bada?

BERETERRETXE: Bordele'n nago arranbelari ango aitor- seme ahaltso batekin. Bustanobi'ko osaba-izeba zaharren jaialdia igaro ta illabete barru atera giñan Bordele'ra urtebeteko kontratuarekin iru adiskide euskaldun: Yohanot Sarrikota'ko, Arnaut Urruthia'ko eta ni neu, Tristan Berteretxe'ko.

MARI: Baiñan, orain, ez al-zuaz etxera?

BERETERRETXE: Ez, Mari Beltxa; etxean izanberri nauzu gure nagusiak emandako amabostaldiko balmenarekin. Orain, ba-nijoakizu, berriz ere, Bordele'rat ene gudari-tratua amaitu arte.

MARI: Ongi ibili zaitzezela opa dizut, Tristan.

BERETERRETXE: Ez al-didazu deus gelago opa, Mari Beltxa?

MARI: (*Zurbilduta.*) Zer opa dizaizuket besterik, Tristan?

BERETERRETXE: (*Ausarki.*) Amodio apurtxo bat, Mari Beltxa.

MARI: Zeuk opa ote didazu amodio ori, Tristan?

BERETERRETXE: Bai, Mari Beltxa, zeuk ba-dakizu maite zaitutana.

MARI: Nola ez didazu, bada, sei illabete auetan kartatxo bat egin?

BERETERRETXE: Ezpaidakit ez irakurtzen eta ez iskribatzen, maite... Zuk dakizun bezala ba'neki, egunean karta bat eginen nizuke!

Baiñan gure aitak etzigun erakutsi. Berak ere ezpaitaki eta iskribatzeak ezertarako balio eztuela esaten zigun. Ezpata, arranbela eta lantza ongi erabiltzen ikasi ezker, zaldunak ez omen du besterik bear. Baiñan Jaungoikoa'k bakarrik daki Bordele'n egin ditutan beratzi illabete auetan zenbat sophritu dutan iskribatzen ez jakiteaz...

MARI: Oraindik ikasi zenezake, Tristan.

BERETERRETXE: Ez, niretzat berandutxo izanen da onezkero... Ta, gaiñera, nork erakutsiko lidake?

MARI: Bordele'n baiño aukera oberik nun? An, ba-dituzu nun-nai iskribu-gailetan darakusten maixuak.

BERETERRETXE: Eta iduri al-zaizu ikasi nezakeala?

MARI: Bai, gizona, ikasiko eztuzu ba? Ezpata ta arranbela erabiltzea anitez zaillagoa da ta ikasi zenduen. Nai izatea ahal izatea da.

BERETERRETXE: Eta nik Bordele'tik kartarik egiten ba'dizut erantzungo al-didazu?

MARI: Pozik gaiñera, Tristan.

BERETERRETXE: Orduan, ikasiko dut. Baiñan, ez al-zera maxiatuko nitzaz letra txarra egiten dutalako?

MARI: Zutaz maxiatu? Ez orixe! Miretsi eginen zaitut benetan, gizona jakintzak egiten baitu aundi eta irakurtzea ta iskribatzea jakituria-
ren giltzak dira.

BERETERRETXE: Ene aitak ez bezala pentsatzen duzu... Arek diño-
nez, irakurtze-iskribatzeak eta jakituriak gizona usteldu egiten du eta gudaritzak, oster, goitu, gaillendu, ospez eta omenez jantzi.

MARI: Eta nork duela arrazoi uste duzu?

BERETERRETXE: Zuk, noski. Oartu bainaiz, iskilluen bitartez ezin duta-
la ene biotzaren egarria ase eta iskribu bitartez bai...

MARI: Ezta arrazoi txarra... (Bat-batean.) Ene gurasoak datoz kalez-
kale. Joan bearko dut.

BERETERRETXE: Ez, zaude zu bertan, ni joango naiz-ta. Baiñan joan
aurretik itz bi esaizkiozu ene biotz egarberari.

MARI: Zuri dagokizu gai orretan mintzatzea.

BERETERRETXE: Mari Beltza, Bustanobi'n alkarrekin egon giñan ezkeroz biotz-biotzez malte zaitut.

MARI: Nik ere bai zu, Tristan Berteretxe. Bordele'tik iskribatuko al-didazu?

BERETERRETXE: Bai, iskribatuko dizut. Eta zuk erantzungo?

MARI: Ene letrarik onenaz.

BERETERRETXE: (*Eskua emanaz.*) Agur, Mari Beltza.

MARI: (*Bat-batean.*) Etzaitetz joan, Tristan, ikusi balzaitute ta itxusi litzake agurtu gabe joatea. (*Gelditu bedi.*)

III'gn. jardunaldia

Lengoak, GRAZIAN GRAMONT eta CATHERINE ONEN EMAZTEA

GRAZIAN: Berriketan, gazteak?

MARI: Bai, aita, kontu batzuek esanaz... (*Gurasoal.*) Ezagutzen duzute, noski, Tristan arranbelaria, Larraun'go Berteretxe'koa.

CATHERINE: Oker ezpa'naiz, Bustanobi'ko zaharrak ospatu zituzten urre-ezteletan ikusi zindutan.

BERETERRETXE: Bai, andrea, an nintzen; gu ere, zuek bezalatsu Bustanobi'koen aide baigera. Mari Santz ene ama, Bustanobi'ko Gartxot'en arreba da.

GRAZIAN: Ni baiño aide urbillagoa aiz, izan ere. Ni Gartxot'en lengusu jatorra nauk.

MARI: (*Gurasual.*) Orain, Bordele'ra dijoa, etxean egonaldi bat egin ondoren, iri aundi artan baitago arranbelari.

GRAZIAN: Norekin ago?

BERETERRETXE: Roger Longueville jaun leñargiarekin.

GRAZIAN: Ba-dut aren aitzea... ta gustora al-ago Roger zaldunarekin?

BERETERRETXE: Eztaukat kejarik... Arranbelari ta gudari on bat izatea berari zor diot... Baiñan Bordele urrutiko da guretzat, euskaldunentzat, alegia.

MARI: Bai, alia; oraintxen ere pena ederrarekin zihoan Bordele'ra guraso zaharrak etxean utzita.

GRAZIAN: Naiko al-ukek nire serbitzura etorri?

BERETERRETXE: Ahal ba'ledi... bai pozik.

GRAZIAN: Mire etxeko atea zabalik dituk, bada. Nai dukenean etorri.

BERETERRETXE: Milla esker, En Grazian Gramont... Oraindik, ordea, iru illabeteko alkar-tratua daukat En Roger Longueville zaldunarekin; beraz, denbora orren buruan bearko nuke etorri.

GRAZIAN: Ik nai dukenean nire gazteluko atea zabalik izanen dituk.

BERETERRETXE: Orduan, etorriko naiz; zin dagizut.

CATHERINE: Ongi etorri gurera.

MARI: Eta lenbailen etorri.

GRAZIAN: Ots, enetxuok; begira nor datozen! Otsoa gurea eta Santxo Arhantzeta zaldun jauna. (*Emazteari.*) Berarekin egon bearra daukat bakarka. Zer nai ote digu jaun pakezale onek?

CATHERINE: Gu pasiatzen ibiliko gaituzu bada, jaun orrekikoak antolatzen dituzun artean.

BERETERRETXE: Agur, ba, En Gramont jauna eta milla esker berriz ere zure eskeintzagatik.

GRAZIAN: Agur eta osasunarekin etorri. (*Bijoaz Bereterretxe, Mari Beltza eta Catherine.*)

IV'gn, jardunaldia

OTSOA, SANTXO ARHANTZETA eta GRAZIAN GRAMONT

(*Irurak ezpatadunak bitez.*)

SANTXO: Jaungoikoa'k osasunez gorde zaitzala. Grazian Gramont jauna. (*Bostekoa jo bezaino.*)

GRAZIAN: Bai zeu ere, En Santxo Arhantzeta'ko.

OTSOA: (Aitari.) Kanean oztopo egin dut Santxo Arhantzeta jaunarekin eta zurekin itz egin nai lukela esan dit.

GRAZIAN: Itzaren jabe zera Arhantzeta jauna. Mintza zakit, otol.

SANTXO: Ba-dakizu, pakearen aldeko nauzuna ta ortikan igarriko diotzu zertara natorkizun.

GRAZIAN: Bai, egiazki, borondate oneko gizona zaitugu gaurko Euskalerrri nahaspillatu ontan. Zure biotz ontasuna eta zuzen-egarria danok aitortzen dugu, baiñan bildur naiz, zure itza, lur elkorrean jausten den azia ez ote den.

SANTXO: Lur elkorra, lur lori billakatu diteke borondate on pixka batekin.

GRAZIAN: Bai, baiñan Agramontesen eta Lukuzetarren artean borondate onak jai du.

SANTXO: Nai duzutelako, zuen arrokeriari amor eman nai eztiotzute-lako.

OTSOA: Gure artean odolezko ibai bat dagolako.

SANTXO: Ezpa'lego, elitzake anal arteko odol sakratu ori txukatu bearrik. Ain zuzen ere, odola ixuritzen delako nabilkizute pakea eginzale.

GRAZIAN: Bejondeizula, baiñan alperrikako lanean ari zera. Ibaiak iturri batean izaten dute jatorria eta gutarteko odol-ibaiaren iturria gorrotoa da. Beraz, odol-jarioari buru emateko, aurrena gorrotoa itzali bear da ta gure biotzak gorrotoz gal-gal daude.

SANTXO: Etzaizute, ordea, zillegi gorrotoa kristauak ba'zerate.

GRAZIAN: Makiñabat gauza eztira zillegi kristatasunean eta ala ere egiten dira, jentillen artean bezala edo areago.

SANTXO: Ori da kristautasunaren lotsagarri ta galera.

OTSOA: Nor dabil, ibilli ere, Lukuzetarren taldean eskandalurik aundienak jartzen eta eriotzik beltzenak egiten? Musde Arnauton, Barkoxe'ko jaun apezta.

SANTXO: Dollorrak! Zer ikusirik dauka Kristo'k eta bere dotriñak Judas'ekin eta bere salkeriarekin? Orrela zuritu nai dituzute zuen buruak?

GRAZIAN: (Zorrotz.) Ez gabilta gure buruak zuritu nailean, Santxo. Gorrotoa gure biotzen jabe egin da eta naiago dugu gorrotoarekin inphernuan murgildu, Lukuzetarrakin pakean bizi baiño.

SANTXO: Zuen guraria Iritxiko duzute, bada. Gorrotoz mozkorturik zaudete eta eztiozute Jaungoikoa'ren deiari jaramonik egin gura. Gogoan artu, ordea, geroko damuak eztuela balio.

OTSOA: En Santxo Arhantzeta'ko, entzun ondo agramontesen izenean diñozutan au: Lukuze'ko Baroia, Leirin'go Jaun Kuntia eta gaiñerako Lukuzetar buruzagiak zeu bezalakoak ba'lira, gaur bertan, une onetantxe egingo genituzke onezkoak eta anaikiro besarkatuko giñake; baiñan, urde-billau oiekin eztago pakerik euren zaiñetako odola agortu dadin arte.

SANTXO: Ez duzute nai pakerik, beraz?

GRAZIAN: Mintza bitez gure illak eta esan bezate oiekiko pakea onartzen duten. Mintza bitez Gixarnaut Intzagorospe, Yohan Barrena, Yohanot Arrozpide, Yohan Ligi, Pees Torne, Etxegoren, Arhauzpe'ko Petri ta abar... Ez giñake gure ildakoen anal leialak beren odola mendekatzeke utziko ba'genu.

SANTXO: Ez dizutet eskatzen, ordea, erabateko pakea egin dezazuten, bai-baitakit ori zuentzat geiegi eskatzea dela. Pake-aldi bat eskatzen dizutet soilki, amar urteko pakealdi bat, 1425'ean egin zenaren antzekoa, odol jarri au urritu dadin...

GRAZIAN: 1425'eko sasi-pakea? Eztugu berriro orrelako okerrik egiten. Johan de Foix zaldun leñargiaren kerizpean lukuzetarrak eta agramontarrok itundu giñan alkarri ez erasotzeko eta bizpairu illabete baiño len bi agramontes jausi ziren traiziñoz ilda Lukuze-tarren gezipean. Orrelakoak erruzka gertatu ziren amar urte mardarikatu oietan eta geienean iltzalleak kastigu gabe libratu ziren. Justiziaren mendean erori zirenak, berriz, testigutzarik etzelako edo Lukuzetar aundizkien bitartekotasuna zutelako, bizpairu urte barru denak kolean ziren.

SANTXO: Zuek ere eskuak odoldu zenituzten amar urteko pakealdian.

OTSOA: Bildotsak bezala odolustu gindezaten egon bear al-genduen?

GRAZIAN: Otsoari ortzak erakutsi bear zaizkio, gaiñerakoan aren agiñen janari billakatzen gera.

SANTXO: Bi taldeok bildots biurtzen ba'zerate, eztago otsoaren agin bildurrik.

GRAZIAN: Zuk, ordea, otsoak ardi larruz jantzi nai dituzu. Baiñan, jantzi paketsua eramandarren, otsoak otso dirau ta maltzurkerizko adimena zorrozten du.

SANTXO: Ba-dakust gaurkoz alperrik ari naizena; alabaiña, eztut amor ematen nire asmoan. Goazemazute aintzineko ardandegi ortara katillu bana ardo edatera eta beste egun batean mintzatuko gera lasalago. (*Bijoaz.*)

V'gn, jardunaldia

Leirin'go JAUN KUNTIA (LUIS I'GOA)
eta MUSDE ARNAUTON, Barkoxe'ko apaiza

MUSDE: Ez nengon oker. Begiratu ongi iru gizaseme aiek. Erdikoa, En Grazian Gramont berbera da, ezkerrekoa semea eta eskubikoa Santxo Arhantzeta delako azpi-suge ta bazter-nahastalle mardarikatua. Ez dira gutaz oartu, baiñan Musde Arnauton aspaldi dabilkie beren urratsai jarraiki. (*Begira geldituz.*) Orra, Gillen'en ardandegian sartu dira oraintxe.

JAUN: (*Ezpata beza gerrian.*) Diñotenez (*Maltzurki mintzatuz.*), Santxo Arhantzeta biotz aundiko gizona omen dugu. Agramontesen eta Lukuzetarren arteko pakea besterik ez omen du billatzen.

MUSDE: Urde ziztrin ori pake billa? Lepoa jarriko nuke agramontesekin bat eginda dabillela gu ondatzeko. Jakin gura nuke orain ere zer berriketa zerabilten Olhaibi'ko zakurtzar orrekin.

JAUN: Ez deritzait oker zabiltzanik zure usteetan. Baiñan, nola jakin dezakezu zer solas zerabilten iru gizon oiek?

MUSDE: Musde Arnauton'entzat ez dago eziñezko egitekorik. Agramontes petral oien itz eta pentsamentu bakoitza jakin izan dut orain artean eta une oietan gure kontra bilhatzen ari diren egiteko makurra laister jakingo dugu.

JAUN: (*Irriparrez.*) Ba'ote nauzu zure konphiantzaren merezigarri egin asmo duzuna jakiteko?

MUSDE: Jaun Kuntia, zu gure adiskiderik leialena ta laguntzallerik onena zaitugu. Lukuzetarrok ziñez zorretan gaituzu, zuri esker-rak, agramontesen odolez eskuak zikindurik dauzkagunok, ka-lean baigabiltza, Justizia'ri burua makurtu-azteko ezpaita zu beza-lako gizonik.

JAUN: (Kinismuz.) Eztakit, zure gorespenagatik ziaro arrotu ala ziaro lotsatu egin bear dutan... Baiñan esaldazu zure asmoa.

MUSDE: Ordu laurden bat baiño lenago gure sakristaua igorriko dut ardandegi ortara, Otsoa'ri eleizara joateko aginduz erretore jaun-naren partez. Ez Otsoa'k eta ez bere aitak ez dute ezer txarrik pentsatuko eta erretore jaunaren deiari kaso egingen dio. Elizaren atean ezkutatuta guretako bi mutil jarriko ditut. Kolpe batez kor-de gabe utziko dute eta ondoan prest izanen dituzte zaldiax itzul egiteko, Otsoa berekin eramanaz. Olhaibi'ko zaldunaren semeak emanen digu izketaldi orren berri, bizia kontserba nai ba'du be-ñepeln. Baiñan, oraindik kutsu geiago ere atera genezaioke sasi-kume orri. Aitari erreskatea eskatuko diogu eta bere seme ku-tuna bizirik ikusi nai ba'du, aguro soltatuko digu zizkua.

JAUN: Nik uste baiño gizon argiagoo ta trebeagoo zaitut.

MUSDE: Oraintxen bertan nire eginkizunean asi bear dut, txoriak kabitik iges egin baiño lenago.

JAUN: Joan baiño len, bi albiste eman gura nizkizuke. Bat ona eta bestea txarra.

MUSDE: Esan azkar, joan bear baitut.

JAUN: Orra ona: Naparroa'ko Errege jaunak kondestable titulua aitortu dit.

MUSDE: Zorionak, jaun Kuntia! Eztakizu zenbat poztutzen nauen albiste orrek.

JAUN: Bestea ezta ain ona: Inlaterra'ko Errege Jaunak, Maule'ko gaztelua, Johan de Foix, Candale'ko konde gaskoinari entre-gatzeko agindu dit.

MUSDE: Ezta egia izanen!

JAUN: Zorigaitzez egi-egia da ba.

MUSDE: Ori zuretzat bezain kaltegarri da guretzat. Johan de Foix'ek ez digu bere babesik emanen gure eginkizunetan.

JAUN: Ez, noski. Beraz, zuen laguntasuna agintzen didazute?

MUSDE: Oso osoa. Baiñan, mintza zaitez ortaz zure lengusu Baroiarekin.

JAUN: Mintzatu naiz eta nirekin daukat.

MUSDE: Beraz, ba-dakizu zer egin bear duzun.

JAUN: Henri VI'garrenaren agindua ez obeditu. Bere aurka jaiki eta datorrela Candale'ko konde gaskoin arroputza Maule'ko gaztelua artzera.

MUSDE: Datorrela! Antxen itxoingo diogu. Lukuzetarren berri jakingo du onduantxe.

JAUN: Zuaz, orain, txoriak itzul egin baiño len.

MUSDE: Agur eta eutsi gogor zure asmo orri.

JAUN: Ondo joan eta elzea ongi erten dakizula. (*Bijoa Musde Arnauton.*)

VI'gn. jardunaldia

JAUN KUNTIA, bakarrik (komentaritan)

JAUN: (*Elizako erlojuari begira.*) Amaiak jotzer² daude ba oraintxen elizaren kanpatorreko erlojuan eta Lukuze'ko Baroiak bart esan zidanez amaia jo gabe plaza nagusi ontara elduko omen zen. Beraz, okerrik ezpa'dauka, bizpairu minutu barru omen dugu. (*Atsaldi bat egiñaz.*) Inlaterra'ko Errege dollorrak egin dit niri joko makurral Amaika urte auetan Gloucester'ko dukearen ordezkari bezala, ni naiz Maule'ko gazteluko agintari ta jaun bakarra. Johan de Foix gaskoin madarikatu ori, ordea, ezta gelditu bere azpi-lanean; bere suge narrastarien bitartez, makurkeriz, lausenguz, losintxaz eta meatxuz iritxi du azkenean Henri VI'garrenak Maule'ko gazteluaren zaindaritza berari eskuratzea. Alabaila, Maule'ko gazteluaren giltza eztu nai bezain erraz lortuko. Lukuze'ko Baroiak bere laguntasuna agindu zidan bart eta arestian Musde Arnauton'ek agindu dit. Bi gizon auek nire alde euki-

2 Jotzeko zorian, unean.

rik eztut ezeren bildur izan bear, Zuberoa'ko eta Naparroa Behe-
reko Lukuzetar eta Beaumontes guziak nirekin izanen baiditut.
Datorrela, beraz. Candale'ko konde dollorkumea, bere arranbela-
ri, lantzalari eta laguntzalle izanen ditun agramontes ziraunku-
meakin. Maule'ko gaztelurik eztute artuko ta artu ba'lezate, ez-
tute idoroko arririk arri gainean. Gaztelu izandakoaren ondakiñak
eta beaumontes zangarren illotzak izanen dira beren guda-sari
bakarra.

VII'gn. jardunaldia

Leirin'go JAUN KIUNTIA, LUKUZE'KO BAROIA,
onen emazte ANDRE GRAZIANA, MAYI ta YOHANA
bilen alabak eta BERTRAND MONTFERRAND

JAUN: Emen da Jaun Baroia. Laguntasun ederrik ba-dakar. Andre
Graziana bere emaztea ta nire lengusu jatorra; Mayi ta Yohana
beren alaba ederrak eta Bertrand de Montferrand zaldun gaztea,
Yohana'z zoro-zoro maitemindurik dagon gaskoin odolberoa.
(Denak, sartu bitez.) Agur jaun-andreok, agur denoi. (Alkar agur-
tu bezate bana-bana eskuak emanaz.)

LUKUZE'KO: "Kondestable" jaunari agur bereizi bat.

JAUN: Milla esker, Baroi jauna.

LUKUZE'KO: Gure phamilian albiste aundiak ditugu, Luis.

GRAZIANA: Aundiak eta berri-berriak.

JAUN: Zer duzute, bada? Jakin al-diteke?

GRAZIANA: Yohana gure aurra Bertrand de Montferrand gaztearekin
itz emana dugu.

JAUN: Zorionak, gazteak. (Bostekoak jo bitzaie bi gazteai.)

YOHANA ta BERTRAND: Esker anitz, Jaun Kuntia.

JAUN: Eta zorionak zuei ere, Lukuze'ko Jaun-Andre Baroiak, pen-
satzen baitut bi phamilien artean adiskidetasunezko lokarri be-
rriak sortuko direla.

LUKUZE'KO: Alaxe da, izan ere. Odolezko alkartasun onen bitartez,
Lukuze'ko etxeari, etsai zuena adiskide biurtzen baitzaio.

JAUN: (*Baroiari zirika.*) Etzaude zu auzi-konpontzalle txarra.

LUKUZE'KO: Zozoak beleari: ipurbeltz.

GRAZIANA: Oraintxen bota duk egia, senartxo. A ze bi zueki

LUKUZE'KO: Ain zuzen ere, oraintxen egon gaituzu Bertrand eta biok
iskribauarenean ezkontz aurrekoak prestatzen. Eztuk ala, Ber-
trand?

BERTRAND: Alaxen da.

JAUN: Prestaera ori ezta ixilpekoa izanen, noski.

BERTRAND: Ez orixe. Lukuze'ko Baroiak Yohana bere alaba ezkonki-
detzat ematen dit, baiñan baldintza batekin.

LUKUZE'KO: Olhai bi'ko En Grazian Gramont'ekin Montferrandarrak du-
ten pake eta laguntasun tratua urratu dezatela eta nirekin egin.

JAUN: To! Eztuk kolpe txarra.

BERTRAND: Grazian Gramont jaunak tripak jango ditu jakitean.

LUKUZE'KO: Jan ditzala bapo guk eskuak pozez igurtzitzen ditugun
artean.

GRAZIANA: Gizonak munduan agintzen duten artean eztugu pakerik
ezagutuko. Emakumeok ez genduke olako buruauste ta katramil-
lik sortuko.

LUKUZE'KO: (*Umore-jario.*) Ezetz, e, andretxo? Orain ere nork izeki
du sua emakume batek izan ezik? Bertrand galai gazteak gure
alaba ezagutu izan ezpa'lu, elitzake sekula sortuko zorioneko
katramil au.

GRAZIANA: Orra, orra; orain ere emakumeak kulpa. Goazen, goazen
etxeruntz, aditzeko guziak ez ditugu aditu-ta.

JAUN: (*Yohana'ri ta Bertrand'i.*) Zuek, gazte maiteminduok, geldi
ziñezkete alkarrekin, esanbearrik asko izanen duzute-ta.

GRAZIANA: Gure kondestable jaunaren eskabidez gurasoen baimena
duzute bakarrik gelditzeko.

YOHANA: Esker anitz, amatxo.

BERTRAND: Esker milla, kondestable jauna.

LUKUZE'KO: Mayi, egiozu laguntasuna gure kondestable jaunari, nik,
ezin bestean, ene andretxoari egiten diotan artean.

MAYI: Atsegin aundiz, aita. (*Urbildu bekio alkarrekin ateratzeko.*)

GRAZIANA: (*Umoretsu.*) Senartxo, asarretuko natzaizu, gero, orrela-koak esaten ba'dizkidazu.

JAUN: Goazen, goazen denok pakean andre ederren eztitasunaz gozaten. (*Bijoaz.*)

VIII'gn. jardunaldia

BERTRAND eta YOHANA

BERTRAND: Gizaseme atsegiña benetan jaun Kuntia. Ba-dizu orretzek gazte maiteminduen berri.

YOHANA: Ene aitak baiño gelago, bai, beñepein. Eztut gizon gogorra-gorik ezagutu gaztien biotz-sentipenak aintzakotzat artzeko.

BERTRAND: Nolabait ere ardietsi dugu gutarteko maitasun sutsua onetsi dezan.

YOHANA: Bai, ori iritxi dugu. Baiñan, lortuko al-duzu zure aita nireak eskatzen dizun itun ortara makurtzea?

BERTRAND: Alegiñak eginen ditut ene aita onez-onean irabazteko.

YOHANA: Eta onean lortzen ezpa'duzu?

BERTRAND: Aita-iltzalle bihurtuko naiz.

YOHANA: Bertrand, orrelakorik ez! Sekula ez!

BERTRAND: Eztut uste ortara iritxi bearko dugunik; baiñan, gure maitasunera makurtuko ezpa'litiz, eztukegu beste biderik.

YOHANA: Ez, Bertrand, ez, Jaungoikoa'k zigorkatuko gaitu. Lenago...

BERTRAND: (*Asaldatuta, itza ebakiz.*) Lenago, zer?

YOHANA: Uztea obeto dugula, alegia.

BERTRAND: Nola esan dezakezu orrelakorik? Zuk benetan maite al-nauzu, Yohana?

YOHANA: -Bertrand, zuk ba-dakizu maite zaitutana. Baiñan, nola ilko duzu zerorren aita gure alkartasunaren oztopo delako? Zer erru dauka berak?

BERTRAND: Eta zer erru daukagu guk? (*Eskuak alkartuz.*) Gu blok batu egin bear dugu. (*Besarkatuz.*) Orrelaxe, tinka-tinka, estu-estu, maitasunik sutsuenaz, eta gure batasunerako oztopo ditezkean guziak jo ta garbitu bear ditugu, zuzen ala oker ari geran begiratu gabe.

YOHANA: Bildurtzen nauzu, Bertrand.

BERTRAND: Yohana: etsiko ote zenuke ni gabe bizitzen?

YOHANA: Ez, Bertrand.

BERTRAND: Nik ere ezin nezake, bada. Eriotza naiago dut, baiñan, au ezpadatorkit, neronek ilko dut traban jartzen zaiguna.

YOHANA: Bertrand, baiñan gizon-iltzalleak eztute ondo bukatzen. Arrapatuko zaitute eta urkamendira eraman aita-iltzalletzat salata.

BERTRAND: Ez zaitzala uste orrek kezkatu. Ene aita nork il duen eztu iñork jakingo.

YOHANA: Pentsaturik ote duzu, apika, zure aitari bizia nola kendu?

BERTRAND: Enaiz orretan pentsatzen jardun, baiñan burutik pasatu zait.

YOHANA: Jaungoikoa'k barka bekizul!

BERTRAND: Etzaitetz orrela illundu, Yohana. Seguru aski ezpaitugu orretara jo bearrik izanen. Alabearrak ortara bultzako ba'nindu, ordea, ba-da gure eize barrutian amilpe bakarti bat... Edozer aitzeki edo aki-akula asmatuta, eize-taldekoen artetik bakanduta aita ara eraman nezake. Bultzaka txipi bat aski litzake ene egl-tekoa amaitzeko.

YOHANA: Bertrand, goazen, goazen emendik aguro, ikara ematen didazu-ta.

BERTRAND: Elizuke orrek ikaratu bear, Yohana, gure soin-biotzak betiko ez alkartzeak baizik.

YOHANA: Ba'liteke, Bertrand, baiñan, goazen, goazen aguro, buru au izu-laborriz irakiten baitut gal-gal... (*Bijoaz.*)

OIALA

BIGARREN EKITALDIA

Oihaibi'ko En Grazian Gramont'en gazteluko areto nagusi eta apaiña. Aldi artako mueblez, oialkiz eta apaingarriz ahalik ondoena ornitua agertu bedi. Lenengo ekitalditik iru illabete igaro dira. Leio batek etxe-atarira jo beza

I'go. jardunaldia

GRAZIAN GRAMONT, CATHERINE, MARI-BELTXA eta JAUREGIZAIA

GRAZIAN: Enalz damu Berteretxe nire zerbitzura artuarekin. Mutil argia, laioa ta pijoa dirudi. Esango nuke, goltzeko lei bizi batek eragiten diela bere urratsai.

MARI: Bai, aita; konphiantza oso-osoa euki zenezake Berteretxengan. Nik ongi ezagutzen dut eta, kosta ala kosta, ezta gelditzen bere egitekoa bete gabe.

CATHERINE: Oraingo ontan, ordea, ez du eraman egiteko xamurra. Musde Arnauton'ekin artu-emanetan ibiltzea, otsoaren agin tar-tean sartzea bezalaxe baita.

GRAZIAN: Egia diñozu, Catherine. Orrentzat ez dago gizontasunik eta zaldun-legerik. Gizon-iltzalle makurragorik eztut ene bizian ezagutu. Zapokeria eta traiziñoa da bere jokalege bakarra.

MARI: Egiteko ontatik onik ateratzen ba'da, aginte-mailla lgo bear zenioke, aita.

GRAZIAN: Bai, alaba, oso gora altxatuko dut gaiñera, aginte-maillan eta ene estimaziñoan batez ere, gure Otsoa bizirik ekartzen ba'digu.

CATHERINE: Jaungoikoarren, onik aterako al-du deabruzko apaiz orren atzaparretatik. Zertarako dizu orrek sotana Eliza-Ama-Saindua'ren izena zikintzeko ezpa'da? Nork esan, gure semea apaiz batek traizioz atxeman bear zuenik trukean dirua eskatzeko? Ikusi ote da zapokeri aundiagorik munduan?

GRAZIAN: Gezurra dirudi, baiñan alaxe da. Iru illabeteen semearen berri jakin gabe bizi izan gera axanparik larrienak itotzen gindute-

la eta ziara etsi gendunean, mandatari bat igortzeko ausardia izan zuen semearen truk dirua eskatuz.

MARI: Eta billau ori Santxo Arhantzeta jaunaz balliatu zen eginkizun ortarako!

GRAZIAN: Ezin zitekean beste inortzaz balia berak ziona guri sinistertzeko. Musde Arnauton'ek, gure Otsoa preso zeukaten gaztelura eraman zuen En Santxo Arhantzeta, begiak zapi batez estali ondoren, nora zeramaten ez igarri ahal izateko. Otsoa'rekin itzegin azi zioten eta berriro bere etxera eraman, Otsoa bizirik zela eni jakinerazteko mandatuarekin.

CATHERINE: Eta semearen truk diru-mordo galanta eskatuz.

GRAZIAN: Berteretxe'k jakin-eraziko digu zeatz-meatz zenbat diru eskatzen duen eta zer baldintzetan egin gura duten tratua, ain zuzen ere ortara joana baita. Ni enaiz zurkerian ibilliko nire semearen bizia salbatzeko, baiñan Jaungoiko Jauna'ri zin egiten diot arrapatzen dutan lekuan zerraldo utziko dutala.

MARI: Gaurko egunez itzuliko zela esan zigun.

GRAZIAN: Bai, ala esan zuen, baiñan auzi auetan zernai ustekabeko gerta liteke.

CATHERINE: Ez al-zion belzkeririk egingo, beñepein, otso petral orrek.

GRAZIAN: Eztut uste. Musde Arnauton diru bearrean baita eta En Santxo Arhantzeta tratu-eske gugana igorri zuenean, seiñale trukea interesatzen zalona.

MARI: Ixo, aita. Jende otsa da kanpoan. Berteretxe ote? Leiora nadin apurtxo bat. (*Urbil bedi eta so egin beza atarira.*) Ez; ezta Berteretxe. Zaldun aundikiren bat dirudi, laguntzalle talde aundia baldakar berarekin.

CATHERINE: Mari-Beltxa, etzaitzela leiotik begira egon, errespetuari phaltatzea baita. Laister jakinen dugu nortzuk diren.

GRAZIAN: Ezin igarri nezaioke, bada, nortzuk ditezkean, ezpaitut inor itxaroten.

MARI: Zaldun gazte eta lerden bat zen taldearen buru egiten zuena. Ezpataz gaiñera, eskudoa ta jabalina zekarren eta bere eskudozalaz lagundu dio zalditik jaixten. Etzuen, ordea, inñolaz ere, euskaldun itxurarik. Gaskoina izan bide da.

JAUREGIZAIA: (*Burua makurtuaz.*) Jaun-andreok, Bertrand de Montferrand zaldun leñargiak etxe onetan arrotz-eskabidea egiten du.

GRAZIAN: Eta Olhaibi'ko gazteluko jaunak biotz-biotzez eskeintzen dio. Jauregizai zuzen ori, esalozu, Olhaibi'ko gazteluko ate abegitsuak zabalik ditula eta etxeko jaun-andreak zai gagozkiola

II'gn. jardunaldia

Lengoak eta EN BERTRAND DE MONTFERRAND

BERTRAND: Arratsaldeon dizuela Jainkoa'k, jaun-andre leñargiol.

IRUROK: Ala ekarri, Bertrand de Montferrand jauna.

GRAZIAN: Nola zaitugu emengo aldi? Ezpaitidazu zure bixitaren albisterik igorri.

BERTRAND: Etzait orretarako betarik sortu, ain presaka bainabil. Beste eginkizun batzuk Euskalerrí'ra erakarri naute eta zurekin solasaldi bat egiteko aprobetxatu dut.

GRAZIAN: Prest naukazu zuri aditzeko, En Grazian de Montferrand. Baiñan, exeri gaitezen (*Exerlekua eskeñi bizalo.*), exerita lasalago ta patxada obian mintzatzen baita.

BERTRAND: Eskarrikasko, Grazian jauna, baiñan... ez derizkiot egoki nire esanberrari andereño auen aintzinean.

GRAZIAN: Alegia, nirekin bakarka mintzatu naiago zenduke...

BERTRAND: Orixe berbera; nik dakardan jarduna, gizonetzkoen artean soilki tratatzeko ohea balderizkiot.

CATHERINE: Zure baimenarekin ba-goazkizu, beraz.

BERTRAND: Otol, barkatu, andereñoak.

MARI: Barkatua dago. (*Bijoaz.*)

GRAZIAN: Exeri gaitezen (*Exeri bitez.*) eta zerorrek esango duzu zerk zakarren nirekin mintzatzera.

BERTRAND: Bildur naiz eztela zure atsegiñekoa izanen nire esan bearra, baiñan gutarteko auzian eskubidez ari naizela uste dut.

GRAZIAN: Baldin, eskubidez ari ba'zera, zuzen ari zera eta eztut uste asarrebiderik izanen dugunik.

BERTRAND: Orra ba: gutarteko alkar-laguntasun ituna urratzerat natorkizu.

GRAZIAN: Zure aitarekin egindako alkar laguntasun ituna urratzera? Txundituta uzten nauzu, Ezin sinistu nezake orrelakorik, Bertrand. Gure artean eztugu sekula asarrebide txiplenik izan.

BERTRAND: Egia diñozu.

GRAZIAN: Zer du, beraz, zure aitak nire kontra?

BERTRAND: Ene aitak, deus ez; il baitzen.

GRAZIAN: Zure aita il zela? Enekiek ezertxore.

BERTRAND: Bai, gaur amabost; eizera ertenda, amilpe batean jausi zen eta il.

GRAZIAN: Sentitzen dut; oso benetan sentitzen dut. Zaldun zuzena eta itzekoa baitzen zure aita.

BERTRAND: (*Kinismuz.*) Ain zuzena eta itzekoa! Neronek dakit ondotoxo! Alabaiña, orain ni nauzu Montferrand'eko jaun eta nagusi bakarra eta eskubide osoan naiz ene aita zenak zurekin egindako tratua urratzeko.

GRAZIAN: Eztizut ukatuko. Orain, ordea, galdera bat egin gura nizuke: nirekin tratua urratzea egin al-duzu soilki, ala nire etsaiarekin ene kontra itundu zera?

BERTRAND: Enaiz ez zure alde eta ez zure aurka itundu. Ene aita zenak zurekin zeukan alkar-laguntasun tratua Lukuze'ko Baroiarekin egin dut eskubide guziz.

GRAZIAN: (Bere onetik aterata.) Madarikatua! Ene etsairik makurrenarekin!

BERTRAND: Ez ote naiz libre nai dutanarekin alkartzeko? Ala, zure komenientziaren begira egon bear dut?

GRAZIAN: Egin zenezake nai duzuna, baiñan gaurgero nire etsaigoa billatu duzu. Jakin ezazu nire etsaiaren adiskidea, ene etsaia da.

BERTRAND: Zerorrek billatu duzu gutarteko etsaigoa, ni pake-zurrean etorri bainaiz. Ene aitaren oroipenez zurekin pakean bizi gogo nuke, baiñan, ene oldeari ongi ezpa'derizkiozu...

GRAZIAN: Lukuze'ko Baroi dollorrarekin alkarturik zauden artean ezin liteke!...

BERTRAD: Orduan, gure bizian etsai bearko dugu, Lukuze'ko Baroia'rekin bein betiko alkartzen bainaiz.

GRAZIAN: Zer diñozu?

BERTRAND: Lukuze'ko jaun Baroiaren alabarekin ezkontzen bainaiz ene aitaren beltzaldia igaro bezain laister.

GRAZIAN: (*Berekiko.*) Lukuzetar kasta dollorra! Orain ere makurkeriz irabazi didak jokua, Baroi urdeal Ire alaba ederra Montferrand'go galaiari saldu diok, ene lagunik onena etsai biurtu dakidan.

BERTRAND: En Grazian jauna, zure etxean gaur gaberako arrotz ar nazazun egin dizut eskabidea. Ala're arrotzasun legerik bete nai ezpa'duzu, ba-noakizu berealakoan.

GRAZIAN: Ez, nire tellatupean zaude eta nire etsairik aundienari ere eztiot ukatuko arrotz legeak agintzen duen arrera. Gurean aphaltu ta lo eginen duzu eta biar goizean ba-zoazke Lukuze'ko zirauntegira angoekin jan-edanetan ospatzera zuen gurenda. Baiñan entzun ondo, Bertrand de Montferrand: ene etxeak damaizun babesa utzi orduko, nire etsaietakoia izanen zera.

JAUREGIZAIA: Bereterretxe jauna emen da.

GRAZIAN: Jaunari eskerrak! Urduri bainengon bere zal. Igaro-azi zalozu. (*Bertrand'i.*) Jauregizalaki lagunduko zaitu ene andrea ta alabarengana. Berak atendituko zaitute jaun onekin nagon artean.

BERTRAND: Anitz esker zure adeitasunari, Grazian Gramont jauna. (*Bijoa.*)

III'gn. jardunaldia

EN GRAZIAN jauna eta BERETERRETXE

BERETERRETXE: Jainkoak dizula arratsaldeon, En Grazian jauna.

GRAZIAN: Orobat, Bereterretxe. Berri onik al-dakarrek?

BERETERRETXE: Zaharrak berri, esan bearko. Alabaiña, trukea egiteko xehetasunak oro burutu ditugu.

GRAZIAN: Pozten nauk. Zenbatean mugatu duzute azkenik truke ori?

BERETERRETXE: Berreun florinetan egin dugu tratua.

GRAZIAN: Berreun florin? Burutik egin al-zai o orri?

BERETERRETXE: Ba-dakit diru-zurrupatze aundia dena, baiñan Otsoa bizirik ateratzeko ortaratu bear izan dut.

GRAZIAN: Ongi egin duk. Egia esan, kopuru izugarri orrek zirrara aundi bat egin zidak, baiñan semea seme duk eta etzaloak dirumugarik jarri bear.

BERETERRETXE: Joan aurretik orrela mintzatu zintzaidan eta ezin izan dut salbatu mutillaren bizia gutxiagorekin. Gaiñerakoan, erraztasunak ematearren, kopuru ori beste diru klasetan ordaindu deza-kegula esan dit, alegia, tornesetan edo santxetetan.

GRAZIAN: Ez izan diruaren ardurarik, Bereterretxe. Gure mutilla dirutan kostatzen dena azkeneko xoxeraiño pagatuko balditek. Begia begi truk eta ortza ortzaren truk pagatuko dizkitek beren zorrak.

BERETERRETXE: Zure agindupean naukazu, edozertara gertu, Lukuze'ko Baroiak eta Musde Arnauton'ek beren zorra ordaindu dezaten.

GRAZIAN: Milla esker, Bereterretxe. Ire zerbitzuak ez dizkiat alliantzirik eukiko. Eta truke baldintzetan alkar artu al-duzute?

BERETERRETXE: Bai, ortan ere alkar artu dugu zure balezkoa baldin ba'dugu. Ona nola izango den: Ba-dakizunez, Musde Arnauton Santxo Arhantzeta'z ballatu da truke au egiteko. Santxo Arhantzeta jauna errespetu eta konphiantza guzikoa dugu bi taldekuok, bai-baitakigu bere pake-naia egi-egiazkoa dela eta bizia ere emanen lukela agramontesen eta Lukuzetarren artean pakea egiñik ikusteko. Zoritxarrez, ordea, Santxo Arhantzeta'ren asmo

- zuzen eta ederra ezin bete diteke, gizon-iltzalle ta traidore oiekin pakea egitea Jaungoikoa'ren legea lokaztea baillitzake.
- GRAZIAN: Bai, Tristan, arrazoi duk; agramontesok naiago diagu milla bider bizia galdu deabrukumeok nagusitzen utzi baiño.
- BERETERRETXE: Mintza gaitezen, ordea, orain truke-baldintzetaz.
- GRAZIAN: Bai, mintza adi.
- BERETERRETXE: Orra, ba; trukea Sorhabil'eko zelaigunean egitea proposatu du arratseko amabietan.
- GRAZIAN: Zergatik ez egunez?
- BERETERRETXE: Justiziaren beldur delako, berak diñonez. Traiziñorik izan ezkeru gure partez, gauak itzulbide errazagoa emango omen dio.
- GRAZIAN: Baita berak guri traizioren bat egiteko aukera ohea ere.
- BERETERRETXE: Eztago, ordea, trukea egunez egitekotan. Otsoa, bere ezpataz lenago garbituko omen du.
- GRAZIAN: Madarikatua!
- BERETERRETXE: Alaxen da, baiñan, Otsoa'ren bizia salbatu nai ba'dugu, eztago beste alderdirik baldintza oietatik igaro baiño. Ez bildurtu, ordea, traiziñorik gerta ez dadin neurriak artu balditut.
- GRAZIAN: Argi ibilli, Bereterretxe; argi ibilli otso madarikatu olekin.
- BERETERRETXE: Egon trankil, En Grazian jauna. Enegan konphiantzarik ba'duzu gauzak ongi aterako baitira.
- GRAZIAN: Bai, Tristan; igan jartzen diat ene uste osoa. I aut, Bereterretxe'ko seme, ene zahartzaroko zurkaitza.
- BERETERRETXE: Ni zure agindupeko morroi besterik ez nauzu... Entzun, ordea, orain, trukea nola eginen dugun: bi taldeok bat etorri gera En Santxo Arhantzeta aukeratzen trukea egiteko. Bi taldeok eun urratsetara jarriko gera alkarrengandik. Santxo Arhantzeta'k gure sailletik aterata, berrogeitamar urrats emanen ditu dirua erakarriz. Arnaut Arroklaga, Santxo'ren adiskide aundia eta ura bezala pakezale zintzoa, Lukuzetarren sailletik aterako da Otsoa'rekin eta gure aldera berrogeitamar urrats eginen dituzte. Bi taldeen erdibidean, ots, berrogeitamar urratsetara trukea eginen da. Santxo Arhantzeta'k biziarekin erantzungo du Lukuzeta-

ren aintzinean eta bere adiskideak, ots, Arnaut Arrokiaga'k, gure aintzinean Otsoa'ren biziaz.

GRAZIAN: Ongi derizklot, Tristan, txit ongi. Santxo Arhantzeta'gan uste osoa zeukat. Ori duk gizona, gizonik ba'da! Bere probetxurako deus eskatu gabe bere bizia orrela arriskatzen!

BERETERRETXE: Bai, geroak esan beza gizon oni Euskalerrria'k zor diona. Gure aldetik ziur egon diteke traiziozko gezirik sistatuko etzaiona. Baiñan Lukuzetarrak on egiña esker txarrez ordaintzen dute. Orduan, onesten duzu Lukuzetarrakin egindako tratua?

GRAZIAN: Bai, onesten diat, batez ere ire eskuetan dagolarik. Baiñan, erne ibilli traidore kasta orrekin. Salkeririk somatzen ba'duzute Lukuzetarren artean, ez zalantzik egin zuen geziak jaurtitzen. Bereterretxe, entzun ongi: Ik daukak erantzunbearra Otsoa'ren, Santxo Arhantzeta'ren eta Arnaut Arrokiaga'ren biziaz.

BERETERRETXE: Entzun dut, jauna.

GRAZIAN: Bertrand de Montferrand'ekin zeukat egonbearra orain. Mari Beltxa ikusten ba'diat, esango zioat iri laguntasuna egitera etortzeko.

BERETERRETXE: Milla esker, Grazian jauna zure adeltasunari. (*Bijoa Grazian.*)

IV'gn. jardunaldia

TRISTAN BERETERRETXE ta MARI BELTXA

(*Une batean bakarrik egon bedi Bereterretxe Mari Beltxa etorri-zai.*)

MARI: (*Sartuz.*) Arratsaldeon, Tristan. Ibillaldi ona egin al duzu?

BERETERRETXE: (*Matrail bakoitzean muin maitekor bat emanaz.*)
Jaungoikoa'ri eskerrak oso ederki ibilli gera.

MARI: Ni bildurrez egon nauzu, bada.

BERETERRETXE: Ulertzen dizut, Mari Beltxa, otsokunte oiekin ezpaita phiatzerik. Baiñan, ortzak erakusten ezpa'dizkiegu, gaiñez eginen digute.

MARI: Ta, zer berri dakarzu? Otsoa nola dago?

BERETERRETXE: Osasunez ongi, Jaungoikoa'ri eskerrak. Nik neuk eztut ikusi, baiño En Santxo Arhantzeta berarekin egona da ta berak esanik dakit. Oraintxen mintzatu naiz zure aitarekin Lukuzetar doillorkumeak Otsoa'ren truk eskatzen duten diruaz eta trukea egiteko gora-beraz eta zertzeladaz. Bearrik, zure aita akort dago nik Lukuzetarrakin egindako tratu ta erabakiaz.

MARI: Au poza ematen didazu zure itzekin, Eztakizu nolako axanpak estutzen gaituen. Otsoa basapizti oien mendean dagon ezkeru.

BERETERRETXE: Lasaitu zaitetz, bada, Mari Beltxa, laister gure artean izanen baitugu.

MARI: *(Pozaren-pozez bere senargaia besarkatuz.)* Zuri eskerrak, Tristan. Gureganako agertu duzun leialtasuna urretan ezin ordaindu liteke.

BERETERRETXE: Ez, Mari-Beltxa, ni egiten ari naizena beste edonork berdin eginen bailuke. Ni zure aitaren zerbitzuan nago ta nire eginbearrarekin bete besterik eztut egiten... Baiñan, nik ere beste galderatxo bat egin gura nizuke, Mari-Beltxa. Mintzatu al-zera zure gurasoekin gure... zeraz?

MARI: A, bai, ta aitatxo batez ere izugarri poztu zen.

BERETERRETXE: *(Pozez zoratuta.)* Bai zera!

MARI: Zutaz oso arro dago ta zu semetzat artzea beretzat ohore aundia omen da.

BERETERRETXE: Beraz, baimena ba'dugu?

MARI: Oso-otsoa.

BERETERRETXE: *(Andregaila tinka-tinka estutuz.)* Zorionean gaituzu, Mari Beltxa.

MARI: Zoriontasun bete-betean, Tristan. Zer derizkiozu, or, armario ortan, daukaten ardo-goxo batekin ospatuko ba'genu gertakizun eder au?

BERETERRETXE: Txit ederki. Atera Itzazu kopa bi eta bion zoriongarri topa eginen dugu. *(Mari-Beltxa'k atera bitza armariotik botilla bat ardo-goxo ta kopa bi. Serbitu ondoren kopak alkar jo bitzate eta oiu egin bezate batera.)*

BIEK: Topal Gure zoriogarri (*Kopak ustutzen ditusten artean jarrai bezate alkar-izketan.*)

BERETERRETXE: Beraz, amaren gogokoa baiña aitaren gogokoa obeto nauzu?

MARI: Baiki.

BERETERRETXE: Ez ote nau zuen mailleko irizten?

MARI: Ba-da zerbait ortatik, gure ama bere leñargitasunari oso goi iritzirik baitago. Baiñan, ba-da beste zerbait ere, Roger deritzan bere illoha bat baitzuen niretzat begiz jota.

BERETERRETXE: Gaskoina, noski?

MARI: Baiki, ene ama gaskoina baita lau aldetatik.

BERETERRETXE: Obea dezu euskalduna. Mari-Beltxa.

MARI: Eta euskaldunetan zui

BERETERRETXE: Baiñan ortarako salatu egin bear dut, zure merezigarri izan nadin.

MARI: Maite zaitudan ezkeroz ene merezigarri zera. Alabaiña. Otsoa bizirik ba'dakarzu, ama ere zure alde irabaziko duzu.

BERETERRETXE: Ortarz ziur egon, lenago galduko baitut bizia neronek, Otsoa'rena galtzen utzi baiño.

MARI: Ots, Tristan; aita etorri dator beste jaun batekin. Bere abotsa garbi dautzut.

V'gn. jardunaldia

Lengoak, EN GRAZIAN eta SANTXO ARHANTZETA

GRAZIAN: (*Santxo'ri soilki.*) Gure gazteak eztute betarik galtzen.

SANTXO: Bikote jatorra, Grazian.

GRAZIAN: Bai, orixe: ene zahartzaroaren pozgarri izanen al-diral

SANTXO: Euren biotzak ortarako asmotan dirudite.

GRAZIAN: Ala biz. (*Alabari.*) Mari-Beltxa, sentitzen dut benetan zuen alkar-izketa gozoa urratu bearra, baiña Santxo Arhantzeta jaunak Tristan'ekin eta nirekin bakarka itz egin nai luke.

MARI: Ulertzen dizut. Ba-noakizute ta mintzatu patxadan. (*Bijoa.*)

GRAZIAN: Zer berri, Santxo?

SANTXO: Txarrak berri.

BERETERRETXE: Ez al-dira ain txarrak izanen!

SANTXO: Ain txarrak, ain beltzak... Nola aditzen eman ere eztakit.

GRAZIAN: Dena den, mintza zaitetz azkar eta garbi, baiñan ez, gaitza-zu estuasun ontan eduki.

SANTXO: Orra, ba: Musde Arnauton'ek zure semea il du.

GRAZIAN: Il duela? Madarikatua!

BERETERRETXE: Baiñan, ori ezin liteke. Trukea egiteko bearrekoa du mutilla bizirik idukitzea.

SANTXO: Bearrekoa luke, baiñan, bere asarre-irakiñari ezin eutsirik, bere eskuz il du, nai zituzkean albisteak eman eztizkiolako.

GRAZIAN: Baiñan, noliz eta nola jakin duzu ori?

SANTXO: Gaur goizean jakin dut eta jakin bezain laister zaldia presta-erazi diot ene ezkutariari eta zuregana eldu naiz.

BERETERRETXE: Berriro diñozut ori ezin litekela. Lenago ez al-zen-duen zerorrek morroillopean bizirik ikusi?

SANTXO: Bai, neronek ikusi nuen. Begiak zapi batez estalirik eraman ninduten nire etxetik, nora neramaten igarri ez nezaion: baiñan, zegoen tokian zegoela, bizirik eta osasuntsu zegoen.

BERETERRETXE: Eta orain ilda ikusi al-duzu?

SANTXO: Ez, ez dut ikusi, baiñan ikusi duenak esan dit.

GRAZIAN: Eta nork ikusi du?

SANTXO: Arrituko zerate. Bere menpeko arranbelari batek, Petiri Santz Altzai'koak.

GRAZIAN: Eta Petiri Santz'ek nola esan dizaizuke Musde Arnauton'en gudari-taldekoa ba'da?

BERETERRETXE: Ez ote da au Musde Arnauton'en nahaste berri bat diru gelago ateratzeko edo nik al-dakit zertarako?

SANTXO: Ez, ez, ezta orrelakorik, Petiri Santz'ek ezin eraman zuen Musde Arnauton'en zitalkeri ta ankerkeria. Bein, bide.gabe gogor bat egin omen zion. Onela izan omen zen: Bere taldeko arranbelari batek, tabernan jokoan ari zirela sastakalaz eraso omen zion, Petiri'k tranpa egin zion aitzekian. Petiri Santz'ek, ordea, joko garbi garbi irabazi omen zion eta jokoarekin diru mordoska galanta: ingurukoek ala egin omen zuten testigutza. Ondikotz, ardoak berotu xamarrik zeuden bi mutillak eta bereala puñalak atera zituzten. Borrokan, bere burua aldeztu bearrez, Petiri Santz'ek bere laguna zauritu zuen eta ilko zukean, Musde Arnauton une artan sartu izan ezpa'litz ardandegian eta biak bakanduzazi, Musde Arnauton'ek zauritutakoa oso begiko zizun eta Petiri Santz, ostera, berak diñonez, ezin begiz ikusia. Musde Arnauton'ek bere bi menpekoekin justizia onela egin zuen: zauritua libre utzi eta Petiri Santz urtebeteko epean gaztelu bateko kalabozo zahar batean sartu eta bitarte ontan goseak eta ziegaren ezeak ondatzen eduki asegarri bakartzat txerri-jana ematen ziotelarik. Orduan zin egin omen zuen Petiri'k Musde Arnauton'ez mendekatzea. Salakizun au bere aurkako lenengo egitekoa omen du, baiña luzaro gabe bere arranbelarekin gorputza alde-rik-alde pasako omen dio.

BERETERRETXE: -Guztiori egia baldin ba'da mesede aundia dugu.

GRAZIAN: Ezta dudarik. Gure etsaien artean adiskide bat eukitzeak asko balio digu. Tristan, delako Petiri Santz'en adiskidetasuna billatu bear dugu.

BERETERRETXE: Orretan pentsatzen ari nintzen neroni ere. Nun edo nundik urbiduko natzalo.

SANTXO: Petiri Santz'en esanak egiztatzen dituen beste zertxobait ere ba-da. Alegia, trukea gauzez egiteko arrazoirik nagusiena Otsoa bizirik ez eukitzea omen da. Zure semearen orde, onen antzeko beste mutil bat eraman bear omen dute ta, noski, gauaren illunarekin etziñakete oartuko mutilla zuen artean eta dirua beren eskuetan euki arte. Gau illunaren babesean, berriz, berealaxe sakabanatu ta alienatuko lirake.

BERETERRETXE: Ezta gaizki pentsatua, baiña ortarako Arnaut Arrokiaga'k joko ortara etorri bearko luke.

SANTXO: Arnaut Arrokiaga preso artzeko asmotan dira ta onen pape-
ra beretako gizonen batek eginen luke. Gauaren illuna guztionta-
rako lagungarri zale.

GRAZIAN: Entzun ondo, En Santxo. Zuk diñozuna egia baldin ba'da,
Musde Anauton'ek nire semea il baldin ba'du, zin dagizut ene
etxean arrotz daukaten zaldun gaztea neronek ilko dutela.

SANTXO: Ori ezin dezakezu egin, En Grazian. Etzaizu zillegi!

GRAZIAN: Etzait zillegi, Baiñan eginen dut, bai, alajainkoal

SANTXO: Zure arrotza da, zure etxe babesean daukazul

GRAZIAN: Eta Otsoa nire semea da, nire zaiñetako odola!

BERETERRETXE: Baiñan Bertrand de Montferrand ezta zure semearen
iltzalea.

GRAZIAN: Bai, ordea, iltzallearen adiskide.

BERETERRETXE: Barkatu, En Grazian Gramont, baiñan ezta gauza
berdiña. Gaiñera, En Santxo Arhantzeta'k esan dizunez, En Ber-
trand zure tellapeko dugu eta Euskalerrria'n eta zaldun artean
batez ere gauza sakratua da etxe-babesa.

GRAZIAN: Arroztasun usuarioak eta tellape-babesak amaitu dira nire-
tzat. Gure etsaiak errespeturik eta kristau-legerik ezagutzen
ezpa'dute guretzat, guk ere eztugu ezagutuko berentzat. Begia
begi truk, ortza ortzaren truk!

SANTXO: Jaungoikoa'k ere neurri berberarekin neurtuko zaitu, En
Grazian.

GRAZIAN: Inphernuan ondatu nazala! Baiñan enaiz geldituko men-
dekuaren gozoa xurgatu gabe! (*Bereterretxe'ri.*) Bereterretxel!
Ekar zazu En Bertran de Montferrand zalduna onera. Gertatzen
dena esango diot eta nire semearen berri ziur jakin arte gazte-
luan preso geldituko da. Lukuzetarren adiskidetasuna maiteago
zuen gurea baiño. Bejondeiolal Ondotxo damutuko zaio aurki,
eta erregu egin dezaiola Jaungoikoa'ri Otsoa bizirik egon dadin...

SANTXO: En Grazian: ni enaiz onera etorri gerra jartzera, pakearen
alde baizik.

GRAZIAN: zaude ixillik zure pakearekin, gaiñerakoan Bertrand'ekin batean ilko baitzaitut!

SANTXO: Ori al-da zure esker ona?

GRAZIAN: (*Damuturik.*) Barkatu, En Santxo, baiñan zuk eztakizu seme bakarra galtzearen oiñazea zernolakoa den. (*Bereterretxe'ri.*) Tristan, ua eta ekartzak arrotza.

BERETERRETXE: Bereala, jauna. (*Joateko mugimendua egin beza.*)

SANTXO: Zaude pixkabat, Bereterretxe, nik ere joan bear baitut Grazian jaunaren balmenarekin.

GRAZIAN: Ba'zoazke nai dezazunean, Santxo Arbantzeta jauna, eta esker anitz zure zintzotasunagatik. Ala're, gelditu nai ba'duzu. Bertrand'ekin izanen dutan solasaren testigu izan ziñezke.

SANTXO: Ez, nik eztut gizon orrekin zer ikusirik eta egitekorik ere ez, beraz. Berarekin gizonki ta kristauki portatu zaitezela da ene eskabide bakarra.

GRAZIAN: Esaten errazago da egiten baiño... Nire aldetik besterik dizut esanbearra, alegia, gaur arratsean ene maikide ta tellapeko izaten ohore aundia izanen dutala.

SANTXO: Zure etxe-eskeintza pozik onartzen dut, bada, onezkero berandu balta gurera abiatzeko.

GRAZIAN: Geroarte, bada.

SANTXO: Bai, geroarte. (*Bijoaz Santxo Arhantzeta ta B'ereeterretxe.*)

VI'gn, jardunaldia

GRAZIAN GRAMONT, BERTRAND eta BERETERRETXE

(*Bertrand de Montferrand aurretik eta Bereterretxe atzetik sartu bitez*)

GRAZIAN: Aintzina, En Bertrand jauna. Otoi, exeri zaitez.

BERTRAND: Eskarrikasko, zutik ere ongi bainago.

GRAZIAN: Zuk nai dezazun bezala. Albiste beltzak dizkizut eman bearrak. Otsoa ene seme badarra Lukuzetar zure adiskideak ilberri dute.

BERTRAND: Iturri garbitik al-dakizu?

GRAZIAN: Nik eztut ur arretik edaten.

BERTRAND: Sentitzen dut, bada, benetan.

GRAZIAN: Gezurra! Eztuzu deus ere sentitzen! Aitzitik: poztu egiten zera zure baitan. Bildurak bakarrik esan-erazten dizkizu itz oiek.

BERTRAND: Iraintzen nauzu, En Grazian jauna. Gogora zaitez zure tellapeko nauzula.

GRAZIAN: Une au ezkerro etzera nire tellapeko, nire mendeko preso bat baizik.

BERTRAND: Zalduntasun-usarioak ankapean artu nai al-dituzu? Zaldun eta zure tellapeko nauzun aldetik bidegabe onen kontra oiu dagit.

GRAZIAN: Egin nai ba'duzu. Alperrik ari zera, Lukuzetarrek kunplitzen eztituzten zaldungo-legeak guk kunpli ditzagula nai al-duzute?

BERTRAND: Eriotza orretan eztut parterik. Errugabe naiz. Utz nazazu, beraz zaldunkiro zure tellapetik ertetzen.

GRAZIAN: Ene semea ere errugabe zen eta etzen atera. Zu ere etzera aterako.

BERETERRETXE: (*Bertrand'i*) Eman zure ezpata Olhabi'ko etxeko-jau-nari.

BERTRAND: Lenago il nire buruaren jabetasuna galdu baiño.

BERETERRETXE: Orduan, nirekin borrokatu bearko duzu. (*Ezpata zorrotik atereaz.*) Atera zure ezpata zorrotik eta borroka gaitezen il ala bizi.

BERTRAND: (*Ezpata atereaz.*) Gertu nago.

BERETERRETXE: Ekin, bada! (*Bi gazteak ekin bezaiote borrokari. Gora-bera aundi-xamarrak ibilli bitzate beren borrokaldian, batzuetan nausitasuna Bereterretxe'k duela ta bestetan Bertrand'ek. Azkenean, ziara gaillendurik, gela-irutxur bateraiño gibel-erazi beza Bereterretxe'k bere etsaia ta ezpataz zauritu beza. En Bertrand Montferrand lurrean jausi bedi odolustutzen delarik.*)

BERTRAND: (*Ezpatak sistatzen dion unean oiñaze ojua egin beza.*)
Otx!...

BERETERRETXE: Ematen egiten duzu?

BERTRAND: .Bai, egiten dut.

BERTRAND: (*Eman bezaio.*) Tori... (*Odolustutzen ari dela oartzen da eta izututa gaineratzen du.*) eta orde, otoi, ekarri aitortzalle bat aita-iltzalle onentzat...

BERETERRETXE: Zer diñozu? Zeu aita-iltzalle?

BERTRAND: Bai, Jaungoikoa'ren justizia ene gain erori da... Apaiz bat, apaiz bat, azken arnasa eman baiño len...

GRAZIAN: Jaungoiko maitea! Ene begiak ez tute ikusi eta nire belarriak entzun ere ez alakorik. Baiñan nola il duzu zerroren aita?

BERTRAND: Lukuze'ko Baroiaren alaba Yoana'k zoraturik nindun burua galtzeraiño eta ene etsialdiaz ballaturik, delako baroiak...

GRAZIAN: Aski da, ez jarraitu, En Bertrand de Montferrand... Orain txen ulertu dut oso-osorik Lukuze'ko Baroiaren dollorkeria.

BERETERRETXE: Grazian jauna: Bertrand de Montferrand zalduna odol-ustutzen ari da. Zauria sendatu bear zaio ta oean sartu.

GRAZIAN: Bai, datorrela jauregizaia.

BERETERRETXE: (*Atera urbilduz eta oju egiñaz.*) Gillentoi! Ator aguro!

GRAZIAN: Artu dezagun bion artean zauritua eta eraman dezagun oatze batera. (*Bereterretxe'k artu beza Bertrand sorbaldatik eta Grazian'ek anketatik eta atera bezate, bidean odol xirripa bat utziaz. Ateratzen diren unean morroi-nagusia azaldu bedi.*)

JAUREGIZAIA: (*Izututa.*) Zer da, jauna?

BERETERRETXE: Ua antxintxika zaldi-zaiarengana eta esaloak apaiza eta sendagillea ekartzeko aguro, gurean zaldun bat iltzer dagolanta.

JAUREGIZAIA: Ba-nua, jauna.

GRAZIAN: Abil azkar. (*Beste morroi bat datorrela ikusirik, esan bezaio oni:*) Ots, Eñaut, lagundu zalok Tristan jaunari zaldun au oatzero eramaten. (*Eñaut'ek zauritua eldu bezain laister, Grazian Gramont berriz ere agertokian sartu bedi.*)

VII'gn. jardunaldia

EN GRAZIAN GRAMONT, bakarrik

GRAZIAN: Musde Arnauton deabrukume madarikatua! Ik ekarri duk zorigaitz au guztia, ik daukak ondamendi onen erantzunbearral! I ez aiz Jaungoikoa'ren apaiz, Satan'en apaiz nagusi baiño! Oraindik, ordea, Jaungoikoa'k nai ba'du, eta ala nai dezala!, nire atzapparretan erori bear duk eta aia bezala txex-txe eginen aut. Lukuze'ko Baroi urdeak, berriz, tornes lodi ta ditzirakorak atera bear ko dizkik Bertrand bere adiskidea libre ikusi nai ba'dik eta bestela, oraingo ontatik onik ateratzen ba'duk, Musde Arnauton'ek ene semea bezala, nire gaztelu-torreko ziegan odolustuko diat. Lukuzetar kasta makur onekin amaitzeko garaia eldu da. Bereterretxe zangarra enekin daukatarik ez nauk iñoren beldur. Bai, Tristan, ik moztuko dituk ziraun oien lepoak bana-bana... Musde Arnauton, Lukuze'ko Baroia, Leirin'go jaun Kuntia, zuek bai, bildur zaitetzela Zuen egunak mugaturik daude gaugerol Tristan Bereterretxe: i aiz, galdutako semearen orde z Jaungoikoa'k ene kontsolagarri emandako seme berria, ene etsaletaz mendeka adin. Ik ekarriko didak ondorena Mari-Beltxa'rekin ezkondurik eta zuek izanen zerate agramontes leial onen pozkari bere zahartzaroan.

VIII'gn. jardunaldia

GRAZIAN GRAMONT eta BERETERRETXE

GRAZIAN: Nola zio mutilla?

BERETERRETXE: Eztu ematen zauri sakona denik. Alegiñak egin ditut il-zauririk ez egiten eta nik uste ontatik aterako dela.

GRAZIAN: Nun dik zauria?

BERETERRETXE: Ezkerreko saietsean. Odol-jario aundi-xamarra izan du baiñan, ene ustez, aurki geldi-eraziko diote. Zure andrea ta alaba ari dira sendaketan.

GRAZIAN: Bapo ziok! Ni ziraunkume orri bizia kendu naian eta emaztea ta alaba il ez dadin sendatzen ari.

BERETERRETXE: Eztut uste, ordea, En Bertrand zure kontrako gaiztoz aritu denik. Aditu diozunez, amodio itxu batek eragin dio ortara.

GRAZIAN: Baiñan, berari adituta zekiagu ere aita-iltzalle dela ta zantzik eztuk ogen orregatik ilgarri dela. Izan ere, aita-iltzalle den semea pizti nardagarri ta iguingarri bat besterik eztuk.

BERETERRETXE: Ori ala da. Alderdi ortatik eztu bizirik merezi.

GRAZIAN: Alabaiña, alderdi orrek, amorrua baiño errukia eragiten zidak gelago. Lukuze'ko Baroi makurra izan duk orain ere azpizuge aritu dena. Bertrand'en bere alabaganako itxumena noraiño-koa zen igarri ziokeen orduko, etziken dudarik egin sasikume orrek bere alabaren truk enekin urratu-aztea eta Montferrand zaharra joku ortara makurtu etzenean, semeak etziken beste alderdirik izan aitari bizia kendu baiño.

BERETERRETXE: Eriotza urbil ikusi duelako aitortu du bere pekatu izugarria, gaiñerakoan elitzake sekula jakingo bere dollorkeriaren berri.

GRAZIAN: Jaungoikoa'k bere esku ahaltsuaren bitartez modurik arri-garrienaz azaleratzen dizkik ilketarik ezkutuenak. Ez likek pentsatuko Bertrand'ek bere aboz aitortu ta jakin-erazi bear zuenik eriotza iguingarri au. Orrelakoak izaten dituk Jaungoikoa'ren bide ezkutua. Bertrand gaztea nire eskuetan jarri dik bere pekatu ikaragarria oso-osorik xurga dezan eta En Grazian Gramont'ek eztik dudarik izanen Jaungoikoa'ren gogoko justizia egiten.

BERETERRETXE: Bertrand de Montferrand bere aitaren eriotzagatik ilgarri dela ezin uka diteke.

GRAZIAN: Baiñan, eriotza orregatik ezpalitz ere, ilgarri ukek. Ene semeak Musde Arnauton'en atzaparretan erori delako il bearra ba'ziken. Bertrand'ek ere il bear dik ene atzaparretan erori delako. Eriotzari eriotzez erantzuten ezpa'ziokagu ater-gabeko gudu onetan, gu, gure senide, emazte, guraso ta aurrak Lukuzetarren oinpean deuseztuko gaituk.

BERETERRETXE: Ortan ere arrazoi duzu, En Grazian jauna, eta lenda-nik ba-dakizu, otso madarikatu oien aurka borrokatzeko zure agindupean naukazula.

GRAZIAN: Ortaz itz egin nai nikan, Tristan. Lukuzetarren aurka erabateko borrokari ekin bear zloagu.

BERETERRETXE: Lenballen, gaiñera.

GRAZIAN: Aurren-aurrena nire seme-iltzallea bizirik edo illotzik ekarri bear didak. Bizirik obe, orrela neronek kenduko baizioat bizia ene eskuz.

BERETERRETXE: Ezta gauza erreza erbiñude ori nondik-nora dabillan jakiten, baiñan alegiñak eginen ditugu.

GRAZIAN: Ba-dakik, aren urratsai jarraitzeko zelatari jatorrak ba-ditugula. Omizepe'ko Gartxot'ekin egotea komeni litzalkeek.

BERETERRETXE: Egonen naiz berarekin. baiñan, ba-dut beste asmo bat ene ustez ohea.

GRAZIAN: Bai zera!

BERETERRETXE: Ez al-diozu entzun arestian Santxo Arbantzeta'ri, apaiz-gudariak ba-duela bere taldean arranbelari bat, bere nagusiaz mendekatzea zin egiña daukana?

GRAZIAN: Arrazoi duk, Tristan. Oker ezpa'natxegok, Petiri Santz duela izena esan dik. Ezagutzen al-duk?

BERETERRETXE: Ez, nik eztut ezagutzen, baiñan berarekin artuemanean jartzeko bidea arkituko dugu Santxo Arhantzeta'z balliatu gabe.

GRAZIAN: Eta zergatik ez Santxo'z balliaturik?

BERETERRETXE: Ene ustez, gizonaren sentimentuak baliotasun aundi bat dauka eta elitzake bidezkoa ainbeste zor diogun gizon zuzen orri bere borondatearen aurka jokatu-aztea.

GRAZIAN: Eta borondatez egiten baldin ba'dik?

BERETERRETXE: Eztu eginen. Gure artean pakea jartzeko edozer gauza egingo du, baiñan gerra pizteko urrats bat eman baiño nalago luke bertan il. Etzaitetz, ordea, orregatik kezkatu, Grazian jauna. Santxo Arhantzeta'k, naigabe bada ere, esan digu nor den gure gizona eta nik laister jakingo dut bere berri, artu-emanen jartzeko.

GRAZIAN: Tristan, etzekiat nola eskertu nigatik egiten ari aizen guztia.

BERETERRETXE: Oraindik utsa besterik eztut egin. Musde Arnauton katepeturik ekartzen dizutenean, ordea, enetzako ditekean mesederik aundiena eskatzen ausartuko natzaizu.

GRAZIAN: (*Zerbait somatuz.*) Mesede ori irixteko eztuk Musde Arnauton ekarri-zai egon bearrik. Biotz-biotzez oraintxen ematen diat.

BERETERRETXE: Mari Beltxa?

GRAZIAN: Mari Beltxa ene alaba bakarra.

BERETERRETXE: (*Grazian'engana urbilduz.*) Aita!

GRAZIAN: (*Laztanduz.*) Semel

IX'gn. jardunaldia

CATHERINE, MARI BELTXA, SANTXO ARHANTZETA eta lengoak.

GRAZIAN: Nola dago Montferrand'go zalduna?

CATHERINE: Obeki dijoa. Zauria sendatu diogu ta odol-jarioa gelditu. Orain lo gozo batean gelditu da.

SANTXO: Onik aterako al-dal

MARI: Aterako da, ezpaitu zauri sakona.

BERETERRETXE: Gure il ala bizi artan eriotzez ez jotzeko alegiñak egin nituen, ezpal'nuen uste etxean atotsitako zalduna iltzeko eskubidean nintzanik.

SANTXO: Inoiz eztauka gizonak lagun-urkoa iltzeko eskubiderik. Jaungoikoa da soilki biziaren jabe bakarra. Bera da bizi-emallea ta berari bakarrik dagokio kentzea.

CATHERINE: (*Senarrari.*) Santxo Arhantzeta jaunak arrazoi daukala derizkiot. Grazian, zaldun gazte oni barkatu egin bear zenioke.

SANTXO: Nik ere eskabide berbera egiten dizut.

MARI: Nik ere libre utziko nuke, aita.

GRAZIAN: Zer da au? Danok nire kontra al-zerate?

SANTXO: Zure kontra ez, Grazian, Bertrand'en eskubidearen alde balzik...

- GRAZIAN: (*Ebakiz.*) Zer eskubide euki lezake aita-iltzalle batek?
- CATHERINE: Nor da aita-iltzalle?
- GRAZIAN: Zuei ain begiko egin zaizuten ziraunkume ori.
- SANTXO: Nola dakizu ori?
- GRAZIAN: Ja, ja, ja! Nola dakiten? Berak il-zorian aitortuta. Ezpata-joku bitartean emen izan ba'zinate, zerok aditu ahal izanen zenioten Bereterretxe'k eta nik bezain ongi.
- SANTXO: (*Bereterretxe'ri*) Egia al-da ori?
- BERETERRETXE: Egi-egia.
- MARI eta CATHERINE: Enel (*Catherine'k bakarrik.*) Jaungoikoa'k gorde gaitzala! (*Mari Beltxa'k.*) Aditzeko guziak eztitugu aditu!
- GRAZIAN: (*Garaikor.*) Orain zer diñozu, Santxo Arhantzeta jauna?
- SANTXO: Oroi zaitez zure etxearen babeska eskeiñi diozula eta zuk zure zaldun itza janaz preso artu duzu.
- GRAZIAN: Baiñan ez al-duzu aditu aita-iltzalle makur bat dela?
- SANTXO: Ori ezta zuri dagokizun auzia. Arlo ori justiziaren barrutikoa da: arek epaitu beza.
- GRAZIAN: Jaun-goikoarren, zaude ixilik, Arhantzeta, askotan pentsatzen baitut saltzalle dollor bat ez ote zeran!
- SANTXO: Egia esaten duena ezta saltzalle. Egiak askotan erre egiten gaitu, baiñan alaz ere maiteago bekigu egi erregarria, gezur gozagaria baiño.
- GRAZIAN: Errazago da esaten, egiten baiño. Zuek guztiok oso barkaberak zerate, baiñan nola erakutsi bear dizkiet ortzak Lukuzetarral ene semearen eriotza mendekatzen ezpa'dut?
- BERETERRETXE: Nik emanen dizut zure semeaz mendekatzeko aukera. Zure semearen iltzallea eskuratuko dizut nik egun asko baiño len.
- GRAZIAN: Aditzen duzute jaun-andreok Bereterretxe'k diñotana? Orra ba, entzun ondo danok: Bereterretxe'k bere itza betetzen ba'du, Bertrand de Montferrand zalduna libre utziko dut. Areago nire itza betetzen ezpa'dut, madarikatua ta loitua izan bedi ene izena eternitateko. Zer diñozu orain Santxo Arhantzeta?

SANTXO: Zure azal gogor orren azpian biotz biguin eta barkabera bat ba-dela.

GRAZIAN: Eta zuek, emazte ta alaba?

CATHERINE: Zu bezalako senartxorik ez-tala beste bat munduan.

MARI: Eta zu bezalako aitatxorik are gutxiago.

GRAZIAN: Eta ik zer diñok, Bereterretxe, ene seme laztan orrek?

BERETERRETXE: Auzi onetan bide zuzena aukeratu duzula eta munduan gizon zuzen eta onik baldin ba'da, Santxo Arhantzeta jauna dela.

MARI: Egia ori, Tristan. (*Atsaldi bat artuaz oi-u egin beza.*) Gora En Santxo Arhantzeta zaldun pakezalea!

DANOK: Gora!

SANTXO: (*Apal eta lotsati.*) Jaun-andreak, lotsa-arazten nauzute, ez-painalz iñolaz ere laudorio oien merezigarri.

GRAZIAN: Bai, Santxo, gorespen oiek eta geiago merezi dituzu zure lan ederragatik eta gaiñera barkapena eskatu nai dizut nire iz iraingarriagatik.

SANTXO: Zure iraiñak sutu-aldi baten semeak izan dira soilki. Beraz, barkatua dago, biotz-biotzez barkatua.

GRAZIAN: Orain, jaun-andreak, Santxo Arhantzeta jaunarekin onez-koak egin ditugularik, gertakizun aundi bat azaldu bear dizutet danoi: Tristan Bereterretxe'k gure alaba Mari-Beltxa eskatu ditala emaztetzat eta nik poz-pozik ematen diotala, ene andretxoak ortarako baimenik ematen ba'dit beintzat.

CATHERINE: (*Pharrez.*) Senar duenak jaun du. Zertarako, beraz, ene baimena?

GRAZIAN: (*Mari Beltxa'ri ta Tristan'i begiak zorroz-tuz.*) Gazteak, alkar laztandu ezazute maiteki (*Berak alkartu ta laztan-erazi bitza bi gazte lotsatiak.*) eta ospatu dezagun gertakizun zoragarri au edaririk onenakin eta janaririk bikaiñenakin. (*Emazteari.*) Etxekoandre, atera gure ardorik zaharrenak eta edaririk goxuenak eta poztu gaitezen, ez-tai-eguna urbil baitago.

SANTXO: (*Laztandurik dauden gazteak siñalatu-z.*) Jaungoikoa'k nai dezala, orain gazte auek bezala, gartsuki ta maiteki, Euskalerrri

gaixo ontako bi etsaitaldeak tinka-tinka laztantzea. Orduan, euskaldun-biotzak poztu bitez, zitalkeriak eta makurkeriak menderatutako Euskalerra garaikor zutituko baita. Gutarteko norkeri ta ezin ikusiak baztertzen ditugunean eta Euskalduntasuna baka- rrik ederresten eta maitatzen ikasi dezagunean izanen baitu Euskalerra'k bere EZTEI-EGUNA.

IRUGARREN EKITALDIA

Bustanobi jauregiko etxe-ataria. Bigarren ekitalditik amabostaldi bat da igarorik ortxe-antxe. Goizaldia

I'go, jardunaldia

Aurrena PETIRI SANTZ bakarrik. Gero, NESKAMEA

PETIRI: Auxen da, noski, Bustanobi jauregia, Bereterretxe'ren lengua- su egiten den Gartxot Jaun zaldunaren egoitza. Bereterretxe'k esan zidan bizpairu egun auetan emen egonen zela, En Grazian Gramont bere phamillarekin bolara bat pasatzen emen baitago aspalditxoan. Izan ere, Bustanobitarrak Bereterretxe'ren alde dira batetik eta Grazian Gramont'enak bestetik. Jaungoikoa'k nai de- zala Bereterretxe bere osabaren jauregi onetan egotea, bestela, ezpaitugu arkituko berriz olako okasiñorik. Jo dezagun atea. (Jo beza aldaba.) Agur, Maria!

NESKAMEA: (Barrutik.) Graziaz betea. Nor zaitugu?

PETIRI: Bereterretxe'n laguna nauzu. Ez beldur izan eta ideki atea.

NESKAMEA: (Atea idekiaz.) Zure arpegia etzait ezagun. Nor zaitut?

PETIRI: Ez bekizu orren ajolarik. Berak ba-daki nor naizen eta aski da. Etxean al-da?

NESKAMEA: Bai, jauna; noren partez esan bear dlot?

PETIRI: Petiri Santz Altzal'koa emen dela esalozu eta egiñalean etortzeko.

NESKAMEA: Zu Lukuzetarra ez al-zera?

PETIRI: Ala naiz, baiñan ala ta guziz ere Bereterretxe'ren laguna. Esalozu aguro etortzeko eztagola betarik galtzeko-ta.

NESKAMEA: Esango diot, baiñan, otol, zaude kanpoan, zuek etzerate phiatzekoak-eta. (*Atea itxi beza.*)

PETIRI: (*Atekada ostein.*) Etxean zertan sarturik etzeukanat, zuntzun alena! Alajainkoa, etzeukagu oraintxen egoteko betarik, sobera luzesten ba'diagu erbiak itzul eginen baiziguk eta Bereterretxe'ko zaldunak ezтик eizatuko bere bizian erbi mardulagorik! Eta alare, neskame zuntzun onek atearekin muturrez jo zidak. Arrera gozoagorik merezi nian Bustanobi'n eta egin ere ala egingo zidaken zertara natorren ba'zetxekikan. Gaiñerakoan, zuntzuna ala zentzuduna, guria ta gustagarria ziozen neskatilla, bai alajaiña! Beste batean lasalago etorriko natzalok bixitan. Alako perretxiku gozorik eztuk nun-nai eta noiz-nai arkitzen eta penagarri litzakek berorren gozorik txastatu gabe gelditu bearra. Amodiorik gabeko gaztaroa eta ardaorik gabeko bazkaria, alatsu. Biziaren latzak tarteka-marteka eskeintzen dizkigun atsegin-aldiok ez ditzagun arbuia, geroko damuak ezpaitu balio deus!...

II'gn. jardunaldia

PETIRI SANTZ eta BERETERRETXE

BERETERRETXE: Agur, Petiri Santz. Zer berri?

PETIRI: (*eskua emanaz.*) Agur, Bereterretxe. Albiste onakin natorkizu. Musde Arnauton atxeman nai baldin ba'dugu, eztugu une bat galtzeko.

BERETERRETXE: Nun da ba gure gizona?

PETIRI: Emendik urre-urrean, ordu laurdeneko biderik ez... Amari gizon armatu ditu ondotik eta katigu bat.

BERETERRETXE: Nor arrapatu dute?

PETIRI: En Santxo Arhantzeta, Bustanobi'ra zetorrelarik.

BERETERRETXE: Madarikatua! Eta ilko du erraigabe orrek...

PETIRI: Ori seguru; ezpaitio barkatzen Otsoa'ren eriotza Grazian jaunari salatua. Alabaiña, erail aurretik, Otsoa'ren ilberria nork eman zion aterazi naiko dio, tormentua emanaz eta bizia aginduz itz egitekotan.

BERETERRETXE: Bai ta zure izena atera ta gero zakur bat bezala ilko du.

PETIRI: Etzazula dudarik egin. Orain, ordea, lenballen joan bear dugu En Santxo biziarekin ateratzeko eta txoriak iges egin ez dezan. Zenbat gizon dituzu?

BERETERRETXE: Amabost inguru nireakin eta Gartxot ene osabare-nakin. Ba-nua ots egitera. (*Bjjoa etxera ta oju egin beza.*) Petri Suhara!

PETRI: (*Barrendik.*) Ene jaunal

BERETERRETXE: (*Barreanean.*) Armak artzeko moduan zaudeten guz-tioak prestatu egiñalean, presaka estuan atera bear baitugu. (*Artu bitzate arranbelak, geziak, jabalinak, lantzak eta gabiak, ezpata ta sastakaiaz gaiñera. Emen, aldi artako iskillu batzuen izenak alpa-tu ditut, antzezlari talde bakoitzak ahal ditzanak eskuratu ditzan.*)

PETRI: Berealaxe, ene jauna. (*Barreanean agindu itzak, otsak eta zaratak entzun bitez prestatu ditezen artean.*)

BERETERRETXE: (*Agertokiratuaz.*) Oraintxen datoz. Eta zu, Musde Arnauton'ekin al-zentozen taldean?

PETIRI: Bai, berarekin nentorren eta basoan, iñork igarri gabe itzul egin ahal izan dut.

BERETERRETXE: Ez al-du zutaz susmo txarrik?

PETIRI: Oraintsu artean etzuen, baiñan, ni phalta naizela oartzean, onenian igarriko dio ni naizela salataria, ots, Santxo Arhantzeta'ri eman niona Otsoa'ren ilberria. Gaiñera, tormentu bidez Santxo Arhantzeta'ri ateratzen baldin ba'dio nire izena, ez da geldituko ni erail artean.

BERETERRETXE: Ba'ote daki ni emen naizena?

PETIRI: Ez, eztaki ezertxore Jaungoikoa'ri eskerrak.

BERETERRETXE: Eta nola arrapatu dute Santxo Arhantzeta?

PETIRI: Aspaldi zebilkion atzetik eta zelatari baten bitartez jakin zuen Santxo Bustanobi'ra etortzekoa zela gaurko egunez. Musde Arnauton'ek aurrea artu dio eta Oihanbeltz'eko parean bide inguru guzian zabaldu gera bere zai. Bi ordu barru, Santxo Arhantzeta gizajoa Musde Arnauton'en sarean eroria zegoen. (*Gudari urratsotsa entzun bedi.*)

BERETERRETXE: Emen da Petri Suhara bere mutillekin. (*Atera bitez amabost guda-mutil inguru, eskudoaz gaiñera lenago aipatutako iskilluaz armaturik.*) Gure lana burutzeko aski gerala derizkiot. (*Guda-mutillak atera bitez eta Petri Suhara'ri mintza bekio.*) Ger-tu al-gera?

PETRI: Bai, jauna.

BERETERRETXE: Otoi. nire eskudua, arranbela, geziak eta gaiñera-koak ekarzikidazute.

PETRI: Allande'k ekarri ditu. (*Allande gudariari ots egiñaz.*) Allande, kapitanaren iskilluak ekarri. (*Ekarri bitza eta jantzi.*)

BERETERRETXE: (*Iskilluak jarritakoan.*) Aurrera mutillak, Musde Arnauton'en billa! Illa edo bizia Bustanobi'ra ekarri bear dugu.

GUDARIAK: Il edo bizi, aurrera!

BERETERRETXE: (*Petiri Santz Altzaikoari.*) Petiri Altzaiko, goazen biok aurretik eta gogoan euki zure partetik traiziñorik somatzen baldin ba'dut, nire lenengo gezia zure biotzean sistatuko dela.

PETIRI: Enaiz zure geziaren beldur, Bereterretxe kapitana, Musde Arnauton'en justiziaren beldur baizik. Ura bizirik gelditzea ene eriotza litzake eta zakurrak eriotza gozoagoa izan oi dute Musde Arnauton'i traiziñoa egiten dienak baiño, (*Ateratzera dijoazen unean, Grazian Gramont, Mari Beltxa eta Gartxot Bustanobi jatxi bitez agurtzera.*)

III'gn. jardunaldia

Lenguak (une batean), GRAZIAN, MARI BELTXA eta GARTXOT BUSTA-
NOBI. Gero: MARGARITA eta CATHERINE

MARI: (*Korrika aterez.*) Tristan, ene Tristan! Nora zoazkit agurtu ere egin gabe? (*Alkar besarka bezate.*)

BERETERRETXE: Barkatu, Mari Beltxa, baiñan egiteko larri batek garamatzi.

MARI: Ez al-zera, bada, egun batzuek ene onduan deskantsuan egotera etorria?

BERETERRETXE: Asmo orretan etorri nintzen, baiñan, orain egiteko nagusiago bat daukat.

GRAZIAN: (*Bereterretxe'gana urbilduz.*) Nora zuazte, seme?

BERETERRETXE: Musde Arnauton'en billa. Baldin, gaur ekartzen ezpa'dugu, apika ezpaitugu sekula ekarri ahal izanen.

GRAZIAN: (*Pharrez.*) Petiri Santz'ekin egin tratuak frutu onik ekarri dik, nunbait.

BERETERRETXE: Frutua zori dago; biltzen ote dakigun ikusi bear orain. Musde Arnauton Oihanbeltz'ean omen da. Santxo Arhantzeta bere atzaparretan omen dauka eta aguro ibilli bear dugu bere mendetik bizirik atera nai ba'dugu.

GARTXOT: Zer diñozu, Tristan? Albiste oiek arriturik uzten naute.

BERETERRETXE: Arrituago geldituko zerate Musde Arnauton katepe-
turik dakarkigunean. Agur danoi; ba-goaz txoriak itzul egin baiño
len. (*Bijoaz.*)

GRAZIAN: Ondo joan eta suerteak lagun zaitzatela.

MARI: Agur, Tristan, Jaungoikoa'k lagun zaitzate. (*Begira geldi bekio
luzaro, aldentzen ikusirik, nigarra begietan.*)

GRAZIAN: (*Gartxot'i.*) Zapelatz orrek berea egin dik orain ere. Santxo
Arhantzeta nirekin egotekoa ukan gaur En Bertrand de Montfe-
rrand'i buruz erabakiak artzeko eta bere bitartez Lukuze'ko Ba-
roiarekin artu-emanen jartzeko.

GARTXOT: Nunbait, gure jauregiko bide-sarreran itxoin ziotek eta bertan arrapatu. Naiko lan izanen dik zapelatz orren atzapparretatik biziarekin ateratzen.

GRAZIAN: Bereterretxe garaiz elduko al-duk gizagaixo orren bizia salbatzeko! (*Alaba negarrez dagola oartzuz, bere bularrean maiteki estutu beza eta malkoak txukatu bizaizkio.*) Mari Beltxa, etzanela negarrik egin, laister bein betiko alkartuko baitzerate eta bein betiko zoriona ezagutuko duzute.

MARI: Ez, alita. Ezin ninteke zorionekoa izan, baldin egunero-egunero bildurrak pasatuta egon bear ba'dut, ene senarra noiz galduko gezi batek zearkatuta. Etorkizun beltz orretan pentsatzen ari nintzen, alita.

GRAZIAN: Zaldun guztien andreak'orrela egon oi ditun, alaba.

MARI: Ni ezin ninteke, bada, orrela bizi: etorriko ote, etorriko ez oteka...

GARTXOT: Orretara ere oitu eginen aiz, gizakumeok zernaitara oituzten baigaitun mundu ziztrin onetan.

GRAZIAN: (*Etzetik datozen emakumei begira.*) Orra gure andretxoak zer gerta ote den jakin-miñez.

GARTXOT: Baiñan, beti bezala berandu irixten dira. Jaungoikoa'k egin zituen emakumeak begiluze ta ankamotz. (*Emazteari.*) Nola demontre moldatzen zerate leku guzietara berandu irixteko?

MARGARITA: (*Sartu ala.*) Gure buruak ematen baldizkigu lanak.

GRAZIAN: Noski, etxe-atarira jeixteko ere apaindu bearra duzute-ta. Zuen senartxoak apainketa aundirik gabe ezagutzen zaitute ba, orratik.

CATHERINE: Au beste! Etzazutela pentsa, ordea, gure senartxoak ikus gaitzaten prestaketan aritu geranik. Ez, gero, olako ilusiñorik egin! Alabaiña, alako zalapartak eta iskanbillak entzunda, pentsatu baitugu jaun aundikiren bat ote zetorren eta alakoren bati arrera egiteko ez giñan, bada, nolanal aterako.

GARTXOT: Dena dela, ainbeste ots ta iskanbilla ateratzen ibillitakoak joan zaizkizute. Beraz, beste nunbait ase bearko duzute zuen jakingura.

CATHERINE: (*Mari Beltxa'ri.*) Baiñan, zer du gure alabak ain trixteturik egoteko?

GRAZIAN: Orra, niretzako pozgarririk aundiena izan dena, Mari Beltxa'rentzat naigabe larria izan da. Tristan joan zaio eta orrek tristetu du. Niri ere Tristan joan zait, baiñan gure etsairik aundiena illa edo bizia ekartzera. Otsoa'ren eriotza mendekatzeko unea eldu zaigu eta ala gerta ba'ledi, Santxo Arhantzeta'ri eta zuel agindutako itza beteko dut, En Bertrand de Montferrand libre utzirik.

CATHERINE: Benetan poztutzen nauzu asmo orretan irauten duzula ikusirik.

MARI: Baita ni ere, alta.

GRAZIAN: Agindua, zorra, esan oi da eta niri etzait gustatzen iñorekin zorretan bizitzea. Alabaiña, bildur gera, En Santxo Arhantzeta gizajoak ez ote duen libre ikusiko zaldun gaskoina.

CATHERINE eta MARGARITA: Zergatik ez?

GRAZIAN: Santxo Arhantzeta une ontan Musde Arnauton'en mende dagolako, Orregatik atera da Bereterretxe korrika ta presaka bere gudariekin. Garaiz ibilliko al-dira bere bizia salbatzeko.

CATHERINE: Baiñan apaiz galdu orrekin iñork ba'ote dauka segurantzirik?

GARTXOT: Zeuk diñozu, iñork ere ez. Orain Santxo Arhantzeta bezala, noiz-nai zu edo ni izan giñezke bere ilgaiak.

MARGARITA: Ene! Txantxetan ere etzazula orrelakorik esan.

GRAZIAN: Zoritxarrez, eztizu txantxetan esan, benetan baizik eta oso benetan eta gure biziak gaugero segurantzirik eztaukatelako piztitzar ori bizi den artean, luzetsi gabe akabatu bear dugu...

GARTXOT: (*Erne jarrita.*) Zaldi otsa eta mintzo otsa da. Gizatalde aundia dator gure gaztelu aldera.

GRAZIAN: Ene bada-tal Oso oker ezpanaiz, danen aurrelari zaldi zuri bikain orretan datorrena Leirin'go Jaun Kuntia da.

MARGARITA: Gure buruak apain-apain jartzen asmatu egin dugu, beraz. (*Maltzurki irri egiñaz.*) Izan ere, ezpaita nor-nai "kondestable" jauna.

GRAZIAN: Eztakit zer nai ote digun Maule'ko Jaun Kuntiak, baiñan, dena dela, etzazutela txintik atera Musde Arnauton'ez eta Santxo Arhantxeta'z aditutakoaz. Beraz, zuhur mintzatu "kondestablearekin".

IV'gn. jardunaldia

Lengoak eta LEIRIN'GO JAUN KUNTIA

JAUN: *(Bere jarraikoa gibelean utzirik, bere ezkutariak laguntzen diolarik aurreratu bedi oiñez En Grazian Gramont'engana.)* Agur jaun-andreok, agur danoi. *(Eskua eman beza bana-bana, aurrena andere ta damai, gero zaldunai.)*

GRAZIAN: Agur, kondestable jauna.

JAUN: Olhaibi'n izana nauzu eta an esan didate Bustanobi'ko zure lengusuaren jauregian ziñala.

GRAZIAN: Baike, alaxen da. Gartxot gure lengusuarekin artu-eman aundia dugu eta sarritan, gu onontza bezala, joaten dira Bustanobitarrak gurera. *(Bere lengusuari.)* Ezta ala, Gartxot?

GARTXOT: Ongi mintzatu zera, gure artean odolaren lokarria sendoa baita, jaungoikoa'ri eskerrak.

JAUN: Ori gauza ederra da. Aideak, maitetasuna eta laguntasuna zor diote alkarri, gure denbora nahasi auetan sarritan gertatzen ezpa'da ere zoritxarrez.

GARTXOT: Baiñan pasa gaitezen barrura, etxe-atarian ezpaigaude ongi.

MARGARITA: Ongi diñozu, Gartxot. Gaiñera, Jaun Kuntia nekaturik etorri da, noski, eta gorputzarentzat txuspergarri bat beredalaxe prestatuko dugu.

JAUN: Milla esker, Bustanobiko andere zoragarria, baiñan ezin nintzeken zuen artean luzaro egon. Ene jarraigoa zai daukat eta En Grazian jaunarekin itz batzuek egin nai nituzke soilki.

GRAZIAN: Barruan, patxada onean exerita obeki mintzatzeko gera emen tente baiño.

JAUN: (*Errezeluz.*) Ez, ez; eztaukat inñolaz ere exeritzeko betarik.

GRAZIAN: Nai duzun bezala; etzaitut beartu nai.

GARTXOT: Orrela nalago ba'duzute, atari au zuen eskuko uzten dugu.

JAUN: Anitz esker zure atsegintasunagatik. (*Gartxot'ek andere-damai kiñu bat egiten die barrura sar ditezen eta agertokian Leirin'go Jaun Kuntia eta Grazian Gramont gelditzen dira.*)

GRAZIAN: Zerorrek esango duzu zer nai duzun, kondestable jauna.

JAUN: Lukuze'ko Baroia'ren partez natorkizu. Ba-dakizu nire lengusu dela...

GRAZIAN: Bai, ba-dakit.

JAUN: Orra, ba; zuk zure gatzeluan preso atxeman duzu En Bertrand de Montferrand zaldun gaztea zerorren tellapeko zenduelarik. Ba-dakizu, bestalde, ene lengusu Baroiak eta Bertrand'ek alkarlaguntasun tratu bat dutela egiñik...

GRAZIAN: (*Ebakiz.*) Bai, guztiori ba-dakit.

JAUN: Baldin guztiori aitortzen ba'duzu, Lukuze'ko Baroiak, nire bitartez, galdegin nai dizu zer eskubidez atxeman duzun preso Bertran zaldun gaztea.

GRAZIAN: Musde Arnauton'ek ene semea il duen eskubide berberaz.

JAUN: Indarraren eskubideaz, beraz?

GRAZIAN: Indarra beste eskubiderik ba'ote da, apika, mundu zital ontan?

JAUN: Justizi bat ere ba-da eta justizi orren eragillea ni naiz Zube-roa'ko konde-erri ontan.

GRAZIAN: Inlaterra'ko Errege jaunaren menpeko leial gaituzu Zuberotar denok eta ba-dakit zure gobernadore edo kapitan kargua arengandik daukazuna. Ez; nik eztut errege jaunaren lege kontra altxatu nai, baiñan, nik Bertrand de Montferrand preso arrapatu dutelako justiziarekin zemai egiten ba'didazu, jakin ezazu, are gelago kastigatu bearrak direla Musde Arnauton eta Lukuze'ko Baroia nire semearen eriotzagatik.

JAUN: Zure semeari eriotza nork eman dion ezta probatu oraindik. Jendearen berriketa ta marmarioa aixa edatzen da norbait kalte egin nai zalonean...

GRAZIAN: (*Suminduta.*) Nik neuk dakit ene seme iltzallea Musde Arnauton izan dela eta ilketa orren testigua zuk uste baiño len mintzatuko da justiziaren aurrean.

JAUN: (*Izutuxe.*) Etzazula kukurrukurik jo garaia baiño len. Justiziak eztitu onartzen nolanaiko testigutzak... (*Kinismuz.*) Baiñan, nolana ere, zaude lasai, justiziak kastigatuko baitu eriotza orren erruduna. Jakin ezazu, ordea, nire lengusuak eztaukala parterik eta zer ikusirik zure semearen eriotzarekin.

GRAZIAN: (*Sututa.*) Musde Arnauton Lukuze'ko Baroiaren menpeko eta gudari da!

JAUN: Ortan oker zaude... Musde Arnauton nire lengusuaren alkarkide da, baiñan, eztago aren esanetara. Beraz, Musde Arnauton' i leporatzen dizkioten eriotzakin Lukuze'ko Baroiak ez dauka zer ikusirik.

GRAZIAN: Zure lengusua nire semearen odolaz garbi baldin ba'dago ere, (*berekiko*) eta lepoa jarriko nuke ezetz, Musde Arnauton aren odolaz zikinduta dago eta ala ere libre dabil. Nunbait, Musde Arnauton'ek ezti justiziari buru-auste aundirik ematen.

JAUN: (*Minduta.*) Ixol Ori nire egitekoa da. Baldin Musde Arnauton arrapatzen ba'dugu eta probatzen ba'zalo zure semearen eriotzarekin zer ikusirik duela, justizia eginen zaio. Alabaiña, zuk Bertrand de Montferrand preso daukazula eztago probatu bearrik, zerorrek aitortzen baiduzu. Orain entzun ondo, En Grazian Gramont: ni ez natorkizu gaur justiziaren buru lehen bezala, adiskide bezala baizik, eta nire lengusuaren partez Bertrand de Montferrand libre utzi dezazula eskatzen dizut. Balezkoan, etzaizu ezer txore gertatuko, baiñan, ezezkoan ez nuke zure larruan egon gura.

GRAZIAN: Nire semearen iltzallea kastigatu beza justiziak eta nik libratuko dut Bertrand.

JAUN: Berriz ere esango dizut zure semea nork il duen iñork ezta kielia. Bere illotza bide bazter batean arkitu zela dakigu soilki.

GRAZIAN: Nik ba-dakit, ordea. Musde Arnauton'ek il zuena bere eskuz. Justizia, ordea, bildur da kondestable jaunaren adiskideak kastigatzeko eta lekukoaren aitortza ez luke aintzakotzat artuko gaurko sasi-justiziak.

JAUN: En Grazian Gramont: enaiz eztabaldan jardutera etorri eta are gutxiago zure iraiñak entzutera. Gauza bat esatera etorri natzazu: ots, Lukuze'ko Baroia zure semearen eriotzaz errugabe dela eta orretxegatik, zuk mendeku gixa arrotasun legeak urratuz preso-atxeman duzun En Bertrand de Montferrand zalduna libre uztea agindu-erazten duela. Zer erantzuten didazu?

GRAZIAN: Justiziaren geriza zeran orrek nola eskatu dezakezu aita-iltzalle bat libre uztea?

JAUN: Zer arraio ari zera esaten? Nor da emen aita-iltzalle?

GRAZIAN: En Bertrand de Montferrand, Jaun Kuntia.

JAUN: Ja, ja, ja! Burutik egin al-zaizu zuri?

GRAZIAN: Orixe da zuk nai zenukena, baiñan jaungoikoa'ri eskerrak burua jator daukat.

JAUN: Nork kondatu dizu bada ipui ori? (*Pharrez.*) Iratxoak, apika?

GRAZIAN: En Bertrand de Montferrand'ek berberak bere buruari etsi-pena eman zionean.

JAUN: (*Bat-batean, amorrizita.*) Zure sare galgarrietan nahasi gura nauzu burugabeko tentelkeriak kontatuz. Aski dut berriketariki Nik egindako galderaren erantzuna agindu-erazten dizut.

GRAZIAN: Zure galdera ezta itzetik ortzera erantzutekoa. Ongi ba'deriklozu, bizpairu egun barru erantzunarekin joango natzaizu Maulle'ko gaztelura.

JAUN: Ongi da: baiñan egun orretan zirt edo zart egin bear duzu aitzeki ta aki-akula berririk asmatu gabe.

GRAZIAN: Onenian, biar bertan joango natzaizu eta orrela baldin ba'da, zuen gogoko erantzupena izanen duzute.

JAUN: Ez al-zera maxiatzen ari, En Grazian Gramont?

GRAZIAN: Ez, orixe, jaun kuntia. Biar joaten ba'naiz, Bertrand de Montferrand libre geldituko da, baiñan, etzi joan ba'nadi, Otsoa'ren eriotzaz berak erantzungo du.

- JAUN: Biar etorri zaitezela aolku egiten dizut, bada.
- GRAZIAN: Ala itxaro dut. Baiña, dena dela, enaiz iñoren bildur. Mintza zakio orrela nire partez zure lengusu egiten den Lukuze'ko Barolari.
- JAUN: Orrela mintzatuko natzaio zuketz eta zure itzari zintzo eutsiko diozulakoan nago.
- GRAZIAN: Lasal egon. Biar ala etzi zure gazteluan egonen naiz. Biar izatekotan, mutilla neronekin joango da.
- JAUN: Biar izan dadilla.
- GRAZIAN: Saiatuko naiz, baiñan ez dago nire esku.
- JAUN: (*Eskua emana.*) En Grazian Gramont... biar arte.
- GRAZIAN: Jaungoikoa'k nai dezala.
- JAUN: Etzera damu izanen.
- GRAZIAN: Zuaz ongi, Jaun Kuntia. (*Bijoa Jaun Kuntia.*)

V'gn. jardunaldia

GRAZIAN GRAMONT, GARTXOT BUSTANOBI, MARGARITA,
CATHERINE eta MARI BELTXA

- GARTXOT: Gogor jardun zerate, ohartu ahal izan geranez.
- GRAZIAN: Aditu al-duzute gure auzia?
- CATHERINE: Leiotik xeletan egon gera, baiñan eztugu ezertxore aditu.
- MARGARITA: Nunbait, gure kondestable jauna presaka estuan zebillen. Etxea zabal-zabalik eskeiñi eta sartzen ukatu. Nor uste du dela orrek, amalau?
- MARI: Izan ere, Jaun Kuntiak egin digun destaiña! Uste aundikoa, alakoal
- CATHERINE: Bera zerbait baldin ba'da, gu ere ba-gera, gero!
- GARTXOT: Ta presaka zebillela esan. Larrua bear gizonak! Presa ezta-
kit baiña, beste zerbait ba-zuen orrek. destaiña, errezelua edo
alakotsu.

GRAZIAN: Bietatik zerbait. Leirin'go Jaun Kuntia zakur zaharra da eta etzu lur txirristakorrean urratsik egin gura.

GARTXOT: Eta zer nai zizun?

GRAZIAN: Bere lengusuaren partez etorri zait.

CATHERINE: Lukuze'ko Baroiaren partez?

GRAZIAN: Bai, aren partez Bertrand de Montferrand'en libertatea eskatzera.

GARTXOT: To! Ez al-zuen Lukuze'ko Baroiak ene jauregira etortzeko kemenik?

GRAZIAN: Errezago ta seguruago baita Maule'ko gobernadoreaz baliatzea. Arek, bere indar soillaz eginen bailidake zema, eta Lukuze'ko Baroiaren zemaia bildur gutxi eragiten didate niri. Maule'ko gazteluko kapitan jaunalk, ostera, legearen indarrarekin meatxu egin dit.

MARI: Eta amor eman al-duzu, aita?

GRAZIAN: Erdizka bakarrik.

CATHERINE: Osorik eman bear zenduke, bada, Grazian. Ba-dakizu auzi orretan arrazoirik eztaukaguna eta kondestable jaunak, Inglatera'ko Errege'ren ordezkari den aldetik Zuberora'ko konde-errian, gaitz aundia egin lizaiguke.

GRAZIAN: Enaiz jaun kuntiaren beldur eta enaiz izanen. Nik neuk ere naiago dut pakean bizi, baiñan, guda nai ba'du, guda izanen du!

CATHERINE: Grazian: kondestableak legearen izenean guda eginen digu eta gaiñera, Lukuzetarrak alkartuko zaizkio laguntzalle. Desegingo ta txikituko gaituzte jaun kuntiaren gudariak.

GRAZIAN: Ez ain errez. Guk ere izanen ditugu laguntzalleak eta ondotoxogogoratuko zaio kondestable billau orri Grazian Gramont Oihalbitarra nor den.

GARTXOT: Grazian, argi ibilli azeri orrekin. Nik neronek ere auzi onetan burua makurtuko nuke.

MARI: Bai, aita. Askatu zazu Bertrand; dijoala pakean.

GRAZIAN: Auzi onetan Bereterretxe'k dauka itza. Jaun Kuntiarri argi ta garbi esan diot auzi au luzaro gabe erabakiko dutala. Erantzupe-narekin biar joaten ba'natzalo, Bertrand libre utziko dutala, bai-

- ñan, etzi joaten ba'natzalo, Otsoa'ren eriotzari erantzun bearko diola. (*Bat-batean adar-ots legor bat entzun bedi urrutian.*)
- GARTXOT: Grazian Gramont, adar-ots ori Bereterretxe-rena duk. Emen dituk beraz.
- GRAZIAN: Adar-ots tristeal Berri txarrak ditugu.
- MARI: (*Urrutira begira.*) An urrutian gizatalde bat ageri da. Euren artean ezta poz-algararik, oiurik eta irrintzirik. Danok burumakurrik datoz.
- GARTXOT: Eizeak itzul egin die, nunbait.
- GRAZIAN: Urde madarikatual Itzul egin duk orain ere, itzul? Beste batek ordainduko dik biziarekin ire partez!
- MARI: (*Zorrotz begira*) Begira nun datorren Tristan, danen aintzinetik. Gizajoa!... Ba-noa, ba-noa bere billa. Jaungoikoa'ri eskerrak bizi-rik dator eta ori da premiazkoena, Nik kontsolatuko dut bere pena aundian, (*Bijoa Bereterretxe'ri arrera egitera.*)
- CATHERINE: (*Gizataldeari zorrotz begiratur.*) Oker ezpa'naiz, Grazian, norbait dakarte katepeturik...
- GRAZIAN: (*Arrituta.*) Arrazoi duzu, emazte... (*Atsaldi bat egiñaz.*) Baiñan, zer dakuste ene begiak? Musde Arnauton berbera katepeturik dakarte! Jaungoikoa'ren justizia dollor orren galñean erori da noizpait. Tristan ene seme laztanal Baiñan, nola eztuzute egiten oju, irrintzi ta kantu? Nola daude tristerik zuen biotzak pozez lertu bear luketenean? Noizko uzten dituzute euskaldun menditarren irrintzi alaiak? (*Sututa.*) Burutik egin al-zaizute itxura triste ortan etortzeko? Ala, aiton zahar onek alaitu bear ote ditu zuen bekosko illunak? (*Ojuka.*) Ba-natxiak, Tristan, ba-natxiak eta bejondaikela ire egiteko bikaiñagatik!... (*Bijoa.*)
- CATHERINE: Beste norbait ere ba-dakarte zauriturik edo illotzik makillezko kamaiña batean etzanda.
- GARTXOT: Egia da. Zoritxarrez, illotzik dakarte, arpegia txamar batekin estali baitiote... (*Bat-batean.*) Alajainkoa! Egingo nuke illotza Santxo Arhantzeta dela.
- CATHERINE: Jaungoiko maiteal Bera Ote da?
- GARTXOT: Ziur egon baletz, apaizak eriotz-epaia bota baitzion.
- CATHERINE: Orain ulertzen dut garaitaren trixtura ta ixiltasuna.

GARTXOT: (*Abotsa goruntz jasoaz.*) Euskalerrria'ren seme zintzo ta leiala, zer pekatu egin duk eriotz merezigarri izateko?

VI'gn. Jardunaldia

Lengoak, BERETERRETXE, PETIRI SANTZ, MUSDE ARNAUTON
(eskuak katez lotuta), gudari taldea, katigu batzuek
eta SANTXO ARHANTZETA'ren illotza kamaña batean

BERETERRETXE: (*Etsipenari jota.*) Berandu, berandu... En Santxo Arhantzeta zaldun leñargi ta zintzoaren bizia salbatzeko!

GRAZIAN: Garaiz, ordea, inphernuko deabru au (*Musde Arnauton señala beza.*) bere lanean atxemateko.

GARTXOT: Belaunika gaitezen illotzaren aintzinean eta erreza dizaio-gun Aita Gure bat gure Egille Aundia'ri, Santxo Arhantzeta zena-ren arima bere atsegiñean artu dezan. (*Belaunikatuz eta txapelak kenduaz.*) Aita gurea... (*Agur Maria eta Aintza'rekin anuaitu beza-te.*)

BERETERRETXE: Petri Suhara: Aukeratu lau arranbelari eta eraman illotza gazteluko eskaratze nagusira. Illotzak Bustanobi'ko jauregian diraun artean lau gudari euki bitza etengabe alboan armetan txutik.

PETIRI: Zuk agindu ala egingen da. (*Petri Suhara'k berexi bitza lau arranbelari eta eraman bezate illotza gaztelura.*)

BERETERRETXE: (*Grazian Gramont'i.*) Emen dakarkizut, agindu bezala, katez lotuta munduan den gizerailerik makurrena.

GRAZIAN: Eskarrikasko, seme. Ire itza bete duk. Orain ordainduko dizkik denak batean bere ilketa guziak.

PETIRI: (*Grazian Gramont'engana aurreratuz.*) Jauna, indazu grazia ziraunkume onen iltzalle izan nadin.

MUSDE: Traidore kixkillal! (*Karkaxa bota bezaio arpegira bere gudari izanari.*)

PETIRI: Nor uste duk aizela niri karkaxa botatzeko? To, urde putzal (*Masaillekoka jo beza ta lurrera bota.*)

MUSDE: (*Amorruz larde-jario.*) Irekin biotzbera izanak ekarri zidak ondamendia... Azi zak belea eta aterako dizkik begiak.

GRAZIAN: Ago ixilik, zakur ori! Berriketarako gogoia baldin ba'daukak nire gudariak eziko aute aguro.

BERETERRETXE: (*Apaizari.*) Altxa adi lurretik eta oillarkeri gutxi gerol Berriz aborik zabaltzen ba'duk neronek astinduko aut zigorrez. (*Altxa bedi Musde Arnauton.*)

PETIRI: (*Grazian Garront'i.*) Jauna, nire eskabidea ontzat artzen alduzu?

GRAZIAN: Neronen eskuz iltzeko asmoa nikan, Otsoa nire semearen eriotzaz apentzeko. Alabaiña, eizea iri zor diagun ezkeroz, ezin diat ukatu ire eskabidea. Zorroztu zak begia ire geziak uts egin ez dezan. Ire arranbelaren lana ikusiaz aguretxo au ondotxo gozatu duk.

GARTXOT: (*Bereterretxe'ri.*) Aurrena zorionak eman nai dizkiat apalzaren jabe egin zeratelako. Alabaiña, oraindik ez diguk esan nola arrapatu duzuten.

BERETERRETXE: Oihanbeltz'eko gure sarobetik urbil zeuden bilduta goiz-otordua egiñaz. Ziarozko ustekabeen arrapatu ditugu eta gure gezipean jausi eztirenak ematen egin dute. Batek ere ezti-gu itzul egin. En Santxo Arhantzeta'ren gorputza zoko batean baztertuta zeukaten, ilberri zegon, oraindik bero, eta soin-arpegiak geziz josiak zituen.

MUSDE: Bai, phesta bukatzeko denbora doi-doi izan dugu.

GRAZIAN: Ixilik egoteko agindu diat lenago ere, nire zigorra probatu nai ezpaldin ba'duk ire larru gañean.

MUSDE: Musde Arnauton eztuk ixilik egotekoa agramontes baten aginduz.

BERETERRETXE: Ixilik egoten ezpa'aiz, nire zumezko zigorraz eziko aut.

MUSDE: Errespeta ezak apalzaren izena. Nor aiz i niri ika egiteko?

GRAZIAN: Tristan Bereterretxe nire gudarien buruzagi edo kapitana duk. I, berriz, nire prisionerua ta gizon-iltzalle bat besterik ez aiz.

MUSDE: Baiñan, zuek nai ba'duzute edo nai ezpa'duzute, apaiza nauk eta tratu txarrik ematen ba'didazute apezpikuarengana joko diat keja emanaz.

GRAZIAN: Eztuk orretarako betarik izanen, zakur orrek. Oraintxen bertan ordainduko baituk Otsoa'ren eta Santxo Arhantzeta'ren erlotza.

MUSDE: (*Eriotza uste baiño urbillago ikusirik, izututa eta izketa doiñu apalean.*) Jauna, erruki zakizkit; gogoan euki apaiza naizena.

GRAZIAN: Bai, ala aiz, zoritxarrez. Gure Eliza Donearen izena zikin-tzeko apaiztutako gizon dollorra. Ire bizimodu lotsagarriarekin Zuberoa'ko eta Inguruetako kristau guziak eskandalizatu dituk eta orain Jaungoiko gure Jaunak nire eskuetan jarri au Bere bengantza egarriaren asegarri izan nadin. (*Bat batean emakumiengana zuzenduz.*) Zuek, emakume on olek, otoi, etxera zal-tezte. Emen ikusten ari zeratena eta ikusiko duzutena ezpaita zuen biotz xamurrentzat egokia.

CATHERINE: Bai, goazen etxera, nire senarrak ongi diñonez auzi au ezpaita guretzakoa. (*Bijoaz.*)

GRAZIAN: (*Musde Arnauton'.*) Esan, zergatik il ukan nire semea?

MUSDE: (Izu-laborritan.) Nik ez nuen zure semerik il.

PETIRI: (*Aurreratuz.*) Bai, ik il ukan erorren eskuz, madarikatu orrek! Nire bixtan il ukan gaiñera. Zertan ukatzen duk egia?

GRAZIAN: Ta semea ilda gero erreskatea eskatu idaken, gizeraille ta lapur orrek.

MUSDE: Ezta egial Petiri Santz gezurretan ari da. Gorroto ninduelako saldu nau.

PETIRI: Gorroto autela egia duk, zin egin bainikan, ik niri egindako bidegabekeria mendekatuko nikala, Jaungoikoa'k ortarako abagunerik eman ezkeru. Baiñan egiati nauk eta ez gezurti. I berriz, apaiza izanarren gezurretan ari aiz, ire jantzi donea bein bat gelago loituz...

MUSDE: (*Apalki, Petiri Altzaikoari.*) Petiri Santz, gogoan euki zak bizi-rik utzi indutala ire bizia nire eskuetan zegoenean...

PETIRI: Deusen errurik gabe urtebetean ziega eze batean goseak amorratzen eta usteltzen euki ondoren... Bapo ziok! Milizka gozoagorik egiten ezpaldin ba'dakik jai duk nirekin. Besterik esango diat nik iri: Ik lenago jakin izan ba'u ni izan nintzela Otsoa'ren eriotzaren salatari, Santxo Arhantzeta bezala garbituko nindukan. Alabaiña, nik irabazi diat partida. Eldu zaik bada garaia ire gize-railketak ordaintzeko.

GRAZIAN: (*Ezpata-muturra sabelean jarriaz apaizari.*) Aitortu ezak bezaz, i izan aizela Otsoa'ren eta Santxo Arhantzeta'ren iltzalle. (*Musde Arnauton ixilik gelditu bedi.*)

BERETERRETXE: En Grazian Gramont jaunak itz egin dik. Mintza adil

MUSDE: Il bear ba'nauzute, ez dizutet atsegin ori emango.

GRAZIAN: Ik ezpa'duk aitortu nai, ire gudariak aitortuko ditek eta orrekin nire konzientzia libre izanen diat ire eriotzaz. Mintzatuko al-aiz?

MUSDE: Nire odola ixuri nai baldin ba'duzute, ene aitorrrik gabe egin bearko duzute.

GRAZIAN: Ongi da, ire orde, lekuko izanak mintzatuko dituk. (*Petiri Santz'i.*) Petiri Santz Altzaiko: Jesukristo gure jaunagatik eta Ebanjelio Santuagatik zin egiten al-duk Musde Arnauton izan dela Otsoa nire semearen iltzalle?

PETIRI: Bai jauna, zin dagit. Neronek ikusi nuen bere eskuz nola il zuen.

MUSDE: Gezurral

GRAZIAN: Aurreratu ditezela orain Oihanbeltz'eko sarobean preso artutako mutillak. (*Bospasei mutil aurreratu bitez alkarren artean sokaz edo katez lotuta.*) Esan, mutillak: nork il du En Santxo Arhantzeta zaldun leñargia? (*Ixilik beude.*)

BERETERRETXE: Mintza zaitezte, zakurrak, mingaiñik gabe gelditu nai ezpa'duzute. (*Zigorraz meatxu egin bizaie.*) Esan aguro nork il zuen En Santxo Arhantzeta, bestela nire zigorrak zuen bizkarrak larrutuko baitizkik.

ARRANBELARI ATXILLOTU BAT: (*Urrats batzuek aurreratuz Grazian Gramont'enagana.*) Bizia agintzen al-diguzu aitortu ezkeru?

GRAZIAN: Agintzen dizutet.

ARRANBELARI: Orra, ba, esan: bere aginduz il genduen En Santxo Arhantzeta.

GRAZIAN: Jesukristo gure Jaunagatik eta Ebanjelio Santuagatik zin egiten al-duzute?

BOST ARRANBELARIAK: Zin dagigu.

MUSDE: Saltzalle dollorrak!

ARRANBELARIA: Oroitu, ordea, bizia agindu diguzula.

GRAZIAN: Nire itza gordeko dut. (*Ondoren Bereterretxe'ri.*) Bereterretxe: agindu Petri Suhara talde buruari atxillotuok gaztelura eramateko.

BERETERRETXE: (*Gartxot'i.*) Zein torretan sartuko ditugu, osaba?

GARTXOT: Eguterako torrera eraman ditzatela agindu ezak, besteak baiño egokiago balzegok.

BERETERRETXE: Zuk irizten diozun bezala egingen dugu. (*Bereterretxe mintza bedi Petri Suhara talde-buruarekin eta eraman bitzate katepetuak.*)

GARTXOT: (*Grazian'i.*) Musde Arnauton ere preso sartu bear ote dugu?

GRAZIAN: Ez, noski. Biziarekin gelditzeko ate bat zabaltzea litzake ori. Justiziak entzungor eta ez ikusi egiten duen ezkerro gizon litzalle auekin, neuk egingo diat justizia.

GARTXOT: Orain il bear al-duk?

GRAZIAN: Oraintxen bertan. (*Arranbelariai ots egiñaz.*) Arranbelariak, emel Gibleko aritz tantai artan (*siñalatz.*) lotu ezazute Musde Arnauton, (*Eraman eta lotu bezate.*) Petiri Santz Altzaiko: berexi ezak ire gezitan zorrotzena eta teinkatu ezak ire arranbela. Musde Arnauton: esan zak "Nire Jesukristo Jauna" ire biotza damutzeko gauza baldin ba'duk.

MUSDE: (*Izu-laborritan.*) Grazian jauna, erruki zakizkit!

GRAZIAN: Lagun urkoarentzat errukirik ezagutzen ez duen gizonak eztik eskubiderik errukia eskatzeko.

MUSDE: Otoi, indazu, beñepein, apaiz bat ene pekatuak aitortu ditzadan.

GRAZIAN: Eman al-loken nire semeari? Eman al-loken Santxo Arhantzeta jaunari?

MUSDE: Indazu, ordea, niri, betiko inphernuan gal ez nadin.

GRAZIAN: Inphernura joan bear duk ik. Ura duk ire tokial

MUSDE: Jauna, indazu apaiz bat!

GARTXOT: Ez al-duk aski erorren buruarekin

GRAZIAN: Esan diat lenago ere "Nire Jesukristo Jauna" esateko Jaungoikoa'gan sinisten baldin ba'duk. Aitortzallea bost ajola zaik iri. Ba-dakik sobra emen eta inguruetan apaizik eztela eta ire bizia salbatzeko denbora irabazi naiean ari aiz.

MUSDE: Grazian jauna, zure kristau-fedegatik, arren, apaiz bat eskatzen dizut. Pekatu larriz okiturik nago eta Jaungoikoa'k ene apaizgoaren kontu zorrotza eskatuko dit. Lapurretaz, gorrotoz, lizunkeriz, iraiñez eta gizon-odolez zikinduta daukat nire burua. Errukitzen ezpa'zatzait, betiko inphernuan galduko naiz.

PETIRI: (*Mendekuaren gozoa xurgatuz.*) Ta zer nai duk ik, gizerailketa guziak eginda gero zeruan sartzea? Ortaz, iri bizia kenduta mesede bat eginen nikek. Ez orixe! Inphernuko sutara joan bear duk deabru tartean dantzatzera eta ik egindako gaitz eta kalte guziak ordaintzera.

MUSDE: (*Etsi-etsi eginda.*) Otoi, jauna, apaiz bat, apaiz bat!... Bestenaz, inphernuko sutan amilduko naiz anka ta buruz.

GRAZIAN: Amildu adi ba! Orixe nai diat. Nire semeari ez loken aitortzeko abagunerik eman. Petiri Santz'ek esanda zekiat. Bide gabe litzakek, beraz, ene seme maitea pekatu larri bategatik inphernura joan ba'duk, i, ire gizerailketa guziakin, zerura joatea.

MUSDE: Jauna, zure semea berotasun une batean il nuen, ustekabean, naigabe, eta etzidan betarik eman aitortzalle bat emateko.

GRAZIAN: Nik ere orrelaxe ilko aut: itxumenean, berotasunean, gorroto irakiñean. Bizitzeko kristau-erlejiñorik bear ezpa'ukan, iltzeko ere eztuk bearrik.

PETIRI: Jauna, nai duzunean agindu eta nire geziak zakur orren biotza alderik-alde igaroko du.

GRAZIAN: Tristan Bereterretxe: ik atxeman duk eta iri dagokik iltzeko agindua ematea.

BERETERRETXE: Ez, jauna; ni zure zerbitzari bat besterik ez naiz. Illa edo bizia ekartzeko esan zenidan. Orain zure prisioneru da; bezaz, zuk erabaki ta agindu.

GRAZIAN: Ongi derizkiot. Betor niregain gizon onen eriotz-erantzukizuna eta agindu onetan ene bengantza-egarrria goza bedi. (*Petiri Santz'i.*) Petiri Altzaiko: Teinka arranbel ori!

MUSDE: (*Etsipenari emanda, amorrazioz.*) Madarikatua! Jaungoikoa'k ire azken orduan ez bizaik eman aitortzallerik! (*Zemai onekin Grazian Gramont ikaratuta gelditu bedi eta une batez luzesten du bere agindua. Petiri Santz'ek, ordea, Grazian'ek atzera egingo duen bildurrez gezia jaurtitzen du.*)

PETIRI: Ori nai ukek iki!... To, erantzuna! (Itz oek esanaz Petiri Santz'ek gezia jaurtitzen du ta Musde Arnauton ilda eror bedi.)

GRAZIAN: Ongi egin duk. Ikustak arnasik ote darion eta bizl aztarnik somatzen ba'diok, buka zak lana. (*Bijoa. Petiri Santz.*)

BERETERRETXE: Musde Arnauton: Zuberoa'ko erria eztuk gaurgero ire bildur izanen!

OIALA

VIII'gn. jardunaldia

BERETERRETXE, GARTXOT, bizpauru ZALDUN adiskide
eta gero LEIRIN'GO JAUN KUNTIA

BERETERRETXE: Guk ere aphia irabazia zeukagu, alajainkoa! Ongi ornitu maia janariz eta edariz, osaba, goseak amorrazten bainago.

GARTXOT: Ago trankil, illoba. Ba-zekiat, andreak esanik, eranegun eizatutako basurdea oso-osorik jarri bear dutala eta ez ukan makala!

BERETERRETXE: Egingo nuke, ordea, gaurkoa aundiagoa dela. Nork esan alako basurdearekin etorri bear genduenik!

GARTXOT: Azeriarena izan duk, ordea, emoziozko eizeal

ZALDUN I.: Bai, larri asko ibilli aiz une batean, Gartxot. Tristan laguntzera joan ezpa'litzaik... (Itz oek esaten ari dela gezi txistu otsa entzun bedi nun-naitik eta Bereterretxe zortzi edo amar gezik gorputza zaurituta luze-luze jausi bedi. Bat-batean, Gartxot eta bere lagunak oiuka ta karraxika asi bitez:) Traiziñoa ! Ots, guri! Laguntza! Etsaiak, etsaiak! Lakuzetar urdeak! Ziraunkume dollorrak! Koldarrak, agertu zuen buruak nor ba'zeratel... (Guztiau segundu batzuetan gerta bedi. Gartxot'ek bizirik itzul egiten du, baiñan beste bi zaldunak Lukuzetarren geziak zulatuta jausi bitez. Orduan, Jaun Kuntia bere gordelekutik atera bedi, Bereterretxe'ren illotz ondoraño urbildu eta ezpataz erremata beza.)

JAUN: (Ezpatata Bereterretxe'ren odoletan gorrituta eta oin bat bere sabelaren gainean jarririk.) Bereterretxe: Lukuze'ko Baroi jaunaren partez, milla goraintzi! (Bijoa jaun Kuntia.)

IX'gn. jardunaldia

MARI SANTZ, MARI BELTXA, GARTXOT eta MARGARITA

MARI SANTZ: Nun da, nun da, ene seme galanta? (Negar zotinka makurtu bedi bero semearen illotz aurrean.) Ene errailetako seme! Il aute, il aute!

MARI: Tristan, Tristan! (Makurtu bedi illotz ondoan oiñaze-miñetan.) Nork il zaitu, ene Tristan!...

MARGARITA: (Gartxot'i.) Beñat Arboti'koak arnasa dario oraindik. Era-man dezagun etxera.

GARTXOT: (Arboti'ko jaunarengana urbilduz.) Beñat Arboti'ko: esan zak, ikusi al duk traidoria?

BEÑAT: Bai, ikusi diat...

GARTXOT: Nor zen?

BEÑAT: Jaun Kuntia...

GARTXOT! (Ozenki eta zemaikor.) Leirin'go Jaun Kuntia eta Napharroa'ko kondestable jauna: Izan bedi ire izena madarikatua mendez-mende Euskalerrietan!

OIALA

Lur Santua eta Massada

Olerkiak

AZKENA

Donostia'n, Jorralak 23, 1959.

Eskaintza

Olerki sarbia hau 1984an Jorralan hasi nuen. Arat gero
anda nere sendian lanik prako.

Deriboraren sarkera bukatu eta Ama, Aita eta Anai Namiro
etako jipaperen barruan itenak dira Gero Gaitzara

Reventzat orotza batekin hasi dut "Lur Santua". Nereko
Gaitzaren urtean.

Amari Jorralak 7-1986.

Azaroan 15ean 1984an ni zen gure AMA.

Jipaperentzat serbitzu zinan.

Deriborantzat laguntza.

Edui balaen zaku lina

Dira besteon Gurutza.

Lur errotan trango zuzendu.

Dira hamar buita

Lur egindako imetatik

Dira horten zuz Gurutza.

Lur Santua eta Massada Olerkiak

Xabier AZURMENDI

Eskeintza

Olerki sailtxo hau 1984garren Jorrailean hasi nuen. Arraz gero izan da nere sendian lanik pranko.

Denboraren saiakera bukatu eta Ama, Aita eta Anai Karmelo amaika hilabeteren barruan irtenak dira Betiko Bizitzara.

Herentzat oroitza batekin hasi dut "Lur Santua". Herak begira dauzkatan ustean.

Hernani Jorrailak 7-1986.

Azaroaren 15ean 1984an hil zen gure AMA.

Jainkoarentzat serbitzu zinan,
Senideentzat laguntza.
Esku batean zaku Irina
Eta bestean Gurutza.
Zuk errotari tranga zuzendu,
Urak harriari bultza.
Zuk egindako irinetatik
Kristok hartzen zun Gorputza.

Gure AMA errotari izan zen.
Urrarrilaren 15ean hil zen 1984an gure AITA.

Kromletxa bezain ixila zinan,
Sakonaren azterketa.
Hasi ta amai denarentzako
Kirkil xorien hizketa.
Zure ahotik jaso det nik
Olerkari heziketa.
Jainko argitik argi nazazu,
Aberriaren Poeta.

Urrilaren 17an 1985an hil zen Karmelo anaia.

Uxapal baten antzera
Etxetik irtena zera.
    Uxapal baten antzera.
Zenbait tximist eta trumoi
Argi gabe gu be ta goi,
    Uxapal zure antzera.
Ama-lurren babesean
Lo egin Euskal lurrean
    Berriz ikusiko gera.
Uxapal baten antzera
Etxetik irtena zera.
    Berriz ikusiko gera.

LUR SANTUA

SARRERA

Argia hain dator bigun!
 Preziorik ere ezin du mugl.
 Neure lainoekin
 Paseora noa.
 Munnahi gelditzen naiz
 Zuhaitz bat bezala,
 ume izatetik
 esna ezinik.
 Itsas gezal berbera
 Ezti ahal baneza
 Mire haritzetan.

ITSASO HILA

Xarmant, lodia, gazi, koipetsu,
 Geldia, mardul, epela.
 Arabe neska bezain sakona,
 Urdina hire azala.
 Zeinek pentsatu hilik hagola
 Gure bihotzak bezala?
 Itsas denetan ederrena haiz.

HIC VERBUM CARO FACTUM EST

Galileako

Usoal

Neguak

Ointxoak

Gorritu dizkin.

Eraman ezan

Gizadira

Pakea,

Ostadarra lepoan

Bufandatzat

Dunala.

Jantzi

Jainkoa

Haragizko erropaz.

Palestinako

Usoal

Nazaretko

Neskatxa

Beltxaranal

Belenen bada haitz zulo bate

Bertan,

San Jeronimok,

Harri baten gainean,

Pikatu zuen Biblia

Sega

Bat

Bezala.

BELENGO LOREA

Pozez dagoen gizonai nola
inguratu nahigabea.

Bihar datorren umea dugu
mundu hontako lorea.

Estalpe trixte batean jaloz

Umila eta pobrea.

Ume txiki bat izanagatik

Zeru ta lurren jabea.

Urtean gutxi izaten dira

Modu hontako egunak.

Bildutzen gara sendi artean

Bildutzen gara lagunak.

Behar ainbeste ezin altxatu

Bertsolarien ihardunak.

Zeren goxoki egoten garan

Xinixmena daukagunak.

Somatzen dugu munduko guda

Somatzen sua ta kea.

Denok dakigu zorion hutsa

Ez dela gauza merkea.

Jesus onari eskeintzen diot

Urte guziko nekea.

Gure artera dakarrelako

Zori ona ta pakea.

HERODESEK BELENEN ERAHIL ZITUEN UMETXOEN KANTUA HAIZEAREN OLATUETAN ORAINDIK ENTZUN DAITEKE

Gu jaio ginenean
Izarrak oraindik
ahizpak
ziran

Haizeak elkar besarkatuz
Festan zebiltzan
Egun guztian.

Erreka lainoa
Ez zen pareta bat
Ixumearentzat.

Gure txuntxunak
Haizea dantzan jarri ohi zuen
Loreak berriz erotu.

Izar azpiko zeru,
Zeinen ederrak diren
Hire lainozko olatu patsak.

LAZAROREN HOBIAK

Gaurraren hesitik haruntz,
Betikotasuna.

Hutsak maitasuna
Eskallera buruan.

Materia
Alderantziz
Jainkoa.

Espazioa,
Poxpolo kajan
Gorde daiteken txanpona.

Denbora berbera
Une labur bat,
Ostadar urdin.

BEDURIOA

...

JAKOBER FUTUBA

Jakoben Futuban
...
Jakoben Futuban

Jakoben Futuban
...
Jakoben Futuban

Jakoben Futuban
...
Jakoben Futuban

Jakoben Futuban
...
Jakoben Futuban

JAKOBEN PUTZUAN

Jakoben Putzuan

urgeldia mutu.

Urgeldia isil,

ez otoitz ez kantu.

Oihartzun guztiek

hantxe gorde leku.

Jakoben Putzuan.

Jakoben Putzuan

lore bi bezala,

mintzo ziren noizbait

lhintza eta hitza.

Hitza...Putzu honetan dagoen urak

duen freskura laburra.

Ur geldi honek nola "goxatu"

Bihotz ondoko mindura.

Nik badut andre, ur geldi ez bat,

Bizitza daraman ura.

Zuk bazeneki nor dan putzutik

ura eska dizun hura.

lhintza.....

Tximeleta zai eremuetan

narruzko arkumatxoa,

xarmant ta eder haren antzera

duzu nire maiteñoa.

TABOR

Tabor mendi
txara ta harri,
zuhaitz erkin
lore xuri.
Hiru txabola ahuntz Larruzkoak ,
Moises, Aaron, Jesusi.

Tabor mendi
txara ta harri,
malkar, pendiz,
lore garbi.
Gizonarekin erdibidean
Jabek jarri zigun mendi.

Tabor mendi
txara ta harri,
malkar pendiz
xori habi.
Bihotz ilun hau bihur eizazu
Espiritu jator, garbi.

BEDUINOA

Loaren markak
borra ezinik,
ardi errenez
zamapeturik.
Baaamortulco
Apezpikoa,
lurra izardiz
bustiaz doa.

BAGADA BERRIA

tas berri da amatsidean
Kihit beltzen negaraz,
Eta dirudi mil & hermitan
Orhatsun degin kitara.
Orhatsun degin kitara,
Ur lantzen zilara.
Luzer dezan goma dauka
Aita San Joak berraz.

Bela emen uski gatzaz
Kitatzen miltzati doa.
Hortzak jola ta zima sobraz
Dabilen amonakoa.
Dabilen amonakoa,
Hortzak gabe gaxoa.
Bategarri negar jasotik
Zuis hainik geros.

itego haitzen kimut ta liru
Gatzak kuko arrosa.
Aldire hankas dardoma joaz
Dabi baxkara baxkara.
Dabi baxkara baxkara,
Dena zori eta pozaz.
Luzet baxk dagoen orotan
Luzet baxk zer gozaz.

BALADA BERRIA

Hasi berri da arratsaldean
Kirkil beltzaren negarra,
Eta dirudi mil a harritan
Oihartzun dagin kitarra.

Oihartzun dagin kitarra,
Ur tantoaren zilarra.

Urrea bezain gorria dauka
Alta San Josek bizarra.

Belar erreen usai garratza
Halzetan mikazti doa.
Hortzak falta ta anima sobraz
Dabilen amonaxoa.

Dabilen amonaxoa,
Hortzarik gabe gaxoa.

Begietako negar lausotik
Zula nahirik goeroa.

Hego halzetan ximur ta itun
Baratz xuriko arrosa.
Alanbre hankaz danborra joaz
dabil txitxarra panpoxa.

Dabil txitxarra panpoxa,
Dena zori eta poza.

Lurrez beterik dagoen ahoan
Lurra besterik zer goza?

ITSASO HILA

BAUTIZTAK MAKROHITTIK ZEKUSANA

Masada alboan
Beraunezko Itsaso,
Azido urikoz gaixo.
Mobitzen ez delako
Hilik dagoela diote.

Itsas denetan ederren,
ez olatu,
ez kantu.
Eresi zaharren kantore mutu.

lhintzarekin lotara ez hoan
Itsaso
Bakarra.
Olatu gabeko
Arrangura.
Itsaso denetan ederren.

IMANOL BERRIATUARI. (HILOBIAM)

Mundu honetan gizonak noski
Gauza handiak ez gara.
Mendietako errekatxoak
Itsasoan amaitzera.
Nahiz eta zu hil zainduko dugu,
Sinismena ta Euskera.
Jesukristogan lo egin zazu,
Berriz ikusiko gara.

BAUTISTAK MAKERONTETIK ZEKUSANA

Makalen orriak
Txingurri hankak lez
Halzetan ikaraz.

Umeen jolasak
uraren ihesa
izarren lausoa.

Zein izar den triste,
zein lore den itun,
zein txori den gaiso.
Bizidunen hotsa,
Hildakoen hotza.

Ehunezko izara
dirudi zeruak.

Zeruak hainbeste kolore ditul
Gatzak, uriak
Jan zuten zerua
tximeleta da.

Mendien agonia, kantu bat berria.

Hautsak mendian erein dira aurten,
Udaberriz galburu bihur daitezzen.

NAZARETKO KEA

Nazaretko kea tximinitik
gora, tximixta bezain urdina.

Bigun
lehun
txukun.

Urdin
xorgin
goimin.

Samin
gordin
pozkin

Badirudi neskaxa,
bainu askatik
irtetzeko otsaz,
haizezko zapiz jantzita.

HEBRONEN GAUEZ.

Izar bigunek Putzuan
dar-dar.

Aldebaran hor
Dena su ta gar.
Zazpi neskaxek
Zazpina izar.

Goizez eguzki,
Arratsez txindor,
Latigoak lez
Haizeak zigor.

GARIZIM MENDIA

Arratsaldez
Zilar,
Ilunabarrean
Berun
Urdin
Garizim,
Lainoen burruntzil.
Harkaitz ekaizte sutan erre bat,
Zeru
Gorritik zintzilik.
Garizim! Garizim!

JUDA DESERTUKO HILARGI EDERRARI

Haizea beltza, lainoa zuri,
Zeru gogor bat han urrun urdin.
Errotarri lez hilargi gorri,
Ardatz gabeko kurpil borobil.
Zeinen gurdia ote dabilkik
Zeru beltzetik gauetz zintzilik?
Nere loreak
Esnatu arte,
Aho isilik Hilargi maite.

MIRIAM

Begiak ikatz,
Ezpainak arros.
Beltzaran panpox
Hor iturrira.

Suila zilarrez
Hor dun betea.
Begitarte
Kantuz ta pakez.

Xori begien
Esan nahi oro
Kanta ta gero,
Ihintz haiz eztien.

Haragi goldak
Urratu ez dun
Sabel loredun
Xuri hireak
Hermon Mendia zirudin.

BELENGO NESKATILATXO BATI

Jolasti,
gazi, goxo ta mikatz.
Limoiaren odola dirudin
Jolasti,
gazi ta mikatz.
Desertu ezjakinera zintzilik.

Galaxiak,
diamantezko
txoriak
hegazka
espazio ilunera.
Jainkoaren lepora
koilar
bihurtzera.

EUSKADIKO UDAZKENA

Usoa herbestera, antzarrak garraisi,
Goatazko zeruel ura ihesi.

Horria lur bustira, ez keja ez antsi.

Kirkil itsuak ezin kitarra ikusi.

Eguzkia jaitsi,

Bizi gurak hesi,

Izadiak etsi,

Eguna da itsi

Txoriñoa lotara txuntxun ta guzi.

Kurrilloekin dator negu arrangura.

Abutardak lumetan hotza ta ura.

Horriari dario;herdoi ta mindura,

Bizi mugak daraman minen hertsidura.

Iluna zerura

Beraunen modura,

Bihotzak malura,

Hotz beltz bat mundura.

Melankoli herdoizko eta tristura.

BAUTISTA AZKEN PROFETA

Goiztar jaiki zen,

Izar edo loreen antzera.

Burua.

Lurrera

Jausi

Zitzaion.

Goldeak moztu duen

Amapola zirudin.

HEBRONGO MITXELETA

Bihotza gori
 Begiak gorri,
 loreen gose
 mutu kantari.

Nondikan hator
 jantzi hain xuriz,
 usai gabeko
 edur mataza?

Hebrongo aurren
 jostailu xarmant!

Arratsaldea
 Itsasoko argi gazitan
 desmaia da.

Ihintzarekin
 ezkondu zen
 lorea zirudin.

Ihazko elurrak nork bildu saskira?

Errota mugitu duen urak nola
 egin atzera?

Genesaret txoroan
 ura beti kantari.

ARABE ESKALEEN ESAERA

Milolika pertsonak asko
 sufri ta gero, lur beltzean
 ehortzi zuten bihotza.

JERIKOTIK GERTU UME BATZUK SUGALINDA BATI BUZTANA. HAUTSI ZIOTEN

Buztan gabeko

sugalindari.

darion

zotin negarral

Sugalindatxo! Sugalindatxo!

Begi beltzean negar gorrial

Ume gaiztoen

jostailu bigun.

Ezkotz eguna oroi ta. Gero,

buztan gabeko sugalindatxo

alargun.

Amorloak

Ostadarrean

Binbilin banbalan

Kolunploan.

Ihintz tanto

Bakoitza

Ostadar bat egun sentian.

Gizona,

kosmosera

argia

daraman

alanbre.

QUMRAM

Euskadiko Xirimiri.

Nola ez oroi

lur lehor honetan

Euskadiko xirimiri,

geldi

lehun

epel

haizearen etsai?

Ez orru ez hota

barnera hatorren

melankoli lodi.

Orratzen puntaz

anima bustiaz

eta

gorputz nekatua.

Poliki poliki jaisten haiz,

izadiaren auspiru,

izadiaren errainu,

umeen begietara

loa bezala.

Betirako hil ziren

maitasunak,

sorgin bonbila dirudite

xirimiritan,

Inoiz ahaztuko ez diren

maitasunak.

Argi hotzeko xirimiri grixal

jarrai moldeatzen Euzkadi.

Arrapa zioten

anima zatia

esaiok,

askatasuna dela.

Xirimiri apal, ezti, handi,
busti xirimiri Euzkadi,
gure
zaina
ta
anima.

JOXEPETAKO HEZURREI BEGIRA. (I)

Bizitzak ahaztu
hauen
fossil.

Ezur isil, trankil.
Lurrezko izara tartean lotan!

Oinaze eta ekaizteek
hire nagusia urrundu ziaten
Itsaso Gorriara.

Suzko gizazerbait lez,
ez al duk minez oroitzen
hire giharretan
saltoka
zebillen
odola?

Bizitzak ahaztu hinduen.
Hire sua itzali den hauts mordo bate
Bizitzak ahaztu hauen
oroitz!
Fossil, isil, trankil.
Xotil
umil,
hutsetik zintzil,
norabait amil.

JOXEPETAKO HEZURREI BEGIRA. (II)

Zein haranetan ote zebilek

kantari

hire "Ni" galdual

Hezur soilean

Jainkoa hilal

Hire izatea,

usala haizetan bezela

galdu duk lurrean.

Plazerraren

harma,

zainak,

beti betirako lotan.

Hire "Ni" hilezkorra,

non ote zebilek

alargun

kantetan.

Mitxeleta, urretxindor,

Eskua,

Begi,

Huts, ixumea,

Loisin,

Doinu.

Gaua, Ama, Irripar,

Goiza, Kantu, Sagrario.

Atsedan, Poza,

Amets xuria,

Amets urdina.

Neskatxa.

JUDU DESERTUKO ARMIARMARI

Ihintzak mil a kolore
Hotsak oihartzuna.
Armiarma sarean,
Xarmant ta biguna.
Eitxoaran zurrunba
Euli beltz iluna,
Mindurazko hesian
Lotu ohi di tuna.
Armiarma irule
Bakarti alarguna.

Armiarma itsusi,
Hanka, ile, sabel,
Zepo saraak jartzan.
Goiza urdin, epel.
Sarri erortzen zaizu
Euli, ihintz, orbel.
Haizeak jo azkero
Zure lana ustel.
Eitxoara eta
Ehiztaria goibel.

Desertu zaharrear
Jarrai zazu trebe.
Sabeleko haria
Bihurtu alanbra.
Kosmostik atomora
Haizetan sor bide,
Gizonetik Jainkora
Luzatuaz sare.
Bizidun oro gara
Aita baten sema.

Armiarma sarean
Lehun eta bigun,
Eitxo xotilarentzat
Alanbre iltzedun.

Halzearen orrazi,
 Xarmant, edertasun.
 Denboraren sarea
 Bezain zahar, leun.
 Armiarma irule
 Bakar eta alargun.

OTOITZA

Jauna,
 Ur etsaia zapal eta gero,
 Zatoz itsas ertz horietara,
 Umeen ameraun ametsetara.

Izar bandadak
 Kurri dezatela
 izatearen
 muga urdina.

Gaua pikuen tertziopelora
 Dator lotara.

Tiberiades
 Ertzeko
 Itzedun
 Pikuetara.

HILARGIAREKIN AMETSETAN

Hilargia dabil
zeruan segatan.
Ez beza kolpatu
izarren erraitan.

Sega hegaz dabil
sator lur gainean,
izarditan sega
belarren ihintzetan,

Arren etzak moztu
loreen sustraia.

ARABIAK OLERKARIAK

Alah da Jangoikoa
eta
Mahoma bere Profeta.

OLERKARI MOZKORRAK

Materia da Jangoikoa

eta

Mara bere Profeta.

Nola gal dituen margoak

Tiberiades ertzean

tximeletak

arratsaldean!

Tiberiades

Ederra,

Lirain

Xarmantal

Hire ederra

Meskatxarena

Bezain laburral

HILARGIAREKIN AMETSETAN

Zenbait aldiz ni

hautxo nintzela,

nabaritzean

hire itzala,

pentsa ohi nian

hautsi hintzela.

Tiberiades itsaso gazte,

Dantzari alai,

Urrezko mendien

Eraztun horian

Zafiro berde.

Tiberiades ertzean
Eukaliptusa,
Sugea,
Urtero
Larruz aldatzen dira.

Hilargitan
Ur beltz,
Eguzkitan
Ur xuri,
Tiberiades beti kantari.

Urretxindor
Profeta harek,
Uraren
Eta
Argjaren
Hizkuntzak
Zekizkien.

Bere kantua
Izarretara
Zihoan.
Maitasun izar
Gorrietara.

TABOR

Apal murgil nadin,
Hiru Pertsonetan.
Motza bait da hitza
izkutu muinetan.
Barne sakoneko
Suaren galdetan,
Hiru Pertsonekin
Maiteki hizketan.

OLIO MENDIAN

Olio mendian haizea
harkaitz bat bezala geldi.
Izardi odolezkoa
Jainkoaren zainetatik.

Gau beltzez Olio mendin
hosto denak
geldi
geldi.

Izardi odolezkoa
Jainkoaren zainetatik.

JETSEMANI

Hilargi zuria
So zak Jetsemani.
Jainko sema bera
Odol ta agoni.
Hil zori Jainkoa
Izarrak jakin min.

SUGHIDA HEGOTZUR AGRIKUS

erregak heredu ta gero
han
geldi zen
horiek denak
hizari
gipen
suhitazak
hainbat
zauri sotraren zuzena

lora nor Jesus
Lan ta haitzak
Antzen bediek
Luzo traza
Gaur bain horan
gai berri bizi
Jainko bitorak
mina ta zuzen

OSTIAL SARTU

luzerik
luzerik
Kristu umien imena

Argito berde
karmagants
uta naink lura

luzerik
luzerik
Espa dielek bista

Er horiek lortik lore,
han da esaten duena
"Hil dute Jesus lastana"

PONTZIO PILATOSEN AGINDUZ

erropak kendu ta gero
han
gelditu zen,
horriak denak
kimatu
dioten
zuahitzak
hainbat
zauri soinean zituela.

Nora hoa Jesus
Larri ta hautsia?
Amaren begiek
Lauso tristezia.
Gailur txiki hortan
gal behar bizia.
Jangoiko bihotzak
mina ta antsia.

OSTIRAL SANTUZ

Ipurtargitxo,
Ipurtargitxo,
Kristau umilen linterna.

Argitxo berde
xarmantgarria,
urra nahirik iluna.

Ipurtargitxo,
Ipurtargitxo,
Epai dietek Bizitza.

Erle horiak lorerik lore,
hau da esaten duena,
"Hil dute Jesus Laztana"

CONSUMATUN EST

Basamortuko hautsa hirea

Lur-Amaren

Seme.

Hauts kosmiko

Esnatua!

Betiko hutsari

Begira.

Bizitzaren zigorretik jare.

...

Kontzientziaren minduratik aske.

Erlakisten zaigun

Bizitzatik

Libre.

JUDASEN ELEJIA

Kirten gabeko mailu,

ez kirten ez galtzairu.

Buztinezko ingudean

zigor bigun.

Hotsik gabeko

galaxien odol.

Barne hautsia.

Zeru galdua!

Lurraren laztana

eta

nire "Ni"galdua, beste

erentzirik gabe.

KEPAREN NEGARRA

Ez dut ahoan ia otoitzik,

Begiak

Labeko

Ikatzak

Bezala

Siku ta gorri.

Bizitza, garraisi antzu bat.

Anima odolean galdu den zerbait

Bizitz

Ustean

Itota.

Nere begiek nahiz zenbait dirdir

ezin dute ikusi.

Ez dut Zuretzat

Ozpin koloreko arnasa bazik.

Bainan

naizen dena

arras Zurea.

LARUNBAT SANTUZ KEPAK

Loreño baten
usaia dantzut
han, urrun.
Han,

urrutiko
bildótx txintxarria
dirudi.

Dana jantzi da lorez,
ura, kanpala,
xoria.

Zertarako ura,
kanpala, xoria,
Zu gabe.

KEPAK PAZKO GOIZEAN

Mai te amets hura
esna naizenean,
garrasika izkuta da,
eskiloso bezala.

Egun senti
gortzen
sindaga

Gorde jainoko sari kuki
gortzen
haren AMETA
Gorak gibelubing bezala

MAGDALENAK PAZKO GOIZEAN ZEKUSANA

Margoak,
(Xoriak zuhaitzean bezala)
Kantari
Ostadarrean.

Margo bakoitzari,
Loreak pintatzera
Zerion
Lanbro
Ixil
Bat.

Udaberri kantaria
Kanpantorre
Horiari.
Begira
Parrez,
Erlouja orduak norbaitek
Alrebes ipini balitu bezala.

MIRIAM LOTAN

Ixumea da
haren
arnasa.

Egun senti
gorriaren
andregai

Gorde lainozko zapi xuri
gorrietan
haren AMETSA.
Garoak gibelurdina bezala.

Ondorengo Olerkiak, Aitzol gure Martiriari Abesti bat dire.
 Aurten berrogei eta hamar urte erhai zuten Faszistak.
 Neskatilatxea bezala Aitzol ere, Udaberri bakoitzak ederragoa dakar.

"EUSKADI ZER JANGOIKOAGAN SINESTE AHAZTEN DUEN EGUNEAN"?

Beloken "Galerna" har behar zuen eguneko Aitzolen hitzak.

MINDURA

Euskaldun zeruetan
 Galdu da Jainkoa,
 Nork ez du senti negar
 Ta zotin gogo?
 Egiazko zutabe
 Euskal herrikoa,
 Aberria galtzea
 Ez ote nahikoa?

Haize gorri ta hotza
 Dabil munduz mundu.
 Barne antzigartuak
 Eguzkia non du?
 Argi amets berbera
 Ere zaigu galdu.
 Herria hil zori ta
 Jainkoa ilundu.

Euskadiko zerutik
 Jangoikoa ihes.
 Gure zain nekatuak
 Hautsi dira minez.
 Ezerezera zintzil,
 Nekez, larriminez.

Euskadiko zeruan

Gaur Jangoikorik ez.

Han,

Hegoi haizea hiltzera
doan

Kantauri ertzean,

Ama-lurraren

Maltemindu bat zinan.

Olatuen

Izarren

maltemindu bat.

Sukarri artean

Txinpart karobi,

Gaur

Itzalla

Kantauri ertzetan.

Hezurrak Euskadiko haizetan utzita.

Zakur baten zaunka

entzun

da

Teila artetik.

Haizea ilun, hilargirik ez,

Laino inutil bat

Errenka.

Kirkila

Isiltzen den

gaua,

Zeinen goibela den!

Hosto bakoitzak

Izar bat galtzen du.

MASSADA

Hegoi haizerik ezean,

Kanpaia

Bere

Abotsa jan du,

Kirkila isildu den

Gauean.

Nire bihotzak Karnaba habia

dirudi.

Nadin

Besteentzat

Erregali,

Leku,

Esertoki, atsedan,

Nadin ziztori,

Kristal, maitasun.

Dardara dagin

Kezko ata odolezko

Garra

Nauzute.

Zazpi egoitzen etxera noa.

Iluna

Lurrera dator,

Norbaitek astindu duen

Surtako

Hauts gorri beroa

Dirudiela.

Loreñoak

Bere baitan

Gorde du kosmos osoa.

MASSADA

Egunak akordeoia bezala
Moztuaz
Zabalduez
Dabil Jangoikoa,
Loreei dantza eragin nahiez.

Udaberria
Haize bigunez
Samurtasun
Herenilez jantzirik dator.

Loreen usalez
Bordatu
Dezagun
Oturuntzarako mahala.

Txirikordatu
Argiaren
Zazpi
Margoak.

Nire
Sakonaren muintatik
So
Dut Jangoikoa.

MASSADA

Olerki nonen gaia Flavius Joshefus, Israeltar kondairagile ospetsua-ren "Bellum Judeae"tik harturik dago.

Olerkiaren Pertsonaiak.

Zeloteak	Judu Abertzaleak.
El Azar...	Zeloteen Burua.
Akaba...	Pertsonaia Asmatua.
Giskala	Pertsonaia Asmatua.
Flavius Silba	Erromako Jenerala.

Otsailak 11, 1986, Hernanin.

MASSADA

Jerusalendik berrogei bat kilometroetara aurkitzen da Massada xarmanta, Itsaso Hilarren alboan.

Bostehun bat metro inguru ditu alturan mendi eder honek. Urrezko mahai bat dirudi. Massada gainak seirehun bat metro inguru izango ditu alderik alde.

Mendi hau, benetako Gaztelu Hasmoneorrek bihurtu zuten, hartarako leku oso aproposa zela konturaturik. Hau dena Jesukristo baino ehun bat urte aurreago gertatu zen.

Herodes Haundiak, Judeako erregetza Kleopatrak kenduko zion beldurrez, Massada Gaztelu hartezin bihurtu zuen.

Hirurogei eta amarrean, Jerusalem Erromatarren mende erortzean, milaren bat Zelote bildu ziren Massadan, gizon, andre, zahar eta ume. Hiru urtetan gogor eta leial jasan zituzten Erromaren erasoak.

Azkenik X-garren Lejioak hartu zuen Massada, 10.000 esklabok bi urtetan mendi lirainari erantsi zioten terrapien batetik igoaz.

Erromatarrek Massada hartzean, judio haur, andre, eta gizonak hilik aurkitu zituzten.

Heren buruak erhaltzea nahiago izan zuten, Erromatarren mende erortzea baino.

Istorian askatasunaren alde idatzi den orririk ederrenetakoa da MASSADA.

I KANTUA

El Azar. Judu Gudariok, eutsi Massadari,
Munduak ez bait du deus ederragorik.

Zelotek. Ingura gaituzte Massadan zakurrak,
Jabek gorde bitza Judeako lurrak.
So bertan Itxaso Hilarren lurrunak,
Serbi Aberria, anal fededunak.

El Azar. Judu Gudariok, eutsi Massadari,
Munduak ez bait du deus ederragorik.

Zelotek. Judea maiteko eremu lehorrak
So han urrunean, hain daude bakarrak!!!
Sasikume hoi en oi hu deihadarrak!
Irentsi ditzala Jaber en indarrak.

El Azar. Judu gudariok, eutsi Lur-Amari,
Munduak ez bait du deus ederragorik.

Zelotek. Tximixta dirudi geziak haizetan,
Danball katapultak harria ormetan.
Guda irrintzia Zakurren Hortzetan.
Zait ez indar Jabe, Massada gainetan.

El Azar. Judu gudariok, eutsi Lur-Amari,
Munduak ez bait du deus ederragorik.

Zelotek. Zertako bizitza askatasun gabe?
Morrontzaren funtsa, oinaze da, labe.
Dena eman behar aska izan alde.
Aberria ezin askatu debalde.

El Azar. Judu gudariok, eutsi Judeari,
Munduak ez bait du deus ederragorik.

Zelotek. Arratsak jar dio egunari muga.
 Bakarrik dakustaz sua eta ura.
 Sartaldetik sua, Sortalde iluna.
 Judeak non ote gaur askatasunat

Ei Azar. Judu gudariok, eutsi Judeari,
 Munduak ez bait du deus ederragorik.

Zelotek. Gezia xixtuka, ziraun lumaduna.
 Anai, garestia duk askatasuna.
 Jarral harresian judu fededuna.
 Eguzkiak dakar Jaberren eguna.

Ei Azar. Judu gudariok, eutsi Lur-Amari,
 Munduak ez bait du deus ederragorik.

Zelotek. Jerusalem erre, Herodium hautsi,
 Rakelen hezurrak hilobian antsi.
 Lurrak ezin judu odola irentsi.
 Massada Zakurrek lau alanbrez hesi.

Ei Azar. Judu gudariok, eutsi Massadari,
 Munduak ez bait du deus ederragorik.

Zelotek. Gure Jerusalem, neskatz bortxatual
 Apaizak jantzi du hautsa ta zakua.
 Nonnahi dantzut oihi, negar ta lantua,
 Zakurren Egoitza Judea Santual

II KANTUA

Akabak Massadan gogor jo zun oihi,
 "Arbasoen lurra digute bortxatu,
 Nire gudariok, ez arren bildurtu,
 Biziazen gainez Israel maitatu"

"Ezpatak zorroztu, gertatu geziak,
Gorde siloetan andre ta haur guztiak.
Judu gudariok, har gudu jantziak.
Zuritu ditzagun Jaberren hauziak".

Arratsaldea zen Massadan hain zuzen,
Ifar urdinetik ixumea ozen.
Sortaldea ilun, hegoa urre zen.
Mendebal gorritik oihuak zetozen.

III KANTUA. GISKALAREN ERESIA

"Massada ederra, Aldare, Mahaial
Hau duk zion oihuz Giskalaren nahia.
Jantzi gudu jantzi judutar anaia,
Erdaindu zakurrak orain da garaia".

"Massada ederra, mahai ta opari.
Kirkila, txitxarra non ote kantari?
Txoriñorik ere inon ez da agiri.
Massada maitea, azken judu habi".

Mitxeletak dira judu zeloteak,
Loreñoak egan, zuztarrik gabeak,
"Eutsi Massadari judutar jendeak"
Haizeak daramaz ihintz koloreak.

Negar ta malkoak Giskalak begian.
Ura, beraun lodi, Itsaso Hilean.
Etsaiak dakustaz atze ta aurrean.
"Ekin dio larri, jarrai hil artean".

Musker urrezko bat Massada maldetan,
So daga pentsatzen maitasun Juanetan.
Itsas Hil urdina, beraun gesaletan.
Bihotza antsiska betiko penetan.

FLABIUS SILBA ETA EL AZAR

Flabius Silba. Massadapean Flabius Silbak,

Hau dio harro orru eginda.

"Entzun, Erroma horla mintzo da.

Utzi behingoz armak Massada".

El Azar. Oihuz zabilta Flabius Silba?

Mila Arrano!!! Jabe bizi da!

Judu semerik bizirik bada,

Urdeek ezin zapal Massada"

Flabius Silba. Zakur erdaindu, judu zorritsu,

Krakaz jantzia, erkin ta itsu.

Terraplenetik gora indartsu,

Erroma laster hor da ahaltsu.

El Azar. Erromateko bele zuria,

Hik nola lotu argi, euria?

Nola desegin Jainko herria?

Jabek suz piztu dun gudaria?

IV KANTUA. EL AZAR

El Azar txiki zen, gogorra, lerdena.

Basahuntz begiradaz ikusten zun dena.

Barnean zeraman leoiem kemena.

Burruka denetan bera zen aurrena.

Gaztelutik dakus Nisan Hilargia,

Zilar borobila, Jaberem begia.

Behe lubakitik soldadu hordia,

El Azarri burlaz nola den hasia.

"Saturnalera hator, El Azar trebea,
Non duk zakur urde, Jaberren fedea?
Bidean duk goiza, hire suerteal
Bihar nire purtzil hire emaztea.

El Azarrek kolpez ore zun gezia.
Lira lez tenpla zun arku ausartia.
Ziriz bidal zion burni agonía.
"Urde ez iraindu Jaberren Herria"

Luma ta burnia ziri bat zirauna.
Tximixtaren antzo hutsa urra duna.
Haizetan zauri bat, hots, isiltasuna.
Gudari hordiak betiko iluna.

"Ez duk errukia hemengo loreal
Ez pata, indarra, bizi hil artean.
Gure adurra duk burnizko legea.
Burrukan bizitu, sari bat hiltzea".

Basamortu oro San Joan su luze.
Eguratsa ixil, ez ihintz ez haize.
Massada mahalak lau aldetan leize.
Argiak jan nahi gaueko kerizpe.

Goiza zuri urdin ez oihu ez antsi.
Massada ederra eguzkiz zen jantzi.
Itsaso ixila lurra bezain geldi.
Ala omen nago gozaldiz gizaldi.

V KANTUA. AKABAREN ERESIA

Judu Zeloteok, zeurok erabaki,
Morroi izan hala bizia ebaki.
Gure lege grina Jabek ondo daki.
Haren asmoetan gabiltzan maiteki.

Zemaika hor gora erromar jendea,
Bortxatu nahirik Moisesen legea,
Neskatxen garbia, haurtxoen lorea,
Andreen itzala, giza ohorea.

Jauretxe errean ez otoitz ez kantu.
Neskatx bortxatuak, negar, zotin, lantu.
Mutilak azokan diru truke saldu.
Hola paga behar egin zen pekatu.

Jabe bizirik da, lotsik ez eduki.
Terraplena gora soldaduak aurki.
Haur andreen lantuz bihotza ez uki.
Oro gal duenak, zertako erruki.

Mila arrano beltz! bizirik da Jabel
Erhail orain bertan neskatx, ume, andre.
Gaitezen Opari, Massada Aldare.
Zertarako bizi askatasun gabe.

EL AZAREN AZKEN HITZAK,

Entzun nereok, garaiz zin egin genuen ez genuela serbituko inor,
ez Erromatarrik eta ez beste herririk, gizonen zuzenlari eta epailari
den Jabe besterik.

Gaur denborak arrazoi eman digu jokabide ausarta honetan.

Zertan damutu gintezke?

Inoiz ez dugu morrontza zer den jakini

Nola gorde askatasuna, Erromaren mende eroriko bagina?

Gu gara gudate hau hasi eta bukatuko dugunok.

Bukaera tamalgarri bat ikusi nahi ez eta nobleki hiltzea, Jaberren
sari bat dela uste dut.

Badakigu guda galdu dugula, bainan aukera bat daukagu, maite ditugunekin hiltzea.

Etsaiek nola. harrotuko liratekeen, burruka galdu eta gero euren eskuetan eroriko baginal

Hil ditzagun gure emazteak bortxan erori aurretik, gure haurrek ez dezatela zerbitzu bat ezagutu. Gauza hauen aurrean hil galtezen bihotz onez, askatasuna beste goserik gabe.

Erromatarrei emango diegun zigorra, gure gorputz hilak izango dira. Pentsa gauza bat Zeloteok, heriotza mila aldiz maitagarriago zaigula morrontza baino.

Ez gara gu bakarrak Uri Santuaren defentsan hilko garenak. Jabe-
ren Santu Etxean etsalak sartu dira. Herria salba nahian erori gara,
bengantza bat ere artu ezinik.

Gure buruentzat zerbitzurik ederrena gure emazte eta haurrekin hiltzea da. Etsaien eskuetan eta destinoaren mende aurkitzen gara.

Hiltzeko jalo arren, mundu hau zeinen ederra zen askatasunean!

Dena galdu dugunean askatasuna kendu nahi digute. Hori ez.

Bizitza erosi nahi ziguten. Hori ez. Bizitza Jabek eman eta Jabek kendu.

Errukia nahi ahal duzue bortxaren truke? Zuen seme eta emazteak zerrien pareko egingo lituzkeen errukia?

Gure umeek, bizirik irtengo balira, geroan, ez liguteke geiago, Aita, deituko.

Zertarako errukia?

Zuen emazteak inoiz ez dira gehiago zuen lagun goxo izango.

Zertarako errukia?

Bizirik gauden bitartean bete dezagun gure eginkizuna, gero damu ez galtezen.

Morroi izan baino lehen hil galtezen gure emazte eta haurrekin.

ZELOTE OSPETSUEN AZKENA

Azkenik Xgarren Lejioak, Flabius Silba buru zuela eta milaka esklaboen laguntzaz, Massadara lurrezko terraplen bat egin eta Gaztelugaitza hartzeko moduak egin zituzten,

Erromatarren eskuetan ez erortzearren, Zelotek lehendabizi euren haurrak eta emazteak erhaih zituzten. Gero zotz egin eta hamar gizon aukera zituzten denen artetik. Hamar gizon hauek Zelote guztiei lepoa moztu zieten.

Hamar Zelote hauen artean berriz ere zotz egin eta azkenik bat aukeratu zuten, Zelote bakar honek hil zituen bere lagunak.

Azkenik Zelote bakarra ezpataren gainera jausiaz hil zan.

VI KANTUA. HOLOKAUSTOAREN HASIERA

Akabak saski bat erdian zun jarri.
Bertan sar zituen bcstehun bat harri.
Gehienak zuriak, hamar harri gorri.
Bakoitzak berea atera zun andi.

Harri gorridunak beharko erhaile,
Akabak orrela jar bait zuen lege.
Lerroan heriotz berberaren pare.
Lan beltza hasi dute errukirik gabe.

Ikustekoa zen goizeko argia,
Itsaso Hillaren urdin ta garbia.
Urrezko mahi zen Massada handia,
Lehen dana isil, gero agonia.

Hamar ziren hamar, ezpatak eskuan.
Zuti jarri ziren Massada buruan.
Andre, gizon, ume, bildotxenm moduan,
Hiltzearen bila salmo ta kantuan.

Hamarrak kolpeka noizpait ziren hasi.
kolpe bakoitzean buru bat ebatsi.
Argitik gauera ez min ez garrasi.
Minezko lbarrak hiltzea azken antsi.

Behe lubakian soldaduak jolas,
Judu sarrasketaz elkarrekin solas.
Harrapakin amets, harrapa arduraz,
Gerora begira lukur ta arduraz.

Massada ganean salmo letania,
Nonnahi agiri da herri agonía.
Kantu kixkur habi, Massada handia.
Erromatarrentzat ezin konprendia.

"Hau duk: herri baten askatasun griñal
Gizadiarekin dun konpon ezinal
Beste herrieekin arras desberdinal
Jainko arrotz batek zirudik eginal"

*Zelotek Ezpatari Burua Eskainiaz
Honela hasi ziren Kantari.*

Urrikal zaitetz nitaz, Jauna,
Hain duzu eta neurri gabeko bihotz ona.

Ken bekatua, ken laidoa, Hain zara
ona, errukiaren Itsasoa.

Nere hobena ken errotik,
Garbi nazazu, garbi osoki bekatutik.

Zuri dut Zuri egin kalte,
Gaizki zai tzuna zure begi tan dut nik bete.

Gaxo sortu naiz mundu ontan:
Bai, nere amak sortu ninduen bekatutan.

Grazia ixur bihotzari,
Garbitu nadin elur xuria bezain xuri.

Harga tik zare beti zuzen,
ni nauzularik garrazki ere gaztigatzen.

Nere gaizkitik bazter soa,
Behin betirako ken bekatua, ken laidoa.

Jausi ata jausi gorputzak lurrera,
Hilen anonimo ilun ta hotzera,
Odol maindre bi bustien artera.
Ametsik az duen loa egitera.

Massada gainean putzu beldurgarri,
Dena odoletan lurra edo harri.
Zorroko ezpatak odoletan gorri,
Larrua gal duen sugea dirudi.

Gorpuek darie odol beltz epela,
Hustu dira ia zahagi antzera.
Hatzapar moztuek mugimen motela,
Sugalinda buztan hautsiak bezala.

Dantza makabroan haur baten buruak
Herioan salto.Odol ta malkoak
Saketan galditu. Sudur eta hortzak
Orma baten aurka hauts di tu gaxoak.

Neskatx ameslari, haur errugabeak
Umegintzan neka ziraden andreak,
Zelote gazteak, zahar indargeak,
Estaliak ditu Massadan pakeak.

Hamar ezpatadun, hamar gudariak
moztu dute uzta, amapol gorriak
Horra lur estali, horra eroriak.
Anitz nekatu rik, hats igitariak.

VII KANTUA

Zozketa berrian hamarrak bar parte.
Adurak irten du El Azaren kalte.
Berak erhall behar hainbat lagun maite.
Zangoetan zama besoetan kate!

Arnas aspertuaz, soa nekaturik,
Hamar Zeloteak bihotza suturik,
Kantuz gora zuten Jabe min funtsetik.
Inoiz ez da entzun halako kanturik.

Zelotek. Nere Jainkoa nun zaude nun?
Nitaz erruki, arren entzun.

Aita, Jainkoa, egunez nik dei, Zuk ez entzun,
Gauzez nik oihu, bainan Zuk deusik inimiz inun.

Aita, Jainkoa, Israeldarrak zuri kanta,
Zuri deitzean, beti ta beti, Zuk libratu.

Ez naiz gelago gizaki, baizik lur zizari,
Jendeen farra, guzi guzien laidogarri.

Amarengandik Zuk nauzu eta jalgarazi,
Haren bularraz Zuk ni goxatu, Zuk ni hazi.

Zakur salbaia ni nola irents bai dabilta,
Gaizki egile, gaiztoak dauzkat inguruka.

Esku zangotan egin didate zulo neri,
Hilobian den hauts ilunera naiz erori.

Jantzi zatiak har dizkidate euren sari,
Egina dute soin gaineakoaz "ea nori".

Entzun bai entzun, leoi ahotik ken nazazun,
Nere bizia zakur hortzetik at dezazun.

Zu zaitut kantu, zu bihotz poza biltzarrean,
Jainkoa maite duten gizonen aintzinean.

Lurreko Jaunek izanen dute Hura Jainko,
Lur erhautserat dijoazenak ezautuko.

Nere Jainkoa, nun zaude nun?
Nitaz erruki, arren entzun.

Eskuei txixtua, izardia lehor,
El Azar trebeak anaiei dei gogor.

"Heriotz tokira Zelotea hator"
"Erromak ez dezan bizirik har iñor"

Galburuen antzo buruak lurrera.
Begi biluziek hitz gabe galdera.

Odola putzuan gatzatu antzera.
Lurrak ezin dena irentsi batera.

Ezpataren hotsa siku, gogor, danba...
Erabat dirudi errotaren tranga.

Ezpata golpeak hezur hots zarrada,
Aldare urrezko Lur Santu Massadan.

VIII KANTUA

Zelote denak hil eta gero, El Azar bakarrik gelitu zen bizirik
Massada gainean.

BERE AZKEN HITZAK

El Azar Bizien agoni, heriotz larrimini!
Ni desegitera, otol, hator arin.

Min hau bukatzera, liur bihurtu nadin
Hator heriotza, hator sega urdin.

Heriotz larrimin, hator heriotza,
Ezpata gordina, burniaren hotza.
Haurtxo nintzeneko jolasen oroitza!
Slon aberrialaitaren egotza!

Hator heriotza, bizien larrimin, Ametsen
zoroak daitezen desegin.
Hator heriotza, xarmant, xuri, urdin.
Ditxa gal zutenen pake ta atsegín.

IX KANTUA

HORRELA HIL ZAN EL AZAR

El Azar gajoa mintzarik orrela,
Begira egon zan Itsaso llera.
"Noan betirako Asaben lurrera".
Bularrez salta zen ezpata gainera.

X KANTUA

Hil hotzik El Azar,
Zurbil, hotz Akaba.
Hilargi lausoek
Darioten hotza!
Hil da istripuan
Zelote ahotsa.
Jaberen ezpaineak
Hura isil hotza!
Itsaso geldia
Erdi lotan datza,
Beraun urdinean
Zuri zuri patsa.
Tamalez hil zaigu
Zeloten arnasa.

HONDAR-ALEAK PAPEREAN NOLA...

IRENE GIL LEGARRA ¹

Hondar-aleak paperean nola...

Zarrastatu dut puska bat paper zuri. Marratzu dut zentimetro baten luzera duen marratxoa errotuladorez, urdin eta mehe, zuzen eta horizontal, odalertza eredu. Eskuinetik ezkerrera egin dut, ohi dudan bezala. Egiaztatu dut nire zentimetroa, *kontrako* norantzan egina izanagatik ere, zentimetro bat neurtzen duela. Lurperatu dut hatz erakuslea hondarrean eta, behin jasota, astintzen hasi naiz itsatsi zaizkidan hondar-aleak. Euria ari du paper zuriaren gainean.

Haizatu ditut marratik kanpo erori direnak. Lerratu ditut tinta urdinaren gainekoak, arreta handiz lerratu ere. Ez dira nahikoak marra estaltzeko. Zenbatu egin ditut banan bana: bost.

Bost hondar-ale zentimetroko, hamasei zentimetro lerroko, hogeita bost lerro orrialdeko, hamahiru bat orrialde... hogeita sei mila hondar-ale inguru, itsasoak gazitu eta eguzkiak gozatuko dituen hogeita sei mila karaktere.

HATZ-MARKAK

Obsesio gaixoberaz ari natzaile ahurrei begira, ezkerrekoa omen da patuaren iragarle. Iragarle bezala, lehenaren arrasto eta orainaren lekuko; horrela diote eskuetako lerroak irakurtzen dituztenek. Bizitzarena sakona eta luzea, buruarena tolesgabea, bihotzarena azalekoa

¹ Lan honek Bergarako Idazle Eskolak antolatzen duen Karnele Igartua Sorkuntza Beka irabazi du 2011ko edizioan, prosazko lanen artean.

eta hauskorra, zortearena... zortea eskuan betiketzen duen lerrorik dagoela sinestea ere... Dena omen dago hemen; interpretatzen jakin behar, nonbait. Zertarako ekarri gogora lehena? Nork dauka nire orainaren berri zintzoagoa nik neuk baino? Eta geroa? Geroa aurreratu nahi duenak zantzu onak hartzen dizkiolako izango da... eta ez da kasua.

Txikitan zalantza egiten nuen azazkalak beltz izate hori ez ote zen jaiotzetiko berezitasuna izango, nolabaiteko malformazioa, neure neurea, beste batzuek bost hatz izan beharrean lau edo sei daukaten bezala. Oraintxe igurtzika arituko balitzait bezala gogoratzen ditut espartzu haren atzera-aurreak, etengabeak bezain alferrikakoak, azala erre eta eskuak erabat minduta utzi artekoak, azazkaletan lehenengo eta hatz-mamietan gero. Belaunikatuta lurra marruskatzen aritzen ginen zizare bila, lodiena edo luzeena nork harrapatuko, uste baikeenuen amua irensten zuenak amuan iltzatutakoaren proportzioan izango zuela tamaina. Arrantza saioek gure hipotesia baliogabetzen zuten arren, geureari eusten genion, harik eta denborarekin eskarmentuari uko egitea debaldekoa zela eta errealtatea nahiarri gailentzen zitziola ikasi genuen arte. Lurra azazkaletatik erortzearekin batera lausotu ziren ilusioak, tamalez, ez bakarrik arrantzari erantsitakoak.

Beti esanekoa ni, amaren aholkuari jarraitzen nion: "hori ez da kuxidadea, patriketan sartu itzak sikiera!". Umetan hartu nuen eskuak patriketan gordetzeko ohitura, nire gorputzaren akats hura ezkutatzekoa, beste batzuek horzdura okerra ez erakusteko irribarrea galdu, edo belarriak atereak daukatenek ile luzea modako jartzen duten eran. Lurraren partez, Institutu garaian, joerako ziren zamarra berde ilun haien patriketako barruko oihal zakarraren harizpiek belzten zituzten nire azazkalak, tabako merkeak hatzetako mamiak horitzen zituen bitartean.

Atzenduta neuzkan kontu hauek guztiak, erabat.

Urteak aurrera, lantegiko kolpeek hartu zieten erreleboa garai bateko lurrari eta ondorengo oihal izpiei; azazkalen beltzari ahurren azal gogortuak gehitu zitzaizkion. Orduan ohartu nintzen eskuen Itxuraren esanahiaz eta orduan erabaki nuen beti agerian eramatea, harro eta duin aldarrikatzen zutelako fabrikako langile nintzela.

Dagoeneko zortzi hilabete lantegia itxi zela, eskuak eta bizitza antzaldatzeko adina denbora. Obsesio gaixoberaz ari natzale ahurrei begira poz-penarik gabe: ez koipeen beltzik, ez azal gogorturik... Bizitzaren lerroa, sakona? luzea? Hatz-markak ere kendu nahi izan dizkigute, ez baikara existitzen, ez baikara inor. Ezabatu gaituzte baita langabetuen erroldatik ere. Gizartearen linboan nago beste 7.499 langilerekin batera.

Estatistikatik kanpo zeuden 7.500 langabe gehitu ditu orain Lan-bidek

BERRIA, 2011.03.31

KIROLA, ARMARIK GABEKO GERRA

Esan ohi da kirolak, oro har, kulturen arteko zubi-lana egiteko ahalmena duela. Bestera interpretatzen zuen futbola George Orwell-ek Bigarren Mundu Gerra osteko urteetan antolatu ziren nazioarteko partidak gogora ekarrita: "futbola guztiak zauritzen dituen kirola da; nazio bakoitzak bere jokatzeko erari eusten dio, beste nazioarentzat arras desegokia izanagatik ere".

Ezaguna da Europa gerraren hondakinen artean berpizteko aha-leginetan zebilenean Moskuko Dynamo futbol taldeak Ingalaterra, Eskozia eta Gales bisitatu zituela. Lau partida jokatu zituen, bi irabazi eta bi berdindu; garaipenen funtsa estrategia-lanketa berritzaileetan, eta prestakuntza fisiko eta diziplina zorrotzetan omen zetzan. Politikari errusiarrek ezin hobeto probestu zuten ekitaldiek hedabideetan izan zuten oihartzuna adierazteko kirolean lortutakoa beraien nagusitasun ekonomiko eta politikoaren isla zela. Bai zelaian, bai zelaitik kanpo, kapitalismoa eta komunismoa aurrez aurre. Artean Britainia eta Errusia aliatuak ziren eta Gerra Hotza hasi gabe bazegoen ere, ofizialki behintzat, askok diote futbolaren inguruan bildutakoek izandako hainbat eztabaidak Estatu Batuen eta Errusiaren arteko harremanen tira-birak sortu -areagotu- zituztela. Kirolaren aitzakian piztu omen zen gerora hain luze iraungo zuen bi indarren tentsioa.

Kirolak onerako ere eragin dezakeen ustean, edo besterik gabe, diru-iturria izan daitekeelako, akaso, Gipuzkoako Foru Aldundiak eta

Donostiako Udalak, besteak beste, ahalbideratu dute Top14 liga eta Heineken kopa frantsesen hainbat errugbi partida Donostian izatea. Ohiko bihurtu da atzokoa bezalako estanpa koloretsua: Miarritze eta Baionako zaleen elastiko txuri-gorri edo txuri-urdin tropelka Anoetarako bidean, nork bere taldeari adore ematen. Hiriko espaloiak letra zuri-gorri-berdez Euskal Herria aldarrikatzen duten kapela zuri andanaz estalita, eta hormak *bestaldetik* etorritako 30.000 ikusleekin bat egiteko gonbitea egiten duten afixez josita.

Ez nintzatekeen afixa hauen eta *Mugaldekoak* filma iragartzen dutenen arteko antzaz jabetuko biak elkarren ondoan itsatsita, ausaz ziur asko, ikusi izan ez banitu. 40ko hamarkadan bezala 2011n ere irmo dirau Ipar eta Hego Euskal Herriko harremanak baldintzatzen dituen mugak. Zinema aretoetara hurbildu zenak aktoreak ikusiko zituen muga barrena; estadiora hurbildu zenak, berriz, kirolari eta zaleak, muga barrena hauek ere. Orwellek esanak esan, ongi etorriak izan daitezela errugbi partidak, ongi etorriak armarik gabeko gerrak.

Miarritzerentzat Anoetako derbia.

BERRIA, 2011.03.27

BARNE LURRIKARAK

Urrun sentitzen dut Japonia. Penatzen nau azken egunotako ezbeharrak, baina urrun sentitzen dut. Eraikinak, itsasontziak, hondakinak eta gorpuzkiak irudietan nola, halaxe metatu eta nahasten zaizkit niri zifrak: lurrikarak 8.9 graduko intentsitatea, tsunamiak 500 km/orduko abiadura, 130/24 epizentroaren koordinadak kilometrotan, % 1.72 burtsaren jaitiera, 200.000 milioi eurotik gorako galearak... Nireak egin nahiko nituzke nazioarteko politikarien elkartasun adierazpenak sinesgarriak direla pentsatu ahalko banu, hildakoen eta desagertutakoen kopuruak nola hazten diren honen hotz ikusteak eragiten didan asaldua baretzeko besterik ez bada ere. Ideia bakarra datorkit burura, dezimalek edo ehunekoek inoiz azaltzen asmatuko ez dutena: gizakiaren ahuldadea Naturaren indarraren aldean.

Bistan da Natura eta gizakiaren arteko aurrez aurrekoetan nor izaten den irabazle eta nor galtzaille. Nahiz eta askotan Lurraren gailendu nahi izate hori ulertezina egiten zaigun, gizakiok apal onartu behar izaten ditugu bere apetaldiak eta burumakur jasan eragindako sufrimendua, horrelakoetan ez baitakigu nor egin errundun. Guztiz bestela jokatzeko dugu, ordea, parekotzat jotzen ditugunekin, gertu gertukoekin. Harremanen hondamendiaz ari naiz, bikotekideen arteko failaz, barneko lur- eta itsasikaraz.

Japonian bezala, nor bere baitan eskarmentua pilatzen eta balla-bideak doitzen joaten den arren, alferrikakoak izaten dira babes neurri guztiak: beti harrapatzen gaitu ezustean, beti da desatsegin, beti mingarri. Jazoera jakin bat izaten da epizentroa, egutegian zein mapan zehaztasun osoz markatu dezakeguna, hori baino lehen izan ohi dira, ordea, oharkabean pasatzen utzi ditugun dardarak eta entzungor jaso ditugun alerta abisuak. Beranduegi iristen dira maiz gehiegi-kerien aitormenak eta damuak; indarrak behin eztanda eginda, ondorioak geldi- eta menderaezinak izaten dira. Uhinak hedatu egiten dira, lurrikararen eragin-eremua zabaldu eta kalteak handitu. Ordura arte eraikitakoa desitxuratuta azaltzen da eta suntsiketa da nagusi.

Oraingoan ere Naturaren eskutik datorkigu irakaspena: hondamendiek errepideak eta tranbia-errailak txikitzen dituzte, baina ez ibaiak; ibaiak, oztopoak gaildituz batzuetan eta saihestuz besteetan, bide berriak bilatu eta aurrera egiten dute.

Gomendioa. Aldian-aldean arakatu zure lehenean, behatu astinduak eta zenbata, neurtu intentsitatea. Aztertu zure sismograma eta eraiki zure Richter eskala propioa. Beti ibaiak eredu.

Hondamendia Japonian

BERRIA, 2011.03.12

ELIZA ERAIKITZEN

Askotan egotzi zaila eliza katolikoari garai eta egoera berriei egokitzen asmatu ez izana, saiatu ez izana zorrotzenek zehaztuko luke ten moduan: emakumezkoen parte hartzearen muga estuak, homosexualitatearen aurkako jarrera nabaria, antisorgailuen erabilera mu-

rizteko gomendioak... Hori guztia egia izan arren, noizbehinka begiak zabaldu eta aurrera begiratzen duela dirudi, Donostiako Loliola auzoan eraikitzen ari den lesu eliza, etsenplurako.

lesu eliza Moneo arkitekto ospetsuaren lana da, batzuen iritziz proiektu abangoardista abangoardistarik bada; beste batzuenek, aitzitik, aurreko lanen baten errepikapen moldatua baino ez. Lehenengo begiratuan egitura poliedrikoak eta kolore zuriak ematen dute arreta, kristauen biziera zuzen, zuhur eta orbain gabearen isla, behar bada. Asimetria da nagusi eliza osatzen duten hiru elementuetan: behina, tamainaz eta beteko duen funtzioaz, kubo forma duen tenplua da; bigarrenak, L itxura duen egiturak, bilduko ditu bulegoak, ekitaldi aretoa, bilera-gelak eta apaizen etxebizitzak; hirugarrenean egongo dira elizategirako sarrera eta barruko patioa. Berritzailea, zalantzarik gabe, bai formaz, bai emango zalon erabilera anitzez, aipatutakoel beste bat gehitu behar baita: hipermerkatua sotoan.

Aurrekoa irakurrita, fedea gorabehera, erlijioaren berri izan dugunoi saihestezina zaigu Jesusek merkatariak tenplutik bota zitueneko Bibliaren pasarte gogoratzea: "Tenpluan merkatariak aurkitu zituen idi, ardi eta usoak saltzen, eta diru-trukatzaileak ere bai, han eserita. Jesusek, lokarritz zartailu bat eginez, tenplutik kanpora bota zituen denak (...). Ez egin nire Aitaren etxea merkatu-etxe" (Jn 2,14-16).

Nekez onartuko zukeen Gipuzkoako Gotzaindegiak bere teilatuean sal-erosketetan aritzea, hitz sakratuaren irakurketa ortodoxoa egin izan balu. lesuk badu, beraz, iraultzailetik pixka bat. Praktikotasunari heldu eta gizakion bitasuna hartu du aintzakotzat, alderdi espirituala eta alderdi materiala batera. Bien beharrei erantzungo dien irteera bilatu du: arima eta gorputza elikatuko dituzten eliza eta hipermerkatua, hurrenez hurren.

Bide horretatik jarraitzera animatuko nuke Munilla gotzaina, lehen aurrerapauso hau sendotze aldera, baita ideia bat eman ere. Tenplua alaitasun eta argitasunez betetzeko esango nioke, adibidez, beirateel etekina ateratzeko eta erabiltzeko aldi aldiko eskaintzak iragartzeko. Beira koloretsuetan deigarriagoak izaten dira *dos-por-unoak*, eta merkeagoa ematen du kilo bat azukre erostean doako ogiak. Gehiegizko ausardia irudi badezake ere, azken aholku bat emango nioke kristauen artzainari, irakurtzea eta behin betikoz go-goan iltzatuta uztea Jesusek bi itu sendatu zueneko pasarte: "Zer

nahi duzue niregandik? Haiek erantzun: Begiak zabaltzea, Jaunal Jesusek, gupidaturik, begiak ukitu zizkien, eta une berean ikusmena etorri zitzaion berriro” (Mt 20, 32-34).

Ba hori... zabal ditzala begiak eta merkatu-etxe askotako komunetan bezala, han ere jar dezala preserbatibo-makina.

La parroquia del arquitecto Moneo y del obispo Munilla

DIARIO DE NAVARRA, 2010.07.20

TOUT EST BIEN

Egoera zein den, horrela eusten diogu gaiari: umoretik batzuetan, haserretik bestetan, ironia ukituez edo kritika zorrotzez, zalantzati edo oldartsu. Tonua aldatzen joan daiteke testuan zehar, aldartea egunean zehar mudatzen joan dakigukeen bezalaxe.

Laneko kontuak zirela eta, haserre hasi nuen eguna. Langileen engaiamenduaz eta motibazioaz, talde lana bultzatu beharraz, kontzientzia hartzeaz, kalitateaz... arituko zitzaigun goiz osoa, nire ustetan eta gertatzen ei denez, horri guztiari buruz gutxien esaterik zuena. Eguna ilun esnatu bazen ere, inauteriak ziren... mozorro koloretsuak eta festa giroa. Biak uztartu nituen: kalitate sistemak eta inauteriak, haserrea eta umorea. Hau idatzi nuen 2011ko martxoaren 7an.

Kalitate-mozorroa modako

Ateari bultzaka baina sartu naiz nola edo hala. Orain hankapuntetan ibili behar ezer ez zapaltzeko. Argi-giltza. Bal, etxeko ganbaran nago. Punky orrazkerarako spray berdea, pallazoaren ezkerreko zapatatzarra... ez. Lapurtu zidaten bizikletaren gurrpil-puzgailua, eta ordenagailu zaharraren sagua, eta kanpineko sua, eta dozena erdi aulki tolesgarriak... ez. Marakak, zilar koloreko jaka, Pinotxoren sudurra, sorginaren erratza, kupol-saltzailearen betaurrekoak... ez. Mandarin-txinatar txirikorda... nonbait hemen behar du! Hemen! Japoniar mototsa orratzak eta guzti, geisharen zetazko soinekoa eta gerriko zabala, aurpegiko hauts zuriak eta txapin loreduak. Ondo ematen dit

japoniar jantziak. Nola ez? Ez dugu, bada, japoniarrak imitatzen astebete alferrik pasa!

Japoniar mozorrotu nahi gaituzte. Sukaldaritzan bezala, "japoniar erara" egin behar omen dugu lan. 5-S metodologia, Japonian 60ko hamarkadan Toyota enpresak sortua, EAEko sektore guztietako hainbat enpresatan eta erakunde publikotan ezarri den kalitate-sistema da. Japoniarrak esanda: beharrezkoa dena beharrezkoa ez denetik bereiztu eta alferrikakoa botatzea komeni da, baita beharrezkoa dena eskura edukitzea ere. Horiek bezalako bost arau logiko bezain simple ditu oinarri. Hori bideratzeko antolatzen dira langileei zuzendutako ikastaroak, eta aldiari-aldiari aholkulariek lantokia bisitatu eta ordu-arteak emaitzak balioesten dituzte. Horren guztiaren helburua lan-ohitura berriak sorraraztea eta lan-kultura eraldatzea omen.

Mesfidati hartzen ditut horrelako hobekuntza-plan guztiak. Denetarako balio duenak ez duela ezertarako balio irakurri nion norbaiti. Orokorra behar du oso japoniarrentzat zein euskaldunentzat aplikagarria den lan-metodologiak; gizakiaren zentzu ona bezain orokor eta agerikoa... alferrikakoa, beraz. Arazoa bat da eta bakarra: langileak, lanean ari denak, alegia, badaki lana zertan eta nola hobetu; lantokian bai, baina lanetik urrun dabilenak, berriz, japoniar bat behar du, lana zertan eta nola hobetu esango diona. Azken hauek atxikimendu eta onespen osoa aitortzen diete kalitate-sistemei. Batzuen konpromisoa kalitatezko lanarekikoa da, besteena, ordea, kalitate-aitorpen hutsalarekikoa. Hori da aldea.

Eta aldea dena delako, aldarrikatu nahi dut ni ez naizela japoniarra, eta ezta izan nahi ere. Horregatik ateari bultzaka sartu nahi dut nik ganbarara, eta ezertarako balio ez duten trasteak pilatzen jarraitu. Beharrezkoa ez dena eta jadanik balio ez duena inoiz erabili ez dudanarekin batera gorde...

Ez nuen eta ez dut japoniar izan nahi. 2011ko martxoaren 11ra arte japoniarrak kalitatearen eredu ziren; martxoaren 11n zentral nuklearrek salatu dituzte 5-S kalitate-sistemaren eta teknologia arreratuenean ahuleziak, ohi den modura, agintariak egoeraren larria hasieratik mozorrotzen salatu badira ere. *Voltaire-k Tout est bien*

poema idatzi zuen 1755ean Lisboak jasandako lurrikararen karira; haserre idatzi omen zuen, Naturarekin haserre hainbesteko sufrimendua eragiteagatik, eta garaiko *filosofo erratuekin* haserre sinesmenaren babesean sufrimenduari men egiteagatik: "Dena dago ondo - esango duzue- dena da beharrezkoa".

Orain japoniarrek, nori egiten diote otoi? Segurtasun Nuklearreko Agentziako zuzendari Nishiyama jaunari?

Dardara seismoen lurraldean

BERRIA, 2011.03.12

... BAINA GUZTIAK KOLPATUKO DITU

Japoniarrentzat bide seguru bakarra emigratzea dela irakurri dut aldizkari baten lerro buruan, zentral nuklearren inguruan jaso dugun informazioa aztertu eta benetako egoera zein den alderatzen duen artikuluan. Kazetariaren iritzi bera izango dute segur aski japoniar askok, irtenbide bakarra uhartea uztea dela, alegia. Lehengo migrazioa hondamendiaren biharamonean bertan hasi zen, bizia salbatu eta lur- edo itsasikarak atzean utzita hegoalderantz joateko aukera izan zutenentzat. Fukushima zentral nuklearraren uhinen mehatxuak eragin du bigarren migrazioa; horretan *iheslariei* egoera larriagotu egin zaie errefuxiatu-egoitzetara hurbildu eta erradiaktibitateak kutsatuta dauden beldurrez, sarrera ukatu zaienean. Nahiz eta erradiazioa neurtzeko kontrol zorrotzak ezarri eta kontaminazio maila araututakoa baino altuagoa ez dela egiaztatzen duten agiriak eman, ugaritzen ari dira ospitale eta hoteletan onartu ez dituztenen salaketak.

Imajinatzen dut Fukushima inguruko ospitale baten kanpoaldea. Okamura jauna abailduta sarreran zutik, bizkarra hormaren kontra, Yukiko, zortzi urteko neskatua, ttiki, argal eta ahul, kalenturak jota magalean marruka duela. Agiri guztiak eman dizkio zaindariari, handik ordu erdira alaba artatuko duen medikuaren txandarena barne. Eta zaindariak irri abegikorrez ezetz, bisita guztiak ikuskatzen ari direla, eta berea ezetz, ez dagoela onartuta, agiri bat falta zaiola, erradiaktibitateak ez dituela kutsatu bermatzen duen agiria.

Imajinatu nahi izan dut Fukushima inguruko ospitalearen barrualdea, eta Goya-ren *La peste* olloa ikusi dut bat batean. Eta pentsatu dut Okamura jaunak atarian negarrari eman badio, barruan zer dagoen ez dakielako dela. Gela zabal bat, eskuin aldean garai batean bi egoltza bereizten zituen arkua duena. Erdian gela argizatzen duen leiho bat, bakarra; gaixoeak, mesfidati, ihes egiten diote argitasunari eta itzalean daude denak. Bat, zuriz jantzita, zutik ari da, agian, harrizko arkuaren kontra buruarekin kolpeka, zigorrarekin hormaz bestalde egindakoaren karga arindu nahian bezala. Beste bat, zarpail batez sudurra estalita, agonduta dagoen hil-hurrenari ontzi batetik ura ematen. Lurrean eserita ama haurtxoarekin eta bikote bat uzkur-tuta. Hare xehearen gainean barreiatuta hilotzak. Guztietan edonorenak izan zitezkeen aurpegi ilun eta definitu gabeak. Herioaren usala bizidunen hilobian.

Honela zion La Fontaine-k izurri beltzak animaliak harrapatu zituen alegian: "Ez ditu guztiak hilko, baina guztiak kolpatuko ditu".

Emigratzea da bide ziur bakarra japoniarrentzat

ARGIA, 2011.04.10

ONGI ETORRI FORGES-EN BINETETARA

Administrazioko langileena da krisia bortitzen zigortzen ari den sektorea. Lanpostua galtzeko arriskuaz edo soldaten murrizketaz ari-tuko banintz bestelakoak lirateke kontuak, baina ez naiz ez lan-egon-kortasunaz, ez lan-baldintzez ari, ari naiz langileez. Defizit altua izan omen da krisi ekonomikoa eragin duen arazoetako bat; krisiari aurre egiteko irtenbideetako bat, beraz, defizita jaitea. Ahalegin horretan diharduten gobernuek enplegu publikoaren gastua murriztea aldarri-katzen dute ezinbesteko neurri bezala, honek gizartearengan izan ditzakeen ondorio negatiboak gutxietsita.

Nahiz eta batzuetan ahaztu –ahaztarazi nahi diguten, hobeto esanda–, sektore publikoa herritarren zerbitzura dago, beraien beharrei erantzuteko eta guztiei gutxieneko maila bermatzeko; kasurik argienak osasun edo heziketa arloetan dauzkagu. *Administrazioa eraberritzeaz edo antolakuntza berregokitzeaz* mintzatzen direnean, po-

litikarien gibel-asmoa pribatizatzea da, hau da, zerbitzu txarragoak eskaintzea eta lan-baldintzak okerragotzea, bakar batzuen mesedetan. Aspaldian hasi ziren *kudeaketa berritzailearen* aitzakian langile publikoen jarduna, eta ondorioz beharra, zalantzan jartzen. Askotan leporatzen zaie funtzionarioei zabarkeriaz edo axolagabekeriak jokatzea, kontuan izan gabe Administrazioaren egitura bera dela eraginkortasunaren etsairik handiena.

Horren adibide garbia da duela hilabete batzuk Donostiako Udaltxeko bulego baten harreran ele bietan irakur zitezkeen kartelak –*kartelak* diot, hormak josita zeudelako–: “Ni administrari laguntzaile naiz, ez dut pentsatzen”. Hau ikusita, Administrazioa bezero gisa baino ezagutzen ez duten gehienek interpretazioa honoko hau da: “Lanpostu finkoa, soldata ona –ordutegia zer esanik ez–, kafeak noiznahi eta deskuidatzen bazara erosketak ere bai... ikuste hutsak alfergura ematen du... ez dago, ez, asko pentsatu beharrik egiten duena egiteko... marka da, gero... sarrera-irteeraren bat erregistratu, faxaren bat bidali, argibideren bat eman –zakar itxura dauka, gainera, petrala bera bezalakoxea–... zigilua jarri eta hemendik 3. solairura bidaliko nau marmarka... hauei guztiei geuk ordaintzen diegula pentsatzeak...” Administrazioa barrutik bizi duen batek, berriz, hau irakurriko luke: “Administrari laguntzaile lanpostu bat betetzen ari bada ere, ardura gehiago hartzeko gai da eta ondo prestatuta dago. Sekulakoak entzun behar izan zituen goikoek kontsultatu gabe zera hura erabaki zuen hartan, zuzen erabakiagatik ere”.

Orduz geroztik lanpostuen zerrendan aipatutako zereginetara mugatzen du bere lana. Ordutegian ere ez du minutu bat barkatzen, ez bat gehiago, ez bat gutxiago, ordaintzen diotena juxtu-juxtua”. Forges-en azken senide kuttuna.

Salarios y productividad, una boda casi imposible

EL PAÍS, 09.04.2011

SINESTESIA EDO...

“Ardo egonkorra, gorri heldua. Oparoa eta orekatua usalmeanean. Ahosabaian urduria, belusatua eta goxoa. Upeleko zurak haritzaren ahogozo ezin hobea...” Izango dira zalantzarik gabe meritua

gutxiagorekin literaturatzat hartuak izan diren lanak. Usainak, koloreak, zaporeak, testurak... denak batera ardoari sinestesia diagnostikatzen dion bost zentimetro koadroko etiketan.

Sinestesia hitza baliabide literarioen zerrendetan aurkituko dugu maiz. Horren azalpen ezinago argia eta irudimentsua da Julio Cortázarrek *Acefalia* izeneko ipuinean eskaintzen diguna: burua moztu dioten arren bizien munduan jarraitzen duen gizonak ukimenaren bidez –salbatu duen zentzumen bakarraren bidez–, ikusten, dastatzen, usaintzen eta entzuten ikasten du; zigortua horretan tematu bazen sinestesiaren berri zuelako izango zen.

Fikziotik kanpo ere, sinestesiak badu zer esana. Batzuentzat patologia eta gehienentzat dohaina den hori zentzumenen ez ohiko pertzepzioan datza, pertzepzio bateratuan, hain zuzen ere: zenbakiak edo letrak koloretan jasotzea, musika-noten garratzasuna entzutea, limoiaren triangelu itxura dastatzea... Adituen irudiko, ez ohiko elkarketa hauek gertatzen dira zentzu-organoek garunera egiten dituzten bideak gurutzatzen direnean. Hori horrela, logikoa dirudi garunean elkarren ondoan dauden bi zentzumen zentroen arteko sinestesia mota ohikoena izateak, koloreena eta zenbakiena, kasu. Osagai genetikoa omen dauka, sinestesikoak sortze- eta oroimen- gaitasun handikoak ohi dira, emakumezkoak gehienak, ezkerak, ezkerria eta eskuina bereizteko arazoak dituztenak, txukuntasun eta ordena zaileak...

Emakumezkoa, ezkerria, ezkerria eta eskuina bereizteko zailtasuna, txukuntasuna, ordena... Halako egonezina piztu zait, oraindik ardoa usaindu ere ez eta dagoeneko zorabiatu... Izan ere... irudimena berotuta nabil azken boladan. Denborak espiral amiltsuaren itxura hartzen du eta lekuek soinu-uhin armoniatsuak darizkien labirintoenak, besarkadak osorik biltzen nauten borobilak dira, mendakozko laztan gozo-beroak eta urre koloreko muxu distiratsuak jasotzen ditut...

Izan sinestesia, izan maitemina... pertzepzioen asaldua da, nahi gabekoa, iraunkorra, dutenentzat erabat erreala eta gerora ere zehatz gogoratzen dena.

Zentzumenen zoramena

ELHUYAR, 2005eko iraila

EDER EDO ITSUSI...

... lenteak nolakoak diren. Horrek beharko luke esaera zahar-
ren amaiera hizkuntzen inguruan dabiltzanek diotena egia balitz, ale-
gia, zuzena balitz mintzairak hiztunen ohituren arabera bilakatzen
direla eta horien behar sortu berriei erantzuten dietela.

Aspaldiko asmakeria da lenteena, ordura arteko ikuskera ezber-
dinak deuseztatu eta, argiena zelakoan, bakarra ezarri zuena. Ausar-
tagoa banintz lenteen erabileran kokatuko nituzke globalizazioaren
hastapenak, bai horixel Gizakia gizaki denetik egongo ziren presbiziak
jota zeudenak, baita ondo miopeak ere. Batzuk eta besteak orekan
biziko ziren segur aski: lehenak ameslari hutsak, beti urrunera begira
eta etorkizuna kezka; bigarrenak, berriz, hemen eta oraineko bizipe-
netan murgilduta, egunerokoari estu lotuta. Horrela irudikatzen dut
nik mundua harik eta XIII. mendeko beiragile italiarrek batzuen ger-
tuko eta gero besteen urruneko begiradei lurruna kentzen asmatu
zuten arte. Harrezkero denek dena berdin ikusiko zuten.

Aspermenak bultzatuta izan edo historiaren zikloek aginduta
izan, luze gabe sortu zen begiratuei hainbat mundu koloreztatu zabal-
duko zizkien beste betaurreko mota. Aitzakia eguzkitik babestea iza-
nagatik ere, benetako helburua garaiko ikuskera beti-batarekin haus-
tea zelakoan nago ni. *Made in China* omen ziren Europara iritsi ziren
lehenengo eguzkitako betaurrekoak, beira keztatuaz eraikiak; orduz
geroztik hobetu egin dira teknikak eta ugaldu eskaintza, noiz zer
komeni den ikustea. Ingurumenaren gaineko ardura areagotzeko,
adibidez, lente berdeak modako; ekonomian edo politikan gobernu-
aren gabeziak mozorrotu behar direla, arrosa tintatutakoak jantzarazi
eta kitto; herritarrak krisiaren marroiaz konturatu daitezzen nahi dugu-
la, badago horretarako ere lente kolorea... eta badaude grisak, eta
beltzak...

Betaurreko beltzak berez itsuengan pentsatuta egingo ziren, bai-
na izan badira ikusteko ahalmena eduki arren itsu jarraitu nahi dute-
nak. Lente beltzak jantzi ohi dituztenek minez bizi dute argitasun
zantzurik meheena. Gauzak diren direnean jasotzeko nahikoa lukete
lente beltzak eranstea, baina, antza denez, ez dira irtenbideaz jabetu
eta horren ordezkari erabiltezarekin egin digute mehatxu, jakingo
ez bagenu bezala lupek errealitatea desitxuratu egiten dutela, irudirik

arruntena eraldatu eta mamu bihurtzen dutela. Eta mamuak beti mamu... beti itsusi.

Rubalcaba y Ares acuerdan intensificar la vigilancia sobre las listas de Bildu

El ministro enfatiza que pondrán "dos lupas" sobre la coalición "abertzale"

EL PAIS, 10.04.2011

... hitzak eskuetan hala

Hogeita sei mila karaktere inguru, bost zentimetroko, hondar-aleak balira bezala eskukatu ditudanak. Batzuetan, hartu eta batetik bestera ibili ditut, behin eta berriz, eskuinetik ezkerrera eta ezkerretik eskuinera; ahurraren izerdiari atxikita geratu diren apurrek diraute orain paper zuriaren gainean. Bestetan, hatzak hondoratu ditut hondarrean, bostak batera, zilindro formako bost zulo eginez; eskua jaso eta pixka bat mugitu ondoren, hatz-mamiei eta azazkalei lotutakoak, sakonen egondako hondar-ale hezeak, behin askatuta zurira horiek ere.

Asko bidean galdu dira, paperera iritsi ezinik edo paperetik erorita. Ameslarienek ihes egin didate itsas brisak kulunkatuta, eta ausar-tenek, ertzean jolasean zebiltzala, olatuek eramanda.

Hondar-aleak eskuetan nola, hitzak paperean hala.

LAU POEMA

KOLDO ZUBELDIA

Eskuak ditut sumin
Goizeko hotzak egiten didalako min
Usoek bere hegaldian
Sortu dute
Etsia maitemin

* * *

Egin behar bil
Odola dabilen bitartean pir-pil
Ekintzaz adoretzu bihotzetik umil
Alferrik ez nabil
Sumin, eraginkor eta abil
Lan guztia egiten mutil
Estu moduan dena bukatu arte
Izango dut present neskatil
Present beti umil.

* * *

Bihotza blai daukat
Erreserbatu dizut lekua
Goizeko intzetan akongojatua
Ttupitu nauzu eta maite zaitut.
Lagun jatorra zaitut
Erruki beharrik gabekoa
Goizeko eguzkia baino ederragoa
Goizeko eguzkia baino sendoagoa.

Goizeko seirak
Eguzkia antzematen dut gaur aterako dela
Zentzu guztiak hertsi
Hegoi haizearen konpasean nabil ni
Estudiatu, idatzi eta idelak atzi
Ez egiteko etsi
Umil, sendo eutsaga trinko
Eta egin behar dut sinisten dudanari eutsi.

* * *

* * *

HIRU POEMA HETERONIMIKO ETA BI HEROIKO

AMAIA ITURBIDE

**TRIKUAREN ETXE BARRUKO URRATSAK
(APIRILAREN 1A, HAUR LIBURUAREN EGUNA)**

Oroimenak bizarra moztua duela,
jalotzen gara,
gero zuhaltzarena etorriko da.

Lehenengo urratsa
amaren musua dugu
esnea bezain mutua,
bigarrena aitaren aholkua.

Gero datoz ametsak
mendi tontor, ibai luze eta
hodei urrun izatearenak,
eta baita usteak ere,
ezkilak zerutik datozela
eta inudeak haien eskutik,
inudeak txirikordetatik sortzen direla
ezkilak euren mihietatik.

Bidean eta tarteka-marteka
porrotak daude
ilargi erdiz betetako egutegiak
edo haur kotxeetatik
gurpil aukietarainokoak,
eta baita mugarriak ere:
amamaren zimurrak
aitonaren ile urdin zuhurrak.

Azkenean zuhaitzaren hostoak
erortzen diren bezala
eroriko dira ezkilak
eta gauzen azalak ere.

(Irati Arinek sinatuta)

ANE INTXAUSTIK BERE BURUAZ EGINDAKO AUTORRETRATUA, BUNBUILO BAT MARRAZTEN ARI DELARIK

Bizitzaren kromo larrutuan
hondoratzetik ozta-ozta salbatzen den
itsasontzi puska dugu eskua,
komikia, berriz, zulo herdoildua
karruselik ankerrena,
non endai edo hondeagailu gisara
haraino heldutako eskua hozkatua izaten baita
hondar modura zirtzikatua,
komikiaren sugarra eta harra horretan baitautza.

Esku horren errailetatik ateratako
odol berberaz autorretratu hau egiten dihardut
neure buruaz oroitarazteko autoispilua
eta zauriak laztantzeko mihise hesgailua dena
neure buruaren espioia
eta hondorik gabeko bunbuiltoa, pabillioa
bizitzaren sabeletik ateratako Ispilu konkaboa
edo bere buruaren eredia den erakusketa bateko koadroa.
Labur zurrean esanda,
bizitzak pasatutako faktura:
begirada jadanik dudalarik tolesdura
eta ezpainak jadanik moldura
(orrialde honetako tapizaren azpildura).
Marrazten ditudan komikietako lerroez nago sostengatuta,
hauek zubiak bezain erabakigarriak eta
aireportu bateko terminala bezain enigmatikoak baitira.
Oro har adierazita,
autosalatua eta autoalienatua den objektua naiz,
nahiko deslekatua,
erauzitako azal bakoitzetik
esploratu gabeko lurraldean txertatua.

SU PROBA

Gertatzen bazaizu

"gainerako hondakinak" irakur daitekeen
zakarrontzi baten ondoko hanburgesategi batean egotea
horma biluziz inguraturik eta
mahaia eta zamaua gudu zelai batekin partekatzen
ilunabar zikina aurrez aurre duzularik eta
petxero papera egotzi dizutelarik,
ez etsi,

Jarraitu instalazio hilgarri hura guztia
desmuntatzen bisturiaz
harakinen amantaletako ideogramak
eta ardo botilen hondoko kondarrez osatutako
datu basea deszifratzen ari zaren bitartean.
Are gehiago, hanburgesa ezarian-ezarian murtzikatu
aerografoz egindako graffitia baillitzan.

Gainera, hustuketa gunetik datozen biztanleak
(euren buruen errefuxiatuak,
txakurtegi gintzan ibili eta
kanpalekuetan bizi diren horietarikoak)
hanburgesategiaren leihateen aurrean izango dituzu
Ikuskizuna jarraitzen
aho hutsak mugitzen dituzten bitartean
eta hori ere ez dago txarto,
jarrerak zuinkatzen jarraitzea
ez dago txarto.

(Ane Intxaustik sinatuta)

DEMAGUN KEINU HERALDIKO HAUEK (HEROIKO 1)

Nonahi akanto zein ereinotz hostoz zipriztindutako
eta foroz, kapitulioz zein panteoiz betetako
filma horietariko bat ikusi
(marmolezko erretratu, auriga eta toga askorekin
basorik arriskutsuenetako liana eta megazirku askorekin)
eta gelditu
garaipen arkuaren aurrean
eite maiestatikoa eta atletikoa daukan
estatua baten moduan
eta orduan zertxobait gizatiarragoa izatea
(lohian ainguratutako esparruari zabaltzea atea),
nahiz eta jakin jarrera horrek dakarren adorea
aukeratuentzat baino ez dela,
zeren helburu bakoitza podiumtzat
eta aulkirik apalena, berriz, tronutzat hartzea,
eguneroko zeru txikia altxatzea
halterofilia saio batean bezala
eta begirada ahalik eta urrunen helaraztea
disko jaurtiketa baillitzan
ez baita sarritan gauza erraza.

Haur eta gazte literatura

BESTELAKO EGOITZA (HEROIKO 2)

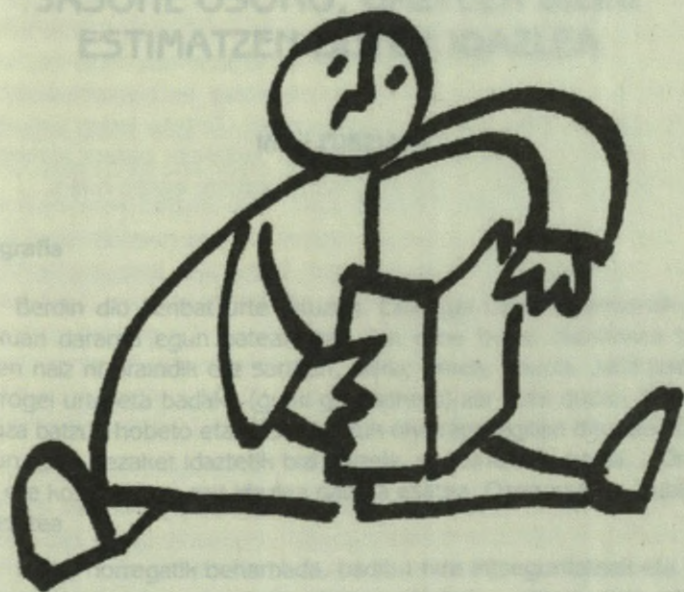
Mihise zuri bateko hariez eta
paper millimetratuko koaderno bateko marra urdin finez
txotxongilo bat egin.

Gelditzen diren bide apurrak
(bonbilla erre baten harizplak eta
burdin hari herdoilduzko filigranak) gehitu,
baita ke txirbil eta zelofanezko izar batzuk ere
(ordu txikietako espazio sideralerako
apaindura egokiak azken hauek, ezbairik gabe).

Kanpotik ikusita honek
sinapsi baten eskema etena dirudi,
hurbilduta, berriz, posiblea den etxe bakarra
(izan ere, guztia deseginez eta zirpilduz joango da
zure txotxongiloa izan ezik).

Ez ahaztu, hau izango duzu bidean argituko dizun
argizari bakarra,
kimioterapiaren izartegian
mantendu ohi den zirrikitua bezala.

JASONE OSORO, BAZTEAN BAZKI
ESTIMATZEN DUTEN GAZTEA

Haur eta gazte literatura

JASONE OSORO, GAZTEEK BIZIKI ESTIMATZEN DUTEN IDAZLEA

Iñaki ZUBELDIA

Biografia

Berdin dio zenbat urte dituzun. Laurogei urteko pertsonak ere barruan darama egun batean izan zen ume txikia. Halakoxea sentitzen naiz ni oraindik ere sarritan, txikia, umea, haurra. Jada baditut berrogei urte eta badakit (gutxi gorabehera) zer nahi dudan. Badakit gauza batzuk hobeto eta beste batzuk okerrago egiten ditudala. Gaur egun esan dezaket idaztetik bizi naizela, sorkuntzatik, baina... Oraindik ere kosta egiten zait idazlea naizela esatea. Ozen esatea. Publikoki esatea.

Bada, horregatik beharbada, baditut nire intseguritateak eta galdetzen didatenean noiz hasi nintzen idazten... atzera, oso atzera egiten dut. Eta irakurtzen noiz hasi nintzen erantzuten dut. Gure etxean liburuak beti egon direla kontatzen dut. Gure ama beti ezagutu dudala etxeko sukaldean liburu bat eskuetan. Komikiak irakurtzea atsegin nuela kontatzen dut. Irudiz eta letraz osatutako bildumekin sartu nintzela ni literaturaren unibertsoan. Eta kontatzen dut entzutea beti gustatu izan zaidala asko. Amak eta amamak kontatutako txikitako istorioak. Lagunek kontatutako gertaerak. Elkarrizketatuek azaldu-tako bizipenak. Horregatik egin nuen kazetaritza. Entzutea gustatzen zitzaidalako eta baita, zergatik ez aitortu, galdetzea ere. Eta zer hobea hirurak, galderak, erantzunak eta idaztea uztartzeko kazetaritza egitea baino. Gero bizitzak gidoigintzaren ateak ireki zizkidan eta hor, telebistan, sormenari egin nion lekua kazetaritzaren mundu erreala alboratuz. Eta gaur egun letren munduak ematen dit jaten, *Berbak* enpresa sortu nuenetik horixe baitut lan-tresna, hitza. Nire literatura-lanak

egiteaz gain, enkarguz ere idazten dut: ipuinak, biografiak, katalogoak, agendak, gidolak, enpresen memoriak, gidak...

Edonola, idaztearen ofizioa gaztaroan izan nituen bi maisu bikalnei zor diet, nolabait. Beraiek jabetu ziren nigan bazegoela ahots berezia. Gustuko nuen idaztea eta txukun egiten nuela esan zidaten. Horregatik, bi irakasle horiek emandako aholkuei kasu eginez irakurtzen jarraitu nuen, eta ikasten eta lan egiten eta, nola ez, baita idazten ere. Nire kasa. Nire kontu. Niretzat, ez beste inorentzat. Tarteka amari erakusten nion nire ipuin bat. Tarteka lagun bati aitortzen nion zerbait idatzia nuela. Tarteka lehiaketa batera aurkezten nuen nire ipuinen bat. Tarteka zerbait irabazi ere egiten nuen.

Eta... eta horrela, galdetuz, erantzunez eta nire sekretua lagunekin konpartituz iritsi zitzaidan nire estreinako lana argitaratzeko aukera. Kazetaria nintzen Elgoibarko astekarrian eta nire lagun baten lagun baten bidez garai hartako *Euskaldunon Egunkarian* argitaratu zuten *Lehenengo aldia* ipuina. Hura izan zen hasiera. Harreman baten hasiera. Gaur arte irauten duena. Xabier Mendigurenek deitu zidan, ipuin hura gustuko zuela esan zidan eta handik bi urtera kaleratu zen *Tentazioak*.

Eta hortxe, oharkabean, irakurle batzuk tentatu nituen. Eta komunikabideak harrিতuta aspaldiko partez emakume gazte bat agertu zelako letren merkatuan, zer eta ipuin erotikoak idazten. Orroa mediatikoa. Prentsa, irratia eta telebista. Emakumea eta idazlea. Eta gaztea. Boom hitza. Pasako da. Moda bat da. Eta horren osteko beldurra eta bertigoa etorri ziren. Eta orain zer? Lehen nobela noizko? Gai izango al naiz?

Lortu nuen adorea ateratzea, beharbada banuelako zer kontatua. Batez ere nahi nuelako zerbait kontatu. Eta nire barne korapiloak askatzeko idatzi nuen *Korapiloak*.

Eta gaur arte badira nire literaturgintzan beste zenbait liburu ere, eleberriak, nerabeel zuzendutako nobelatxoak, ipuinak, kronikak eta abar.

Idazle izatea idaztea bada, bai, idazlea naiz. Idazle izatea jarrera bada, orduan... orduan asko daukat ikasteko. Eta ikasteak, hain justu, ematen dit idazten jarraitzeko motibazioa.

Bibliografia

- Tentazioak, Elkar, 1998. Ipuin bilduma. (*Zazpi kale saria*).
- Isadora, Elkar, 1998. Biografia.
- Euskal idazleen ipuin erotikoak (beste egileekin), Txalaparta, 1998.
- Gutuziak (beste egileekin), Txalaparta, 2000.
- Bakarrizketan (beste egileekin), Alberdania, 2001.
- Korapiloak, Elkar, 2001. Ipuinak eta poemak. (*Zilarrezko Euskadi saria*).
- Jara, Zubia, 2001. Haur eta gazte literatura. (*Juul 1. saria 10-12 urte, 2006; Juul 2. saria 10-12 urte, 2007-2008-2009; Juul 3. saria DBH, 2005*).
- Hora eta Otsoak, Baigorri, 2002. Haur eta gazte literatura.
- Greta, Elkar, 2003. Nobela.
- Jara, bikiak eta bikoteak, Zubia, 2005. Haur eta gazte literatura. (*Liburu Gaztea 1. saria DBH, 2007*).
- Jara Bartzelonan, Zubia, 2007. Haur eta gazte literatura. (*Juul 1. saria DBH, 2008; Juul 2. saria DBH, 2009; Juul 3. saria DBH, 2010*).
- Ezekiel, Elkar, 2009. Haur eta gazte literatura. (*Juul 1. saria DBH, 2010; Juul 1. saria DBH, 2011; Liburu Gaztea 1. saria DBH, 2011*).
- Bi marra arrosa, Txalaparta, 2009. Kronika liburua.
- Jara live, Zubia, 2010. Haur eta gazte literatura.
- Ezekiel nora ezean, 2012. Haur eta gazte literatura.

Itzulitako obrak

- Desnudos, Seix barral, 2002.
- Greta, Seix Barral, 2007.
- Jara, Alfaguara, 2009.

Sariak

- Zazpi kale saria (1998).
- Zilarrezko Euskadi saria (2001).
- Juul 3. saria (DBH), 2005, Jara.
- Juul 1. saria (10-12 urte), 2006, Jara.
- Juul 2. saria (10-12 urte), 2007-2008-2009, Jara.

Juul 1. saria (DBH), 2008, *Jara Bartzelonan*.

Juul 2. saria (DBH), 2009, *Jara Bartzelonan*.

Juul 3. saria (DBH), 2010, *Jara Bartzelonan*.

Juul 1. saria (DBH), 2010, *Ezekiel*.

Juul 1. saria (DBH), 2011, *Ezekiel*.

Juul 1. saria (DBH), 2012, *Ezekiel*.

Liburu Gaztea 1. saria (DBH), 2007, *Jara, bikoteak eta bikiak*.

Liburu Gaztea 1. saria (DBH), 2011, *Ezekiel*.

Sarrera

Jasone Osorok idatzi zuen lehenengo obra *Tentazioak* ipuin bilduma izan zen 1998an. Obra hark nahiko kritika onak izan zituen eta Jasoneren izena ezaguna egin zen euskal letren munduan. Geroztik etorri ziren *Isadora*, 1998an, Isadora Duncan dantzariaren biografia; *Euskal idazleen ipuin erotikoak* bilduman ipuin bat, 1998an; hainbat egileren artean idatzitako *Gutiziak* liburuan narrazio bat, 2000. urtean; beste egileekin idatzitako *Bakarrizketan* liburuan partaidetza bat, 2001ean; *Korapiloak* izeneko liburua, 2001ean, ipuinez eta poemaz osatua; eta *Greta*, helduentzako nobela, 2003an. Eta 2009an, *Bi marra arrosa* idatzi zuen, haurdunaldiari buruzko testigantza liburua. Obra hauek denak helduentzako dira, eta horregatik hemen ez gara sartuko horien analisisan.

Baina Jasonek baditu gazteentzako obra bikain eta arrakastatsuak ere. *Jara* izeneko obrarekin, 2001ean, izugarrizko jauzia eman zuen haur eta gazteen literaturara. Indarrean sartu zen mundu horretan eta indar handiagoarekin jarraitzen du, gazteen erreferentziazko idazleetako bat izanik gaur egun ere. Eta Jasone Osorekin haur eta gazte literaturako ibilbidea eta bere obra aztertuko dugu lan honetan.

Hasteko, txikientzako idatzitako *Nora eta Otsoak*, 2002, ikusiko dugu lehenengo. Otsoen artean hazitako neskatila baten istorio korapilatsua kontatzen du liburua. Neskatilaren gurasoek bizimodu berri bati hasiera emango diote, txalupa batean itsasoratuz. Han zoriotsu biziko dira olatuen eta arraien artean. Baina, Nora jaiotzean, ekaitz beldurgarria altxatu eta itsasoak irentsiko ditu gurasoak, neskatila sehaska batean, itsasoan kulunkan, geratzen delarik bakar-bakarrik.

Olatuek sehaska uharte batera eramango dute, eta ilargi betea izanik, otsoak paseatzera atera dira eta Noraren negar hotsa entzungo dute, goseak baitago. Otso amak esnea emango dio eta piztia hauekin eta Topi izeneko katagorriarekin haziko da neska sei urte egin bitarte. Orduan bakarrik bizitzen ikasi beharko du Topiren laguntzarekin... Eta gizakiak aurkituko ditu eta tragedia etorriko da.

Istoria polita da, hunkigarria, zortzi-bederatzi urteko umeek gustura irakurtzeko modukoa.

Jara, 2001, izan zen Euskal Herriko gazteen artean Jasone eza-gun egin zuen obra. Liburu hau gaztetxoel eta gazteei izugarri gustatu baitzaie eta baleztapen honen froga gazteek eurek emandako sariak dira:

JUUL 1. saria, 2006an, 10-12 urte arteko gazteek emanda.

JUUL 2. saria, 2007an, 2008an eta 2009an, 10-12 urte arteko gazteek emanda.

JUUL 3. saria, 2005ean, DBHko gazteek emanda.

Harrigarria da kasu honetan ere Mondragon Unibertsitatearen izenean argitaratzen den urteroko Haur eta Gazte literaturako Irakur Gidak bere kameraren objetiboa desbideratuta edukitzea, liburu honi Gomendagarri kalifikazioa soilik ipini baitzion, garai batean Miren Agur Meaberen *Itsaslabarreko etxea* eta Fernando Morilloren *Izar-malkoak* liburu bikainel jarri zien kalifikazio berbera, beste liburu kaxkarrago batzuek *Oso gomendagarri* kalifikazioa jaso izan duten bitarte an. Azken bi liburu horiek gero "Haur eta Gazte literaturako Euskadi Saria" jaso zuten. Aitor Aranak suerte txarragoa izan zuen *Amodioaren gazi-gozaok* liburu indartsuarekin, ez Gomendagarri eta ez *Oso gomendagarri* kalifikaziorik ez baitzuen merezi izan Irakur Gidaren egileentzat, eta gero DBHko gazteen artean "Liburu Gaztea 1. saria" jaso izan zuen goleadaz, bigarren sailkatuari egundoko aldea ateraz. Baina, Irakur Gidaren egileentzat liburu hori ez zen gomendagarria nonbait, inolako kalifikaziorik ez baitzioten jarri. Geroztik, milaka eta milaka ale saltzen dira eta gazteek gustura irakurtzen dute, liburu ederra eta indar handikoa baita.

Baina giza-kondizio kaxkarraren txikikeria hauek alde batera utziz, azter dezagun *Jara* izeneko obra.

Neska gazte baten nerabezaroa ageri da nobela honetan, bere lehenengo hilekoa izaten duenetik hasita. Kontakizun bizia da, emakume baten ikuspegitik idatzia eta, hortaz, oso aberatsa, gazteen liburu gehienak orain arte gizonetzkoek idatzi izan baitituzte euskaraz. Arina da irakurtzeko, bizia, elkarrizketa ugariz josia, baina aldi berean neska gazteen psikologia, pentsamenduak, jokaerak, asmoak, esperantzak, kezkek, ilusioak eta desilusioak nahiko ondo islatuta daude obra barruan. Horregatik maite dute hainbeste gazteek obra hau, beren burua islatuta ikusten dutelako protagonistaren eta haren lagunen pertsonailetan. Hizkuntza aldetik liburu txukuna da eta kontakizunaren aldetik zuzena, gauzak, gertaerak eta pentsamenduak zeharka eta metaforetan galdu gabe azaltzen baitira pertsonaien elkarrizketetan. Elkarrizketak sinesgarriak dira, oso biziak, eta batzuetan gazteen jerga edo argota ageri da berorietan, kontakizunari indar berezia eskainiz eta gazteen munduarekiko hurbiltasuna eta konplizitate keinuak azalduz.

Liburu interesgarria da eta irakurtzen jarraitzeko gogoia pizten duen horietakoa hasieratik bukaeraraino. Liburuaren beste ezaugarrietako bat hauxe da: kapitulu laburretan banatuta dago eta horrek erraztu egiten du irakurketa eta istorioaren ulermena.

Lehenengo liburuarekin horrelako arrakasta lortu ondoren, maila altua jarri zion Jasonek bere buruari, baina hurrengo obrak ere ez dira atzean geratu. *Jara*, *bikoteak* eta *bikiak* idatzi zuen 2005ean. Liburu honek ere *Gomendagarri* kalifikazio soila lortu zuen Irakur Gidan, baina 2007an "Liburu Gaztea 1. saria" jaso zuen DBHko gazteek botazio bidez emanda.

Jararen bigarren nobela hau aurreko liburuaren jarraipena da eta hari buruz esan dugun guztia esan daiteke liburu honi buruz ere. Neska gaztetxoek lagunartea ageri da (*Jara*, *Ihintza*, *Nora*); mutilekiko lehenengo harremanak eta zalantzak (*Urko*, *Jazz*, *Xabat*); gurasoekin dituzten ulertuezinak; Anabasa taberna eta alkoholarekin lehenengo kontaktua eta aurreneko zorabioak hori dela eta; anorexiaren arazoa; kanpotik etorritako biki itxura duten neba-arrebak (*Nora* eta *Xabat*, aita euskalduna eta ama Indiakoa dutenak); jantzi desberdinen xarma; iñauteri festa; Australopithecus musika talde berria... Gazteen intereseko gaiak jorratzen dira hemen ere. Kontakizuna narratzaile orojakile baten ikuspegitik idatzita dago, baina batzuetan filmetako kontakizunaren antza ere badu, kamera hartu eta egoerak eta gerta-

kizunak bata bestearen jarraian jarriko balitu bezala, ikuspegi subjektiboari hainbeste garrantzi eman gabe. Deskribapen oso gutxi dago eta elkarriketa ugari, elkarriketa biziak eta nahiko errealak, gazteen artean eman daitezkeenak. Berrero ere gazteen jerga edo argota sartzen du Jasonek nobelan, kontakizuna sinesgarriago eta biziago egiteko. Gazteen gustuko liburua izateko osagai guztiak ditu.

Bi urte geroago, 2007an, *Jara Bartzelonan* argitaratuko du Jasone Osorok. Hemen neska helduago bat azalduko zaigu, oraindik nerabea baldin bada ere. Liburu hau ez da ageri Irakur Gidan, beraz ez du kalifikaziorik jaso. Baina gazteek biziki estimatu dute eta hauek bai kalifikaziorik onenak eman dizkiote:

JUUL 1. saria, 2008an, DBHko gazteek boto bidez emanda.

JUUL 2. saria, 2009an, DBHko gazteek boto bidez emanda.

JUUL 3. saria, 2010ean, DBHko gazteek boto bidez emanda.

Jarak hamabost urte ditu eta Bartzelonara joan da, aitaren lanbidea dela medio. Hemen dena aldatuko zaio. Hiri handi bateko bizimodua ezagutuko du, lagun berriak, look berria (ilea moztu eta neska helduago eta modernoagoaren itxura hartuko du), eskola berria, lana ere aurkituko du, ordukako lana, ardurak hartzen joateko eta diru pixka bat eskuarterako irabazteko... Hamabost urterekin eta hiri handian aurkitu duen giroarekin bere bizimodua guztiz aldatuko da. Laia, Bartzelonako neska, bere lagun min bihurtuko da eta Oriol, mutil lagun berria, Urko ahantzaraziko diona ia-ia... Amodio harremanak ere ausartagoak izango dira orain herrian bizi izan zituenak baino, Oriolek hemezortzi urte baititu eta esperientzia handia du neskekin... Baina bizimodua asko konplikatuko zaio, Lalak esperientzia berriak izatera bultzatzen duelako, gurasoen borondatearen kontra, eta Oriolek ere pausoak azkar emanarazi nahi dizkiolako, bera helduagoa delako eta bizitzan esperientzia gehiago izan dituelako lehendik. Horrek denak eramaten du Jara gurasoel gezurrak esatera, eskolan gaizki joatera, bi suspentso ateraz, toki batean dagoela gurasoel esan eta bere lehenengo maitasun esperientziak esperimintatu nahi izatera... Baina, gero, gezurrak agerian geratuko dira eta Jarak gurasoen aurrean sentsazio txarra sentituko du: gurasoak defraudatu egin ditu, gaizki jokatu du eta gezurra gezurraren gainean esan die, bi suspentso atera ditu (beti dena aprobaztera ohituta zegoen ordura

arte), ... deseroso sentitzen da bere buruarekin. Laiak ere egoera horretara bultzatu du, gaztea dela eta gaztetasuna aprobetxatu egin behar duela aitzakia jarritz... Oriolek ere ez dio asko lagundu jator jokatzeko; gainera, Jara txoratuta dago Oriolekin... Dena korapilatzen zaito Jarari eta egoera jasanezina suertatzen zaito etxean. Azken momentuan Ferran eta Elena (Jarak zaintzen zuen neska txikiaren gurasoak) modu probidentzialean azalduko dira Jararen etxean, Carla, neska txikia, zaintzera itzul dadin eskatzeko. Eta hauen eta Jararen gurasoen arteko elkarrizketak oker zihoazen gauzak baretzen eta argiago ikusten laguntzen du. Azkenean, Jara bera izango da egin dituen akatsak onartu, barkamena eskatu eta bere buruari zigorrik gogorrena jarriko diona: udan klase partikularrak emango ditu egunero (beraz, ez da herrira itzuliko oporretan) eta aste bukaeratan hilean behin bakarrik aterako da kalera...

Indar handia du kontakizunak eta aurreko bi liburuetan baino konplikatuagoak dira orain barruko korapiloak (Jara helduago egiten ari den seinale), arazoak zailagoak dira eta maitasun kontuak ere modu gordinagoan ageri dira, halaxe bizitzen ari baita neska...

Interes handiz irakurtzen da liburua eta barruko trama oso ondo jositako dago, irakurtzeko gogoia eta interesa liburuan zehar maila altuan mantenduz.

Jasoneren azierro handia izan da gazteen mundutik horren gertu dagoen pertsonaia (Jara) asmatzea eta nobela zirrargarri hauetan txertatzea. Pertsonalaren garapena film batean bezala bizitzen du gazteak liburua irakurri ahala eta hori idazlearen meritu handia da. Pertsonaia sinesgarria izateaz gain, hezur eta haragizkoa da, euren antzekoa. Eta kontakizuna interesgarri suertatzen zaito gazteari. Eta nik esango nuke "plus" bat ere baduela euskal literaturan, emakumearen ikuspegia eta esperientzia, orain arte nahiko gutxi azaldu izan dena gazteentzako narrazioetan.

2009an, *Ezekiel* idatzi zuen Jasone Osorok, hamalau urteko mutil baten gorabeherak eta bizimodua. Kasu honetan ere *Gomendagarri* kalifikazioa solla eman zion Irakur Gidak, eta berriro ere Euskal Herriko gazteek oker ari direla esan diete beren botoekin eta sariekin:

JUUL 1. saria, 2010ean, DBHko gazteek emanda.

JUUL 1. saria, 2011n, DBHko gazteek emanda.

Liburu Gaztea 1. saria, 2011n, DBHko gazteek emanda.

Kasu honetan Jasone mutilen psikologiarekin ausartu da, beste liburu batzuetan Fernando Morillo nesken psikologiarekin ausartu izan den bezala. Eta badirudi gazteei gustatu zaiela Jasonek bere buruari jarri dion erronka eta horren emaitza. Azter dezagun nobela honetako haria:

Ezekielek 14 urte ditu eta Ros ere deitzen diote arreba zaharra-goaren arropa arroxak janzen dituelako. Amarekin eta arreba Mariarekin bizi da. Aitak Ezekielek bi urte zituenean alde egin zuen etxetik.

Arazoak ditu etxean eta kanpoan: istiluak etxean eta eskolan, lagunekin, koadrilaren lokalean, neskekin... Apustu bat egiten dute koadrilako lau lagunek neska bati nork eman lehenengo musua ez-painetan edo ahoan: Leon, motorzalea (nesken artean arrakasta duen mutila), Ola (olagarroak bezala dena ukitzen duena), Etxe (homosexuala) eta Ezekiel (alias, Ros). Eta hauek dira nobelan ageri diren neskak: Elena, gelako politena, eta Maria, Ezekielen arreba. Moto-karrera bat izaten da herrian eta Leonek irabazten du. Hau Elenaren atzetik dabil, baina Maria, Ezekielen arreba, da muxu ematera joaten zaiona. Etxe fundizio zaharrean norbaitekin gelditu da. Beste lagunak zelatatu egiten dute eta hori ustekabea!, zita neska batekin izango zelakoan eta mutik bat agertu da (Jokin). Elenak eta Ezekielek eskolako lan bat egin behar dute elkarrekin. Sexuaz hitz egiten dio Elenak, baina Ezekiel urduri jartzen da. Elenak Leon du buruan, hura gustatzen zaio. Enbrollo handi samarra bizi dute gazteek.

Carla sexologoa, neska ederra, etorriko zaielako gelara, sexuari buruzko azalpenak ematera. Mutilen lokalean nesken zerrenda bat azalduko da eta apustuarena ere deskubrituko dute. Mutilak leku txarrean geldituko dira. Neskak objektu sentitu dira eta batzuek gutxietsita ikusi dute beren burua (zerrendan azaldu ez direnek)...

Arazo bat dela eta borroka egingo dute Leonek eta Ezekielek. Gauzak okertu egin dira mutilen artean, eta Ola eta Leon alde batetik eta Etxe eta Ezekiel bestetik geratuko dira. Azken hauek beren gauzak hartzera joango dira lokalera eta gauza ezin dela konpondu diru-

dienean, Leonek eta Ezekielek atzera egingo dute eta elkar besarkatuko dute, aspaldiko adiskidantza berreskuratuz.

Gazteen arteko zailtasunak, maitasun kontuak, musuak, nes-kengana hurbildu ezina frakasatzeko beldurraren eraginez... Gauza asko ukitzen ditu liburuak eta interesa bizi-bizi mantentzen du hasieratik bukaeraraino. Ez dakit gaurko gazteek neskeganako afan hori hainbestearinokoa izaten duten. Neskak helduagoak dira eta agian hauen arazoa gehiago da mutilekiko ardura, gustatu nahi izatea, bikote bat bilatzea... Mutiletan ez dakit hainbeste gertatzen den. Gaurko gazteria ez dut hain gertutik ezagutzen eta ez naiz ausartzen ezezkorik ematen. Garai batean nik uste gutxiago ematen zela kezka hori. Gaur, agian bai...

Baina, hala ere, ezin da ukatu nobelak gazteen arteko gai ugari jartzen dituela agerian eta modu gordinean kontatzen dituela, berruan kezka eta ezinegona sortuz, eta dirudienez gazteen artean konplizitate estua lortuz, berauek emandako sariek agerian uzten duten moduan.

Liburu bikaina da *Ezekiel* izeneko nobela hau ere. Eta garrantzitsuena, gazteek oso gustukoa dute. Eta gazteen arazoak pil-pilean ageri dira, disimulurik eta bigunkeriarik gabe.

Urtebete geroago, 2010ean, *Jara live* nobela argitaratu zuen Jasone Osorok. Liburu hau ere ez da ageri Irakur Gidan, beraz, ez diote kalifikaziorik eskaini.

Jara helduago bat ageri da nobela honetan. Berezi Lekeitioko jaialdi erraldoira datorren eta hor bizipen bereziak izango dituen neska ageri da, ihintza bere lagunarekin. Gari ezagutuko du, jaialdiko argiztapenez arduratzen den 25 urteko mutil "katxarroa" (bera baino 10 urte zaharragoa), Irma eta Ainhoa lesbianak ezagutuko ditu, Urko bere lehenengo maitasunaz gogoratuko da eta Oriol ere buruan bueltaka erabiliko du. Koktel nahasi samarra, baina Jara helduago honek bere nortasunarekin aurrera egiten asmatuko du hainbeste oztopo ageri zaizkion trabesia honetan. Oso gustura irakurtzen da liburu eta interesa, beti bezala, bizi-bizi mantentzen du.

Orokorrean esan dezakegu Jasone Osoro indar handiz sartu zela gazteen literaturan eta gaur egun ere hala segitzen duela, gazteek egile honen obrak biziki maite eta estimatzen baitituzte. Gazteen kezka, asmo, jokaera eta bizmodua ulertzeko erarekin bete-betean

asmatu du nonbait egileak eta hauek esker onez irakurtzen dituzte haren liburuak eta irakurri bakarrik ez, apreziatu ere bai, beren bo-toekin behin eta berriz saritu baitituzte. Egia da liburu biziak direla, kontakizunaren haria ondo lotuta eskaintzen dutenak, elkarrizketa aberatsak eta sentimenduz eta pasioz beteak ematen dituztenak, eta euskararen aldetik txukunak eta irakurterrazak, sinplekerian erori gabe. Beraz, eutsi zure bideari, Jasone, eta jarraitu gazteentzako obra interesgarri eta gero eta hobeak idazten.

Jasoneren haur eta gazte literaturako ibilbidea hobeto ulertzeko eta ezagutzeko, elkarrizketa sakon samar bat egingo dlogu.

Elkarrizketa

Elkarrizketatzailea: Iñaki Zubeldia (I.Zu.)

Elkarrizketatua: Jasone Osoro (J.Os.)

I.Zu.: Jasone Osorok helduentzako obrekin eman zuen ezagutzera bere burua idazle gisa. Nola etorri zen gero gazte literaturara saltoa? Erraza izan al zen?

J.Os.: Zubia argitaletxeko Joseba Santxok deitu zidan nerabeentzako liburu bat idaztea proposatuz. Hasieran zalantzak izan nituen. Izan ere, sekula ez zitzaidan burutik pasatu adin horretarako idaztea eta ez nekien zer izan nezakeen nik haiel kontatzeko. Baina erronka zalea naiz eta Joseba Santxok badaki nola konbentzitu, beraz... animatu egin nintzen.

I.Zu.: Nola sortu zitzaizun *Jara* pertsonaiaren istorioak idazteko ideia?

J.Os.: Argi neukan gauza bakarra zen protagonista neska izango zela. Hortik aurrera, nire nerabe garalari begira jarri nintzen. Denboran atzera bidaiatu eta 12,13 urterekin nolakoa zen Jasone? Zer sentitzen zuen? Zein ziren bere beldurrak eta ametsak? Horiek guztiak bildu nituen eta horrela hasi nintzen *Jara* perfilatzen. *Jara* ez da Jasone, baina egia da nire bi-tiztan oinarrituta dagoela.

I.Zu.: Badakigu *Jara* liburuak sari mordoa jaso zituela, baina hori geroxeago etorri zen, lau urte pasatu ondoren-edo. Nolako

- harrera izan zuen hasieran kritikaren aldetik eta irakurleen aldetik?
- J.Os.: Egia esan ez dakit. Salmentak beti izan dira onak eta ez dut Jarari buruzko kritikarik irakurri. Ez zait gehiegi gustatzen kritika irakurtzea. Uste dut ahulegia naizela horretarako, onerako eta txarrerako. Nahiago izaten dut nire lanean eragingo ez duen ezer ez irakurri. Parean tokatzen bazait edo norbaitek helarazten badit bai, baina ni ez naiz bila aritzen.
- I.Zu.: Lau urte geroago, 2005ean, idatzi zenuen *Jara, bikoteak eta bikiak*. Jararen pertsonaia jadanik ezaguna izanik, liburu honentzat errazagoa izan al zen bidea? Kritikak eta medioek nola hartu zuten liburua?
- J.Os.: Bidea errazagoa izan zen alde batetik, ze pertsonaiak ondo definituta nituen eta horrek erraztu egiten du kontakizuna. Hau da, badakizunean nolakoak diren pertsonaiak horrek ahalbidetzen dizu egoera diferenteetan nola jokatuko luketen jakitea. Baina lehenengo Jarak izan zuen arrakasta ikusita, zaila zen irakurleak harrapatuko zituen istorio bat sortzea. Bigarren parteak sekula ez direla onak izaten esaten da eta horrek pisua izan dezake sormenean. Halere, gustura aritu nintzen *Jara, bikiak eta bikoteak* idazten eta irakurleek ere gustura jaso eta irakurri zuten. Kritikari buruz aurreko galderan erantzun dudan bera esango nuke hemen eta medioek ere ez zuten zalaparta handiegia sortu Jararen inguruan.
- I.Zu.: Tartean, 2002an, *Nora eta Otsoak* obra idatzi zenuen. Istoria polita izan arren badirudi nahiko isilik pasatu zela kritikaren aldetik. Irakur Gidan Gomendagarri kalifikaziorik ere ez zioten jarri (neu ere ohituta nago hainbat obrarekin ezikusia izatera). Sentsazio hori bera izan al zenuen zuk?
- J.Os.: *Nora eta otsoak* enkarguzko lana izan zen. Gara egunkariarekin banatu zen eta hortik aurrera, nik dakidala, ez zuen bestelako ez oihartzunik, ez banaketarik izan.
- I.Zu.: 2005. urtean gazteak zure obra sarien bidez baloratzen hasien dira. DBHkoek Jarari JUUL 3. saria eman zioten urte horretan. Hurrengo urteetan 10-12 urteko gaztetxoek JUUL lehenengo saria eman zioten behin liburu berari, bigarren

- saria hiru bider eta hirugarren saria beste behin. Nola hartu zituen sari hauek denak Jasone Osorok?
- J.Os.: Sari ederra da irakurleek ematen dutena, ezbairik gabe, sari-rik ederrena. Liburu batek bizirik egoteko biak behar ditu, idazlea eta irakurlea. Idazle batek liburua argitaratzen duenean liburu hori jendearengana iristea nahi du, irakurria izatea. Hori da nire ustea. Zuk idatzitako liburua jendeak irakurtzeaz gain gustuko ere izan duela jakitea gauza ederra da. Idazten jarraitzeko akullu aparta.
- I.Zu.: 2007an, *Jara Bartzelonan* argitaratzen duzu, beste obra supersaritu bat. Zer nolako harrera izan zuen liburua medioetan eta kritikaren aldetik?
- J.Os.: Medioetan ere uste dut apenas izan zuela oihartzunik. Jara irakurleek eskatu eta bultzatu duten liburua izan da. Nire asmoa ez zen bigarren, hirugarren edo laugarren liburu bat idaztea. Irakurleek eskatuta idatzi ditut. Nik ere badakit zer den adin hori izatea eta gustuko liburu bat amaitzean beste bat eta beste bat irakurtzeko gogoz geratzea. Jararen arrakasta irakurleei zor diet, ahoz ahokoari. Medioek eta kritikak ez dute zerikusirik izan hor.
- I.Zu.: *Jara Bartzelonan* liburua ere hiru urtetan segidan jaso du gazteen errekonozimendua: JUUL 1. saria eman zioten DBH-ko gazteek 2008an, 2. saria 2009an eta 3. saria 2010ean. Horrelakoetan ez al da haizea pixka bat burura igotzen?, (maliziarik gabe doa galdera, eh). Zure obra hauek medioen eta kritikaren aldetik aitortpen eta estimu berbera izan dutela uste al duzu?
- J.Os.: Ni berez nahiko insegurua naiz eta irakurleen hitzak oso ondo datozkit nire autoestimarako.
- I.Zu.: Idazleak ikastetxeetan programan edo antzekoetan parte hartu izan al duzu? Nolako sentazioak jaso izan dituzu saio horietan? Zer esaten dizute gazteek zure obrari eta zure pertsonaiei buruz?
- J.Os.: Bai, ibiltzen naiz eskolaz eskola. Oso esperientzia aberasgarria da. Abeslariak kontzertuak ematen dituzte eta idazleon bira hitzaldi hauek izan ohi dira. Polita da irakurleak aurrez aurre ezagutzea, zer gustatu zaien eta zer ez jakitea. Beraien

unibertsoa gertutik ezagutzeko parada da eta beraientzat idazten jarraitzeko iturri agortezina.

I.Zu.: Egokiak eta beharrezkoak iruditzen al zaizkizu saio horiek? Irakurzaletasunari mesede egiten diotela uste al duzu?

J.Os.: Beharrezkoak eta egokiak dira, dudarik gabe. Ez dakit irakurzaletasuna sustatzen duten baina motibazio handia da beraientzat irakurri duten liburua idatzi duen hori aurrez aurre ikustea: nolakoa den, nola hitz egiten duen, nola jazten den, zer esaten duen... Idazlea beraiek bezalako pertsona bat dela ikustea inportantea da eta baliteke liburua irakurri eta idazlea ezagututa beste libururen bat irakurtzeko tentazioa ere izatea.

I.Zu.: Nabaritu al duzu saio horien bidez liburu gehiago saltzen direla eta zu ezagutu zaituzten irakurle horiek zure liburu gehiago irakurri nahi izaten dituztela?

J.Os.: Ikastetxeetako zirkuituan sartzeak zuzenean dakar liburu gehiago saltzea. Egia da normalean liburu gehiagoren egarri izaten direla. Beti errepikatzen den galdera da: noizko beste Jara bat? Noizko bigarren Ezekiel? Eta bai, azaltzen dute helduentzat idatzi ditudan liburuei buruzko jakinmina ere. Baletz esango nuke, hau da, irakurzalea denak seguruenik gustatu zaion idazle horren liburu gehiago irakurtzeko gogoia ere izango du.

I.Zu.: Ezekiel obran mutilen psikologiarekin ausartzen zara. Erraza egin al zitzaizun mutilen eguneroko bizimodua, asmoak, grinak, jokabidea... zure istorioan txertatzea? Norbaitekin kontsultatzen al zenuen idatzitakoa?

J.Os.: Jara errazagoa egin zitzaidan ni neska naizelako eta oso ondo ezagutzen dudalako neska nerabeen barne psikologia. Halere, beti izan naiz oso obserbatzailea. Gustatzen zait jendeari begiratzea, jendearen jokaerak aztertzea. Gustatzen zait hitz egin eta entzutea eta lagun onak ditut, neskak eta mutilak. Gustatzen zait irakurtzea, nola ez, eta pelikulak ikustea, eta musika entzutea. Eta horiek guztiak iturri agortezinak dira pertsonaiak sortzeko orduan. Beti esan izan dut inspirazioa supermerkatu batean salduko balitz, supermerkatu onena bizitza izango litzatekeela. Edonola, egia da

Ezekielen kasuan nire bikotearekin gauza asko kontsultatu nituela. Berak 15 urte zituenean nolako zen galdetzen nion eta idazten nituenak berari erakusten nizkion. Mutil baten ikuspegitik Ezekiel eta bere lagunak nola ulertzen ziren jakin nahi nuen. Oso oso baliagarria izan zitzaidan nire bikotea Ezekiel idazteko orduan.

- I.Zu.: *Ezekiel* liburuak ere sari bikainak jaso ditu: JUUL 1. saria bi aldiz (2010ean eta 2011n), DBHko gazteek beren botoekin emanda eta Liburu Gaztea 1. saria (2011n), baita ere DBHko gazteek beren botoekin emanda. Kritikaren eta medioen aldetik horren proportzioko aipamenik eta tratamendurik jaso al du?
- J.Os.: Sentsazioa daukat ezetz. Jara guztiekin aipatu dudan bezala, nire pertzepzioa da prentsaurrekoaren osteko albistetxoa eta gero ez duela oihartzun berezirik izan. Eta kritikarik ez dut nik irakurri.
- I.Zu.: Nola hartu dute mutilek zure liburu hori? Zer esan dizute eskoletara joandakoan?
- J.Os.: Gustatu zale, mutilei eta baita neskei ere. Halere, oraindik orain bitxia da nola neska protagonistatzat duen liburu askorentzat "nesken liburu" den eta, aldiz, pertsonaia nagusia mutila denean bai neska bai mutilei zuzendua. Jara neskek gehiago irakurtzen dute eta aitortu ere gehiago aitortzen dute neskek gustatu zaiela. Gero irakasleek komentatzen didate mutilek ere oso gustura irakurtzen dutela baina kosta egiten zaiela hori aitortzea, erreparoa ematen die. Ezekielekin ez da horrelakorik gertatzen. Baina egia da, logikaz, mutilak gehiago identifikatzen direla Ezekiel eta bere lagunaren abenturekin. Oso harrera ona izan du. Pozik nago, dudarik gabe.
- I.Zu.: *Jara live* da orain arte argitaratutakoen artean haur eta gazte literaturako zure azken liburu. Nola hartu dute prentsak eta kritikoeak? Eta irakurleek?
- J.Os.: Komunikabideek ez diete inolako tratamendurik eskaini ez Jarari ez Ezekieli. Juul saria bera ere ez da apenas aipatzen. Sautrelan bertan ere, nik dakidala, ez zitzaion apenas tarterik eskaintzen haur eta gazte literaturari. Hau da estreinako aldia

nire gazte literaturgintzaren inguruko elkarrizketa egiten didatena. Eta pena da haur eta gazte literaturak hain oihartzun eskasa izatea komunikabideetan, ze azken batean etorkizuneko irakurleak horiek dira eta bereziki mimatu behar genituzke.

I.Zu.: Gazteen literaturako esparru horretan oso ondo moldatzen zara. Pentsatu al duzu inoiz txikiagoentzat idaztea? Agian zure haurrak handitzen joaten direnean idatziko duzu?

J.Os.: Bi ume txiki ditut, bi eta lau urtekoak, eta gauero ipuin bat kontatzen diet, batzuetan neuk asmatua eta bestetan irakurritakoak. Badut ipuin bat edo bese txiki entzat idatzita, baina argitaratu gabeak. Ez dakit, baliteke egunen batean txikiengana hurreratzeko salakera hori egitea.

I.Zu.: Nola ikusten duzu euskal haur eta gazte literatura? Zer hobetu eta zer osatu behar litzatekeela iruditzen zaizu?

J.Os.: Ez naiz batere aditua baina sentsazioa daukat gaur egun eskaintza zabala dagoela. Badagoela zer aukeratua. Liburudendara joaten naizenean nire umeentzako ipuinak erostera mundu haluzinante batekin egiten dut topo. Oso ondo zaindutako edizioekin, formatu ezberdinekin, ilustrazio ederrekin.... Umeei begietatik sartu behar zaizkie gauzak, baita letrak ere. Ni neu akordatzen naiz gaztea nintzenean baze-goela sail bat *Joyas literarias* edo deitzen zena eta bertan abenturak eleberri gisa eta komiki gisa, bietara kontatuta zeuden. Halere, askoz zailagoa da gazteengana heltzea haurrengana baino. Gazteak, gaur egungoak batez ere, internet eta sare sozialen diktadurapean bizi dira eta horrek asko oztopatzen du literaturarekiko interesa piztea beralengan. Edonola, ni gaztea nintzenean ere oso gutxi ginen benetan irakurtzeko zaletasuna genuenok. Eta guk ez genituen ez ordenadoreak, ez sakelekoak, ez bideo-jokoak. Agian onartu beharra dago literatura ez dela inoiz gehiengo batek gustuko duen zaletasuna izango.

I.Zu.: Eta nola ikusten duzu kritikoen lana haur eta gazte literatura baloratzerakoan?

J.Os.: Ez dut bereziki jarraitzen gaia, beraz, ezin epai nezake.

- I.Zu.: Zer egin liteke gaurko haurrak eta gazteak irakurzaleago egiteko?
- J.Os.: Erantzuna norbaitek jakingo balu honezkero praktikan jarrita egongo litzateke, ezta? Eskaintza egotea klabea da. Zenbat eta aukera gehiago izan, hobe. Demostratua dago gustuko zerbait aurkitzen edo eskaintzen zaienean berez irakurtzen dutela. Eta gero hor daude aipatu ditugun programak, idazleak ikatetxeetan kasu, edo ipuin kontalariak... Akaso irakurle klub gehiago sortu beharko lirateke gazteentzat, eta beraiei eskainitako ipuin lantegi dinamikoak sortu... Baina, egin ahalak eginda ere, nik uste beti nahiago izango dituztela ikusentzuteko medioak literatura baino.

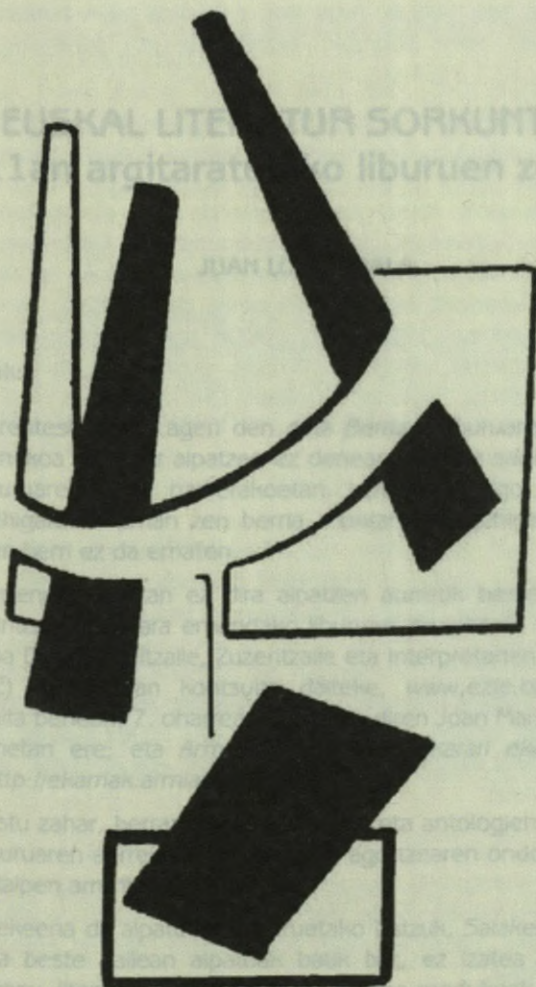
Adabakiak

EUSKAL LITERATUR SORKUNTZA:

2011ko argitaratutako liburuen zerrenda

JUAN L...

Adabakiak

EUSKAL LITERATUR SORKUNTZA: 2011an argitaratutako liburuen zerrenda

JUAN LUIS ZABALA

Oharrak:

- 1.- Parentesi artean ageri den data *Berria*-n liburuaren berri eman zenekoa da. Ezer aipatzen ez denean, *Kultura* sailean eman zen liburuaren berri; gainerakoetan, zehaztuta dago zein sail edo gehigarritan eman zen berria. *Mantangorri* gehigarriko aipamenen berri ez da ematen.
- 2.- Zerrenda honetan ez dira aipatzen aurretik beste edozein hizkuntzatan argitara emandako liburuen itzulpenak. Horien katalogoa Euskal Itzultzaile, Zuzentzaile eta Interpretarien Elkarteko (EIZIE) webgunean kontsulta daiteke, www.ezie.org helbidean; baita behean, 7. oharrean, aipatzen diren Joan Mari Torrealdairen lanetan ere; eta *Armiarma* atariko *Euskarari ekarriak* gunean (<http://ekarriak.armiarma.com>).
- 3.- Testu zahar, berrargitalpen, bilduma eta antologiaren sailean ez da liburuaren aurreko argitalpenaren agortzearen ondoriozko berrargitalpen arrunten berri ematen.
- 4.- Litekeena da aipatutako liburuetako batzuk, *Saiakera*, *kazetaritza* eta beste sailean aipatuak batik bat, ez izatea berez, *stricto sensu*, literatur sorkuntzakotzat jotzeko modukoak, eta litekeena da, halaber, literatur sorkuntzatik hemen aipatutako batzuk baino gertuago dauden liburuak kanpoan geratu izana. Mugak ez baitira beti oso garbi ageri.
- 5.- Zerrenda hau ez da oso-oso, literatur sorkuntzako hainbat liburuaren aipamenak falta dira:hainbat lehiaketatako lan saridunak

biltzen dituzten liburu kolektiboak, saiakeratzat jotzeko moduko doktorego tesi batzuk, herri edo eskualde jakin batean baino zabaldu ez diren liburuak, zabalkunde eta promozio eska-sekoak...

- 6.- Nahiz eta kasu askotan liburuaren ko-egile diren, ez da aipatzen zerrendan ilustrazilogileen izenik, idazleenak bakarrik baizik.
- 7.- XX. mende osoko liburu guztien zerrenda egina eta argitaratua du Joan Mari Torrealdai, *Jakin* aldizkariaren eta Gipuzkoako Foru Aldundiaren eskutik, *XX. mendeko euskal liburuen katalogoa*-n. Katalogo horretako bost liburuki eman ditu argitara Torrealdai, eta bosgarrenean 1999an eta 2000n argitara emandako liburu guztien zerrenda egin du. 2001eko euskarazko liburu guztien zerrenda, berriz, *Jakin* aldizkariaren 134. zenbakian eman zuen argitara; 2002koena 140.ean; 2003koena 146.enean; 2004koena 152.enean; 2005ekoena 158.enean; 2006koena 164.enean; 2007koena 170.enean; 2008koena 176.enean; 2009koena 182.ean; eta 2010ekoena 188.ean. Bestalde, Torrealdai XX. mendearen hasieratik 2007a arte kaleratutako euskal liburu guztiekin osatutako katalogazloa Internet sarean kontsulta daiteke, www.jakingunea.com helbidean.
- 8.- Zerrenda hau liburuska moduan ere argitaratuko da, *Euskal Liburuak 2010* izenburuarekin, Olerti Etxearen eskutik. Gisa berean argitaratuta daude 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009 eta 2010eko liburuen zerrendak ere.
- 9.- Zerrendaren lehen eranskinean aipatutako kritika guztiak, haur eta gazte literaturako liburuenak salbu, *Armiarma* atariko *Kritiken hemeroteca* gunean (<http://kritikak.armiarma.com>) daude bilduta eta irakurgal, beste egunkari eta aldizkari askotan argitaratutakoekin batera.
- 10.- Zerrenda hau osatu eta hobetzeko asmoz, egile, argitaratzaile, banatzaile, saltzaile, bibliotekari eta irakurleei eskertuko geniele informazioa Juan Luis Zabalarari bidaltzea. Helbidea: Aintzieta Pasealekua, 16, 1-D. 20140 Donostia (Gipuzkoa). Telefonoa: 943-471072. Posta elektronikoa: jaulis62@hotmail.com.

1. Eleberria

- AGIRRE, Joxean: *Zwei Frauen (bi emakume)*. Donostia, Elkar, 2011 (2010-IX-30; 2011-X-6; 2011-XI-8).
- AIZPURUA, Eneko: *Errauts*. Donostia, Erein, 2011 (2011-XI-29).
- APAOLAZA, Uxue: *Mea culpa*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-IV-15; 2011-VI-14).
- ARANA, Aitor: *Dorian Grayren egiazko erretratua*. Tafalla, Txalaparta, 2011 (2012-I-6).
- ARANBARRI, Iñigo: *Zamaontzia*. Zarautz, Susa, 2011 (2011-VI-4; 2011-VII-26).
- ARINAS, Txema: *Azoka*. Alegia, Hiria, 2011.
- ARINAS, Txema: *Borreroak baditu milaka aurpegi*. Alegia, Hiria, 2011.
- ARRETXE, Jon: *Tangerko ametsak*. Donostia, Erein, 2011 (2011-V-28).
- BASTERRETXE, Jose Inazio: *Azken tranbiaren itzala*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-III-2).
- BORDA, Itxaro: *Post mortem scripta volant*. Baiona, Maiatz, 2011 (2011-XII-8).
- CANO, Harkaitz: *Twist*. Zarautz, Susa, 2011 (2011-XII-2; 2012-II-3).
- GALLO, Angel: *Bambu*. Zornotza, Erroteta, 2011.
- HARANBURU ALTUNA, Luis: *Basque Culinary*. Alegia, Hiria, 2011.
- IRASIZABAL, Iñaki: *Igelak benetan hiltzen dira*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-IV-20).
- IRIGOIEN, Joan Mari: *Ur arreak, ur garbiak*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-IX-29; 2011-XI-27).
- IZAGIRRE, Koldo: *Egarri egunak portualdean*. Zarautz, Susa, 2011 (2011-XII-1; 2012-II-18).
- LADRON ARANA, Alberto: *Zer barkaturik ez*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-VI-5).
- LERTXUNDI, Anjel: *Etxeko hautsa*. Irun, Alberdania, 2011 (2011-V-21; 2011-VI-23).
- LINAZASORO, Karlos: *Udalbatza bahituaren kasu pollita*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-III-17).
- LOZANO, Joseba: *Argiaren erreinua*. Irun, Alberdania, 2011 (2011-XI-22).
- LUZARRAGA, Asel: *Gezurra odoletan*. Tafalla, Txalaparta, 2011 (2011-XII-3).
- MENDIGUREN ELIZEGI, Xabier: *Sakoneta*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-II-19).
- MENDINUETA, Ibai: *Xenda bi ez duk lizentzi*. *Sasoiak hondar bustiyetan I*. Donostia, Ibai Mendinueta (egile-editore), 2011 (2011-IV-21).

- MESTROT, Pierre: *Saiaren mendekua*. Baiona, Malatz, 2011 (2011-XII-8).
- MONASTERIO, Xabier: *Lurtarrak*. Bilbo, Atoan!, 2011 (2011-XII-2 Euskal Herria sailean).
- UNZUETA, Josu: *Izuen eskultorea*. Bilbo, Mezulari, 2011 (2011-XII-7).
- ZABARTE, Gaizka: *Zaharrak ez zuen hil nahi*. Zarautz, Susa, 2011 (2011-X-26).

2. Ipuina

- ARANA, Aitor: *Ipuin larrigarriak*. Alegia, Hiria, 2011.
- ARRIETA, Juan Modesto: *Izen bereziak*. Donostia, Erein, 2011 (2011-XI-29).
- ARRIETA, Yolanda: *ABCD berri bat*. Bilbo, Mezulari, 2011 (2011-X-26).
- ARTOLA, Xabier: *Argi-itzalen neurria*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-IX-14).
- ASKOREN ARTEAN: *Hatsaren Poesia Olerki Bilduma 2011*. Senpere, Hatsa Elkarte, 2008; apallatzailea: Auxtin Zamora.
- AURKENERENA, Joseba: *Amalurraren kantua*. Alegia, Hiria, 2011.
- BASTERRETXE, Iñaki: *Iraultza gaueko erreleboan*. Bilbo, Bilboko Udala, 2011 (2011-VI-22).
- EGIA, Lutxo: *Txakur ingelesak*. Zarautz, Susa, 2011 (2011-IV-13).
- ERRO, Jeremias: *Garabi suizidaren amodioak*. Iruñea, Pamiela, 2011 (2011-IV-12; 2011-VI-5).
- GOIKOETXEA, Irati: *Arraroa*. Bilbo, Mezulari, 2011.
- IRASTORTZA, Tere: *Eta orain badakit*. Iruñea, Pamiela, 2011 (2011-VII-6 Agenda sailean; 2011-VII-7).
- LANDABASO, Goizalde: *Bránskint*. Tafalla, Txalaparta, 2011 (2011-VI-5).
- SEGUROLA, Jose Mari: *Oso gauza ohargarria*. Gastelz, Arabako Foru Aldundia, 2011 (2010-XII-24).
- TXILIKU (Jesus Mari Olaizola): *Bizien gaubellan*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-X-1).
- ZALDUA, Iban: *Blodiskografiak*. Donostia, Erein, 2011 (2011-IV-17).

3. Poesia

- ALBERDI IRIZAR, Mikel: *Hizkien eskalea*. Azpeltia, egile-editore, 2011.
- ANARI / ARANBARRI, Iñigo: *Giza materialak irla izateko*. Ea, Herrijeri Emon Arnasa Kultur Elkarte, 2011.
- BILBAO, Leire: *Scanner*. Zarautz, Susa, 2011 (2011-X-7).

- CASADO DA ROCHA, Antonio: *Esku ezkerraz*. Donostia, Utriusque Vasconiae, 2011 (2011-VI-18).
- ETXABE, Jon / GOIKOETXEA, Irati: *Castilloren souvenirrekin j(s)olasean / Esther*. Urretxu, Birmingham, 2011.
- ETXABURU, Mikel: *Zu zara orain txoria*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-III-10).
- ETXEBERRIA, Martin: *Zakurraren poema eta beste hezurak*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-IX-14).
- EZKIAGA, Patxi: *Oteiza. Profetaren 14 hitz*. Donostia, Bermingham, 2012 (2012-II-10).
- GORROTXATEGI, Aritz: *Hariaz beste*. Donostia, Erein, 2011 (2011-IV-16).
- IBARGUREN, Mikel: *Joan da negua*. Zarautz, Susa, 2011 (2011-V-24).
- IGARTUA, Karmele: *Itsaso kontra bat*. Iruñea, Pamiela, 2011 (2011-VI-4).
- ITURBIDE, Amaia: *Eszenatokietako aztarnak hasten direnean*. Donostia, Erein, 2011 (2011-XI-29).
- JIMENEZ MAIA, Josu: *Gerezi garaiko haikuak*. Balona, Malatz, 2011 (2011-IV-17).
- JUARISTI, Felipe: *Aingeruaren angelua / El ángulo del ángel*. Málaga, Luces de Galibo, 2011 (2011-VI-21).
- LARRETXEA, Asier: *Atakak*. Irun, Alberdania, 2011 (2011-X-18).
- MUÑOIA, Ibon: *Ametsen txokoan bizi naiz*. Bilbo, Ataramiñe, 2011 (2011-XII-3).
- NOBLIA, Odon: *Biziaren bidean*. Balona, Malatz, 2011 (2011-IV-17).
- ORINOS, Michel: *DEKLINAbide Baigorri*. Balona, Zortziko, 2011.
- SERRANO, Asier: *Desterratuaren piztiarioa*. Donostia, Kutxa Fundazioa, 2011 (2010-II-27; 2011-VI-11).
- SPIZUA, Kanko: *Sentsazino*. Gasteiz, Arabako Foru Aldundia, 2011 (2010-XII-24).
- REKALDE, Paddy: *Spray*. Zarautz, Susa, 2011 (2011-V-5).
- SOUBELET, Xabier: *Iza ote iza?* Balona, Malatz, 2011 (2011-IV-17; 2011-IV-26; 2011-VI-5).
- UNANUE MENTXAKA, Ainhoa: *Kontraste garaia*. Donostia, Ainhoa Unanue Mentxaka (egile editore), 2011.
- ZABALTZA, Xabier: *Agosti Xaho. Aitzindari bakartia*. Easteiz, Eusko Jaurilaritza, 2011 (2011-X-5).
- ZUBELDIA, Koldo: *Aralar, gogoko iturri*. Zornotza, Erroteta, 2011.

4. Saiakera, kazetaritza eta beste

4.1. Biografiak eta autobiografiak

- AGIRRE, Joxean: *Txankarta. Itzalean geratu zen maisua*. Itziar, Andutz Elkarte, 2011 (2011-V-4).
- ASKOREN ARTEAN (Ana Isabel Ugalde, Arantza Otaduy, Javier Balanzategi, Juan Ramon Garal): *XIX. mendeko euskal burgesia. Pedro de Viteri Arana, filantropoa eta eskola-sortzailea*. Bergara, Intxorta 1937 Kultur Elkarte (2011-XII-11).
- ELUSTONDO, Miel A.: *Landakanda, panderoaren erregea*. Zarautz, Euskal Herriko Trikitixa Elkarte, 2011 (2011-XI-25).
- GALLASTEGI, Juan Bizente: *Tontorretik begira*. Bilbo, Labayru Ikastegia, 2011.
- ITURRIOZ, Joxemari: *Manuel Iturrioz. Borrokalari baten bizipenak*. Irun, Alberdania, 2011 (2011-IV-14).
- JUARISTI, Monika: *Iñaki Bergara 'Pio'*. Azpeltia, Uztarría Komunikazio Taldea, 2011 (2011-XI-20).
- KORTAZAR, Jon: *Bitartean New York. Kirmen Uriberen literaturan barrena*. Donostia, Utriusque Vasconiae, 2011.
- LANDART, Daniel: *Ahularen indarra*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-XII-2).
- MUJICA IRAOLA, Inazio: *Xabier Lete. (Auto)biografia bat*. Irun, Alberdania, 2011 (2011-XII-2).
- ORUEMAZAGA BASETA, Imanol: *Koldo Arriola. Ondo lotutako hilketa baten istorio beltza bezain sakona*. Ondarroa, Ondarroako Historiazaleak, 2011.
- Gasteiz, Eusko Jauriaritza, 2011.

4.2. Saiakerak

- AGIRRE URTEAGA, Xabier: *Rawlsen arrastoak*. Gasteiz, Arabako Foru Aldundia, 2011 (2010-XII-24).
- AGIRREAZKUENAGA, Joseba: *Barne-muinetako Sabin Arana Golri, Gutunak I (1876-1903)*. Donostia, Utriusque Vasconiae, 2011.
- AGIRREAZKUENAGA, Joseba: *Euskal Herritarren burujabetza politikoaren auzia mundu berriaren zurrubiloan*. Bilbo, Bilboko Udala, 2011 (2011-VI-22).
- ASKOREN ARTEAN: *Iragana gero eta handiagoa da*. Donostia, Utriusque Vasconiae, 2011.
- AURREKOETXEA, Aitor: *Estetika modernoaren inguruan hainbat hausnarketa euskaraz*. Alegia, Hiria, 2011.

- AZKARRAGA ETXAGIBEL, Joseba: *Euskal harriak*. Irun, Alberdania, 2011 (2011-XII-1).
- BARANDIARAN, Asier: *Gatazka Nafarroako euskal literaturan*. Bilbo, Euskal Herriko Unibertsitatea, 2011 (2012-II-8).
- CALZADA, Igor: *Euskal Hirirantz? Gizarte Berrikuntzatik hurbilketa*. Gasteiz, Eusko Jauriaritza, 2011.
- ERBITI, Fermin: *Hiru koaderno txiki*. Iruñea, Pamiela, 2011 (2010-XII-24; 2011-IV-8).
- GOROSTIDI, Juan: *Lau kantari. Beñat Achiary, Mikel Laboa, Imanol Larzabal, Ruper Ordorika*. Iruñea, Pamiela, 2011.
- HARTSUAGA, Juan Inazio: *Hitzak fosil*. Alegia, Hiria, 2011.
- IBARLUZEA, Miren: *Literatur itzulpenaren kritika. Lehen pausoak: dibulgazio-kritikaren azterketa*. Bilbo, Labayru Ikastegia, 2011 (2011-IV-20).
- LARREA, Kepa: *Itzalak harturik*. Iruñea, Pamiela, 2011 (2010-XII-24; 2011-IV-8).
- MARKO JUANIKORENA, J. Inazio: *Hizkuntzaren normalizaziorako eraldaketa lan-munduko organizazioetan: ENEKuS eredia*. Donostia, Utriusque Vasconiae, 2011.
- ODRIOZOLA, Joxe Manuel: *Estatu etnozidaren kontra*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-V-12).
- SOULE. Beñat: *Neurtzilari, Bertsulari, Iparralde*. Baiona, Euskaltzaleen Biltzerra (2011-XII-2).
- SUDUPE, Pako: *50eko hamarkadako euskal literatura I. Hizkuntza eta ideologia eztabaidak*. Donostia, Utriusque Vasconiae, 2011 (2011-IV-29).
- SUDUPE, Pako: *50eko hamarkadako euskal literatura II. Kazetaritza eta saiakera*. Donostia, Utriusque Vasconiae, 2011 (2011-IV-29).
- SUDUPE, Pako: *50eko hamarkadako euskal literatura III. Antzerkia eta hamarkadaren ikuspegi orokorra*. Donostia, Utriusque Vasconiae, 2011 (2011-IV-29).
- TOBAR-ARBULU, Joseba Felix: *Finantza kapitalismoa I. Mundu globala*. Donostia, Utriusque Vasconiae, 2011 (2011-VI-4).
- TOBAR-ARBULU, Joseba Felix: *Finantza kapitalismoa II. Euskal Herrirako irtenbide ekonomiko eta soziaia*. Donostia, Utriusque Vasconiae, 2011 (2011-VI-4).
- URANGA, Mitxelko: *Espektroak. Gutuna euskalduntasunari buruz*. Donostia, Utriusque Vasconiae, 2011 (2011-X-15).
- URKIZA, Ana: *Atzorako geratzen dena*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-X-8).
- ZABALETA GORROTXATEGI, Iñaki: *Hizkuntzaren zientziak hizkuntzaren pedagogian*. Donostia, Jakin, 2011 (2011-III-17).

ZAPIAIN, Markos: *ETAkideen ametsak*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-IX-27).
ZUBEROGOITIA, Aitor: *Surf*. Irun, Alberdania, 2011 (2010-VI-24; 2011-III-17).

ZUBIAGA, Felix: *Amarekin topo*. Zornotza, Erroteta, 2011.

4.3. Kronikak eta bidaia liburua

ANTZA, Mikel: *Bakarmortuko kronikak*. Bilbo, Ataramiñe, 2011 (2011-XII-3).
ASKOREN ARTEAN: *Biladi hadi. Hamaika begirada Palestinari, Euskal Herritik*. Zarautz, Biladi Hadi, 2011 (2011-XII-29).

4.4. Lekukotasunak, ikerlanak, zientzia eta dibulgazioa

AIZPURU, Mikel Xabier: *Antzinako Azpeititik, Azpeitia berrira*. Azpeitia, Azpeitiko Udala, 2011.

AIZPURU MURUA, Mikel / MARTINEZ RUEDA, Fernando: *Gaur egungo munduaren historia, 1945-2009*. Bilbo, Udako Euskal Unibertsitatea, 2011.

ALBERDI URIA, Raimundo: *Errotik harro*. Azkoitia, Azkoitiko EAJ, 2011.

ALBIZU, Daniela: *Iturri-aldeko nere leihotik*. Balona, Maiatz, 2011 (2011-IV-17; 2011-IV-26).

APAOLAZA, Urko: *Hernaniko Musika Banda. 150 urteurrena*. Hernani, Hernaniko Udala, 2011.

ARAMAIO ELORDI, Itziar: *Berriatuko euskararen zenbait alderdi*. Berriatua, Berriatuko Udala, 2011.

ARBURUA, Rosa: *Gau lana. Kontranadoa Bidasoa aldean*. Irun, Alebrdania, 2011 (2011-XI-20).

ARRIETA, Idoia: *100 urteko doinu hotsak*. Getaria, Getariako Musika Banda, 2011.

ARRIOLABENGOA, Julen: *Jaun Zuriaen askazia*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-III-23; 2011-VI-12 Igandea gehigarrian).

ARTETXE SÁNCHEZ, Karmele: *Euskara unibertsitatera bidean: eragileak eta proiektuak (1939-1990)*. Bilbo, Udako Euskal Unibertsitatea, 2011.

ASKOREN ARTEAN: *Azaletatik sustraletara*. Bilbo, Emakorsarea, 2011 (2011-XII-1).

ASKOREN ARTEAN: *Barazki mokadu goxoak*. Andoain / Donostia, Tartalo / Berria, 2011 (2011-VI-16).

ASKOREN ARTEAN: *Dokumentazioa eta ondare bibliografikoaren komunikazioa*. Bilbo, Euskal Herriko Unibertsitatea, 2011; koordinatzailea: Teresa Agirreazaldegí Berriozabal.

- ASKOREN ARTEAN: *Egungo Euskal Haur eta Gazte Literaturaren Historia*. Bilbo, Euskal Herriko Unibertsitatea, 2011; koordinatzaileak: Xabier Etxaniz Erle eta Manu Lopez Gaseni (2011-IX-20).
- ASKOREN ARTEAN: *Egungo euskal ipuingintzaren historia*. Bilbo, Euskal Herriko Unibertsitatea, 2011; koordinatzailea: Alvaro Rabelli (2012-III-6).
- ASKOREN ARTEAN (Irati Agirreazkuenaga Onaindia, Jose Larrañaga Zubizarreta, Ainara Larrondo Ureta, Pedro Manuel Martínez Monje, Koldo Meso Ayerdi): *EITB aro digitalean. Kudeaketa estrategikoa konbergentziara bidean*. Bilbo, Udako Euskal Unibertsitatea, 2011 (2011-XII-7 Agenda sailean).
- ASKOREN ARTEAN (Michel de Jaureguiberry, Patxi Laskarai, Gaizka Iroz, Marc Etcheverry): *Euskal zizelkariak / Sculpteurs basques*. Urruña, Pimientos, 2011 (2011-XII-4; 2011-XII-27).
- ASKOREN ARTEAN: *Euskaraz bizi nahi dut*. Andoain, Kontseilua, 2011 (2011-XII-6).
- ASKOREN ARTEAN: *Generoa garapenerako hezkuntzan. Begirada irekiz. Kulturartekotasuna. Herri indigenak. Elikadura-burujabetasuna. Bakerako hezkuntza*. Gasteiz, Eusko Jauriaritza, 2011; itzultzailea: Labayru Ikastegia.
- ASKOREN ARTEAN: *Gernikako seme-alabak. Euskal Herria 1960-2010*. Donostia, Euskal Memoria, 2011; koordinatzailea: Joxean Agirre.
- ASKOREN ARTEAN (Nekane Arrazola, Jerardo Elortza, Juan Ramon Garai, Beatriz Gomendio, Idola Etxeberria): *Gerrako garrak Oñatin*. Bergara, Intxorta 1937 Elkarte, 2011.
- ASKOREN ARTEAN (Ane Beledo, Iñaki Egaña, Cristina Martín, Montse Zato): *Gipuzkoa, udal errepublikanoetatik frankistetara*. Donostia, Gipuzkoako Foru Aldundia, 2011 (2011-III-4).
- ASKOREN ARTEAN: *Gogoz, hitzez eta egitez. Pello Huiziri eskainitako lanak*. Bilbo, Euskal Herriko Unibertsitatea, 2011; apailatzaileak: Kepa Korta eta Jesus Mari Larrazabal.
- ASKOREN ARTEAN: *Hizkuntzaren Estandarizazioa. Euskararen berreskuratzea II. Eskoriatza*. Garabide Elkarte, 2011; koordinatzailea: Alberto Barandiaran (2011-VI-6 Euskal Herria sailean).
- ASKOREN ARTEAN (Amaia Andrieu, Jose Inazio Basterretxea Polo, Petxo Idoiaga, Estefania Jimenez Iglesias, Txema Ramirez de la Piscina): *Iru-diaren hiria. Euskal herritarren komunikazio-gaitasunak*. Bilbo, Udako Euskal Unibertsitatea, 2011.
- ASKOREN ARTEAN (Eneritz Anakabe, Sonia Arrasate, Gorka Bueno, Fernando Mijangos, Estibalitz Olivares): *Transesterifikazioak. Biodieselak. Nola lotu*

- biodiesela sukaldeko olioaren erabiliz?* Bilbo, Udako Euskal Unibertsitatea, 2011.
- ASKOREN ARTEAN: *Trukean, elkarri ikasitakoak. Literatura Eskola, 2010-2011* Larrabetzu, Literatura Eskola, 2011.
- ASKOREN ARTEAN: *Zamorako apaiz-kartzela. Eliza eta Estatuaren prsondegia (1968-1976)*. Tafalla, Txalaparta, 2011; koordinatzaileak: Angel Zelaleta eta Edorta Jimenez (2011-X-16 *Igandea sailean*; 2011-XII-22 *Agenda sailean*).
- ASTIGARRAGA, Aitzol / LAZKANO, Elena: *Robot mugikorrak. Oinarriak*. Bilbo, Udako Euskal Unibertsitatea, 2011 (2012-III-3).
- ARBELBIDE, Xipri: *Sorginak. Lehen eta orain. Afrikan eta hemen*. Baiona, Elkar, 2011 (2011-IV-26).
- BARANDIARAN, Alberto: *Beste lauogeit urtian*. Donostia, Bertsozale Elkarte, 2011 (2012-I-18).
- BARANDIARAN, Luis: *Euskal Herriko alegia, ipuin eta kondairak*. Donostia, Txertoa, 2011.
- EGAÑA, Iñaki: *Frankismoa Donostian, Las víctimas del genocidio franquista en Donostia*. Donostia, Genozidioaren Aurkako Elkarte, 2011 (2011-IX-14 *Euskal Herria sailean*; 2011-IX-18 *Bizia sailean*).
- EGIGUREN, Rafa: *Gauza guztiak*. Iruñea, Pamiela, 2011 (2011-X-19).
- ELA-REN EUSKARA BATZORDEA: *1.067 hitz sindikalismorako*. Bilbo, Manuel Robles-Arangiz Institutua Fundazioa, 2011 (2011-XII-1 *Euskal Herria sailean*).
- ELIZONDO, Edurne: *Ez dugu nahi. Intsumisioaren ahotsak Euskal Herrian*. Tafalla, Txalaparta, 2011 (2011-X-2 *Igandea gehigarrian*; 2011-X-5 *Euskal Herria sailean*).
- ELORZA, Maria Isabel: *Errege Bidea, Santiago Bidea: Igartzatik San Adrianeraino*. Zegama, Zegamako Udala, 2011.
- ESNAL, Pello: *Hitz-ordena. Erabilera estrategikoa*. Bilbo, Euskaltzaindia, 2011.
- ETXANIZ ERLE, Xabier / LOPEZ GASENI, Manu: *XXI. mende hasierako haur eta gazte literatura*. Gasteiz, Arabako Foru Aldundia, 2011 (2011-XII-10).
- ERRAZKIN, Mikel: *Memoriaren izenak. Errepresioa eta giza eskubideen urraketa Tolosan, Gerra Zibilean eta Lehen Frankismo garaian (1936-1945)*. Donostia, Aranzadi Zientzia Elkarte, 2011 (2011-VIII-21 *Igandea gehigarrian*).
- ETXEBARNE, Jüje: *Gramatika emendakinak Zuberoako euskaraz*. Bilbo, Euskaltzaindia, 2011 (2011-IV-26; 2011-V-10).

- EUSKALTZAINDIAREN ONOMASTIKA BATZORDEA: Euskal Herriko udalen izen-degia. Bilbo, Euskaltzaindia, 2011 (2011-VI-10 *Euskal Herria* sailean).
- FELIU, Juan Mari / MARTINEZ GIL, Jesus: *GR 9. Noain-Azpeitia: probintzietako Errege Bidea edo zezenen abelbidea*. Zaragoza, Prames, 2005.
- GAMINDE TERRAZAS, Iñaki: *Bizkaiko gazteen prosodiaz. Euskaraz eta gaztelaniaz*. Zornotza, Erroteta, 2011.
- GARCIA IDIAKEZ, Mikel: *Zeluloidezko begiradak. Euskal Herriko 13 zuzendari-ekin hizketan*. Donostia, Elkar, 2011 (2010-I-18; 2011-IV-6).
- GARCIA MAGRIÑA, Eva: *Fraisoroko amak, Fraisoroko haurrak*. Andoain, Manuel Larramendi Bazkuna, 2011 (2011-III-31).
- GARCIA OLASKOAGA, Maddi: *Auto ibilbideak. Goierriko gazteen automobil kulturaz*. Lazkao, Lazkako Udala, Maizpide Euskaltegia eta Goierriko Euskal Eskola Kultur Elkarte, 2011.
- GOROSTIDI, Juan: *Lau kantari. Beñat Achiary, Mikel Laboa, Imanol Larzabal, Ruper Ordorika*. Iruñea, Pamiela, 2011 (2011-X-5).
- HARANBURU OIHARBIDE, Mikel: *Mortasunaren nahasteen etiologia eta tratamendua*. Bilbo, Udako Euskal Unibertsitatea, 2011.
- HERNANDEZ ABAITUA, Mikel: *Narrazio tailerrak*. Donostia, Erein, 2011 (2011-X-20).
- IBARRA MURILLO, Orreaga: *Nafar euskaldun gazteen ahozko diskurtsoa*. Iruñea, Nafarroako Unibertsitate Publikoa.
- INTXAUSTI, Joseba: *Euskararen Historia Soziala (EHS)*. Argibide bibliografi-koak. Bilbo, Euskaltzaindia, 2011.
- IRAZABAL, Jon: *Iurreta eleizateko 1911.eko banderaren mendeurrena*. Durango, Gerediaga, 2011.
- JAINAGA, Leire: *Erdi Aroan zehar bidaiatzen*. Donostia, Galak, 2011.
- JAUREGI ETXANIZ, Pello: *Zapatisten ahotsa: bihotzetik bihotzera*. Donostia, Utriusque Vasconiae, 2011.
- JUARISTI, Patxi: *Markinako frontea. Markinako eta Xemeingo egoera politikoa eta soziala Bigarren Errepublikan eta Gerra Zibilean (1931-1939)*. Bilbo, Euskal Herriko Unibertsitatea, 2011.
- LUKI, Miriam: *Euslandia, unibertso txiki baterako galderak*. Eskoritaza / Andoain, Mondragon Unibertsitatea / Lanku, 2011 (2011-VI-24).
- MAKATZAGA, Jesus Mari: *Elgoibarko ahozko euskara*. Bilbo, Euskaltzaindia, 2011.
- MARTINEZ, Josu / ETXEGARAI, Alfonso: *Hitzezko txalupak*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-XI-13 *Igandea* gehigarrian).
- MARTINEZ DE MADINA, Elena: *Gasteizko Toponimia III. Gasteizko Ubarrundia*. Bilbo, Euskaltzaindia, 2011.

- MARTINEZ LIZARDUIKOA, Ekain: *Mahas-mahasa zientzia, natura eta teknologia buruz*. Donostia, Galak, 2011.
- MINTEGIAGA, Jon / SAIZAR, Joxemi: *Frankismoa eta trantsizioa Tolosaldean eta Leitzaldean*. Tolosa, Tolosaldeko eta Leitzaldeko Hitza, 2011.
- MITXELTORENA, Jasone: *Auzolanaren kultura*. Tafalla, Txalaparta, 2011 (2011-IX-18 *Igandea* gehigarrian).
- MONASTERIO, Xabier: *Ehuneko ehun*. Bilbo, Atoani, 2011 (2011-XII-2 *Euskal Herria* sailean).
- OLABARRIA, Zigor: *Gerra Zibila Otxandion*. Bilbo, Eusko Ikaskuntza, 2011 (2011-VII-26 *Euskal Herria* sailean).
- ORDEÑANA GEZURAGA, Ixusko: *Bake-justizia: udal mailako justiziaren nondik norakoak*. Bilbo, Udako Euskal Unibertsitatea, 2011.
- ORTIZ DE PINEDO, Aitor: *Euskal literatura 'Gernika' aldizkari liberalean (1945-53)*. Zornotza, Erroteta, 2011.
- PEILLEN, Txomin: *Egiatergiren filosofo huskaldunaren ekheia, bigarren liburukia*. Bilbo, Euskaltzaindia, 2011 (2011-IV-26).
- PÉREZ BILBAO, Antonio: *Zurizgorak*. Bermeoko kontuak. Bilbo, Ediciones Beta, 2011.
- PÉREZ IGLESIAS, Juan Ignacio / URRUTIA, Miren Bego: *Animalien aferak*. Bilbo, Euskal Herriko Unibertsitatea, 2011.
- PETXARROMAN, Iñaki: *Lurra, zorua bailltzan*. Tafalla, Txalaparta, 2011 (2011-III-13 *Igandea* gehigarrian; 2011-III-17 *Euskal Herria* sailean).
- SAGASETA, Migel Angel: *Jauziak. Urratsak eta partiturak*. Donostia, Herritar Berrí, 2011.
- TORREALDAI, Joan Mari: *Lazkaoko Beneditarren dokumentazio-gunea. Juan Jose Agirrereren artxiboa*. Lazkao, Beneditarrek Fundazioa, 2011 (2011-VI-10).
- URKIA, Jose Maria / ARANBARRI, Asier: *Azkoitia, ilustraziotik berrikuntzara*. Azkoitia, Azkoitiko Udala, 2011.
- VALVERDE, Lola: *Familia arteko eta genero harremanak Azpeltian*. Azpeltia, Azpeltiko Udala, 2011.
- YURREBASO PICAZA, Iker: *Haizea aurpegian*. Lemoa, Zertu Kultur Elkarte eta Karabie Gaztetxea, 2011.
- ZALBIDE, Mikel: *Euskararen legeak hogeita bost urte. Eskola alorreko bilakera: balioespen-saioa*. Bilbo, Euskaltzaindia, 2011 (2011-II-26).
- ZULAIKA, Luis Maria: *Tostako arrauna. Irakaskuntzarako baliabideak*. Donostia, Gipuzkoako Foru Aldundia, 2011.

4.5. Egunkariak eta dietarioak

ETXAMENDI, Eñaut: *Idazlanen bilduma 4*. Balona, Malatz, 2011 (2011-IV-15).

ETXAMENDI, Eñaut: *Idazlanen bilduma 5*. Balona, Malatz, 2011 (2011-XII-8).

4.6. Artikulu eta hitzaldi bildumak

ASKOREN ARTEAN: *Euskal Herria: errealitatea eta utopia*. Donostia, Elkar, 2011; koordinatzailea: Xabier Insausti (2011-XII-15 *Euskal Herria* sallean).

ASKOREN ARTEAN: *Telezailak. Nork esan zuen telebistak tontotu egiten duela?* Tafalla, Txalaparta, 2011 (2011-XI-13 *Agenda* sallean).

ELORRIAGA, Unai / JIMENEZ, Irati: *Ahotsak*. Bilbo, Dela, 2011.

4.7. Hiztegiak

ASKOREN ARTEAN: *Musika Hiztegia*. Gasteiz, Eusko Jauriaritza, 2011.

ASKOREN ARTEAN: *Saskibaloi Hiztegia*. Gasteiz, Eusko Jauriaritza, 2011.

ASKOREN ARTEAN: *Zenbakizko konrolaren Hiztegia*. Gasteiz, Eusko Jauriaritza, 2011.

BOSTAK BAT: *Euskal Hiztegia: definiziozko hiztegia. Bizitza modernoko hitzik erabilienak. Definizioak, adibideak, sinonimoak, antonimoak, deklinabidea, aditz-jokoak*. Bilbo, Bostak Bat (egile-editore), 2011 (2011-VI-2 *Euskal Herria* sallean).

ORMAZABAL, Manu: *Swahili-euskara / euskara-swahili hiztegia*. Zornotza, Erroteta, 2011.

REKALDE, Paskual / TIRAPU, Javier: *Hezkuntzako Hiztegia*. Iruñea, Nafarroako Euskararen Irakaskuntzarako Baliabide Zentroa, 2011.

4.8. Gidaliburuak eta eskuliburuak

ASKOREN ARTEAN: *Euskaraz seguru. Euskara zalantzarik gabe erabiltzeko gida*. Bilbo, Euskal Herriko Unibertsitatea, 2011.

AZPEITIA, Josema: *Sasoian sasoioko sukaldaritza*. Andoain / Donostia, Ttarttalo / Berria, 2011 (2011-XII-6 azken orrialdean).

EUSKALTZAINDIAREN GRAMATIKA BATZORDEA: *Euskal Gramatika. Lehen urratsak VII (perpaus jokatu gabeak)*. Bilbo, Euskaltzaindia, 2011.

4.9. Argazki eta pintura liburuak

LEGARRETA, Nagore: *Edipotoa*. Portugalete, Banizu Nizuke, 2011 (2012-II-10).

GOMEZ, Ander: *Argituz*. Trapagaran, Ander Gomez (egile-editore), 2011 (2011-XII-21).

5. Antzerkia

ASKOREN ARTEAN: *Teatro Laburreko Sariak 'Café Bar Bilbao' 2001-2011*. Bilbo, Café Bilbao / Artezblal, 2011 (2011-IX-28).

6. Bertso liburuak

ALBISTUR, Julian: *Dozenaka sortuak*. Donostia, Gipuzkoako Foru Aldundia, 2011.

ASKOREN ARTEAN: *Bapatean 2010*. Donostia, Lanku, 2011.

IRIONDO, Joxe Mari: *Basarri II. Jarritako bertso asko*. Donostia, Gipuzkoako Foru Aldundia, 2011.

UNANUE, Xabier: *Santa Ageda koplak Zestoan*. Donostia, Gipuzkoako Foru Aldundia, 2011.

7. Nobela grafikoak eta komiki liburuak

BARRUETABEÑA, Edorta / URMENETA, Asisko: *Gartxot*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-XII-18).

GOÑI, Pernan: *Horror morror*. Bilbo, Pernan Goñi (egile-editore), 2011 (2011-II-12).

ITURRIAGA, Unai / SAN VICENTE, Alex: *Udaberririk ankerrena*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-XII-7).

TASIO (Luis Etayo): *Euskal Herriaren historia nafarra*. Iruñea, Nabarraide, 2011.

URBERUAGA, Borxa: *Espetxetik at*. Bilbo, Ataramiñe, 2011.

ZALDIEROA (Patxi Huarte): *De Rerum Natura 4*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-XI-16).

ZALDUA, Iban / RIBAS, Julen: *Azken garaipena*. Donostia, Ikastolen Elkarte, 2011 (2012-II-21).

8. Haur eta gazte literatura

8.1. Narratiba

ALBERDI, Uxue: *Ezin dut, eta zer?* Donostia, Elkar, 2011 (2011-IV-7).

- ARANA, Aitor: *Dorian Grayren egiazko erretratua*. Tafalla, Txalaparta, 2011.
- ARANA, Aitor: *Santurtziko mamuak*. Zorontza, Ibaizabal, 2011.
- ARISTI, Pako: *Ignazio Loiolakoa, aingeruen gertaria*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-III-20).
- ARISTI, Pako: *Jose Maria Iparragirre, haizearen semea*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-III-20).
- ARISTI, Pako: *Scott Barberenaren bizitzako lehen pausoak*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-XII-3).
- ARREGI, Garikoitz / ALZIBAR, Idoia: *Eperlandako sorgunak / Baserritarra Madrilerara*. Bilbo, Labayru Ikastegia, 2011.
- ARREGI, Garikoitz / ALZIBAR, Idoia: *Peru, Maria eta Felipetxu / Mirua eta azeria*. Bilbo, Labayru Ikastegia, 2011.
- ARRIETA, Yolanda: *Amaren urteak*. Bilbo, Aizkorri, 2011 (2011-IV-1).
- ASKOREN ARTEAN: *Sasi guztien gainetik*. Donostia, Galtzagorri, 2011.
- ATXAGA, Bernardo: *Xola eta Ameriketako izeba*. Donostia, Erein, 2011 (2011-V-20).
- BASABE, Koldo / KAREAGA, Idoia: *Maddi eta txistua*. Barakaldo, Hala-Dzipo, 2011.
- BIDEGAIN, Eneko: *Zorionak, Marko*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-V-20).
- BILBAO, Leire: *Olhana hirian*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-X-14).
- DURRUTY, Begoña: *Mitxitxi Marriau*. Donostia, Erein, 2011 (2011-VI-7).
- EGAÑA, Arrate: *Giltza*. Donostia, Erein, 2011 (2011-II-27; 2011-VI-7).
- EGAÑA, Arrate: *Lanbroa*. Bilbo, Mezulari, 2011.
- ELBERDIN, Josu: *Jostallugilea*. Bilbo, Ganbara Txiki Abesbatza, 2011.
- ELORRIAGA, Unai: *Erramunen soinua*. Bilbo, Bizkaiko Trikitixa Elkarte, 2011.
- EUGI, Jon: *Animaliak*. Donostia, Erein, 2011 (2011-XI-30).
- GABIRIA, Julen: *Nire aita ikusezina da*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-V-28; 2011-XI-30).
- GALDOS, Josu: *Ipuhinak*. Bilbo, Desclée de Brouwer, 2011.
- HARITZA, Eneko: *Mari, haitzuloetako dama*. Donostia, Maluta, 2011.
- HARITZA, Eneko: *Tartalo, begi bakarra*. Donostia, Maluta, 2011.
- IBARBOURE, Arantxa: *Oilo gorria eta xitoak*. Uztaritze, Ikas Euskal Pedagogia Zerbitzua, 2011.
- IGERABIDE, Juan Kruz: *Irribarrea zabaltzeko ipuinak*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-XI-30).
- IGERABIDE, Juan Kruz / MARTINEZ, Lorena: *Tanta baten istorioa*. Donostia, Tartalo, 2011 (2011-XI-21).

- IGERABIDE, Juan Kruz: *Txori txoroa*. Irun, Alberdania, 2011 (2011-X-20).
- ITURRALDE, Joxemari: *Frantzián 'Je t'aime' esaten dute*. Iruñea, Pamiela, 2011.
- KAZABON, Antton: *Fell eta Filo*. Donostia, Erein, 2011 (2011-VI-7).
- KAZABON, Antton: *Letrak elurretan*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-V-20).
- LINAZASORO, Karlos: *Nuvolari plaza*. Donostia, Erein, 2011.
- LOPEZ GASENI, Manu: *Paperezko bizitzak*. Iruñea, Pamiela, 2011.
- MAGDALENA, Peru: *Txomintxo eta Perutxo bakarrik geratu dira etxean*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-X-12).
- MARTINEZ, Mikel / UGALDE, Eva: *Eskolopendra*. Bilbo, Ganbara Txiki Abesbatza, 2011.
- MENDIGUREN ELIZEGI, Xabier: *Manuel Larramendi, ezina ekinez egin*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-III-20).
- MENDIGUREN ELIZEGI, Xabier: *Motozerra*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-XI-30).
- MENDIZABAL, Antxiñe: *Katti beti endredatzen*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-X-14).
- MINTEGI, Migel Angel: *Heriotza zuriz jantzita*. Zornotza, Ibaizabal, 2011.
- MITXELENA, Jokin: *Saguzarrak egunez*. Bilbo, Alzkorri, 2001 (2011-IV-1).
- MORILLO, Fernando: *Abadiaren sekretua*. Irun, Gaumin, 2011 (2011-XI-25).
- MORILLO, Fernando: *Deabruaren letaginak*. Irun, Gaumin, 2011 (2011-XI-25).
- MORILLO, Fernando: *Heriotzaren soinekoa*. Japonia; ezpata, ispilua eta harribitxia. Donostia, Elkar, 2011 (2011-VI-3).
- MORILLO, Fernando: *Hildakoei esker eta hildakoen erruz*. Irun, Gaumin, 2011 (2011-XI-25).
- MORILLO, Fernando: *Izuaren pasabidea*. Irun, Gaumin, 2011 (2011-XI-25).
- MORILLO, Fernando: *Leholen dantza*. Grezia: dantza eta odola. Donostia, Elkar, 2011 (2011-VI-3).
- MORILLO, Fernando: *Marko panpinak trapuzko amets*. Irun, Gaumin, 2011 (2011-XI-25).
- MURUA, Mitxel: *Andres Urdaneta, esploratzaile ausarta*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-III-20).
- MURUA, Mitxel / ORMAZABAL, Joxan: *Haizelami*. Donostia, Elkar, 2011.
- MURUA, Mitxel: *Josetxo hargina*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-V-26).
- MURUA, Mitxel: *Pirritx, Porrotx eta Marimotots*. Sirenen kantua. Donostia, Elkar, 2011 (2011-XI-21).

- OLASO, Xabier: *Mikel eta Sara: lehenengo-lehenengo, mugikortasun segurua*. Gasteiz, Eusko Jauriaritza, 2101 (2011-V-12 *Euskal Herria* sailean).
- OLASO, Xabier: *Mikelatsen helburua: mugikortasun segurua*. Gasteiz, Eusko Jauriaritza, 2101 (2011-V-12 *Euskal Herria* sailean).
- OLASO, Xabier: *Paulen abentura miresgarria*. Bilbo, Aizkorri, 2001 (2011-IV-1).
- SALABERRIA, Leire: *Euria ari duenean*. Iruñea, Pamiela, 2011 (2011-III-16).
- SANTISTEBAN, Karlos: *Boga, txakur hegalaria*. Bilbo, Desclée de Brouwer, 2011.
- SANTISTEBAN, Karlos: *Erdia falta da*. Bilbo, Edicionesbeta, 2011.
- SERRANO, Iñaki: *Desio izeneko tren batean*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-IX-7).
- SUAREZ, Castillo: *Muxurik nahi?* Bilbo, Mezulari, 2011.
- SUAREZ, Castillo: *Nobio bat nire amarentzat*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-IV-7).
- TRIKUHARRI TALDEA: *Galtzagorriei to, Inaxitol* Donostia, Lanku, 2011 (2011-IV-7).
- TXILIKU (Jesus Mari Olaizola): *Jose Migel Barandiaran, herria bihotzean zuen jakintsua*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-III-20).
- UGALDE, Rafa: *Erreka*. Zornotza, Ibazabal, 2011.
- URKIZA, Ana: *Azazkalak jaten ditut, eta zer?* Donostia, Elkar, 2011 (2011-X-9).
- WALIÑO, Josu: *Heriotzak*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-IX-7).
- ZABALA, Juan Luis: *Zabaleko txorimaloa*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-XI-30).
- ZUBIZARRETA, Patxi: *Hiru egun balearen sabelean*. Iruñea, Pamiela, 2011 (2011-VI-18).

8.2. Poesia

- IGERABIDE, Juan Kruz: *64 kanta eta olerki umeentzat*. Madril, Susaeta, 2011.
- LINAZASORO, Karlos: *Bat-batean, krispetak*. Irun, Alberdania, 2011 (2011-X-20).

8.3. Antzerkia

- OLAIZOLA, Alaitz: *Sekretuen lapurrak*. Donostia, Erein, 2011 (2011-XI-30).

8.4. Kantuak

INTXAURRAGA, Gotzone: *25 kanta eder (Gabon kantak)*. Bilbo, Labayru Ikastegia, 2011.

STRÜBEL, Xabi: *Lur gorrian barrena*. Donostia, Maluta, 2011.

8.5. Bestelakoak

ARTETXE, Ane: *Harpa alrean*. Soraluze, Gazteluepko Hotsak, 2011.

9. Literatur aldizkariak

Ataramiñe, 10. zenbakia. Bilbo, Ataramiñe, 2011 (2011-XII-3).

Behinola, 23. zenbakia. Donostia, Galtzagorri, 2011.

Behinola, 24. zenbakia. Donostia, Galtzagorri, 2011.

Beterriko Liburua, 49. zenbakia. Andoain, Larramendi Kultur Bazkuna, 2011.

Beterriko Liburua, 50. zenbakia. Andoain, Larramendi Kultur Bazkuna, 2011.

Beterriko Liburua, 51. zenbakia. Andoain, Larramendi Kultur Bazkuna, 2011.

Beterriko Liburua, 52. zenbakia. Andoain, Larramendi Kultur Bazkuna, 2011.

Egan, 2011ko 1-2. zenbakiak. Donostia, Euskal Herriaren Adiskideen Elkarte, 2011.

Egan, 2011eko 3-4. zenbakiak. Donostia, Euskal Herriaren Adiskideen Elkarte, 2011.

Erlea, 4. zenbakia. Bilbo, Euskaltzaindia, 2011 (2011-V-7).

Erlea, 5. zenbakia. Bilbo, Euskaltzaindia, 2011 (2011-XII-1).

Erlea, 6. zenbakia. Bilbo, Euskaltzaindia, 2011.

Erlea, 7. zenbakia. Bilbo, Euskaltzaindia, 2011.

hAUSnART, 0. zenbakia. Donostia, Lapiko Kritikoa, 2011 (2011-V-4).

Idatz & Mintz, 51. zenbakia. Bilbo, Labayru Ikastegia, 2011.

Hegats, 47. zenbakia. Donostia, Euskal Idazleen Elkarte, 2011 (2011-VI-19).

Hegats, 48. zenbakia. Donostia, Euskal Idazleen Elkarte, 2011.

Jakin, 182. zenbakia. Donostia, Jakinzaleak, 2011 (2011-III-6).

Jakin, 183-184. zenbakiak. Donostia, Jakinzaleak, 2011 (2011-V-10).

Jakin, 185. zenbakia. Donostia, Jakinzaleak, 2011 (2011-X-23).

Jakin, 186. zenbakia. Donostia, Jakinzaleak, 2011 (2011-XII-15).

Jakin, 187. zenbakia. Donostia, Jakinzaleak, 2011 (2012-I-19).

Kalegats, 20. zenbakia. Donostia, Euskal Idazleen Elkarte, 2011.

- Kalegats*, 21. zenbakia. Donostia, Euskal Idazleen Elkarte, 2011.
- Karmel*, 273. Markina-Xemein, Euskal Herriko Karmeldarrak, 2011.
- Karmel*, 274. Markina-Xemein, Euskal Herriko Karmeldarrak, 2011.
- Karmel*, 275. Markina-Xemein, Euskal Herriko Karmeldarrak, 2011.
- Karmel*, 276. Markina-Xemein, Euskal Herriko Karmeldarrak, 2011.
- L luma berrien eleak*, 9. zenbakia. Bergara / Donostia, Idazle Eskola / Euskal Idazleen Elkarte, 2011.
- Malatz*, 52. zenbakia. Balona, Malatz, 2011.
- Malatz*, 53. zenbakia. Balona, Malatz, 2011.
- Xabiroi*, 22. zenbakia. Bilbo, Ikastolen Konfederazioa, 2011.
- Xabiroi*, 23. zenbakia. Bilbo, Ikastolen Konfederazioa, 2011.
- Xabiroi*, 24. zenbakia. Bilbo, Ikastolen Konfederazioa, 2011.

10. Testu zaharrak, berrargitalpenak, bildumak, edizio kritikoak eta antologiak

- ABADIA, Arnaut: *Arnaut Abadiaren Zoo Ilogikoa*. Iruñea, Pamiela, 2011; apal-
latzaileaK: Kepa Altonaga eta Asisko Urmeneta (2011-XII-27).
- ANONIMO: *Kadet eta Bettiriño*. Bilbo, Euskaltzaindia, 2011; apal-
latzailea: Manuel Padilla Moyano (2011-IV-26).
- ARANA, Aitor: *Azken gurasoak*. Zornotza, Ibaizabal, 2011.
- ARANA, Aitor: *Hiru ipuin bortxazko*. Alegia, Hiria, 2011.
- ASKOREN ARTEAN: *Labayru Hiztegia*. Bilbo, Labayru Ikastegia, 2011.
- ASKOREN ARTEAN (Leon Leon, Jean Barbier, A. Hillau,, Jannick Aramendi,
Donikina Soubelet, Iratzeder): *Sei antzerkigileren kaierak*. Alegia, Hiria,
2011.
- ARANA, Aitor: *Sexu-ipuinak*. Alegia, Hiria, 2011.
- EPALTZA, Aingeru: *Sorginkerien liburua. Kattalin Kattalin-Xorgin bilakatu ze-
nekoa*. Iruñea, Pamiela, 2011.
- IÑIGO, Andres: *Perpetua Saragueta: eskuidatziak eta hiztegia*. Bilbo,
Euskaltzaindia, 2011 (2011-VI-18).
- LANDA, Mariasun: *Aitonaren txalupan*. Bilbo, A Fortiori, 2011 (2011-XII-14).
- LANDA, Mariasun: *Txan fantasma*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-XI-26).
- LERTXUNDI, Anjel / OLARIAGA, Antton: *Maria Golkoak Batbirulau*. Irun / Do-
nostia, Alberdania / Erein / Elkar, 2011 (2011-XI-26).
- MONZON, Telesforo: *Monzonen antzerki kaierak*. Alegia, Hiria, 2011.

- MITXELENA, Koldo: *Lan guztiak*. Bilbo / Donostia, Euskal Herriko Unibertsitatea / Gipuzkoako Foru Aldundia, 2011 (2011-III-24).
- MURO, Gregorio / FRUCTUOSO, Francisco: *Indianoa*. Iruñea, Igela, 2011 (2011-XI-26).
- SARRIONANDIA, Joseba: *Kartzelako poemak*. Zarautz, Susa, 2011 (2011-XI-11).
- SARRIONANDIA, Joseba: *Narrazio guztiak (1979-1990)*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-XII-3).
- ZALDUBI (Gratien Adema): *Alegiak eta bertze neurtitzak*. Bilbo, Euskaltzaindia, 2011; apailatzaillea: Henri Duhau (2011-IV-26).
- ZUBIZARRETA, Karmelo: *Kalea*. Eibar, Ego Ibarra Batzordea, 2011 (2011-VI-21).

11. Disko-liburuak

- SIROKA: *Karosi*. Bilbo, Musikherria, 2011 (2011-V-24).

Lehen eranskina: **Berria egunkariko kritikak 2011n**

- AGIRRE, Joxean: *Zwei Frauen (bi emakume)*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-XI-13, Leire Lopez Ziluaga).
- ALBERDI, Uxue: *Ezin dut, eta zer?* Donostia, Elkar, 2011 (2011-V-1, Imanol Mercero).
- ANDRITX, Ivo: *Zubi bat Drinaren gainean*. Irun / Donostia, Alberdania / Elkar, 2010; itzultzailea: Karlos Zabala (2011-VI-5, Bixente Serrano Izko).
- ANGUERA, Mercè: *AntiBarbiak. Nahikoa dun, Marta!* Bilbo, Desclée de Brouwer, 2010; itzultzailea: Bego Montorio (2011-I-9, Imanol Mercero).
- APAOLAZA, Uxue: *Mea culpa*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-VI-12, Leire Lopez Ziluaga).
- ARANBARRI, Inigo: *Zamaontzia*. Zarautz, Susa, 2011 (2011-VII-3, Bixente Serrano Izko).
- ARISTI, Pako: *Scott Barberenaren bizitzako lehen pausoak*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-XII-18, Imanol Mercero).
- ARRIETA, Yolanda: *Amaren urteak*. Bilbo, Aizkorri, 2011 (2011-V-1, Imanol Mercero).
- ARTOLA, Xabier: *Argi-itzalen neurria*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-X-9, Iratxe Esnaola).
- ASKOREN ARTEAN: *Teatro Laburreko Sariak 'Café Bar Bilbao' 2001-2011*. Bilbo, Café Bilbao / Artezblai, 2011 (2011-XII-11, Leire Lopez Ziluaga).

- ATUTXA, Ibai: *Tatxatuaren azpiko nazioaz: euskal nortasunaren errepresentazioei buruzko azterketa Itxaro Bordaren poesian eta Hertzainaken punk musikan*. Donostia, Utriusque Vasconiae, 2010 (2011-III-13, Beñat Sarasola).
- ATXAGA, Bernardo: *Xola eta Ameriketako izeba*. Donostia, Erein, 2011 (2011-V-29, Imanol Mercero).
- AUSTER, Paul: *Sunset Park*. Irun, Alberdania, 2010; itzultzailea: Oskar Arana (2011-II-27, Beñat Sarasola).
- BARANDIARAN, Alberto: *Veleia afera*. Donostia, Elkar, 2010 (2011-III-20, Leire Lopez Ziluaga).
- BARANDIARAN, Gotzon: *Errotik*. Zarautz, Susa, 2010 (2011-I-16, Beñat Sarasola).
- BASTERRETXE, Jose Inazio: *Azken tranbiaren itzala*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-IV-10, Bixente Serrano Izko).
- BELMONTE, Juan Alfonso: *Pinto oilarraren ezteiak*. Pontevedra / Tafalla, OQO / Txalaparta, 2011; itzultzailea: Arkaitz Golkoetxea (2011-VII-24, Imanol Mercero).
- BEREST, Anne: *Bere aitaren alaba*. Irun, Alberdania, 2011; itzultzailea: Jon Muñoz (2011-IV-24, Beñat Sarasola).
- BIDADOR, Joxemiel: *Hutseaniko hazkurria eta beste*. Iruñea, Pamiela (2011-II-13, Beñat Sarasola).
- BILBAO, Leire: *Scanner*. Zarautz, Susa, 2011 (2011-X-16, Leire Lopez Ziluaga).
- BOCCACCIO, Giovanni: *Dekameron. Hamar ipuin*. Iruñea, Igela, 2011; itzultzailea: Matías Múgica (2011-VII-24, Leire Lopez Ziluaga).
- BODOR, Ádám: *Artzapezpikuaren bisita*. Donostia, Elkar, 2011; itzultzailea: Unai Elorriaga (2011-V-15, Leire Lopez Ziluaga).
- BUZZATI, Dino: *Tartariarren basamortua*. Irun / Donostia, Alberdania / Elkar, 2010; itzultzailea: Josu Zabaleta (2011-II-27, Bixente Serrano Izko).
- CASADO DA ROCHA, Antonio: *Esku ezkeraz*. Donostia, Utriusque Vasconiae, 2011 (2011-VII-17, Beñat Sarasola).
- CHUKRI, Mohamed: *Ogi hutsa*. Iruñea, Igela, 2010; itzultzailea: Arantzazu Royo (2011-I-9, Leire Lopez Ziluaga).
- CLAUDEL, Philippe: *Linh jaunaren biloba*. Iruñea, Igela, 2010; itzultzailea: Itziar Diez de Ultzurrun (2011-III-6, Leire Lopez Ziluaga).
- CORDIER, Séverine: *Irudidun hiztegia*. Donostia, Tarttalo, 2011; itzultzailea: Aztiri Itzulpen Zerbitzuak (2011-X-23, Imanol Mercero).
- DURRUTY, Begoña: *Mitxitxi Marriau*. Donostia, Erein, 2011 (2011-VII-10, Imanol Mercero).

- EGAÑA, Arrate: *Giltza*. Donostia, Erein, 2011 (2011-V-15, Imanol Mercero).
- EGIA, Lutxo: *Atzeraka nabil*. Donostia, Elkar, 2010 (2011-II-20, Imanol Mercero).
- EGIA, Lutxo: *Txakur ingelesak*. Zarautz, Susa, 2011 (2011-IV-24, Bixente Serrano Izko).
- ELIE, Mathilde: *Dinosaurioen garaia*. Donostia, Tarttalo, 2010; itzultzailea: Bakun (2011-III-20, Imanol Mercero).
- ERBITI, Fermin: *Hiru koaderno txiki*. Iruñea, Pamiela, 2011 (2011-X-16, Bixente Serrano Izko).
- ERRO, Jeremias: *Garabi suizidaren amodioak*. Iruñea, Pamiela, 2011 (2011-V-8, Beñat Sarasola).
- ETXABURU, Mikel: *Zu zara orain txoria*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-IV-10, Beñat Sarasola).
- ETXEPARE, Bernard: *Linguae Vasconum Primitiae*. Gasteluz / Bilbo, Eusko Jauriaritza / Euskaltzaindia, 2011 (2011-XII-3 Harian sallean).
- FOLE, Anxel: *Kriseiluaren argipean*. Irun / Donostia, Alberdania / Elkar, 2010; itzultzailea: Josemari Navascués (2011-II-13, Bixente Serrano Izko).
- GALDOS, Josu: *Zuhaitz zaharrenaren heriotza*. Bilbo, Desclée de Brouwer, 2010 (2011-I-23, Imanol Mercero).
- GARCIA IDIAKEZ, Mikel: *Zeluloidezko begiradak*. *Euskal Herriko 13 zuzendari-ekin hizketan*. Donostia, Elkar, 2011 (2010-XI-27, Leire Lopez Ziluaga).
- GAVALDA, Anna: *Ihesaldi polita*. Irun, Alberdania, 2010; itzultzailea: Jon Muñoz (2011-III-27, Bixente Serrano Izko).
- GLATTAUER, Daniel: *Ipar haizearen ordua*. Irun / Donostia, Alberdania / Erein, 2011; itzultzailea: Irati Elorrieta (2011-XI-27, Bixente Serrano Izko).
- GOPEGUI, Belén: *Tiroa kontzertuaren erdian*. *Eleberrietan politikaz aritzeari buruz*. Tafalla, Txalaparta, 2011; itzultzailea: Ainhoa Caballero (2011-VI-19, Beñat Sarasola).
- GOROSTIDI, Juan: *Lau kantari*. Beñat Achiary, Mikel Laboa, Imanol Larzabal, Ruper Ordorika. Iruñea, Pamiela, 2011 (2011-X-30, Leire Lopez Ziluaga).
- HALPERN, Justin: *Aitaren pitokeriak*. Irun, Alberdania, 2011; itzultzailea: Uxue Alberdi (2011-XII-4, Iratxe Esnaola).
- HESSEL, Stéphane: *Haserretu zaitzete!* Berriozar, Cénlit, 2011; itzultzailea: Inma Errea (2011-IV-17, Leire Lopez Ziluaga).
- HESSEL, Stéphane: *Konprometitu zaitzete!* Irun, Alberdania, 2011; itzultzailea: Josu Zabaleta (2011-X-2, Leire Lopez Ziluaga).
- HUTCHINS, Pat: *Loreren ibilaldia*. Iruñea / Pontevedra, Pamiela, Kalandraka, 2011; itzultzailea: Manu Lopez Gaseni (2011-V-15, Imanol Mercero).

- IBARGUREN, Mikel: *Joan da negua*. Zarautz, Susa, 2011 (2011-VII-10, Leire Lopez Ziluaga).
- IGERABIDE, Juan Kruz: *Txori txoroa*. Irun, Alberdania, 2011 (2011-XI-20, Imanol Mercero).
- IRASIZABAL, Iñaki: *Igelak benetan hiltzen dira*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-V-21, Bixente Serrano Izko).
- IRASTORTZA, Tere: *Eta orain badakit*. Iruñea, Pamiela, 2011 (2011-VIII-31, Beñat Sarasola).
- IRIGOIEN, Joan Mari: *Ur arreak, ur garbiak*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-XI-13, Bixente Serrano Izko).
- IZAGIRRE, Koldo: *Autopsiarako frogak. Artseniko aztarnak gure hizkuntzan*. Zarautz, Susa, 2010 (2011-II-6, Leire Lopez Ziluaga).
- JANOSCH: *Zein polita den Panamal* Iruñea / Pontevedra, Pamiela / Kalandraka, 2010; itzultzailea: Ainhoa Irazustabarrena (2011-II-6, Imanol Mercero).
- KERR, Judith: *Meriendatzera etorri zen tigrea*. Iruñea / Pontevedra, Pamiela / Kalandraka, 2010; itzultzailea: Manu Lopez Gaseni (2011-I-9, Imanol Mercero).
- KINNEY, Jeff: *Greg 2. Rodricken legea*. Irun, Alberdania, 2011; itzultzailea: Miren Arratibel (2011-VI-26, Imanol Mercero).
- LACOMBE, Benjamin / PEREZ, Sebastien: *Maitagarrien belarrak*. Zornotza, Ibaizabal, 2011; itzultzailea: Jose Antonio Sarasola (2011-XII-4, Imanol Mercero).
- LADRON ARANA, Alberto: *Zer barkaturik ez*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-VII-3, Beñat Sarasola).
- LARREA, Kepa: *Itzalak harturik*. Iruñea, Pamiela, 2011 (2011-VI-19, Bixente Serrano Izko).
- LASA, Amaia: *Itsasoko izaki*. Balona, Malatz, 2010 (2011-V-21, Beñat Sarasola).
- LERTXUNDI, Anjel: *Etxeko hautsa*. Irun, Alberdania, 2011 (2011-VI-5, Beñat Sarasola).
- LEVI, Primo: *Hau gizon bat bada*. Irun, Alberdania, 2011; itzultzailea: Mikel Iurria (2011-VI-26, Leire Lopez Ziluaga).
- LINAZASORO, Karlos: *Bat-batean, krispetak*. Irun, Alberdania, 2011 (2011-XII-4, Imanol Mercero).
- LINAZASORO, Karlos: *Udalbatza bahituaren kasu pollita*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-IV-3, Leire Lopez Ziluaga).

- LOVECRAFT, H.P.: *Eromenaren mendietan*. Irun / Donostia, Alberdania / Elkar, 2010; itzultzailea: Ainara Ruiz Benito (2011-II-20, Leire Lopez Ziluaga).
- LLUCH, Enric: *Sorgina*. Donostia, Erein, 2010; itzultzailea: Óscar T. Pérez (2011-IV-17, Imanol Mercero).
- MEABE, Miren Agur: *Blitsa eskuetan*. Zarautz, Susa, 2010 (2011-I-23, Leire Lopez Ziluaga).
- MEABE, Miren Agur: *Errepidea*. Donostia, Erein, 2010 (2011-IV-3, Imanol Mercero).
- MENDIGUREN ELIZEGI, Xabier: *Sakoneta*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-V-8, Bixente Serrano Izko).
- MITXELENA, Jokin: *Saguzarrak egunez*. Bilbo, Aizkorri, 2001 (2011-VI-12, Imanol Mercero).
- MODIANO, Patrick: *Villa Triste*. Iruñea, Igela, 2011; itzultzailea: Joseba Urteaga (2011-XII-11, Bixente Serrano Izko).
- MONTOIA, Xabier: *Fucking Artists*. Donostia, Elkar, 2010 (2011-I-16, Bixente Serrano Izko).
- MÜLLER, Herta: *Hatsaren kulunka*. Donostia, Elkar, 2010; itzultzailea: Ibon Uribarri (2011-III-27, Beñat Sarasola).
- ODRIOZOLA, Joxe Manuel: *Estatu etnozidaren kontra*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-X-2, Bixente Serrano Izko).
- OSORO, Jasone: *Jara live*. Bilbo, Alfaguara-Zubia, 2010 (2011-III-6, Imanol Mercero).
- OVALDE, Veronique: *Vera Candidaz dakidana*. Irun, Alberdania, 2011; itzultzailea: Alberto Barandiaran (2011-XII-18, Iratxe Esnaola).
- PROUST, Marcel: *Denbora galduaren bila I. Swann-enetik*. Irun / Donostia, Alberdania, Elkar, 2010; itzultzailea: Joxe Austin Arrieta (2011-I-30, Beñat Sarasola).
- RAMOS, Mario: *Neu naiz azkarrena*. Donostia, Tarttalo, 2011; itzultzailea: Aztiri Itzulpen Zerbitzuak (2011-XI-6, Imanol Mercero).
- RIDELL, Chris: *Ottoline itsasoan*. Zornotza, Ibaizabal, 2011; itzultzailea: Aitor Arana (2011-VII-24, Imanol Mercero).
- ROTH, Phillip: *Nemesis*. Donostia, Meettok, 2011; itzultzailea: Beñat Sarasola (2011-VII-17, Bixente Serrano Izko).
- SARRIONANDIA, Joseba: *Moroak gara behelaino artean?* Iruñea, Pamiela, 2010 (2011-I-30, Bixente Serrano Izko).
- SASTRE, Pablo: *Gizajendearen ahitzea. Gizon-emakumen sentimenduez hirugarren industria-iraultzaren garaian*. Donostia, Elkar, 2010 (2011-I-2, Bixente Serrano Izko).

- SLEGGERS, Leisbet: *Txominen ohiturak*. Zornotza, Ibaizabal, 2011; itzultzailea: Eukene Herrera (2011-VI-26, Imanol Mercero).
- SUAREZ, Castillo: *Muxurik nahi?* Bilbo, Mezulari, 2010 (2011-X-9, Imanol Mercero).
- TAIA, Abdela: *Erregearen eguna*. Irun, Alberdania, 2011; itzultzailea: Patxi Zubizarreta (2011-VIII-31, Bixente Serrano Izko).
- TXILIKU (Jesus Mari Olaizola): *Bizien gaubeilan*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-X-23, Leire Lopez Ziluaga).
- URKIZA, Ana: *Atzorako geratzen dena*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-XI-20, Iratxe Esnaola).
- URRETABIZKAIA, Arantxa: *3 Mariak*. Donostia, Erein, 2010 (2011-I-2, Beñat Sarasola).
- VALDIVIA, Paloma: *Goikoak eta behekoak*. Iruñea / Pontevedra, Pamiela / Kalandraka, 2010; itzultzailea: Manu Lopez Gaseni (2011-II-20, Imanol Mercero).
- VAUGELADE, Anais: *Neska haur-jalearen bazkaria*. Uztaritze, Ikas Euskal Pedagogia Zerbitzua, 2010; itzultzailea: Maialen Videgain (2011-IV-17, Imanol Mercero).
- WALIÑO, Josu: *Heriotzak*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-X-23, Imanol Mercero).
- ZABARTE, Gaizka: *Zaharrak ez zuen hil nahi*. Zarautz, Susa, 2011 (2011-XI-6, Iratxe Esnaola).
- ZALDUA, Iban: *Biodiskografiak*. Donostia, Erein, 2011 (2011-V-1, Leire Lopez Ziluaga).
- ZAPIAIN, Markos: *ETAkideen ametsak*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-X-30, Bixente Serrano Izko).
- ZUBEROGOITIA, Aitor: *Surf*. Irun, Alberdania, 2011 (2011-V-29, Leire Lopez Ziluaga).
- ZUBIZARRETA, Patxi: *Joan. Hartzak, erlojuak eta beste piztia batzuk*. Tafalla, Txalaparta, 2010 (2011-III-13, Bixente Serrano Izko).

Bigarren eranskina: Berria egunkariko erreseina laburrak 2011n

- AGIRRE, Joxean: *Txankarta*. Itzalean geratu zen maisua. Itziar, Andutz Elkarte, 2011 (2011-V-15).
- AGUS, Milena: *Giltzurrun-harriak*. Berriozar, Cénlit, 2010; itzultzailea: Fernando Rey Escalera (2011-I-16).
- AIZPURUA, Eneko: *Errauts*. Donostia, Erein, 2011 (2011-XII-18).

- ALBA, Isabel: *Kameraren atzetik*. Bartzelona, Montesinos, 2011; itzultzailea: Imanol Haro (2011-V-8).
- ALBERDI IRIZAR, Mikel: *Hizkien eskalea*. Azpeitia, egile-editore, 2011 (2011-XI-13).
- ALBISTUR, Julian: *Dozenaka sortuak*. Donostia, Gipuzkoako Foru Aldundia, 2011 (2011-VI-19).
- ANARI / ARANBARRI, Iñigo: *Giza materialak irla izateko*. Ea, Herrijeri Emon Arnasa Kultur Elkarte, 2011 (2011-VII-24).
- ANONIMOA: *Kadet eta Bettiriño*. Bilbo, Euskaltzaindia, 2011; apailatzailea: Manuel Padilla Moyano (2011-VIII-31).
- ANTOÑANA, Pablo: *Kronika txikia*. Zumarraga-Urretxu, Pabloren Lagunak, 2011; itzultzailea: Luis Mari Larrañaga (2011-IV-24).
- ANTZA, Mikel: *Bakarmortuko kronikak*. Bilbo, Ataramiñe, 2011 (2011-XII-18).
- ARBELBIDE, Xipri: *Sorginak. Lehen eta orain. Afrikan eta hemen*. Balona, Elkar, 2011 (2011-IV-3; 2011-XII-9).
- ARBURUA, Rosa: *Gau lana. Kontranadoa Bidasoa aldean*. Irun, Alebrdania, 2011 (2011-XII-11).
- ARRETXE, Jon: *Zazpi kolore*. Donostia, Erein, 2010 (2011-II-20).
- ARRIOLABENGOA, Julen: *Jaun Zuriaen askazia*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-IV-10).
- ASKOREN ARTEAN: *Euskal Herriko Eskolarteko Bertsolari Txapelketa 2010*. Donostia, Ikastolen Elkarte, 2010 (2011-I-16).
- ASKOREN ARTEAN (Michel de Jaureguiberry, Patxi Laskarai, Gaizka Iroz, Marc Etcheverry): *Euskal zizelkariak / Sculpteurs basques*. Urruña, Pimientos, 2011 (2011-XI-20).
- ASKOREN ARTEAN: *Generoa garapenerako hezkuntzan. Begirada irekiz. Kulturartekotasuna. Herri indigenak. Elikadura-burujabetasuna. Bakerako hezkuntza*. Gasteiz, Eusko Jaurlaritza, 2011; itzultzailea: Labayru Ikastegia (2011-X-30).
- ASKOREN ARTEAN: *Gernikako seme-alabak. Euskal Herria 1960-2010*. Donostia, Euskal Memoria, 2011; koordinatzailea: Joxean Agirre (2011-VI-12).
- ASKOREN ARTEAN: *Gogoz, hitzez eta egitez. Pello Huiziri eskainitako lanak*. Bilbo, Euskal Herriko Unibertsitatea, 2011 (2011-XI-20).
- ASKOREN ARTEAN: *Hatsaren Poesia Olerki Bilduma 2011*. Senpere, Hatsa Elkarte, 2011 (2011-V-8).
- ASKOREN ARTEAN: *Julene Azpeitia 23. ipuin lehiaketa*. Zumala, Zumaiako Udala, 2010 (2011-II-20).

- ASKOREN ARTEAN: *Laurak bat. Euskadi eta Nafarroa XX. mendean*. Bilbo, Euskal Herriko Unibertsitatea, 2010; koordinatzaileak: José Luis de la Granja eta Santiago de Pablo (2011-XI-27).
- ASKOREN ARTEAN (Leon Leon, Jean Barbier, A. Hillau,, Jannick Aramendi, Donikina Soubelet, Iratzeder): *Sei antzerkigileren kaierak*. Alegia, Hiria, 2011 (2011-V-21).
- ASKOREN ARTEAN: *Trukean, elkarri ikasitakoak. Literatura Eskola, 2010-2011* Larrabetzu, Literatura Eskola, 2011 (2011-VII-24).
- ASKOREN ARTEAN: *XIX. mendeko kantu ahantziak*. Senpere, Oxtikenea Elkartea, 2010; apallatzailea: Panpi Zamora (2011-IV-17).
- ATUTXA, Ibai: *Tatxatuaren azpiko nazioaz: euskal nortasunaren errepresentazioei buruzko azterketa Itxaro Bordaren poesian eta Hertzainaken punk musikan*. Donostia, Utriusque Vasconiae, 2010 (2011-I-30).
- AURREKOETXEA, Aitor: *Estetika modernoaren inguruan hainbat hausnarketa euskaraz*. Alegia, Hiria, 2011 (2011-III-6).
- AZKONA, Josetxo: *Ez naiz Fujin izan*. Iruñea, Pamiela, 2010 (2011-I-30).
- BARANDIARAN, Luis: *Euskal Herriko alegia, ipuin eta kondairak*. Donostia, Txertoa, 2011 (2011-IV-3).
- BASTERRETXEA, Jose Inazio: *Azken tranbiaren itzala*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-III-6).
- Behinola* aldizkaria, 22. zenbakia. Donostia, Galtzagorri, 2010 (2011-II-13).
- Behinola* aldizkaria, 23. zenbakia. Donostia, Galtzagorri, 2011 (2011-V-29).
- BEREST, Anne: *Bere aitaren alaba*. Irun, Alberdania, 2011; itzultzailea: Jon Muñoz (2011-IV-10).
- Beterriko Liburua* aldizkaria, 49. zenbakia. Andoain, Larramendi Kultur Bazkuna, 2011 (2011-IV-17).
- Beterriko Liburua* aldizkaria, 50. zenbakia. Andoain, Larramendi Kultur Bazkuna, 2011 (2011-VII-17).
- Beterriko Liburua* aldizkaria, 51. zenbakia. Andoain, Larramendi Kultur Bazkuna, 2011 (2011-X-16).
- BIDEGAIN, Eneko: *Patxa. Besta bai, borroka ere bai*. Balona, Gatuzain, 2010 (2011-I-23).
- BIDEGAIN, Iñaki: *Lauterdi, final mitikoaren anatomia*. Bilbo, Bainer, 2011; itzultzailea: Jexus Zufiria Letemendia (2011-VI-5).
- BOCACCIO, Giovanni: *Dekameron. Hamar ipuin*. Iruñea, Igela, 2011; itzultzailea: Matias Múgica (2011-VI-12).
- BORDA, Itxaro: *Post mortem scripta volant*. Balona, Maiatz, 2011 (2011-XII-18).

- BUZZATI, Dino: *Tartariarren basamortua*. Irun / Donostia, Alberdania, Elkar, 2010; itzultzailea: Josu Zabaleta (2011-I-30).
- CASADO DA ROCHA, Antonio: *Esku ezkerrez*. Donostia, Utriusque Vasconiae, 2011 (2011-VII-10).
- CLAUDEL, Philippe: *Linh jaunaren biloba*. Iruñea, Igela, 2010; itzultzailea: Itziar Diez de Ultzurrun (2011-I-9).
- CHRISTIE, Agatha: *Stylesko gertaera misteriotsua*. Iruñea, Igela, 2010; itzultzaileak: Aloña Zabaleta eta Usoa Wyssenbach (2011-I-2).
- COLLINS, Suzanne: *Gose jokoak III. Eskinoso isekaria*. Irun / Donostia, Alberdania / Erein, 2011 (2011-V-15).
- DONBAVAND, Tommy: *Scream Street. Banpiroaren letagina*. Bilbo, Desclée de Brouwer, 2011; itzultzailea: Regina Larrucea (2011-XI-6).
- DONBAVAND, Tommy: *Scream Street. Sorginaren odola*. Bilbo, Desclée de Brouwer, 2011; itzultzailea: Regina Larrucea (2011-X-30).
- DUBY, Georges: *Europa Erdi Aroan*. Donostia, Galak, 2010 (2011-V-8).
- ECHENOZ, Jean: *Lasterka*. Donostia, Meettok, 2011; itzultzailea: Gerardo Markuleta (2011-XI-6).
- Egan* aldizkaria, 2010eko 3-4. zenbakiak. Donostia, Euskal Herriaren Adiskideen Elkarte, 2010 (2011-I-2).
- Egan* aldizkaria, 2011ko 1-2. zenbakiak. Donostia, Euskal Herriaren Adiskideen Elkarte, 2010 (2011-VII-3).
- ELORTZA, Jerardo / IRIZAR, Iñazio: *Olaitturriren herri antzerkia*. Oñati, Olaitturri Kultur Elkarte, 2010 (2011-I-23).
- ERBITI, Fermin: *Hiru koaderno txiki*. Iruñea, Pamiela, 2011 (2011-V-1).
- ERRAZKIN, Mikel: *Memoriaren izenak. Errepresioa eta giza eskubideen urraketak Tolosan, Gerra Zibilean eta Lehen Frankismo garaian (1936-1945)*. Donostia, Aranzadi Zientzia Elkarte, 2011 (2011-X-16).
- ERRO, Jeremias: *Garabi suizidaren amodioak*. Iruñea, Pamiela, 2011 (2011-IV-24).
- ETXABE, Jon / GOIKOETXEA, Irati: *Castilloren souvenirrekin j(s)olasean / Esther*. Urretxu, Birmingham, 2011 (2011-III-13).
- ETXEBERRIA, Martin: *Zakurraren poema eta beste hezurrak*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-X-9).
- EUSKALTZAINDIAREN GRAMATIKA BATZORDEA: *Euskal Gramatika. Lehen urratsak VII (perpaus jokatu gabek)*. Bilbo, Euskaltzaindia, 2011 (2011-XI-27).
- Euskera* aldizkaria, 2010-55-2 zenbakia. Bilbo, Euskaltzaindia, 2011 (2011-X-23).

- FERNANDEZ, Beatriz / ORTIZ DE URBINA, Jon: *Datiboa hiztegia*. Bilbo, Euskal Herriko Unibertsitatea, 2010 (2011-XI-13).
- FOLE, Anxel: *Kriseiluaren argipean*. Irun, Alberdania, 2010; itzultzailea: Jose-mari Navascués Baskaran (2011-I-23).
- JIMÉNEZ JIMÉNEZ, José: *Artearen teoria*. Bilbo, Euskal Herriko Unibertsitatea, 2010.
- FOSSEY, Dian: *Gorilak lainopean*. Donostia, Erein, 2011; itzultzailea: Koro Navarro (2011-III-27).
- GALLASTEGI, Juan Bizente: *Tontorretik begira*. Bilbo, Labayru Ikastegia, 2011 (2011-X-2).
- GARCIA OLASKOAGA, Maddi: *Auto ibilbideak. Goierriko gazteen automobil kulturaz*. Lazkao, Lazkako Udala, Maizpide Euskaltegia eta Goierriko Euskal Eskola Kultur Elkarte, 2011 (2011-XII-4).
- GOIKOETXEA, Irati: *Arraroa*. Bilbo, Gero-Mensajero, 2010 (2011-III-20).
Hegats aldizkaria, 47. zenbakia. Donostia, Euskal Idazleen Elkarte, 2011 (2011-VII-17).
- GRIBBIN, John: *Schrödingerren katuaren bila*. Donostia, Gaiak, 2011; itzultzailea: Joan Ignazio Abrisketa (2011-X-2).
- HESEL, Stéphane: *Haserretu zaitzete! Berriozar, Cénlit*, 2011; itzultzailea: Inma Errea (2011-III-6).
- IBARRA MURILLO, Orreaga: *Nafar euskaldun gazteen ahozko diskurtsoa*. Iruñea, Nafarroako Unibertsitate Publikoa (2011-III-27).
- Idatz & Mintz* aldizkaria, 51. zenbakia. Bilbo, Labayru Ikastegia, 2011 (2011-VII-24).
- INTXAUSTI, Joseba: *Euskararen Historia Soziala (EHS)*. Argibide bibliografikoak. Bilbo, Euskaltzaindia, 2011 (2011-III-20).
- IÑIGO, Andres: *Perpetua Saragueta: eskuidatziak eta hiztegia*. Bilbo, Euskaltzaindia, 2011 (2011-VII-10).
- IRASTORTZA, Tere: *Eta orain badakit*. Iruñea, Pamiela, 2011 (2011-VII-17).
- IRIGOIEN, Joan Mari: *Ur arreak, ur garbiak*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-X-23).
- IRIONDO, Joxe Mari: *Basarri II. Jarritako bertso asko*. Donostia, Gipuzkoako Foru Aldundia, 2011 (2011-V-15).
- JAINAGA, Leire: *Erdi Aroan zehar bidaiatzen*. Donostia, Gaiak, 2011 (2011-X-9).
- JIMÉNEZ JIMÉNEZ, José: *Artearen teoria*. Bilbo, Euskal Herriko Unibertsitatea, 2010 (2011-XI-13).
- KATAYAMA, Kyoichi: *Maitasunezko oihua, munduaren erdian*. Berriozar, Cénlit, 2010; itzultzaileak: Keiko Suzuki eta Inma Errea (2011-I-9).

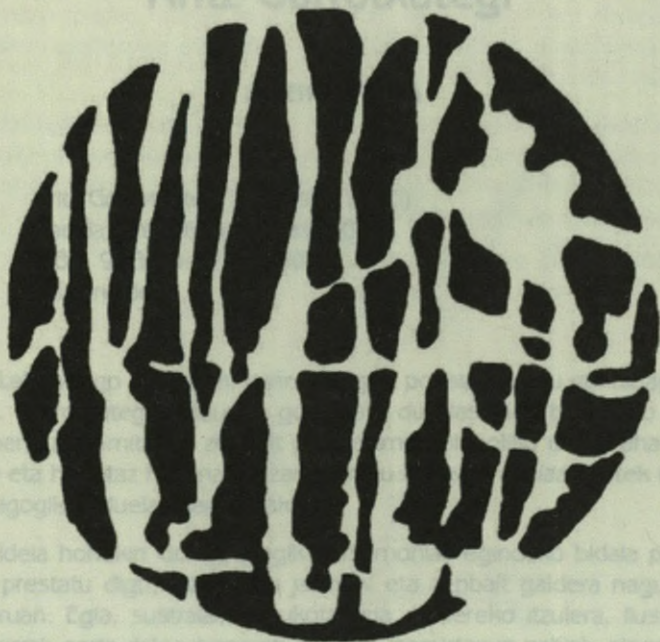
- Karmel aldizkaria, 273. zenbakia. Markina-Xemein, Euskal Herriko Karmeldar-
rrak, 2011 (2011-IV-17).
- Karmel aldizkaria, 274. zenbakia. Markina-Xemein, Euskal Herriko Karmeldar-
rrak, 2011 (2011-VI-12).
- Karmel aldizkaria, 275. zenbakia. Markina-Xemein, Euskal Herriko Karmeldar-
rrak, 2011 (2011-X-30).
- KIMNEY, Jeff: *Gizajo baten egunkaria. Rodricken legea*. Irun, Alberdanal,
2011; itzultzailea: Miren Arratibel (2011-V-21).
- LANDABASO, Goizalde: *Brånskint*. Tafalla, Txalaparta, 2011 (2011-VI-19;
2011-VIII-13).
- LARREA, Kepa: *Itzalak harturik*. Iruñea, Pamiela, 2011 (2011-V-1).
- LARZABAL, Piarres: *Larzabalen antzerki kaierak*. Alegia, Hiria, 2010 (2011-IV-
24).
- LAXALT, Robert: *Aita artzain zen*. Maule, Sù Azia, 2010; itzultzailea: Jean-Pie-
rre Etchebarne, 2010 (2011-I-9).
- LEROI-GOURHAM, André: *Munduaren sustraiak. Claude-Henry Rocketekin hi-
zketan*. Donostia, Gaiak, 2010; itzultzailea: Jalone Alberdi Gabilondo
(2011-I-16).
- LINAZASORO, Karlos: *Gaur orain da betiko*. Donostia, Erein, 2010 (2011-II-
13).
- Maiatz aldizkaria, 52. zenbakia. Baiona, Maiatz, 2011 (2011-VII-3).
- Maiatz aldizkaria, 53. zenbakia. Baiona, Maiatz, 2011 (2011-XII-11).
- MALLASZ, Gitta: *Aingeruekin solasean*. Baiona, Maiatz, 2010; itzultzailea:
Gabriel Oyharzabal (2011-II-27; 2011-VII-10).
- MARTINEZ LIZARDUIKOA, Ekain: *Nahas-mahasa zientzia, natura eta teknolo-
giari buruz*. Donostia, Gaiak, 2011 (2011-III-13).
- MENDIGUREN ELIZEGI, Xabier: *Sakoneta*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-IV-10).
- MIRÓ I COROMINA, Josep Maria: *Hegazkin guztiak galtzen zituen emakumea*.
Bilbo, Artezblai, 2010; itzultzailea: Iñaki Ziarusta (2011-III-13).
- MONEDERO, Sergio: *Bilbo, Sorginen zubia*. Delirium, 2009 (2011-IV-3).
- MONZON, Telesforo: *Monzonen antzerki kaierak*. Alegia, Hiria, 2011 (2011-V-
29).
- MORILLO, Fernando: *Heriotzaren soinekoa. Japonia; ezpata, ispilua eta harri-
bitxia*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-VIII-31).
- MORILLO, Fernando: *Lehioen dantza. Grezia: dantza eta odola*. Donostia,
Elkar, 2011 (2011-VI-26).
- NARBAITZ, Pierre: *Antologia*. Zornotza, Erroteta, 2010; apailatzailea: Piarres
Aintziart (2010-II-6).

- NÉMIROVSKY, Irène: *Suite frantsesa*. Irun, Alberdania, 2011; itzultzaileak: Mikel Garmendia eta Jose Antonio Sarasola (2011-XII-4).
- NIETZSCHE, Friedrich: *Wagner afera. Nietzsche Wagnerren kontra*. Bilbo, Euskal Herriko Unibetsitatea, 2010; itzultzailea: Unai Casas Antia (2011-XI-20).
- NOBLIA, Odon: *Biziaren bidean*. Balona, Maiatz, 2011 (2011-VI-26).
- OKSANEN, Sofi: *Garbiketa*. Irun / Donostia, Alberdania / Erein, 2011; itzultzaileak: Mia Rissanen eta Joseba Ossa (2011-XI-27).
- OLABARRIA, Zigor: *Gerra Zibila Otxandion*. Bilbo, Eusko Ikaskuntza, 2011 (2011-VIII-31).
- OÑEDERRA, Unai: *Hipo-krisia*. Bilbo, Etabaldia, 2010 (2011-II-6).
- ORDEÑANA GEZURAGA, Ixusko: *Bake-justizia: udal mallako justiziaren nondik norakoak*. Bilbo, Udako Euskal Unibertsitatea, 2011 (2011-XI-6).
- PEILLEN, Txomin: *Egiatergiren filosofo huskaldunaren ekheia, bigarren liburukia*. Bilbo, Euskaltzaindia, 2011 (2011-VI-5).
- PÉREZ-FONCEA, J.: *Iban Aldenurikoa. Thaurroken basoa*. Donostia, Erein, 2011; itzultzailea: Jesus Mari Lasa (2011-XII-4).
- REKALDE, Paddy: *Spray*. Zarautz, Susa, 2011 (2011-V-21).
- RODRIGUEZ, Fito: *Buru ta zioak*. Donostia, Utriusque Vasconiae, 2010 (2011-II-13).
- SAIZ VALDIVIELSO, Alfonso / SAENZ DE TEJADA, Judith: *Bilboko historia, inoliz kontatu ez den bezala*. Navarrete, Masquerutas, 2011; itzultzailea: Labayru Ikastegia (2011-V-29).
- Senez aldizkaria, 40. zenbakia. Donostia, Euskal Itzultzaile, Zuzentzaile eta Interpretteen Elkarte, 2010 (2011-II-6).
- Senez aldizkaria, 41. zenbakia. Donostia, Euskal Itzultzaile, Zuzentzaile eta Interpretteen Elkarte, 2011 (2011-X-2).
- SERRANO, Iñaki: *Desio izeneko tren batean*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-X-9).
- SOUBELET, Xabier: *Iza ote iza?* Balona, Maiatz, 2011 (2011-VI-19).
- TEODORO HERNANDORENA KULTUR TALDEA: *Pello Mari Otañoren arnasa, 1857-1910. Intxaurrundik onbura olerkariaren heriotzaren mendeurrena, 1910-2010*. Zizurkil, Zizurkilgo Udala, 2010 (2011-II-27).
- TORREALDAI, Joan Mari: *Lazkaoko Beneditarren dokumentazio-gunea. Juan Jose Agirrerren artxiboa*. Lazkao, Beneditarrek Fundazioa, 2011 (2011-VI-26).
- UNZUETA, Josu: *Izuen eskultorea*. Bilbo, Mezulari, 2011 (2011-XII-11).
- URANGA, Mitxelko: *Espektroak. Euskal terroristak*. Donostia, Utriusque Vasconiae, 2010 (2011-V-1).

- URKIA, Jose Maria / ARANBARRI, Asier: *Azkoitia, ilustraziotik berrikuntzara*. Azkoitia, Azkoitiko Udala, 2011 (2011-VI-5).
- URKIZA, Ana: *Azazkalak jaten ditut, eta zer?* Donostia, Elkar, 2011 (2011-X-23).
- URKIZA, Julen / BARAIZARRA, Luis: *Karmeldarrak Euskal Herrian*. Markina-Xe-
mein, Karmel, 2010 (2011-II-27).
- XANI, Ehmede: *Mem eta Zin*. Tafalla, Txalaparta, 2010; Itzultzailea: Urtzi
Urrutikoetxea (2011-I-2).
- WALIÑO, Josu: *Heriotzak*. Donostia, Elkar, 2011 (2011-X-16).
- ZABALA, Pello: *Harkaitzaren magalean*. Irun, Alberdania, 2010 (2011-II-20).
- ZALBIDE, Mikel: *Euskararen legeak hogeita bost urte*. *Eskola alorreko bilakae-
ra: balioespen-saltoa*. Bilbo, Euskaltzaindia, 2011 (2011-III-20).
- ZUBELDIA, Koldo: *Aralar, gogoko iturri*. Zornotza, Erroteta, 2011 (2011-III-
27).
- ZUBIZARRETA, Patxi: *Hiru egun balearen sabelean*. Iruñea, Pamiela, 2011
(2011-VII-3).

HARIAZ BESTE
Aritz Gorrotxategi

Kritikak eta erreseinak

HARIAZ BESTE

Aritz Gorrotxategi

JULEN AZPEITIA

Aritz Gorrotxategi (Donostia, 1975).

Poesia. Erein Argitaletxea. 2011.

ISBN: 978-84-9746-680-6

76 orrialde.

Lehenengo eta behin, esan dezagun poesia lan hau gonbidapena dela. Gorrotxategirik irakurlea gonbidatu du klasikoek blaitutako eza-gumenduz hornitzera, zenbait proposamen sinboliko ulertu ahal izateko eta horietaz hausnar dezan. Zentzu honetan *Hariaz bestek* ikutu pedagogikoa duela esan dezakegu.

Idela honekin Gorrotxategirik parsamoniak egindako bidala poetikoa prestatu digu, Gizakiaren jakinahi eta zenbait galdera nagusien inguruan: Egia, sustraiak, lekukotasuna, betiereko itzulera, ilusioak, beldurrak gerta dakigukenaren aurrean, segurtasun nahiak, sinesmenak, ameskeriak, bizitzaren ezin asmatuzko eta atxiki ezinezko izaera, eta abar.

Bereziki hunkigarriak dira krudelkeria, sufrimendua eta indiferentziari buruzko hausnarketak, humanismoa Gorrotxategiren marka eta konpromezua dela adierazten dutenak. Poetak, oraindik ere, zibilizazioaren eta basakeriaren arteko mugak azpimarratu beharra da-goela gogoratu nahi izan digu.

Gai hauek Chillida edo Machadori egindako omenaldiekin, Laboa eta Newton elkartzen dituen poema orijinalaz, Pascalen alpuetz, fil-

men alpamenekin nahiz pertsonala mitologikoen presentziaz aberastu ditu, lan jasoaz gain, entretenigarria eginez.

Elementu guzti hauekin Gorrotxategik heldutasun intelektuala eta trebezia, idazle gisara, barreiatzen dituen poema liburua lortu du. Jada, ez dio irakurleari tiro egiten. Oraingoan armiarmaren maisu lanaz irun duen harian, irakurlea funanbulistaren lekuan ipini du, izarren musikaren ikuskizun itzela begien aurrean, non zerbait traszendentetik izan baldin bada, poema hauek irakurri osteko momentuan irakurlearen pentsamendua bera den, bere sakontasun osoan. Emaitza nabarmena izan da.

"Eskuan haririk geratzen ez bada" poeman, idazlea erabat biluztu egiten da, umiltasunez, eta agertzen duen hauskortasunez, Gizakia (irakurlea barne) biluztu egiten du, bilduma honen puntu gorenera helduz: Poesia eta pentsamendua. Huts hutsean.

Gorrotxategi etorkizuna duen poeta da. Horregatik, ez zaigu komeni idazle honen haria galtzea.

Bi egonkari
bakar batean

berta

MAHESIA ST
IONOSTA 2

Journal of
Political Science
and International
Law

Journal of
Political Science
and International
Law

Journal of
Political Science
and International
Law

Journal of Political Science and International Law

Bi egunkari bakar batean

berria

Informazioa

Informazio landu eta argigarria, diseinu berritzaile batekin emana

berria

Gerrarako argudioak balio gabe utzi dituzte arma ikuskatzaileek

BERNARD. Nafarroa Garaia eta Nafarroa Beherea...
 BERNARD. Nafarroa Garaia eta Nafarroa Beherea...
 BERNARD. Nafarroa Garaia eta Nafarroa Beherea...

Txillidaren 200 obra Europar ikusgai

BERNARD. Nafarroa Garaia eta Nafarroa Beherea...
 BERNARD. Nafarroa Garaia eta Nafarroa Beherea...
 BERNARD. Nafarroa Garaia eta Nafarroa Beherea...

t

Astialdia
 12 orrialde egunero
 Gertuko gaiak
 Elkarrizketak
 Erreportaiak
 Kronikak
 Mendia
 Moda
 Gastronomía
 Jaiak...

...eta gainera

● **Mantagorri:**
 Larunbatetan
 16 orrialdeko gehigarri koloretzua
 haur eta gazteentzat

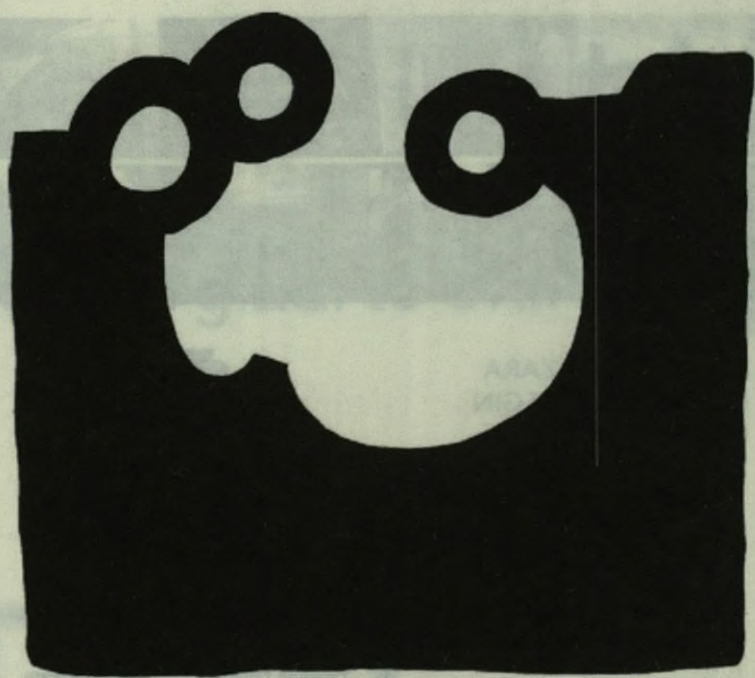

● **Igandea:**
 Asteko albisteak
 patxadaz aztertzeko aukera.

● **Internet:**
 Edizio jarraitua,
 webgune tematikoak
 eta eztabaldagunak

● Euskaldunok behar dugun **berria**

SAN SEBASTIAN
DONOSTIA 2016

Museo bat baino askoz ere gehiago!

ETORTZEN BAZARA
EZ DUZU ALDE EGIN
NAHI IZANGO!

- * Museoa handitu dugu, GAIA: Energia eta **BERRIA** Natura atal berriekin.
- * 170 esperimentu interaktibo baino gehiago.
- * Planetarium Digitala.
- * Planetarium Txikia.
- * Simulagailua: Errusiar Mendia.
- * Animazio ekintzak eta tailerrak, adin guztietako jendeari zuzenduta.
- * Bestelako zerbitzuak: aparkalekua, kafetegia, denda, pic-nic gunea, ingurune aparta.

ZIENTZIAREN KUTXAGUNEA
KUTXAESPACIO DE LA CIENCIA

Zatoz Zientziaren
kutxaGunera

Zientziaren kutxaGunea
Mikeletegi Pasealekua, 43-45 - 20009 Donostia
Tlf: 943 012 478. www.mirammon.org
kutxaespacio@kutxagunea.org

parte de ti social
kutxa

kutxa gizarte ekintza

EUSKALERRIAREN ADISKIDEEN ELKARTEKO
"BOLETIN"-AREN EUSKARAZKO GEHIGARRIA

Idazkaritza: Euskalerriaren Adiskideen Elkarte. Gipuzkoako Salla
3.263 Postakutxatila - DONOSTIA